

18 mars 1993

Länsstyrelsen i Jämtlands län

831 86 ÖSTERSUND

Jämtlands läns allmänna kungörelse dnr A

Härmed får jag beställa kopia av Jämtlands läns allmänna kungörelse dnr A, nr 22/1931, 29/1932, 18/1933, 10/1934, 8/1938, 18/1939, 22/1940, 179/1941, 170/1942, 244/1943, 162/1946, 143/1947, 176/1948, 118/1953, 152/1954, 161/1955, 190/1956, 35/1958, 165/1958.

Med vänlig hälsning

Leif Andersson

N:r 21. Kommissionärer hos Länsstyrelsen.

Till allmänhetens kännedom kungöres härmed, att landskanslisten Erik Hamrell och e. länsbokhållaren Joel Lind innehava Kungl. Maj:ts Befallningshavandes förordnande att vara kommissionärer hos Länsstyrelsen, Hamrell å landskansliet och Lind å landskontoret.

N:r 22. Kommissionär vid lantmäterikontoret i Jämtlands län.

Enligt meddelande från överlantmätaren i länet har kanslibiträdet Anna Prinzt förordnats att vara kommissionär vid lantmäterikontoret i Jämtlands län.

N:r 23. Öppethållande av Mellanbygdens vattendomstols kansli.**K u n g ö r e l s e.**

Mellanbygdens vattendomstols kansli,

med adress Fredsgatan 2, Sundsvall, hålles öppet varje helgfri dag klockan 11—1.

För samtal medelst telefon anträffas vattenrättsdomaren säkrast klockan 11—12.

Vattenrättsdomarens tel.-n:r 2113.

Vattenrättssekreterarens tel.-n:r 2112.

Sundsvall den 31 december 1930.

Av vattenrättsdomarämbetet:

Carl Em. Bengtsson.

N:r 24. Öppethållande av Österbygdens vattendomstols kansli.**K u n g ö r e l s e.**

Österbygdens vattendomstols kansli,

Vasagatan 23—25, Stockholm, hålles öppet varje helgfri dag från klockan 11 f. m. till klockan 1 e. m. (Rt. 4500). För samtal medelst telefon anträffas vattenrättsdomaren säkrast klockan 10—11 f. m. (Rt. 6011).

Stockholm den 2 januari 1931.

Vattenrättsdomaren.

N:r 25. Besiktningsmän för motorfordon.

Till allmänhetens kännedom kungöres härmed att följande personer innehava Kungl. Maj:ts Befallningshavandes förordnande att under en tid av fyra år räknade fr. o. m. den 1 januari 1931 vara besiktningsmän för motorfordon inom Jämtlands län, nämligen:

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSER LANDSKANSLIET

Ser. A. N:r 29 . 1932

**N:r 29. Ang. fiske med finmaskiga fiskredskap m. m. i till Rätansbyn
hörande fiskevatten inom Ljunga älvs flodområde.**

Kungl. Maj:ts Befallningshavande i
Jämtlands län resolution uppå ansökan
av Oscar Sundin i Rätansbyn om tillstånd
att använda finmaskig fiskredskap m. m.
i till Rätansbyn hörande fiskevatten inom
Ljunga älvs flodområde.

Given i Östersund å landskansliet den
20 februari 1932.

Av handlingarna i ärendet inhämtas:

Uti en den 13 januari 1931 hit inkommen skrift har Oscar Sundin i
Rätansbyn anhållit om tillstånd att få under några somrar använda fin-
maskiga nät, ryssjor, notar och eventuellt andra redskap för utrotande
av den i Rätanssjön förekommande dvärgartade aborren.

Sedan fiskeriintendenten i nedre norra distriktet Hugo Ågren varit
i ärendet hörd har sammanträdde jämlikt 9 § 3 stycket i Kungl. fiskeri-
stadgan den 17 oktober 1900 hållits inför Kungl. Maj:ts Befallningsha-
vande å gästgivargården i Rätansbyn, därvid samtliga de närvarande ut-
talat sig för utfiskningen samt förenat sig i hemställan om att förbud
mätte meddelas för en tid av fem år mot allt fiske med not och nät dels
före den 1 maj, dels ock å sikens lekplats från den 30 september till den
15 november i till Rätansbyn hörande fiskevatten inom Ljunga älvs flod-
område, de närvarande hava härjämte anhållit om upphävande av even-
tuellt gällande förbud mot pärlfiske ävensom yrkat, dels att ersättning
från vederbörande flottningsförening måtte tillerkännas fiskerättsägar-
na dels ock att anslag måtte beviljas av hushållningssällskapet till fiskets
främjande.

Fiskeriintendenten Ågren har därefter inkommit med förnyat ytt-
rande i ärendet.

Vad sälunda och i övrigt i målet förekommit har Kungl. Maj:ts Be-
fallningshavande tagit i övervägande;

och finner, med stöd av 9 § i Kungl. fiskeristadgan den 17 oktober
1900, skäligt meddela följande bestämmelser för fiskets bedrivande i till
Rätansbyn hörande fiskevatten inom Ljunga älvs flodområde, nämligen:

1) under åren 1932—1934 må å platser där den s. k. grönabborren har sina tillhåll användas mjärddar med mindre avstånd mellan knutar eller spjälor än vad i den för länet gällande fiskestadgan föreskrives,

2) å småsikens lekplatser i Galviken av Rätanssjön må under tiden 15 november—31 december vart och ett av åren 1932—1934 fiske bedrivas med nät, som hava mindre maskstorlek, än vad i den för länet gällande fiskestadgan föreskrives, samt

3) i övrigt må intet fiske bedrivas å sikens lekplatser under tiden 1 oktober—31 december och å harrens lekplatser under tiden 1 mars —1 juni.

Sikens och harrens lekplatser skola genom fiskevattensdelägarnas försorg tydligt och på lämpligt sätt utmärkas.

Av fiskerättsägarna vid sammanträdet inför Kungl. Maj:ts Befallningshavande framställda yrkanden om upphävande av förbud mot pärlfiske, om ersättning från vederbörande flottningsförening samt om anslag från hushållningssällskapet föranleda icke i den ordning sagda frågor blivit väckta någon Kungl. Maj:ts Befallningshavandes åtgärd.

Talan mot denna resolution fullföljes genom underdåniga besvär, vilka skola sist före klockan tolv å fyrtiofemte dagen efter härav erhållen bevislig del, delgivningsdagen oräknad, till Kungl. Jordbruksdepartementet ingivas eller, jämlikt Kungl. förordningen den 8 april 1925 i betalt brev med allmänna posten insändas; dock att menighet, som klagar, äger att tillgodonjuta femton dagars längre besvärstid än här ovan sägs.

Är och dag som ovan.

M. MUNCK AF ROSENSCHÖLD

ERLAND MONTELL.

Östersund i landskansliet den 20 februari 1932.

M. MUNCK AF ROSENSCHÖLD.

ERLAND MONTELL.

Östersund 1932. Östersunds-Postens tryckeri.

200078

ALLMÄN

N:r 30. Ang. fisk

Av handlingar

Uti en den 19
son i Medstugan
av laxöring och röf
skap i Medstugusj

Sedan fiskeriet
i ärendet hörd, be
den 17 oktober 19
gästgivaregården i
ansökningen om fö
sjön under septemb

Vad sålunda oc
fallningshavande t
och finner, ne
1900 skäligt medel
stugusjön under m

Talan mot den
vilka skola sist fö
bevislig del, delgiv
tet ingivas eller, j
brev med allmänna
att tillgodonjuta fo

Är och dag som

M.
ERIK NORMA

Östersund i lan

M.
ERIK NORMA

Öst-

N:r 17. Förordnande enligt Kungl. kungörelsen den 29 mars 1912.

Härmed kungöres, att förste fartygsinspektören Anton Fridolf Nils-son i Sundsvall innehar Länsstyrelsens förordnande att tills vidare dels utfärda sådant intyg, som avses i 8 § Kungl. förordningen den 29 mars 1912 (n:r 54) ang. befäl å svenska handelsfartyg m. m. enligt dess lydelse genom Kungl. kungörelsen den 26 oktober 1923 (n:r 287), dels ock anställa sådant förhör: som omförmäles i 18 § samma förordning.

N:r 18. Öppethållande av länsarkitektens expedition.

Till allmänhetens kännedom kungöres härmed, att länsarkitektens expedition, belägen i norra flygeln å länsresidenset, hålles öppen för allmänheten varje onsdag och lördag mellan klockan 13—15.

För samtal medelst telefon träffas länsarkitekten varje helgfri dag mellan klockan 11—12. Rikst. 2196.

Östersund i landskansliet den 21 januari 1933.

M. MUNCK AF ROSENSCHÖLD.

E. GUNNAR LEKANDER.

Östersund 1933. Östersunds-Postens tryckeri.

81088

ALLMÄ

N:r 19. Efterlys

A. På begär

1) Köpman Rådhusrättens i Västergötland, enligt 22 kap. 11 § fängelse.

Utslaget för

2) Handla av Stockholms stads 14 juli 1932 och 1933 samma är dömts skada följt, hålla 50 kronor, och 10 kronan, eller, där dande, att i ena l

Utslagen för

B. På begär

Tyske underen torp i Glimåkra Blekinge utslag i fängelse i sex mån

Utslaget för

Krono- och stående efterlysning

Östersund i

E. GUNNAR

län.

domhavande hava följande kommissionärer vid dom-

saga:

n 18, Östersund;

saga:

atan 40, Östersund.

saga:

6, Östersund;

ga:

g:

ss: Sveg;

ingslag:

domsagas kansli.

domhavande kommer Jämt-
n 18, Östersund, att under år
ndag mellan klockan 10 före
tag för månaderna juli och
11 före middagen till kloc-
omsagan träffas företrädes-
kan före middagen och

domsagas kansli.

domhavande kommer Jämt-
gatan 40, Östersund, att un-
rje helgfri dag från klockan
undantag av månaderna juli
klockan 11 före middagen till
n träffas å kansliet företrä-

domsagas kansli.

domhavande kommer Jämt-
set n:r 20 vid Postgränd i

Östersund, att under år 1934 hållas öppet för allmänheten varje helgfri dag från klockan 10 före middagen till klockan 2 efter middagen. Härads- hövdingen träffas å kansliet företrädesvis mellan klockan 1 och 2 efter middagen.

N:r 9. Öppethållande av Härjedalens domsagas kansli.

Enligt meddelande från vederbörande domhavande kommer Härje- dalens domsagas kansli, adress Sveg, att under år 1934 hållas öppet för allmänheten varje helgfri dag mellan klockan 10 före middagen—12 mid- dag och 1—3 efter middagen.

N:r 10. Kommissionärer hos länsstyrelsen.

Till allmänhetens kännedom kungöres härmed, att landskanslisten Erik Hamrell och landskontoristen O. A. Öfsti innehava Kungl. Maj:ts Befallningshavandes förordnande att vara kommissionärer hos länssty- relsen, Hamrell å landskansliet, telefon 1496, och Öfsti å landskontoret, telefon 1480.

N:r 11. Kommissionär vid lantmäterikontoret i Jämtlands län.

Enligt meddelande från överlantmätaren i länet har kanslibiträdet Anna Printz förordnats att vara kommissionär vid lantmäterikontoret i Jämtlands län.

N:r 12. Öppethållande av Norrbygdens vattendomstols kansli.

På begäran av vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol in- tages följande:

K u n g ö r e l s e.

Norrbygdens vattendomstols kansli, med adress Västra Rådhusgatan 5, Umeå, hålles öppet varje helgfri dag klockan 10—2. Rt. 688. Telefon- samtal med vattenrättsdomaren å rt. 794.

Umeå den 1 januari 1934.

Vattenrättsdomaren.

N:r 13. Öppethållande av Österbygdens vattendomstols kansli.

På begäran av vattenrättsdomaren i Österbygdens vattendomstol intages följande:

K u n g ö r e l s e.

Österbygdens vattendomstols kansli, Vasagatan 3, Stockholm, hålles öppet varje helgfri dag från klockan 10 före middagen till klockan 2 efter middagen.

Stockholm den 2 januari 1933.

Vattenrättsdomaren.

JÄMTLANDS LÄNS

ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

LANDSKANSLIET

Ser. A. N:r 8 · 1938

N:r 8. Ang. domsagokansliernas inom länet öppethållande m. m.

Jämlikt föreskrift i Kungl. Stadgan den 26 maj 1933 med vissa föreskrifter angående domsagornas förvaltning kungöras nedanstående uppgifter, gällande för år 1938.

Domsaga	Kansliets adress	Öppet	Kommissionär
Jämtlands norra	Kyrkgatan 48, Östersund. (Tel. Östersund 882.)	Helgfria dagar kl. 10—14 (juli—augusti kl. 11—13). Häradshövdingen träffas å kansliet varje helgfri dag företrädesvis kl. 11—12.	Fru Karin Nilsson, Kyrkgatan 48, Östersund.
Jämtlands västra	Köpmangatan 40, Östersund. (Tel. Östersund 895.)	Helgfria dagar kl. 10—14 (juli—augusti kl. 10—12). Häradshövdingen träffas å kansliet företrädesvis kl. 11—12.	Fröken Hulda Lindberg, Köpmangatan 40, Östersund.
Jämtlands östra	Postgränd 20, Östersund. (Tel. Östersund 1390.)	Helgfria dagar kl. 10—14 (juli—augusti kl. 10—12). Häradshövdingen träffas å kansliet företrädesvis kl. 11.	Skrivbiträdet Ruth Arkling, Postgränd 20, Östersund.
Härjedalens	Sveg (Tel. Sveg 66) (Häradshövdingens ämbetsrum Tel. Sveg 161).	Helgfria dagar kl. 10—14. Häradshövdingen träffas å kansliet företrädesvis kl. 11.30—12.30.	Fru Ester Österlind, Sveg. Träffas å domsagan varje söckendag kl. 10—14.

Östersund i landskansliet den 11 januari 1938.

M. MUNCK AF ROSENSCHÖLD.

Erland Montell.

JÄMTLANDS LÄNS

ALLMÄNNA KUNGÖRELSE

LANDSKANSLIET

Ser. A. N:RIS 17—19 • 1939

N:r 17. Ang. förbud för person, bosatt utom Skåne, att bevista frivillig auktion, som inom Kristianstads län hålles för försäljning av klövbärande djur.

På begäran av länsstyrelsen i Kristianstads län intages följande:

KUNGÖRELSE.

Med avseende å faran för spridande av mul- och klövsjuka har länsstyrelsen funnit nödigt stadga förbud för person, bosatt utom Skåne, att bevista frivillig auktion, som inom Kristianstads län hålles för försäljning av klövbärande djur.

Överträdelse av detta förbud medför straff enligt allmänna strafflagen.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 februari 1939 och gäller tills vidare och intill dess annorlunda förordnas.

Kristianstad i landskansliet den 28 januari 1939.

På länsstyrelsens vägnar:

G. Fjellman.

Harald Whitefield.

N:r 18. Ang. efterlysning.

Allmänneligen efterlyses.

På begäran av länsstyrelsen i Södermanlands län:

Radiomontören Per Olof Teodor Zetterberg, född den 29 juli 1920 i Stockholm och skriven därstädes, vilken genom Jönåkers m. fl. häradsrätts utslag den 28 september 1938 för snatteri ådömts ungdomsfängelse. Han beskrives vara omkring 175 cm. lång med ordinär kroppsbyggnad, cendréfärgat, tillbakastruket hår, runt ansikte, rak näsa, gråblå ögon, ordinär mun och friska tänder samt finig hy. Han var vid avvikandet från sitt föräldrahem i början av september iklädd mörkgrå kavaj, blå långbyxor med ljusa prickar, blårutig skjorta, s. k. chaufförmössa och bruna lågskor.

Zetterberg torde efterspanas och, därest han anträffas, införpassas till avdelningen för undergående av ungdomsfängelse vid kronohäktet i Nyköping.

Utslaget förvaras å landskansliet i Nyköping.

Dag, då resolution meddelats

Den	19 oktober	1938
	19	"
	19	"
	19	"
	7 december	"
	7	"
	november	"
	22 december	"
	21 november	"
	15	"
	15	"
	7 december	"
	15 november	"
	15	"
	21	"

ANNAR I EKANDER.

ESKOTT A/B

Vederbörande polismyndigheter i länet hava att med avseende å ovanstående efterlysning iakttaga vad dem lagligen åligger.

N:r 19. Ang. återkallad efterlysning.

Den i länsstyrelsens allmänna kungörelse, Ser. A n:r 109 år 1938, landskansliet, intagna efterlysningen av arbetaren Erik Eriksson (Groos) från Njurunda socken återkallas härmed.

Östersund i landskansliet den 30 januari 1939.

TORSTEN LÖFGREN.

Erland Montell.

Östersund 1939. Östersunds-Postens Tryckeri A.-B.

43230

ALLMÄN

N:r 20. Ordföranderna

Jämlikt 33 § 1 i härmed, att Kungälv personer att vara ordförande inom länet.

Valldistrikt
Bodsjö kommun
Borgvattnets kommun
Brunflo kommun
Bräcke kommun
Dövikens
Fors norra
Fors södra
Gillhøys
Grötingens
Gällö
Hackås
Hammarens
Håsjö västra

1 FEBRUARI

Edige

Edige Tänge, Seeg (tel. 19).

Edige Olof Bragge, Seeg (tel. 31).

Edige Jon, Seeg (tel. 68).

Edige Tänge, Seeg (tel. 19).

Edige Bromée, Seeg (tel. 2).

Edige Tänge, Seeg (tel. 19).

Edige Seeg (tel. 16 och 114).

Edige Seeg (tel. 25).

Edige FULLMÄKTIGE.

Edige Tänge, Östersund (tel. 2089 och 1432).

Edige John, Östersund (tel. 2002)

Edige 1940.

Edige Gunnar

GUNNAR LEKANDER.

Edige Postens Tryckeri A.-B.

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

LANDSKANSLIET

Ser. A. Nr 22 • 1940

N:r 22. Ordförande och suppleanter för ordförandena i valnämnderna inom länet.

Jämlikt 33 § i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen kungöres härmed, att länsstyrelsen förordnat nedan omförmälda personer att vara ordförande och suppleanter för ordförandena i valnämnderna inom länet.

Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
Jämtlands östra domsagas valkrets:		
Bodsjö kommun	Handelsföreståndaren Harald Ferdinand Laurén, Ilunge	Lägenhetsägaren Axel Pettersson, Skurun, Bodsjö
Borgvattnets kommun	Hemmansägaren Anders Olof Bohlin, Borgvattnet	Byggnästaren A. J. Wedin, Borgvattnet
Brunflo kommun	Landstingsmannen Erik Pettersson, Brunflo	Landstingsmannen Ante Palmqvist, Ope
Bräcke kommun	Folkskolläraren Uno Wikberg, Bräcke	Stationskarlen Henning Jonsson, Bräcke
Dövikens	Lantbrukaren John Bergvall, Dövik, Krångede	Folkskolläraren F. A. Flemström, Dövik, Gerilå
Fors norra	Folkskolläraren H. A. Nördén, Bispfors	Handlanden Erik Martén, Bispgården
Fors södra	Folkskolläraren M. M. Magnusson, Västeråsen, Stadsforsen	Hemmansägaren Olof Lund, Ångsta, Stadsforsen
Gillhovs	Handlanden Olof Adolf Jönsson, Sandnåset, Gillhov	Handlanden Johan Rudolf Pettersson, Gillhov
Grötingens	Faktorn Jens Olsson, Grötingen	Folkskolläraren Harald Hedström, Grötingen
Gällö	Disponenten Ernst Pettersson, Gällö	Folkskolläraren H. Löfgren, Gällö
Hackås	Snickaren Johan Festin, Vinälven, Hackås	Flottningschefen Sigurd Bromée, Billsta, Hackås
Hammarens	Hemmansägaren Axel Gisslén, Kullsta, Hammarstrand	Förvaltaren S. A. Ehinger, Hammarstrand
Håsjö västra	Hemmansägaren Erik Jonas Eriksson, Västede	Hemmansägaren Oskar Olsson, Västede

Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
Håsjö östra	Grosshandlanden Erik Sandelin, Håsjö	Skräddarmästaren Axel Carlsson, By, Håsjö
Hällesjö-Ansjö	Riksdagsmannen A. O. Frändén, Kälarne	Hemmansägaren Sven Andersson, Ansjö, Kälarne
Hällesjöby	Hemmansägaren Sven Eriksson, Hällesjöby	Montören Anton Lyzén, Hällesjöby
Hällesjö-Sörbygden	Hemmansägaren Oskar Frändén, Sörbygden	Lantbrukaren Nils Albert Genberg, Sörbygden
Höglunda	Hemmansägaren Tycko Wiklund, Höglunda	Hemmansägaren Rubert Hann, Borglunda, Höglunda
Lockne kommuns	Hemmansägaren Olof R. Aronsson, Ångsta	Landstingsmannen J. Lindström, Rossbol, Lockne
Marieby kommuns	Nämndemannen O. Lindahl, Fugelsta, Lill-Marieby	Hemmansägaren P. V. Enström, Fugelsta, Lill-Marieby
Mårdsjöns	Hemmansägaren L. J. Dahlén, Mårdsjön	Inspektoren Olof Amundsson, Mårdsjön
Nyhems kommuns	Hemmansägaren S. P. Svensson, Lugnvik, Nyhem	F. folkskolläraren C. E. Alenius, Ulvsjö, Nyhem
Näs kommuns	Hemmansägaren Olof Jonsson, Månsta, Näkten	Hemmansägaren Sven Konrad Ring, Ålsta, Näkten
Pilgrimstads	Handlanden G. F. Gustafsson, Pilgrimstad	Folkskolläraren Karl Axel Nyman, Pilgrimstad
Pålgårds	Hemmansägaren Jacob Gisseldahl, Pålgård	Hemmansägaren Karl Edström, Munsåker, Pålgård
Revsunds	Folkskolläraren E. G. Risberg, Revsund	Handlanden P. O. Nilsson, Revsund
Stavre	Hemmansägaren Erik Svensson, Målgåsen, Stavre	Bokhållaren O. Hagblom, Stavre
Stugubyns	Agronomen Arvid Mattsson, Stugun	Handlanden Mattias Mattsson, Stugun
Sundsjö norra	Handlanden Ernst Eriksson, Rissna	Hemmansägaren Sven Eliasson, Ismundundet, Rissna
Sundsjö södra	Hemmansägaren Jonas Horneij, Tavnäs	Hemmansägaren Karl Karlsson, Tavnäs
Överammers	F. fjärdingsmannen Olof Norling, Överammer	Handelsförestånd. Birger Lindholm, Överammer

Valdistrikt	
Alsens första	Förvaltaren, Als
Alsens andra	Riksdagsmannen Rödö
Duveds	Hemmansägaren Duved
Frösöns södra	Hemmansägaren Knytt
Frösöns västra	Hemmansägaren Väst
Frösöns östra	Folkskolläraren Råden
Hallens norra	Handlanden Arv
Hallens södra	Hemmansägaren Ytter
Kalls kommuns norra	Hemmansägaren, Kall
Kalls kommuns södra	Hemmansägaren Bratt
Kalls kommuns västra	Folkskolläraren, Kall
Marby kommuns	Hemmansägaren Bäck
Mattmars kommuns	Hemmansägaren Ulv
Myssjö västra	Hemmansägaren Ålven
Myssjö östra	Målaren, Myssjö
Mörsils kommuns	Kassören, Mörsil
Norderö kommuns	Hemmansägaren Ålsta
Offerdals mellersta	Hemmansägaren, Offerdals
Offerdals norra	F. d. Offerdals
Offerdals östra	Hemmansägaren, Offerdals
Ovikens södra	Hemmansägaren, Ovikens
Ovikens västra	Kronfästaren, Ovikens

	Suppleant för ordföranden	Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
			Jämtlands västra domsagas valkrets:	
Dahlin,	Skräddarmästaren Axel Carlsson, By, Hålsjö	Alsens första	Förvaltaren P. O. Ullberg, Väng- en, Alsen	Kantorn Johan Dahlin, Alsen
Andersson,	Hemmansägaren Sven Andersson, Ansjö, Kälarne	Alsens andra	Riksdagsmannen Nils Olsson, Rödningsberg, Trångsviken	Fabrikören John Jonsson, Trångs- viken
Lyzen,	Montören Anton Lyzén, Hälle- sjöby	Duveds	Hemmansägaren E. A. Bergström, Duved	Hemmansägaren J. O. Jonsson, Såå, Björnänge
Genberg,	Lantbrukaren Nils Albert Gen- berg, Sörbygden	Frösöns södra	Hemmansägaren Jonas Lögdberg, Knytta, Fyllsta	Handlanden Nils Carlsson, Fyll- sta
Hann,	Hemmansägaren Rubert Hann, Borglunda, Höglunda	Frösöns västra	Hemmansägaren Johan Bergstedt, Västbyn, Östersund 2	Hemmansägaren Jonas Holm- ström, Änge, Östersund 2
Lindström,	Landsöingsmannen J. Lindström, Rossbol, Lockne	Frösöns östra	Folkskolläraren Per Svedmark, Rådmansgatan 25, Östersund 2	Vägstyr.-ordf. Waldemar Edvall, Byvägen 88, Östersund 2
Enström,	Hemmansägaren P. V. Enström, Fugelsta, Lill-Marieby	Hallens norra	Handlanden Anton Andersson, Arvesund.	Lantbrukaren Fredrik Bergkvist, Arvesund
Amundsson,	Inspektoren Olof Amundsson, Mårdsjön	Hallens södra	Hemmansägaren O. H. Olsson, Ytterhallen, Hallen	Hemmansägaren Georg Persson, Våge, Hallen
Alenius,	F. folkskolläraren C. E. Alenius, Ulvsjö, Nyhem	Kalls kommuns norra	Hemmansägaren Erik Christians- son, Äng, Kallsedet	Lantbrukaren Oskar Alexanders- son, Kallsedet
Konrad,	Hemmansägaren Sven Konrad Ring, Älsta, Näkten	Kalls kommuns södra	Hemmansägaren Simon Eriksson, Brattäggen, Bonäshamn.	Hemmansägaren Johan Olsson, Hårdlund, Kall
Nyman,	Folkskolläraren Karl Axel Ny- man, Pilgrimstad	Kalls kommuns västra	Folkskolläraren Karl Alfred Pet- tersson, Huså, Bonäshamn	Hemmansägaren Olof J. Forss, Huså, Bonäshamn
Edström,	Hemmansägaren Karl Edström, Munsåker, Pålgård	Marby kommuns	Hemmansägaren Nils Persson, Bäck, Gärdsta	Hemmansägaren Nils Hemmings- son, Gärdsta
Nilsson,	Handlanden P. O. Nilsson, Rev- sund	Mattmars kommuns	Hemmansägaren Olof Jonsson, Ubyn, Mattmar	Fjärdingsmannen Olof Nilsson, Bye, Mattmar
Hagblom,	Bokhållaren O. Hagblom, Stavre	Myssjö västra	Hemmansägaren Erik Svensson, Älven, Kövra	Skolläraren Sven Olsson, Hallom, Kövra
Mattsson,	Handlanden Mattias Mattsson, Stugun	Myssjö östra	Målaren J. Eriksson, Ängren, Ovi- ken	Hemmansägaren J. P. Bylander, By, Oviken
Eliasson,	Hemmansägaren Sven Eliasson, Is- mundundet, Rissna	Mörsils kommuns	Kassören Hilding Eriksson, Ägg- fors, Mörsil	Källarmästaren Isidor Nordell, Mörsil
Karlsson,	Hemmansägaren Karl Karlsson, Tavnäs	Norderö kommuns	Hemmansägaren Lars Larsson, Älsta, Norderön	Agronomen N. E. Nilsson, Väs- tanede, Norderön
Lindholm,	Handelsförestånd. Birger Lind- holm, Överammer	Offerdals mellersta	Hemmansägaren C. A. Edholm, Ede, Offerdal	Hemmansägaren Ernst Nord, Änge, Jämtl. Änge
		Offerdals norra	F. d. faktorn N. Kristensson, Rönnöfors	Hemmansägaren N. A. Linde, Rönnöfors
		Offerdals östra	Hemmansägaren Simon Jonasson, Bredbyn, Tulleråsen	Hemmansägaren Gustaf Larsson, Västbyn, Tulleråsen
		Ovikens södra	Hemmansägaren Måns Jönsson, Häggen, Oviken	Hemmansägaren Olof Eriksson, Häggen, Oviken
		Ovikens västra	Kronojägaren N. Bengtsson, Bor- gen, Oviken	Hemmansägaren Petrus Nilsson, Vattjom, Oviken

Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden	Valdistrikt
Ovikens östra	Handlanden Oscar Westermark, Häljebacken, Oviken	Lägenhetsägaren B. O. Carlsson, Häljebacken, Oviken	Hammerdals östra
Sunne första	Hemmansägaren Anders Andersson, Gärde, Orrviken	Hemmansägaren Per Jonsson, Uegled, Fillsta	Härsnäs
Sunne andra	Hemmansägaren Nils Alexander Nilsson-Håkansson, Månsåsen	Länsskogvaktaren Johan Oskar Nilsson, Månsåsen	Hillkands
Undersåkers västra	Hemmansägaren Gustaf Holmgren, Rönne, Hålland	Hemmansägaren Erik Olsson, Stånggärde, Undersåker	Hotagens mellersta
Undersåkers östra	F. hanvaktaren Alfred Linder, Järpen	Handlanden M. E. Nilsson, Järpen	Hotagens nordra
Änns	Fjärdingsmannen Olof Andersson, Änn	Hemmansägaren Emil Berggren, Änn	Hotagens södra
Jämtlands norra domsagas valkrets:			
Alanäs	Kassören Petrus Wassdahl, Alanäset	Hemmansägaren V. A. Bergvall, Alanäset	Häggenäs nordra
Aspås norra	Hemmansägaren Erik Edlund, Lundsjön, Aspås	Hemmansägaren John Andersson, Lundsjön, Aspås	Häggenäs södra
Aspås södra	Folkskolläraren C. A. Karlsson, Prästbordet, Aspås	Hemmansägaren Erik Albano, Aspåsnäset, Aspås	Häggenäs östra
Blåsjö	Kronofjärgaren Axel Valfrid Johansson, Blåsjön, Jormvattnet	Pensionatägaren Bror Alfred Jordahl, Blåsjön, Jormvattnet	Jormvattnets
Frostvikens	Gränsöveruppsyningsmannen E. G. Svensson, Vågen, Gäddede	Handlanden Matteus Rudolf Sandström, Vallmon, Gäddede	Kyrkslättens (i Föllinge sn)
Fågelbergets	Distriktstummaren Olof Emil Näslund, Fågelberget	Forstmästaren Gösta Rosendahl, Sjulsåsen, Torsfjärden	Kyrås kommun
Föllinge norra	Hemmansägaren Pål Nilsson, Ottsjön	Hemmansägaren E. M. Eriksson, Ottsjön	Kärnäsens
Föllinge västra	Hemmansägaren Erik Wikander, Stångviken, Skärvången	Hemmansägaren Simon Eriksson, Skärvången	Laxsjö kommun
Gubbbögens	Handlanden Karl August Berglund, Gubbbögen	Lantbrukaren Sven Edvard Svensson, Siljeåsen, Gubbbögen	Lidsjöbergs
Gåxsjö	Hemmansägaren Anders Andersson, Gåxsjö	Kyrkvärden Johan Karlsson, Gåxsjö	Lits nordra
Gäddede	Handlanden Hans Sandström, Gäddede	Kassören John Wallner, Gäddede	Lits södra
Gärtnäs-Svaninge	Förvaltaren Axel Nyman, Svaningen, Torsfjärden	Kassören B. Odmark, Svaningen, Torsfjärden	Lits östra
Hammerdals mellersta	Folkskolläraren Gustaf Hallstrand, Mo, Hammerdal	Länsskogvaktaren A. E. Fregelin, Hammerdal	Näskotts kommun
Hammerdals norra	Hemmansägaren Per Konrad Persson, Hallviken	F. fjärdingsmannen Jöns Edvard Larsson, Hallviken	
Hammerdals södra	Hemmansägaren Olof Petter Persson, Solberg, Fyrås	Handlanden P. A. Simonsson, Fyrås	
Hammerdals västra	Nämndemannen Erik Jönsson, Sikås, Jämtl.-Sikås	Lantbrukaren Sven Persson, Sikås, Jämtl.-Sikås	

	Suppleant för ordföranden	Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
Anders	Lägenhetsägaren B. O. Carlsson, Häljebacken, Oviken	Hammerdals östra	Handlanden Hemming Hemmingsson, Görviksjön	Faktorn Mårten Olsson, Görviksjön
Anders	Hemmansägaren Per Jonsson, Hegled, Fillsta	Havsnäs	Skogvaktaren Mauritz Ekblad, Nyhamn, Havsnäs	Lantbrukaren Ernst Palmqvist, Havsnäs
Anders	Länsskogvaktaren Johan Oskar Nilsson, Mänsåsen	Hillsands	Handlanden Erik Strömberg, Hillsand	Handlanden Erik Larsson, Hillsand
Anders	Hemmansägaren Erik Olsson, Stångårde, Undersåker	Hotagens mellersta	Fjärdingsmannen Helge Lewerantz, Hotagen	Lägenhetsägaren Wilhelm Nyberg, Hotagen
Anders	Handlanden M. E. Nilsson, Järpen	Hotagens norra	Hemmansägaren Pål Nilsson, Valsjöbyn	Faktorn Hugo Lövroth, Valsjöbyn
Anders	Hemmansägaren Emil Berggren, Ann	Hotagens södra	Poststationsförest. Albert Hägglund, Haggssjövik	Hemmansägaren Erik Olof Eriksson, Haggssjövik
Norra domsagas valkrets:				
Anders	Hemmansägaren V. A. Bergvall, Alanäset	Häggensås norra	Handlanden Nils Petter Eriksson, Munkflohögen	Lantbrukaren Karl Olof Olsson, Munkflohögen
Anders	Hemmansägaren John Andersson, Lundsjön, Aspås	Häggensås södra	Handlanden Alfred Eriksson, Häggesta, Häggensås	Folkskolläraren Clas Stenlund, Häggensås
Anders	Hemmansägaren Erik Albano, Aspåsnaäset, Aspås	Häggensås östra	Folkskolläraren Sven Brundell, Högarna, Häggensås	Handlanden Per Johansson, Storhögen
Anders	Pensionatägaren Bror Alfred Jordahl, Blåsjön, Jormvattnet	Jormvattnets	F. handlanden Enar Jonsson, Jormvattnet	Hemmansägaren Olof Alexander Olofsson, Jormvattnet
Anders	Handlanden Matteus Rudolf Sandström, Vallmon, Gäddede	Kyrkslättens (i Föllinge sn)	Bagarmästaren Sigurd Göransson, Föllinge	Hemmansägaren Leonard Olsson, Raftälven, Munkflohögen
Anders	Forstmästaren Gösta Rosendahl, Sjulåsén, Torsfjärden	Kyrkås kommun	Komm.-stämmoderf. Paul Norling, Långre, Kyrkås	Hemmansägaren Karl Eriksson, Bringåsen, Kyrkås
Anders	Hemmansägaren E. M. Eriksson, Otsjön	Kärnäsets	Hemmansägaren Erik Strömberg, Renålandet, Äspnäs	Hemmansägaren Mikael Nilsson, Kärnäset, Äspnäs
Anders	Hemmansägaren Simon Eriksson, Skärvången	Laxsjö kommun	Hemmansägaren Johan Jönsson, Laxviken	Hemmansägaren Lars Petter Danielsson, Laxviken
Anders	Lantbrukaren Sven Edvard Svensson, Siljeåsen, Gubbhögen	Lidsjöbergs	Handlanden Olof Lindström, Lidsjöberg	Lantbrukaren Lars Lindström, Lidsjöberg
Anders	Kyrkvärden Johan Karlsson, Gåxsjö	Lits norra	Nämndemannen Helmer Bengtsson, Ringsta	Hemmansägaren Oskar Olsson, Ringsta
Anders	Kassören John Wallner, Gäddede	Lits södra	Bankkamreraren Per Amandus Dillner, Söre, Lit	Gårdsägaren Erik Andersson, Sörehammar, Lit
Anders	Kassören B. Odmark, Svaningen, Torsfjärden	Lits östra	Lantbrukaren Andreas Eriksson, Jämtlands Nyby	Handelsföreståndaren Gustaf Åslund, Jämtlands Nyby
Anders	Länsskogvaktaren A. E. Fregelin, Hammerdal	Näskotts kommun	Hemmansägaren Nils Larsson, Faxälven, Nälden	Lantbrukaren Lars Faxälv, Faxälven, Nälden
Anders	F. Fjärdingsmannen Jöns Edvard Larsson, Hallviken			
Anders	Handlanden P. A. Simonsson, Lysås			
Anders	Lantbrukaren Sven Persson, Sikås, Jämtl.-Sikås			

Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
Näsvikens	Hemmansägaren Eric Persson, Tullingsås	Inspektoren Erik Konrad Grundström, Näsviken, Strömsund
Rödöns norra	Kassören Sven Byström, Hissmofors, Krokom	Bokhållaren Karl Andersson, Hissmofors, Krokom
Rödöns södra	Nämndemannen Erland Hagglund, Vike, Rödön	Hemmansägaren Nils Persson, Håste, Rödön
Sjougdnäsets	Lantbrukaren Bengt Georg Olofsson, Sjoutnäset	Lägenhetsägaren Anders Petter Persson, Inviken, Sjoutnäset
Strömsunds	Bankdirektören Olof Olofsson, Strömsund	Ingenjören Elias Johansson, Strömsund
Ulriksfors	Folkskolläraren Edvin Sjölund, Ulriksfors	Kamreraren Olof Hilmer Lagge, Ulriksfors
Yxskaftekälen	Hemmansägaren Jonas Jonsson d. y., Yxskaftekälen	Handlanden Nestor Edholm, Yxskaftekälen
Akersjöns	Hemmansägaren Jonas Eriksson, Åkersjön, Lillholmsjö	F. hemmansägaren Lars Ringdahl, Åkersjön, Lillholmsjö
Ås kommuns	Landstingsmannen N. O. Olsson, Rösta, Ås	Hemmansägaren Olof Andersson, Åskott
Åspnäs	Hemmansägaren Mattias Espwall, Åspnäs	Hemmansägaren Jöns Espmark, Åspnäs
Härjedalens domsagas vallkrets:		
Bergs kommuns första*	Snickaren Per Olof Persson, Bergsbyn, Hoverberg	Hemmansägaren Esbjörn Eriksson, Bergsbyn, Hoverberg
Bergs kommuns andra*	Handlanden Göran Olsson, Bingsta, Skanderåsen	Hemmansägaren Jöns Bäckström, Österskucku, Skanderåsen
Bergs kommuns tredje*	Hemmansägaren Johan C. Ivald, Rörön, Rörösjön	Hemmansägaren Ivar Öhrnell, Bergsviken, Svenstavik
Bergs kommuns fjärde*	Målaren P. Joel Jönsson, Medvigge, Vigge	Hemmansägaren Olof Olsson, Vigge
Bergs kommuns femte*	Hemmansägaren Halvar Jönsson, Börtnan	Hemmansägaren Nils Hansson, Börtnan
Bergs kommuns första**	Snickaren Per Olof Persson, Bergsbyn, Hoverberg	Hemmansägaren Esbjörn Eriksson, Bergsbyn, Hoverberg
Bergs kommuns andra**	Handlanden Göran Olsson, Bingsta, Skanderåsen	Hemmansägaren Jöns Bäckström, Österskucku, Skanderåsen
Bergs kommuns tredje**	Hemmansägaren Ivar Öhrnell, Bergsviken, Svenstavik	Hemmansägaren Olof More, Östberg, Svenstavik

* För valt enligt 1939 års röstlängd.

** För val enligt 1940 års röstlängd.

Valdistrikt	
Bergs kommuns fjärde**	Hemmansägaren Rödön
Bergs kommuns femte**	Målaren Bingsta
Bergs kommuns sjätte**	Hemmansägaren Börtnan
Bruksvallarnas	Hemmansägaren Nödt
Funäsdalens	Hemmansägaren Funäsdalen
Fåssjö	Hemmansägaren Fåssjö
Glissjöbergs	Poststyrelsen Glissjö
Hede kommuns	F. land Hede
Klövsjöby	Kyrkans Klöv
Lillhårdals kommuns	Hemmansägaren Sunnå
Linsälls norra	Hemmansägaren Kyrkan
Linsälls södra	Kronans Glöv
Ljungdalens	Hemmansägaren Ljung
Rätans norra	Handlaren Rätans
Rätans södra	Handlaren Rätans
Skålans	Faktorn Skålan
Storsjö	Handlaren Storsjö
Svegs	Nämnden Svegs
Svegs köpings	Kassören Svegs

** För val enligt 1940 års röstlängd.

	Suppleant för ordföranden
son,	Inspektoren Erik Konrad Grundström, Näsviken, Strömsund
Hissmo-	Bokhållaren Karl Andersson, Hissmofors, Krokom
agglung,	Hemmansägaren Nils Persson, Häste, Rödön
Olofs-	Lägenhetsägaren Anders Petter Persson, Inviken, Sjöutnäset
son,	Ingenjören Elias Johansson, Strömsund
lund,	Kamreraren Olof Hilmer Lagge, Ulriksfors
Jonsson	Handlanden Nestor Edholm, Yxskaftkålen
son,	F. hemmansägaren Lars Ringdahl, Åkersjön, Lillholmsjö
Olsson,	Hemmansägaren Olof Andersson, Åskott
gwall,	Hemmansägaren Jöns Espmark, Åspnäs
domsagas valkrets:	
son,	Hemmansägaren Esbjörn Eriksson, Bergsbyn, Hoverberg
ling,	Hemmansägaren Jöns Bäckström, Österskucku, Skanderåsen
vald,	Hemmansägaren Ivar Öhrnell, Bergsviken, Svenstavik
vig,	Hemmansägaren Olof Olsson, Vigge
son,	Hemmansägaren Nils Hansson, Börtnan
	Hemmansägaren Esbjörn Eriksson, Bergsbyn, Hoverberg
ling,	Hemmansägaren Jöns Bäckström, Österskucku, Skanderåsen
son,	Hemmansägaren Olof More, Östberg, Svenstavik

Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
Bergs kommuns fjärde**	Hemmansägaren Johan C. Ivald, Rörön, Rörösjön	Nämndemannen Karl V. Wagelin, Tossåsen, Brånan
Bergs kommuns femte**	Målaren P. Joel Jönsson, Medvigge, Vigge	Hemmansägaren Olof Olsson, Vigge
Bergs kommuns sjätte**	Hemmansägaren Halvar Jönsson, Börtnan	Hemmansägaren Nils Hansson, Börtnan
Bruksvallarnas	Hemmansägaren Per Jonsson-Norberg, Flor, Funäsdalen	Arrendatorn Johan Norberg, Bruksvallarna, Funäsdalen
Funäsdalens	Hemmansägaren J. E. Långström, Funäsdalen	Handelsförestånd. Olof Jönsson-Ljungberg, Funäsdalen
Fåssjö	Hemmansägaren Harald Olsson, Fåssjö, Ytterhogdal	Skogvaktaren Julius Dahlin, Fåssjö, Ytterhogdal
Glissjöbergs	Postförestånd. Per Karlsson, Glissjöberg	Hemmansägaren Petter Jonsson, Glissjöberg
Hede kommuns	F. landsfiskalen K. E. Byström, Hede	Forstmästaren Adolf Hedenmark, Hede
Klövsjöby	Kyrkvärden Halvar Johansson, Klövsjöbyn, Klövsjö	Hemmansägaren Z. J. Fahlén, Klövsjöbyn, Klövsjö
Lillhärda kommun	Hemmansägaren O. P. Rydén, Sunnanå, Lillhärda	Hemmansägaren Jöns Eriksson, Kyrkbyn, Lillhärda
Linsälls norra	Hemmansägaren Jonas Wästbärg, Kyrkbyn, Linsäll	Bokhållaren Vilhelm Löfgren, Linsäll
Linsälls södra	Kronojägaren Karl Georg Hedin, Glöte	Hemmansägaren Jöns Frisk, Glöte
Ljungdalens	Hemmansägaren Jon S. Wagenius, Ljungdalen	Handlanden Thron Eriksson, Ljungdalen
Rätans norra	Handlanden Erik Vilhelm Blomqvist, Rätansbyn	Banktjänstemannen Gustaf Andersson, Rätansbyn
Rätans södra	Handlanden Edv. Esbjörnsson, Bryngelhögen, Nederhögen	Hemmansägaren Karl Sundkvist, Nederhögen
Skålan	Faktorn Per Backlund, Skålan	Handlanden Sundvis Sundvisson, Skålan
Storsjö	Handlanden Erik Olofsson, Kyrkbyn, Storsjökapell	Fjärdingsmannen Mattias Fundin, Storsjökapell
Sveg	Nämndemannen Olof Olsson, Herrö, Sveg	Hemmansägaren Olof Mårtensson, Överberg, Sveg
Svegs köpings	Kassören Karl Sjöstedt, Sveg	Stationskarlen Axel Hultqvist, Sveg

** För val enligt 1940 års röstlängd.

Valdistrikt	Ordförande	Suppleant för ordföranden
Tännäs	Hemmansägaren Olof J. Sundin, Tännäs	Handelsförestånd. Staffan Myhr, Tännäs
Vemdalens norra	Länsskogvaktaren Otto Fladvad, Kyrkbyn, Vemdalen	Handlanden Johan Hellström, Kyrkbyn, Vemdalen
Vemdalens södra	Hemmansägaren Olof Nordvall, Hån, Vemhån	Hemmansägaren Johan Olsson, Hån, Vemhån
Ytterbergs	Hemmansägaren Svante Johans- son, Ytterberg, Ytterbergsbyn	Hemmansägaren Axel Persson, Ytterberg, Ytterbergsbyn
Ytterhogdals	Länsskogvaktaren Gustaf Edlund, Ytterhogdal	Komm.-nämndsordf. Sven Wer- ner, Viken, Ytterhogdal
Åsarnas kommuns	Bokhållaren Rudolf Svanberg, Åsarna	Hemmansägaren Emil Olsson, Västeråsen, Åsarna
Älvros kommuns	Hemmansägaren Lars Svensson, Kolsätt, Älvros	Nämndemannen Anders Gustaf Pettersson, Kolsätt, Älvros
Ängersjö kommuns	Hemmansägaren Erik Andersson, Ängersjö	Fjärdingsmannen Artur Blomberg, Ängersjö
Överhogdals kommuns	Nämndemannen Olof Hilding Eurenius, Överhogdal	Folkskolläraren Arth. Lingsell, Överhogdal

Östersund i landskansliet den 1 februari 1940.

På Länsstyrelsens vägnar:

ERLAND MONTELL.

GUNNAR LEKANDER.

Östersund 1940. Östersunds-Postens Tryckeri A.-B.

46800

JÄMTLAND
ALLMÄNN

N:r 23. Förteckning
inom Jämtland

Bergs socken: Hemmansägaren
Bergsbyn, Hoverberg, Hell-
ström, Österskucku, Sten-
och Olov Olsson, Med

Klövsjö socken: Hemmansägaren
och Halvar Johansson,
i Kvarnsjö och Erik U

Rätans socken: Hemmansägaren
son, båda i Rätansby
Mattsson, Böle, Röjan,
Bryngelhögen, Nederhö

Åsarna socken: Hemmansägaren
son, Hallen, Åsarna, Svan-
åsen, Åsarna.

Brunflo socken: Hemmansägaren
sund, P. O. Olausson, O-
qvist, Singsjön, Brunflo
Oskar Lindqvist, Djur

Lockne socken: Hemmansägaren
Rossbol, Lockne, Oskar

Marieby socken: Hemmansägaren
Olsson, Fugelsta, Lilla

Stuguns socken: Hemmansägaren
Mårdsjön, Erik Näs
Bomsund, Ivan Hornein
Gesunden.

Sundsö socken: Hemmansägaren
Olsson, Östbyn, Rissna
Eriksson, Marsätt, Fän

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

Nr 50 år 1962

Nr 50. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen, m. m.

Jämlikt föreskrift i 31 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige ha lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedan angivna personer att under år 1962 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, förorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rossön, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönqvist i Härshöjden, adress Högland, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
nämndemannen Albert Eliasson, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;
nämndemannen Hugo Eriksson, Gäddede, för Frostvikens kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

skogstjänstemannen Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;
hemmansägaren Göran Jonsson i Gussvattnet, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

lantbrukaren Gerhard Hansson i Ojaren, adress Strömsund, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, för Föllinge kommun;
hemmansägaren Hans Nilsson i Grenås, adress Hammerdal, och hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö, för Hammerdals kommun;
hemmansägaren Olov Sundström, adress Skyttmon, för Stuguns kommun;

av lapparna i Offerdals lappby:

kronoarrendator Sven Edfeldt i Höjden, adress Rönnöfors, för byarna Olden, Höjden, Getryggen och Storbacken inom Offerdals kommun;
lägenhetsägaren Karl Tengström i Finnsäter, adress Rönnöfors, och hemmansägaren Nils Olsson, adress Landön, för byarna på norra sidan Landösjön inom Offerdals kommun och kronoarrendatorn Sven Edfeldt, Höjden, Rönnöfors för Offerdals kommun;
hemmansägaren Olof Pålsson i Rörvattnet, adress Hotagen, för Hotagens kommun.

kommunalnämndsordföranden Kristian Eriksson, adress Åkersjön, för Föllinge kommun;
 hemmansägaren Nils Rhensbo i Rensbo, adress Aspås, inom Rödöns kommun;
 hemmansägaren Albert Thor, adress Högarna, för Hammerdals och Häggenås kommuner;
 hemmansägarna Georg Göransson i Husås, adress Husås, Ture Hansson i Handog, adress Lit, och John Engström i Brynje, adress Kyrkås, för Lits kommun;
 hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna, för Revsunds, Stuguns och Brunflo kommuner;

av lapparna i Sösjö lappby:

hemmansägaren Einar Olsson i Brattäggen, adress Bonäshamn, hemmansägaren Olof Edsholm, Torredet, adress Överäng, och hemmansägaren Richard Edbjörk, Överäng för Kalls kommun;
 arrendatorn Sven Edfeldt i Höjden, adress Rönnöfors, hemmansägaren Nils Edlund i Ede, adress Offerdal, och hemmansägaren Lars Nilsson i Könsta, adress Jämtl. Änge, för Offerdals kommun;
 hemmansägaren Per Wikman i Böle, adress Bodsjö, för Revsunds kommun;
 hemmansägaren Lars Björklund i Kloksåsen, adress Fåker, och hemmansägaren Johan Lindgren i Tunvågen, adress Hackås, för Hackås kommun;
 hemmansägaren Olle Trollsås i Trollsåsen, adress Näliden, för Rödöns kommun;
 hemmansägaren Åke Henriksson, Mattmar, för Mörsils kommun, hemmansägaren Gustav Jonsson, Hallen, Järpen, för Undersåkers kommun;

av lapparna i Kalls lappby:

nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved, för Åre kommun;
 lantbrukaren Lars Kallström, adress Kallrör, för Kalls kommun;

av lapparna i Handölsdalens lappby:

hemmansägaren Otto Olofsson, Storvallen, Storlien, för Åre kommun;
 hemmansägarna Per Olof Eriksson och Johan Berglund, båda med adress, Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;
 hemmansägaren Hans Olov Stadig i Edsåsen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
 hemmansägaren Per Oskar Hedmark i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapparna i Tranvis lappby:

hemmansägaren Henrik Holmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
 poliskonstapeln Edvin Kvarnland, Vemdalen, för Hede kommun;
 jordbruksarbetaren Janne Oster, Ljungdalen, och hemmansägaren Per-Olov Eriksson i Putten, Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtan;
 arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, hemmansägaren Karl Edström i Storhallen, adress Storhallen, och hemmansägaren Karl Persson, Börtan, för Övre Ljungadalens kommun;

handlanden Arne
 dalens komm
 hemmansägaren J
 hemmansägaren J
 mun;
 poliskonstapeln C

av lapparna i

hemmansägaren J
 hemmansägaren F
 kommun;
 hemmansägarna J
 Tännäs komm
 hemmansägarna J
 Berglin, Vigg

av lapparna i

arrendatorn O. A
 kommuner;
 hemmansägaren F
 kommun;
 hemmansägaren Jo

av lapparna i

poliskonstapeln B.

Följande pers
 svenska lapparnas
 ningar, som i ber
 ligen:

- » Dorotea komm
- adress Höglan
- » Fjällsjö komm
- Rossön, postfö
- landen Carl A
- » Frostvikens k
- » Hammerdals k
- » Hotagens kom
- » Junsele komm
- » Lillhärds k
- » Linsells komm
- » Lits kommun
- hemmansägare
- » Offerdals kom
- » Ramsle komm
- » Rödöns komm
- » Stuguns komm
- Karl Persson, F
- » Särna kommun
- » Tåsjö kommun
- » Åre kommun n

handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadals kommun;
 hemmansägaren Jon Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun;
 hemmansägaren Per Paulsson i Kusböle, adress Myrviken, för Ovikens kommun;
 poliskonstapeln Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådals lappby:

hemmansägaren John Hansson i Strådalen, Lofsdalen, för Svegs kommun;
 hemmansägaren Folke Nilsson i Storfjäten, adress Särnaheden, för Lillhårdals kommun;
 hemmansägarna Jon Berglin, Vigge, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;
 hemmansägarna Johan Åslund i Medskogsbygget, adress Långåskans, och Jon Berglin, Vigge, för Hede kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;
 hemmansägaren Folke Nilsson i Storfjäten, adress Särna, inom Lillhårdals kommun;
 hemmansägaren Jon Berglin, Vigge, inom Tännäs kommun;

av lapparna i Idre lappby:

poliskonstapeln B. Edgren, adress Idre, för Idre kommun.

Följande personer förordnas, jämlikt 24 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, att under år 1962 mottaga anmälningar, som i berörda lagrum omförmälas, och däröver utfärda bevis, nämligen:

- » Dorotea kommun hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harrsjöhöjden, adress Högländ;
- » Fjällsjö kommun hemmansägaren Bror Värmelin, Stensvattnet, adress Rossön, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och handlanden Carl Almkvist, adress Rossön;
- » Frostvikens kommun hemmansägaren Per Persson, adress Stora Blåsjön;
- » Hammerdals kommun hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö;
- » Hotagens kommun lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn;
- » Junsele kommun hemmansägaren Tycko Andersson, adress Junselevallen;
- » Lillhårdals kommun hemmansägaren Folke Nilsson, Storfjäten, Särna;
- » Linsells kommun arrendatorn O. Ad. Löfström, Kölosen, Särna;
- » Lits kommun hemmansägaren John Engström i Brynje, adress Kyrkås, och hemmansägaren Georg Göransson i Husås, adress Husås;
- » Offerdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Landön, adress Landön;
- » Ramsele kommun hemmansägaren Johan Erik Färnlöf i Flyn, adress Flyn;
- » Rödöns kommun hemmansägaren Nils Rhensbo, adress Aspås;
- » Stuguns kommun herr Gunnar Henriksson, Skyttmon, och hemmansägaren Karl Persson, Rissna;
- » Särna kommun hemmansägaren Folke Nilsson, Storfjäten, Särna;
- » Tåsjö kommun hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker;
- » Åre kommun nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved;

Till vederbörandes kännedom och efterrättelse kungöres därjämte följande utdrag ur ovan åberopade lag:

»24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälningsskyldighetens fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningssväg, att mottaga anmälningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lappbyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

30 §.

Fordrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, varefter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola gode männen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrättningen skall föras protokoll.

För det belopp vartill skadan av de flesta gode männen uppskattas, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synkostnaden ej ske, utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vad nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den hos vilken utmätning skett anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningdagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.»

Östersund i landskansliet den 11 april 1962.

På länsstyrelsens vägnar:

ÅKE LINDEBERG

R. TJERNBERG

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSE

Nr 118 år 1953

Nr 118. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen m. m.

Jämlikt föreskrift uti 31 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 hava lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedanskrivna personer att under år 1954 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, förorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rossön, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönqvist i Harrsjöhöjden, adress Högländ, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Erik Rönnberg i Rudsjö, adress Backe, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och nämndemannen Albert Eliasson, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
lantbrukaren Valfrid Eriksson i Vågdaalen, adress Ulriksfors, hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Öjaren, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
hemmansägaren Nils Svensson, adress Laxvik, och gästgivaren Per Nyberg, adress Skärvången, för Föllinge kommun;

hemmansägaren Hans Nilsson i Grenås, adress Hammerdal, och hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö, för Hammerdals kommun;
hemmansägaren Erik Petter Eriksson, adress Skyttmon, för Stuguns kommun;

av lapparna i Offerdals lappby:

hemmansägaren Lars Svelander i Olden, adress Rönnöfors, för byarna Olden, Höjden, Getryggen och Storbacken inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Erik Tengström i Finnsäter, adress Rönnöfors, och hemmansägaren Nils Olsson, adress Landön, för byarna på norra sidan Landösjön inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Olof Pålsson i Rörvattnet, adress Hotagen, för Hotagens kommun och byarna Åkersjön, Vallrun och Högrun inom Föllinge kommun;
hemmansägaren Albert Thor, adress Högarna, för Hammerdals och Häggenås kommuner;
hemmansägarna Georg Göransson i Husås, adress Husås, Ture Hansson i Handog, adress Lit, och John Engström i Brynje, adress Kyrkås, för Lits kommun;
hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna, för Revsunds, Stuguns och Brünflo kommuner;

av lapparna i Sösjö lappby:

hemmansägaren Einar Olsson i Brattäggen, adress Bonäshamn, arrendatorn Oskar Eriksson i Sulviken, adress Kallrör, och hemmansägaren Olof Edsholm, Torredet, adress Överäng, för Kalls kommun;
arrendatorn Sven Edfelt i Höjden, adress Rönnöfors, hemmansägaren Nils Edlund i Ede, adress Offerdal, och hemmansägaren Lars Nilsson i Könsta, Jämtl. Änge, för Offerdals kommun;
hemmansägaren Per Wikman i Böle, adress Bodsjö, för Revsunds kommun;
hemmansägaren C. M. Björklund i Kloxåsen, adress Fåker, och hemmansägaren Johan Lindgren i Tunvågen, adress Hackås, för Hackås kommun;
hemmansägaren Olle Trollsås i Trollsåsen, adress Nälden, för Rödöns kommun;

av lapparna i Kalls lappby:

nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved, för Åre kommun;
nämndemannen Sven Christensson i Konäs, adress Kallrör, för Kalls kommun;

av lapparna i Tranris lappby:

hemmansägaren Henrik Holmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
ombudsmannen Paul Hanaback i Storsjö, adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägarna Karl Persson och Emil Jonsson, båda med adress Börtnan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtnan;
arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, och flottningsförmannen Ante Larsson i Torsberg, adress Börtnan, för Övre Ljungadalens kommun;

handlanden
dalens
hemmansäg
lägenhetsäg
kommun
fjärdingsma

av lap
hemmansäg
Tännö
hemmansäg
i Särve
fjärdingsma
dalens

av lapp
arrendator
kommun
hemmansäg
kommun

av lapp
fjärdingsma
Svensso

Om de
gode män de
framdeles lä

handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadalens kommun;

hemmansägaren John Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun; lägenhetsägaren Olle Lindkvist i Häxåsen, adress Myrviken, för Ovikens kommun;

fjärdingsmannen Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådalens lappby:

hemmansägarna Hans Fundin, adress Funäsdalen, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;

hemmansägarna Olof Olofsson i Långå, adress Långåskans, och Jöns Persson i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

fjärdingsmannen Per Johan Liljemark, adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;

hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna, inom Lillhärdals kommun;

av lapparna i Idre lappby:

fjärdingsmannen B. Edgren, adress Idre, och gränsuppsyningsmannen Erland Svensson i Storsäterna, adress Idre, för Idre kommun.

Om de personer, som av lapparna i *Handölsdalens lappby* utsetts att som gode män deltaga i syn och värdering under år 1954, kommer länsstyrelsen att framdeles lämna meddelande.

Följande personer innehava jämlikt 24 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 förordnande att under år 1954 mot- taga anmälningar, som i berörda lagrum omförmäles och däröver utfärda bevis, nämligen:

- För Bergs kommun hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan;
- » Brunflo kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Dorotea kommun hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harrsjöhöjden, adress Högland;
 - » Fjällsjö kommun hemmansägaren Bror Värmelin, Stensvattnet, adress Rossön, handlanden Ernst Rönnberg, Rudsjö, adress Backe, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och handlanden Carl Almkvist, adress Rossön;
 - » Frostvikens kommun hemmansägaren Per Persson, adress Stora Blåsjön;
 - » Föllinge kommun arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, och skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö;
 - » Hammerdals kommun hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö;
 - » Hede kommun hemmansägaren Mattias Fundin i Storsjö, adress Storsjökapell;
 - » Junsele kommun hemmansägaren Tycko Andersson, adress Junselevallen;
 - » Kalls kommun fjärdingsmannen A. R. Svensson, adress Kall;
 - » Lillhärdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Storfjärten, adress Särna;
 - » Lits kommun hemmansägaren John Engström i Brynje, adress Kyrkås, och hemmansägaren Georg Göransson i Husås, adress Husås;
 - » Offerdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Landön, adress Landön;
 - » Ovikens kommun arrendatorn Johan Jonsson i Lövdalen, adress Börtnan;
 - » Ramsele kommun hemmansägaren Johan Erik Färnlöf i Flyn, adress Flyn;
 - » Revsunds kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Rätans kommun handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö;
 - » Rödöns kommun hemmansägaren Nils Eriksson i Rensbo, adress Aspås;
 - » Ströms kommun hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Öjaren, och poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden;
 - » Stuguns kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Svegs kommun arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, och hemmansägaren Hans Jonsson i Strådalen, adress Lofsdalen;
 - » Tåsjö kommun hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker;
 - » Åre kommun nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved;
 - » Övre Ljungadalens kommun hemmansägaren Mattias Fundin, fjärdingsmannen Per Johan Liljemark och ombudsmannen Paul Hanaback, samtliga i Storsjö, adress Storsjökapell, handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, samt hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan.

Till ved-
utdrag ur ov-

Lapp, so-
vist, skall för-
ta dagar efter
namn och hem-
nar; och äger
fullgörande.

Länsstyr-
bosatta å pla-
ovan sägs, oc-
des namn och
gagna vägen,
mottagas av
landsfiskalen.

Det åligger
na anmälning

Fordrar
äger han att f-
man, dels näm-
inom trakten
eller, om de e-
man. På kalle-
där skadan sk-
beskaffenhet,
kan lända till
nits, skola god-
ta skadan i po-

För det be-
som för syneke-
dig ersätta ska-
ning, ej unders-
naden ej ske, ut-

Utan hind-
så ock den, som
ma sin talan ti-
ra sin talan in-

För syneke-
nämndeman.

Östersund

FOLKE S

Till vederbörandes kännedom och efterrättelse kungöres därjämte följande utdrag ur ovan återopade lag:

24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälningsskyldighetens fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningsväg, att mottaga anmälningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lappbyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

30 §.

Fordrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, varefter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola gode männen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrättningen skall föras protokoll.

För det belopp, vartill skadan av de flesta gode männen uppskattas, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synekostnaden ej ske, utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vad nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den hos vilken utmätning skett anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningdagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.

Östersund i landskontoret den 22 december 1953.

På länsstyrelsens vägnar:

E. HUSS

FOLKE SUNDKLER

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

Nr 152 år 1954

Nr 152. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen m. m.

Jämlikt föreskrift uti 31 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 hava lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedanskrivna personer att under år 1955 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, förorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rossön, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönqvist i Harrsjöhöjden, adress Högländ, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

flottningsförmannen Amandus Åslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Erik Rönberg i Rudsjö, adress Backe, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och nämndemannen Albert Eliasson, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
lantbrukaren Valfrid Eriksson i Vågdaalen, adress Ulriksfors, hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

flottningsförmannen Amandus Åslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Strömsund, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
hemmansägaren Nils Svensson, adress Laxviken, och gästgivaren Per Nyberg, adress Skärvången, för Föllinge kommun;

hemmansägaren Hans Nilsson i Grenås, adress Hammerdal, och hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö, för Hammerdals kommun;
hemmansägaren Erik Petter Eriksson, adress Skyttmon, för Stuguns kommun;

av lapparna i Offerdals lappby:

hemmansägaren Lars Svelander i Olden, adress Rönnöfors, för byarna Olden, Höjden, Getryggen och Storbacken inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Erik Tengström i Finnsäter, adress Rönnöfors, och hemmansägaren Nils Olsson, adress Landön, för byarna på norra sidan Landösjön inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Olof Pålsson i Rörvattnet, adress Hotagen, för Hotagens kommun;
kommunalnämndsordföranden Kristian Eriksson, adress Åkersjön, för Föllinge kommun;
hemmansägaren Albert Thor, adress Högarna, för Hammerdals och Häggenås kommuner;
hemmansägarna Georg Göransson i Husås, adress Husås, Ture Hansson i Handog, adress Lit, och John Engström i Brynje, adress Kyrkås, för Lits kommun;
hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna, för Revsunds, Stuguns och Brunflo kommuner;

av lapparna i Sösjö lappby:

hemmansägaren Einar Olsson i Brattäggen, adress Bonäshamn, arrendatorn Oskar Eriksson i Sulviken, adress Kallrör, och hemmansägaren Olof Edsholm, Torredet, adress Överäng, för Kalls kommun;
arrendatorn Sven Edfelt i Höjden, adress Rönnöfors, hemmansägaren Nils Edlund i Ede, adress Offerdal, och hemmansägaren Lars Nilsson i Könsta, adress Jämtl. Änge, för Offerdals kommun;
hemmansägaren Per Wikman i Böle, adress Bodsjö, för Revsunds kommun;
hemmansägaren C. M. Björklund i Kloåsén, adress Fåker, och hemmansägaren Johan Lindgren i Tunvågen, adress Hackås, för Hackås kommun;
hemmansägaren Olle Trollås i Trollåsén, adress Näliden, för Rödöns kommun;

av lapparna i Kalls lappby:

nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved, för Åre kommun;
lantbrukaren Lars Kallström, adress Kallrör, för Kalls kommun;

av lapparna i Handölsdalens lappby:

hemmansägaren Johan Jonsson, adress Handöl, för Åre kommun;
t.f. poliskonstapeln Per Johan Liljemark och hemmansägaren Per Olof Persson, båda med adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;
hemmansägaren Erik Stadig i Edsåsen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
hemmansägaren Per Oskar Hedmark i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapparna i Tranris lappby:

hemmansägaren Henrik Hölmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;

ombudsman
dalens

av lapp

hemmansäg
byarna
Börtna

arrendatorn
manu
kommun

handlanden
dalens

hemmansäg
lägenhetsäg
kommun

poliskonstap

av lapp

hemmansäg
Tännä

hemmansäg
Persson

t.f. polisk
Ljunga

av lapp

arrendatorn
kommun

hemmansäg
kommun

av lapp

poliskonstap
Sven

ombudsmannen Paul Hanaback i Storsjö, adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägarna Karl Persson och Emil Jonsson, båda med adress Börtnan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtnan;

arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, och flottningsförmannen Ante Larsson i Torsberg, adress Börtnan, för Övre Ljungadalens kommun;

handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadalens kommun;

hemmansägaren John Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun;

lägenhetsägaren Olle Lindkvist i Häxåsen, adress Myrviken, för Ovikens kommun;

poliskonstapeln Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådalens lappby:

hemmansägarna Hans Fundin, adress Funäsdalen, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;

hemmansägarna Johan Åslund i Medskogsbygget, adress Långåskans, och Jöns Persson i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

t.f. poliskonstapeln Per Johan Liljemark, adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosten, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;

hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna, inom Lillhårdals kommun;

av lapparna i Idre lappby:

poliskonstapeln B. Edgren, adress Idre, och gränsuppsyningsmannen Erland Svensson i Storsäterna, adress Idre, för Idre kommun.

Följande personer innehava jämlikt 24 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 förordnande att under år 1955 mottaga anmälningar, som i berörda lagrum omförmäles och däröver utfärda bevis, nämligen:

- För Bergs kommun hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan;
- » Brunflo kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Dorotea kommun hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harrsjöhöjden, adress Högland;
 - » Fjällsjö kommun hemmansägaren Bror Värmelin, Stensvattnet, adress Rossön, handlanden Ernst Rönneberg, Rudsjö, adress Backe, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och handlanden Carl Almkvist, adress Rossön;
 - » Frostvikens kommun hemmansägaren Per Persson, adress Stora Blåsjön;
 - » Föllinge kommun arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, och skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö;
 - » Hammerdals kommun hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö;
 - » Hede kommun hemmansägaren Mattias Fundin i Storsjö, adress Storsjökapell;
 - » Junsele kommun hemmansägaren Tycko Andersson, adress Junselevallen;
 - » Kalls kommun poliskonstapeln A. R. Svensson, adress Kall;
 - » Lillhärdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna;
 - » Lits kommun hemmansägaren John Engström i Brynje, adress Kyrkås, och hemmansägaren Georg Göransson i Husås, adress Husås;
 - » Offerdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Landön, adress Landön;
 - » Ovikens kommun arrendatorn Johan Jonsson i Lövdalen, adress Börtnan;
 - » Ramsele kommun hemmansägaren Johan Erik Färnlöf i Flyn, adress Flyn;
 - » Revsunds kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Rätans kommun handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö;
 - » Rödöns kommun hemmansägaren Nils Eriksson i Rensbo, adress Aspås;
 - » Ströms kommun hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Strömsund och poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden;
 - » Stuguns kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Svegs kommun arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, och hemmansägaren Hans Jonsson i Strådalen, adress Lofsdalen;
 - » Tåsjö kommun hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker;
 - » Åre kommun nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved;
 - » Övre Ljungadalens kommun hemmansägaren Mattias Fundin, t.f. polis-konstapeln Per Johan Liljemark och ombudsmannen Paul Hanaback, samtliga i Storsjö, adress Storsjökapell, handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, samt hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan.

Till ved-
utdrag ur o-

Lapp, so-
vist, skall för-
ta dagar efter
namn och be-
nar; och ägga
fullgörande

Länssty-
bosatta å pl-
ovan sägs, o-
des namn o-
gagna vänn-
mottagas

länsfiskalen
Det åligger
na anmälning

Fordran
äger han att
man, dels näm-
inom trakten
eller, om de-
man. På kall-
där skadan sk-
beskaffenhet
kan lända till
nits, skola go-
ta skadan i t-

För det f-
som för syn-
dig ersätta sk-
ning, ej under-
naden ej ske.

Utan hi-
så ock den, s-
ma sin talan-
ra sin talan i

För syn-
nämndeman

Östersun-

FOLKE

Till vederbörandes kännedom och efterrättelse kungöres därjämte följande utdrag ur ovan åberopade lag:

24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälningsskyldighetens fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningsväg, att mottaga anmälningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lappbyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

30 §.

Fordrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, varefter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola gode männen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrättningen skall föras protokoll.

För det belopp, vartill skadan av de flesta gode männen uppskattas, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synekostnaden ej ske, utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vid nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den hos vilken utmätning skett anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningdagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.

Östersund i landskontoret den 21 december 1954.

På länsstyrelsens vägnar:

E. HUSS

FOLKE SUNDKLER

JÄMTLANDS LÄNS

ALLMÄNNA KUNGÖRELSE

Nr 161 år 1955

Nr 161. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen m. m.

Jämlikt föreskrift uti 31 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 hava lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedanskrivna personer att under år 1956 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, förorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rössön, adress Rössön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harrsjöhöjden, adress Högländ, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och nämndemannen Albert Eliasson, adress Rössön, för Fjällsjö kommun;
lantbrukaren Valfrid Eriksson i Vågdaalen, adress Ulriksfors, hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

handlanden Hans Nilsson Strömberg i Ojaren, adress Strömsund, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
gästgivaren Per Nyberg, adress Skärvången, arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, samt skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö, för Föllinge kommun;

hemmansägaren Hans Nilsson i Grenås, adress Hammerdal, och hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö, för Hammerdals kommun;
hemmansägaren Erik Petter Eriksson, adress Skyttmon, för Stuguns kommun;

av lapparna i Offerdals lappby:

hemmansägaren Lars Svelander i Olden, adress Rönnöfors, för byarna Olden, Höjden, Getryggen och Storbacken inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Erik Tengström i Finnsäter, adress Rönnöfors, och hemmansägaren Nils Olsson, adress Landön, för byarna på norra sidan Landösjön inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Olof Pålsson i Rörvattnet, adress Hotagen, för Hotagens kommun;
kommunalnämndsordföranden Kristian Eriksson, adress Åkersjön, för Föllinge kommun;
hemmansägaren Albert Thor, adress Högarna, för Hammerdals och Häggenås kommuner;
hemmansägarna Georg Göransson i Husås, adress Husås, Ture Hansson i Handog, adress Lit, och John Engström i Brynje, adress Kyrkås, för Lits kommun;
hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna, för Revsunds, Stuguns och Brunflo kommuner;

av lapparna i Sösjö lappby:

hemmansägaren Einar Olsson i Brattäggen, adress Bonäshamn, arrendatorn Oskar Eriksson i Sulviken, adress Kallrör, och hemmansägaren Olof Edsholm, Torredet, adress Överäng, för Kalls kommun;
arrendatorn Sven Edfelt i Höjden, adress Rönnöfors, hemmansägaren Nils Edlund i Ede, adress Offerdal, och hemmansägaren Lars Nilsson i Könsta, adress Jämtl. Änge, för Offerdals kommun;
hemmansägaren Per Wikman i Böle, adress Bodsjö, för Revsunds kommun;
hemmansägaren C. M. Björklund i Kloksåsen, adress Fåker, och hemmansägaren Johan Lindgren i Tunvågen, adress Hackås, för Hackås kommun;
hemmansägaren Olle Trollås i Trollåsen, adress Näliden, för Rödöns kommun;

av lapparna i Kalls lappby:

nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved, för Åre kommun;
lantbrukaren Lars Kallström, adress Kallrör, för Kalls kommun;

av lapparna i Handölsdalens lappby:

hemmansägaren Johan Jonsson, adress Handöl, för Åre kommun;
hemmansägaren Per Olof Persson, adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;
hemmansägaren Hans Olov Stadig i Edsåsen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
hemmansägaren Per Oskar Hedmark i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapparna i Tranris lappby:

hemmansägaren Henrik Holmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;

ombudsman
pelu f

av lap

hemmansäg
byarna
Börtn
arrendatorn
mann
komm
handlanden
dalens
hemmansäg
lägenhetsäg
komm
poliskonsta

av lap

hemmansäg
Tännö
hemmansäg
Persso
poliskonsta
lens be

av lap

arrendatorn
komm
hemmansäg
komm

av lap

poliskonsta
Svene

ombudsmannen Paul Hanaback i Storsjö, adress Storsjökapell, och poliskonstapeln Edvin Kvarneld, adress Vemdalen, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägarna Karl Persson och Emil Jonsson, båda med adress Börtnan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtnan;

arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, och flottningsförmannen Ante Larsson i Torsberg, adress Börtnan, för Övre Ljungadalens kommun;

handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadalens kommun;

hemmansägaren John Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun; lägenhetsägaren Olle Lindkvist i Häxåsen, adress Myrviken, för Ovikens kommun;

poliskonstapeln Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådalens lappby:

hemmansägarna Hans Fundin, adress Funäsdalen, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;

hemmansägarna Johan Åslund i Medskogsbygget, adress Långåskans, och Jöns Persson i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

poliskonstapeln Per Johan Liljemark, adress Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;

hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna, inom Lillhårdals kommun;

av lapparna i Idre lappby:

poliskonstapeln B. Edgren, adress Idre, och gränsuppsyningsmannen Erland Svensson i Storsättern, adress Idre, för Idre kommun.

Följande personer innehava jämlikt 24 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 förordnande att under år 1955 mottaga anmälningar, som i berörda lagrum omförmäles och däröver utfärda bevis, nämligen:

- För Bergs kommun hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan;
- » Brunflo kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Dorotea kommun hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harsjöhöjden, adress Högländ;
 - » Fjällsjö kommun hemmansägaren Bror Värmelin, Stensvattnet, adress Rossön, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och handlanden Carl Almkvist, adress Rossön;
 - » Frostvikens kommun hemmansägaren Per Persson, adress Stora Blåsjön;
 - » Föllinge kommun arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, och skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö;
 - » Hammerdals kommun hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö;
 - » Hede kommun hemmansägaren Mattias Fundin i Storsjö, adress Storsjökapell;
 - » Hotagens kommun lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn;
 - » Junsele kommun hemmansägaren Tycko Andersson, adress Junselevallen;
 - » Kalls kommun poliskonstapeln A. R. Svensson, adress Kall;
 - » Lillhärdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna;
 - » Lits kommun hemmansägaren John Engström i Brynje, adress Kyrkås, och hemmansägaren Georg Göransson i Husås, adress Husås;
 - » Offerdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Landön, adress Landön;
 - » Ovikens kommun arrendatorn Johan Jonsson i Lövdalen, adress Börtnan;
 - » Ramsele kommun hemmansägaren Johan Erik Färnlöf i Flyn, adress Flyn;
 - » Revsunds kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Rätans kommun handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö;
 - » Rödöns kommun hemmansägaren Nils Rensbo, adress Apsås;
 - » Ströms kommun hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Strömsund, och poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden;
 - » Stuguns kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Svegs kommun arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, och hemmansägaren Hans Jonsson i Strådalen, adress Lofsdalen;
 - » Tåsjö kommun hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker;
 - » Åre kommun nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved;
 - » Övre Ljungadalens kommun hemmansägaren Mattias Fundin och ombudsmannen Paul Hanaback, båda i Storsjö, adress Storsjökapell, handlanden Arné Bromée, adress Klövsjö, samt hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan.

Till vederbörandes kännedom utdrag ur ovan återopade lagrum.

Lapp, som med sina renar vist, skall för varje socken, som ta dagar efter ankomsten göras namn och hemvist samt, om lappnar; och äger lappen utan en fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då bosatta å platser som ligger ovan sägs, och utfärda bevis om dess namn och bostad skall tillgagnas vägen, samt årligen mottagas av sålunda förordnade landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalerna anmälningar.

Fordrar någon ersättning äger han att för syn och värde man, dels nämna en av de personer inom trakten tjänstgöra såsom eller, om de ej kunna enas, till man. På kallelse av den sista där skadan skett, samt verklig beskaffenhet, om tiden, då de kan lända till upplysning i skadets nits, skola gode männen med till ta skadan i penningar. Över

För det belopp, vartill de som för synkostnad må utmätas ersätta skadan. Har den utmätning, ej understigande vad som skadade, ej ske, utan skall sökanden

Utan hinder av vad nu sägs ock den, som lidit skada, må sin talan till domstol; skadade sin talan inom ett år från

För synförrättning nämndeman.

Östersund i landskontor

FOLKE SUNDKLER

Till vederbörandes kännedom och efterrättelse kungöres därjämte följande utdrag ur ovan åberopade lag:

24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälningsskyldighetens fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningsväg, att mottaga anmälningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lappbyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

30 §.

Fördrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, varefter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola gode männen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrettningen skall föras protokoll.

För det belopp, vartill skadan av de flesta gode männen uppskattas, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synekostnaden ej ske, utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vad nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den hos vilken utmätning skett anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningsslagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.

Ostersund i landskontoret den 12 december 1955.

På länsstyrelsens vägnar:

E. THOSS

FOLKE SUNDKJER

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

Nr 190 år 1956

Nr 190. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen, m. m.

Jämlikt föreskrift i 31 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige ha lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedan angivna personer att under år 1957 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, försorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Täsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rossön, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönqvist i Hartsjöhöjden, adress Högländ, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Täsjö kommun;
postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och nämndemannen Albert Eliasson, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
lantbrukaren Valfrid Eriksson i Vågdaalen, adress Ulriksfors, hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Strömsund, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
gästgivaren Per Nyberg, adress Skärvången, arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, samt skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö, för Föllinge kommun;

hemmansägaren Hans Nilsson i Grenås, adress Hammerdal, och hemmansägaren
Hans Stjärna, adress Gåxsjö, för Hammerdals kommun;
hemmansägaren Erik Petter Eriksson, adress Skyttmon, för Stuguns kommun;

av lapparna i Offerdals lappby:

hemmansägaren Lars Svelander i Olden, adress Rönnöfors, för byarna Olden,
Höjden, Gettryggen och Storbacken inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Erik Tengström i Finnsäter, adress Rönnöfors, och hemmansä-
ägaren Nils Olsson, adress Landön, för byarna på norra sidan Landösjön
inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Olof Pålsson i Rörvattnet, adress Hotagen, för Hotagens kom-
mun;
kommunalnämndsordföranden Kristian Eriksson, adress Åkersjön, för Föllinge
kommun;
hemmansägaren Nils Rhensbo i Rensbo, adress Aspås, inom Rödöns kommun;
hemmansägaren Albert Thor, adress Högarna, för Hammerdals och Häggenäs
kommuner;
hemmansägarna Georg Göransson i Husås, adress Husås, Ture Hansson i Han-
dog, adress Lit, och John Engström i Brynje, adress Kyrkås, för Lits kom-
mun;
hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna, för Revsunds, Stuguns och Brunflo
kommuner;

av lapparna i Sösjö lappby:

hemmansägaren Einar Olsson i Brattäggen, adress Bonäshamn, arrendatern O-
skar Eriksson i Sulviken, adress Kallröt, och hemmansägaren Olof Edsholm,
Torredet, adress Överäng, för Kalls kommun;
arrendatorn Sven Edfelt i Höjden, adress Rönnöfors, hemmansägaren Nils Ed-
lund i Ede, adress Offerdal, och hemmansägaren Lars Nilsson i Könsa,
adress Jämtl. Änge, för Offerdals kommun;
hemmansägaren Per Wikman i Böle, adress Bodsjö, för Revsunds kommun;
hemmansägaren C. M. Björklund i Kloxåsen, adress Fåker, och hemmansägaren
Johan Lindgren i Tunvågen, adress Hackås, för Hackås kommun;
hemmansägaren Olle Trollsås i Trollsåsen, adress Näliden, för Rödöns kommun;

av lapparna i Kalls lappby:

nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved, för Åre kommun;
lantbrukaren Lars Kallström, adress Kallröt, för Kalls kommun;

av lapparna i Handölsdalens lappby:

hemmansägaren Johan Jonsson, adress Handöl, för Åre kommun;
hemmansägarna Per Olof Persson och Paul Hanaback, båda med adress, Storsjö-
kapell, för Övre Ljungadalens kommun;
hemmansägaren Hans Olov Stadig i Edsåsen, adress Undersåker, för Under-
åkers kommun;
hemmansägaren Per Oskar Hedmark i Särvsjön, adress Hede, för Hede kom-
mun;

av lapparna
hemmansägaren
kommunen
ombudsmannen
peln Edvin

av lapparna
hemmansägaren
Fläsjön, Lön-
arrendatorn Pau-
mannen An-
kommunen;
handlanden Åre-
dalens kom-
hemmansägaren
lägenhetsägaren
mun;
poliskonstapeln

av lapparna
hemmansägarna
Tännäs, för
hemmansägarna
Persson i S

av lapparna
arrendatorn O-
kommunen;
hemmansägaren
kommunen;
lantbrukaren V

av lapparna
poliskonstapeln
Svensson i

av lapparna i Tranväs lappby:

hemmansägaren Henrik Holmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
 ombudsmannen Paul Hanaback i Storsjö, adress Storsjökapell, och poliskonstapeln Edvin Kvarnland, adress Vemdalen, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtnan;
 arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, och flottningsförmannen Ante Larsson i Torsborg, adress Börtnan, för Övre Ljungadalens kommun;
 handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadalens kommun;
 hemmansägaren John Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun;
 lägenhetsägaren Olle Lindkvist i Håxåsen, adress Myrviken, för Övikens kommun;
 poliskonstapeln Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådalens lappby:

hemmansägarna Hans Fundin, adress Funäsdalen, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;
 hemmansägarna Johan Åslund i Medskogsbygget, adress Långåskans, och Jöns Persson i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;
 hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna, inom Lillhärdals kommun;
 lantbrukaren Valter Wessel i Fjällnäs, adress Fjällnäs, inom Tännäs kommun;

av lapparna i Idre lappby:

poliskonstapeln B. Edgren, adress Idre, och gränsuppsyningsmannen Erland Svensson i Storsåtern, adress Idre, för Idre kommun.

Följande personer förordnas, jämlikt 24 § lagen den 18 juli 1928 om svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, att under år 1957 mottaga anmälningar, som i berörda lagrum omförmälas, och däröver utfärda bevis, nämligen:

- För Bergs kommun hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan;
- » Brunflo kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Dorotea kommun hemmansägaren Bernhard Rönqvist i Harrsjöhöjden, adress Högland;
 - » Fjällsjö kommun hemmansägaren Bror Värmelin, Stensvattnet, adress Rossön, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och handlanden Carl Almkvist, adress Rossön;
 - » Frostvikens kommun hemmansägaren Per Persson, adress Stora Blåsön;
 - » Föllinge kommun arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, och skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö;
 - » Hammerdals kommun hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö;
 - » Hede kommun hemmansägaren Mattias Fundin i Storsjö, adress Storsjökapell;
 - » Hotagens kommun lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn;
 - » Junsele kommun hemmansägaren Tycko Andersson, adress Junselevalen;
 - » Kalls kommun f. poliskonstapeln A. R. Svensson, adress Kall;
 - » Lillhärdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna;
 - » Lits kommun hemmansägaren John Eugström i Brynje, adress Kyrkås, och hemmansägaren Georg Göransson i Husås, adress Husås;
 - » Offerdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Landön, adress Landön;
 - » Ovikens kommun arrendatorn Johan Jonsson i Lövdalen, adress Börtnan;
 - » Ramsele kommun hemmansägaren Johan Erik Färnlöf i Flyn, adress Flyn;
 - » Revsunds kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Rätans kommun handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö;
 - » Rödöns kommun hemmansägaren Nils Rhensbo, adress Aspås;
 - » Ströms kommun hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, handlanden Hans Nilsson Strömberg i Ojaren, adress Strömsund, och poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden;
 - » Stuguns kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Svegs kommun arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, och hemmansägaren Hans Jonsson i Strådalen, adress Lofsdalen;
 - » Tåsjö kommun hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker;
 - » Åre kommun nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved;
 - » Övre Ljungadalens kommun hemmansägaren Mattias Fundin och ombudsmannen Paul Hanaback, båda i Storsjö, adress Storsjökapell, handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, samt hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan.

Till veder-
utdrag ur ov-

Lapp, som
vist, skall för-
dagar efter
namn och hem-
nar; och äger
fullgörande.

Länsstyrelsen
sätta å platsen
vägs, och utfär-
och bostad sk
samt årligen in-
da förordnad

Det åligger
na anmälning

Fördrat
äger han att fi-
man, dels näm-
inom trakten
eller, om de
man. På kall
där skadan
beskaffenhet,
kan lända till
nits, skola gode
ta skadan i pe-

För det be-
som för syneke-
dig ersätta ska-
ning, ej under-
den ej ske, uta-

Utan hinc
ock den, som
sin talan till de
talan inom ett

För synef-
nämndeman.

Östersund

ÅKE A.

Till vederbörandes kännedom och efterrättelse kungöres därjämte följande utdrag ur ovan åberopade lag:

»24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälningsskyldighetens fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningssväg, att mottaga anmälningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lapphyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

30 §.

Fordrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, varefter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola gode männen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrättningen skall föras protokoll.

För det belopp vartill skadan av de flesta gode männen uppskattas, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synekostnaden ej ske, utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vad nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den hos vilken utmätning skett anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningssdagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.»

Östersund i landskansliet den 6 december 1956.

ANDERS TOTTIE

ÅKE A. LINDBERG

JÄMTLANDS LÄNS ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

Nr 35 år 1958

Nr 35. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen, m. m.

Jämlikt föreskrift i 31 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige ha lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedan angivna personer att under år 1958 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, förorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rossön, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harrsjöhöjden, adress Högländ, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och nämndemannen Albert Eliasson, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Strömsund, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
gästgivaren Per Nyberg, adress Skärvången, arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, samt skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö, för Föllinge kommun;

hemmansägaren Hans Nilsson i Grenås, adress Hammerdal, och hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö, för Hammerdals kommun;
hemmansägaren Erik Petter Eriksson, adress Skyttmon, för Stuguns kommun;

av lapparna i Offerdals lappby:

hemmansägaren Lars Svelander i Olden, adress Rönnöfors, för byarna Olden, Höjden, Gettryggen och Storbacken inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Erik Tengström i Finnsäter, adress Rönnöfors, och hemmansägaren Nils Olsson, adress Landön, för byarna på norra sidan Landösjön inom Offerdals kommun;
hemmansägaren Olof Pålsson i Rörvattnet, adress Hotagen, för Hotagens kommun;
kommunalnämndsordföranden Kristian Eriksson, adress Åkersjön, för Föllinge kommun;
hemmansägaren Nils Rhensbo i Rensbo, adress Aspås, inom Rödöns kommun;
hemmansägaren Albert Thor, adress Högarna, för Hammerdals och Häggenås kommuner;
hemmansägarna Georg Göransson i Husås, adress Husås, Ture Hansson i Handog, adress Lit, och John Engström i Brynje, adress Kyrkås, för Lits kommun;
hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna, för Revsunds, Stuguns och Brunflo kommuner;

av lapparna i Sösjö lappby:

hemmansägaren Einar Olsson i Brattäggen, adress Bonäshamn, arrendatorn Oskar Eriksson i Sulviken, adress Kallrör, och hemmansägaren Olof Edsholm, Torredet, adress Överäng, för Kalls kommun;
arrendatorn Sven Edfelt i Höjden, adress Rönnöfors, hemmansägaren Nils Edlund i Ede, adress Offerdal, och hemmansägaren Lars Nilsson i Könsta, adress Jämtl. Änge, för Offerdals kommun;
hemmansägaren Per Wikman i Böle, adress Bodsjö, för Revsunds kommun;
hemmansägaren C. M. Björklund i Kloksåsen, adress Fåker, och hemmansägaren Johan Lindgren i Tunvågen, adress Hackås, för Hackås kommun;
hemmansägaren Olle Trollsås i Trollsåsen, adress Nälden, för Rödöns kommun;

av lapparna i Kalls lappby:

nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved, för Åre kommun;
lantbrukaren Lars Kallström, adress Kallrör, för Kalls kommun;

av lapparna i Handölsdalens lappby:

hemmansägaren Johan Jonsson, adress Handöl, för Åre kommun;
hemmansägarna Per Olof Persson och Paul Hanaback, båda med adress, Storsjökapell, för Övre Ljungadalens kommun;
hemmansägaren Hans Olov Stadig i Edsåsen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
hemmansägaren Per Oskar Hedmark i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapp

hemmansägar
kommun
ombudsmann
peln Ed

av lapp

hemmansägar
Flåsjön.
arrendatorn
mannen
kommun
handlanden
dalens k
hemmansägar
lägenhetsägar
mun;
poliskonstapel

av lapp

hemmansägar
Tännäs.
hemmansägar
Persson

av lapp

arrendatorn
kommun
hemmansägar
kommun
lantbrukaren

av lapp

poliskonstapel
Svensson

av lapparna i Tranris lappby:

hemmansägaren Henrik Holmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
ombudsmannen Paul Hanaback i Storsjö, adress Storsjökapell, och poliskonstapeln Edvin Kvarnland, adress Vemdalen, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtnan;
arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, och flottningsförmannen Ante Larsson i Torsborg, adress Börtnan, för Övre Ljungadalens kommun;
handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadalens kommun;
hemmansägaren John Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun;
lägenhetsägaren Olle Lindkvist i Häxåsen, adress Myrviken, för Ovikens kommun;
poliskonstapeln Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådalens lappby:

hemmansägarna Hans Fundin, adress Funäsdalen, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;
hemmansägarna Johan Åslund i Medskogsbygget, adress Långåskans, och Jöns Persson i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;
hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna, inom Lillhårdals kommun;
lantbrukaren Valter Wessel i Fjällnäs, adress Fjällnäs, inom Tännäs kommun;

av lapparna i Idre lappby:

poliskonstapeln B. Edgren, adress Idre, och gränsuppsyningsmannen Erland Svensson i Storsäterna, adress Idre, för Idre kommun.

Följande personer förordnas, jämlikt 24 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, att under år 1958 mottaga anmälningar, som i berörda lagrum omförmälas, och däröver utfärda bevis, nämligen:

- För Bergs kommun hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan;
- » Brunflo kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Dorotea kommun hemmansägaren Bernhard Rönnqvist i Harrsjöhöjden, adress Högland;
 - » Fjällsjö kommun hemmansägaren Bror Värmelin, Stensvattnet, adress Rossön, postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och handlanden Carl Almkvist, adress Rossön;
 - » Frostvikens kommun hemmansägaren Per Persson, adress Stora Blåsjön;
 - » Föllinge kommun arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, och skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö;
 - » Hammerdals kommun hemmansägaren Hans Stjärna, adress Gåxsjö;
 - » Hede kommun hemmansägaren Mattias Fundin i Storsjö, adress Storsjökapell;
 - » Hotagens kommun lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn;
 - » Junsele kommun hemmansägaren Tycko Andersson, adress Junselevallen;
 - » Kalls kommun f. poliskonstapeln A. R. Svensson, adress Kall;
 - » Lillhärads kommun hemmansägaren Nils Olsson i Storfjäten, adress Särna;
 - » Lits kommun hemmansägaren John Engström i Brynje, adress Kyrkås, och hemmansägaren Georg Göransson i Husås, adress Husås;
 - » Offerdals kommun hemmansägaren Nils Olsson i Landön, adress Landön;
 - » Ramsele kommun hemmansägaren Johan Erik Färnlöf i Flyn, adress Flyn;
 - » Revsunds kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Rätans kommun handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö;
 - » Rödöns kommun hemmansägaren Nils Rhensbo, adress Aspås;
 - » Ströms kommun hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, handlanden Hans Nilsson Strömberg i Öjaren, adress Strömsund, och poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden;
 - » Stuguns kommun hemmansägaren Karl Persson, adress Rissna;
 - » Svegs landskommun arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna;
 - » Tåsjö kommun hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker;
 - » Åre kommun nämndemannen Olaus Hamrén, adress Duved;
 - » Övre Ljungadalens kommun hemmansägaren Mattias Fundin och ombudsmannen Paul Hanaback, båda i Storsjö, adress Storsjökapell, handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, samt hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan.

Till
utdrag ur

Lapp
vist, skall
dagar efter
nann och
nar; och
fullgörande

Läns
satta å pl
sägs, och
och bostad
samt årlig
da förordn

Det 30
na anmäla

För d
äger han
man, dels
inom trak
eller, om d
man. På h
där skada
beskaffen
kan lända
nita, skola
ta skadan i

För d
som för s
dig ersät
ning, ej
den ej s

Utan b
ock den, se
sin talan till
talan inom

För s
nämndeman

Östersu

ÅKE A

Till vederbörandes kännedom och efterrättelse kungöres därjämte följande utdrag ur ovan åberopade lag:

»24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälingsskyldighetens fullgörande.

Länsstyrelsen äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningsväg, att mottaga anmälningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lappbyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

30 §.

Fordrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, varefter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola gode männen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrättningen skall föras protokoll.

För det belopp vartill skadan av de flesta gode männen uppskattas, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synkostnaden ej ske, utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vad nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den hos vilken utmätning skett anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningdagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.»

Östersund i landskansliet den 10 mars 1958.

På länsstyrelsens vägnar:

ÅKE LINDBERG

ÅKE A. LINDBERG

JÄMTLANDS LÄNS

ALLMÄNNA KUNGÖRELSER

Nr 165 år 1958

Nr 165. Ang. syn och värdering enligt 30 § i renbeteslagen, m. m.

Jämlikt föreskrift i 31 § lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige ha lapparna vid sammanträden under innevarande år utsett nedan angivna personer att under år 1959 såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering enligt 30 § samma lag å skada, förorsakad av lapparnas renar inom nedan omförmälda trakter, nämligen:

av lapparna i Frostvikens norra lappby:

hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
handlanden Carl Almkvist i Rossön, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
jordbruksarbetaren Olof Johan Persson i Leipikvattnet, adress Stora Blåsjön, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Olof Mattsson i Kyrkbyn, adress Borgvattnet, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Bernhard Rönqvist i Harrsjöhöjden, adress Högländ, för Risbäcks kapellag;

av lapparna i Frostvikens mellersta lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
hemmansägaren Valfrid Holmberg, adress Boberg, för Stuguns kommun;
hemmansägaren Fridolf Grönlund, adress Norråker, för Tåsjö kommun;
postföreståndaren Robert Strömkvist, adress Vängelsby, och nämndemannen Albert Eliasson, adress Rossön, för Fjällsjö kommun;
hemmansägaren Botolf Lemon i Risede, adress Lidsjöberg, och nämndemannen Uno Mickelsson, adress Högbynäs, för Ströms kommun;

av lapparna i Frostvikens södra lappby:

flottningsförmannen Amandus Äslund, adress Gäddede, för Frostvikens kommun;
poststationsföreståndaren Knut Berglund, adress Torsfjärden, för Ströms kommun;

av lapparna i Hotagens lappby:

lantbrukaren Gerhard Hansson i Öjaren, adress Strömsund, för Ströms kommun;
lantbrukaren Anders Myhr, adress Valsjöbyn, för Hotagens kommun;
arrendatorn Erik Olsson i Älviken, adress Laxviken, samt skiftesgodemannen Fridolf Jonsson i Storåbränna, adress Laxsjö, för Föllinge kommun;

av lapparna i Tranväs lappby:

hemmansägaren Henrik Holmgren i Dalen, adress Undersåker, för Undersåkers kommun;
ombudsmannen Paul Hanaback i Storsjö, adress Storsjökapell, och poliskonstapeln Edvin Kvarneland, adress Vemdalen, för Övre Ljungadalens kommun;

av lapparna i Tåssåsens lappby:

hemmansägaren Emil Jonsson, adress Börtnan, för byarna Källberget, Gavelåsen, Flåsjön, Lövdalen, Nybo, Galberget och Börtnan;
arrendatorn Paulus Larsson i Tåssåsen, adress Storsjökapell, flottningsförmanen Ante Larsson i Torsborg, adress Börtnan, och hemmansägaren Karl Persson, Börtnan, för Övre Ljungadalens kommun;
handlanden Arne Bromée, adress Klövsjö, för Klövsjö socken inom Övre Ljungadalens kommun;
hemmansägaren John Berglin i Vigge, adress Vigge, för Bergs kommun;
lägenhetsägaren Olle Lindkvist i Håxåsen, adress Myrviken, för Ovikens kommun;
poliskonstapeln Carl Lund i Hallen, adress Hallen, för Hallens kommun;

av lapparna i Mittådalens lappby:

hemmansägaren Jon Berglin, Vigge, och Erik L. Thomsson, adress Tännäs, för Tännäs kommun;
hemmansägarna Johan Åslund i Medskogsbygget, adress Långåskans, och Jöns Persson i Särvsjön, adress Hede, för Hede kommun;

av lapparna i Tännäs lappby:

arrendatorn O. Ad. Löfström i Kölosen, adress Särna, inom Svegs och Idre kommuner;
hemmansägaren Folke Nilsson, adress Särna, inom Lillhårdals kommun;
hemmansägaren Jon Berglin, Vigge, inom Tännäs kommun;

av lapparna i Idre lappby:

poliskonstapeln B. Edgren, adress Idre, och gränsuppsyningsmannen Erland Svensson i Storsäterna, adress Idre, för Idre kommun.

HANDÖLSDALEN LAPP DISTRICT

Åre Parish in Jämtland and Storsjö Parish in Härjedalen, Jämtland County.

Siida 97; photograph 39.

AREA. Mountain pasturage: Southern Jämtland's western-most mountain area including Snasahögarna, Blåhammarfjället, Sylarna, the western part of Härjångsdalen and Helagsfjället's north side. Springland in the southeastern part of the area, partly in Härjedalen. Winterland in the area south of Ljungan between Storsjö, Klövsjö, Hede and Särvsjö villages; earlier in the Storlien area and south of the Östersund-Trondheim railway to Storsjön and further south down towards Röjan and Rätan. Grazing area's present length: about 62 miles (100 km.). Up to 1912, this district was joined together with Tranris and Mittådalen Lapp Districts; this unit was called "Åre-Storsjö Lapp District".

POPULATION. Number of persons: 32, of whom 29 subsist primarily on reindeer breeding, in one siida, No. 97, "Handölsdalen", of 7 families, Kroik (4 families; this group of kin immigrated from Vilhelmina Southern Lapp District in 1916), Sjulsson, Torkelsson and Klemetsson. Kroik is the only Lappish surname. District Representative: Lars Larsson Kroik, a prominent reindeer breeder.

REINDEER BREEDING. Total reindeer: 2,671 registered under 21 reindeer marks. Largest number for individual owner: 1,500, for family (the district representative's): 1,865. Herding methods have followed the extensive pattern since regular milking, with the muzzling of calves, ceased about 1920. There is now only occasional milking (to get cream for coffee). Calf marking, summer herd separations and gelding take place in enclosures near Tjallingen (3 enclosures), Ljungsjöarna and Dölltjärn during July and August while winter separations and slaughter are carried out in a couple of enclosures near Kläppen during December and January and in more temporary enclosures near Tumsjön and Fjällgården during January and February. One of the enclosures at Tjallingen is of the old stockade type while the enclosures near Tumsjön and Fjällgården are of sackcloth between poles. The remaining enclosures are made of wire netting. The enclosure near Dölltjärn lies on a "reindeer promontory", where, earlier, work was carried on without using an enclosure. The reindeer herders have guarding cottages near Ripbo, Enan, Ekorrån, Nean, Dölltjärn, Husvålen (leased) and Rensnåvet near Storån (this cottage is also used by Tossåsen Lapp District).

RESIDENCES AND MIGRATORY ROUTES. Summer residence at Tjallingen (earlier called Storvallen), winter residences at Kläppen and Fjällgården near Klövsjöfjällen or (alter-

native to the latter place) Hedeviken. Between the summer and winter residences, the Lapps migrate over two alternative routes of about the same length, about 85 miles (134 km.). Earlier, the migration could proceed in a large semicircle northwards to Storlien, eastwards via Åre to Storsjön's west side and southwards via Oviken to Röjan and Rätan (see Area).

MODE OF TRAVEL. Pack-reindeer transport ceased about 1920, sled caravan transport in 1927. Since then supplies are occasionally lashed to sleds which are then carried by trucks and railway. The families migrate to winter residences with horse-conveyance from Tjallingen to Enafors railway station, with the railway to Åsarna, with bus to Nysäteren or Särvsjö and, finally, with horse-conveyance to Kläppen. The return journey to the summer residence is made by bus from Fjällgården or Hedeviken to Ljungdalen and from there with horse-conveyance to Tjallingen. Travelling on foot, the reindeer herders follow the herd.

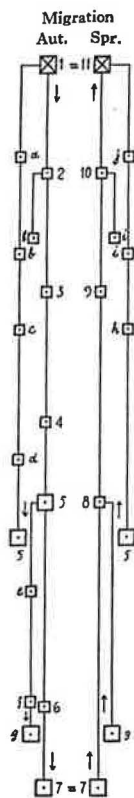
DWELLING TYPES. Tents of the curved-pole type (cot type B) were abandoned before the immigration of the Kroiks in 1916. The forked-pole tent (cot type A) was used for the last time in 1925. Tjallingen now consists of cottages and modernized, octagonal plank cots. There are modernized turf cots and cottages near Ljungsjöarna. Otherwise, the Lapps live solely in houses. In addition to a fine house in Tjallingen, "The Reindeer King" Kroik also has a house in Handöl village.

DRESS. See Frostviken's Northern Lapp District.

EARLIER CULTURE REMAINS. A large number of older residence sites around Snasahögarna, Blåhammaren, along Handölsån and in the Dunsjöfjäll area attest to great cultural vigour in former times. These sites usually include remnants of turf cots and, here and there, reindeer stockades. In the vicinity of one of these sites, Tjatsasen, there is a rock cavern where there was, according to tradition, a woman's skeleton wrapped in birchbark. There are burial mounds near Bunnerviken and also near Ljungdalen where, as at Döllvålen, Iron Age finds have come to light. Stone Age objects have been found on Svartholmen in Storsjön (Härjedalen).

RELIGIOUS HOLIDAYS. These are traditionally held in Vallbo Chapel on the Sunday before Midsummer and on the third Sunday in August. A lesser holiday is celebrated in Handöl Chapel during August.

Süda 97: Handölsdalen, Handölsdalen Lapp District

7 families: Kroik (4 families), Sjulsson, Torkelsson and Klemetsson; 32 persons, of whom 29 subsist primarily on reindeer breeding; 2,671 reindeer under 21 marks. The families reside in Tjallingen (Point 1) and Ljungris (Point 2).

AUTUMN MIGRATION:

1. Tjallingen, summer, autumn and spring residence, end of April – beginning of December; cottage and modern octagonal plank cots; birch forestland below bare mountain; pasturage 1.
2. Ljungris, 20 km., a few days; cot type C (modified) and cottage; birch forestland below bare mountain; pasturage: 2.
3. Husvålen, 22 km., overnight; cottage; mixed forest: birch and spruce, towards the mountain there are only dwarf birches and willow bushes; pasturage: 2.
4. Utansjön, 24 km., overnight; farmer's home; mixed forest: spruce and birch; pasturage: 2.
5. Kläppen, 15 km., winter quarters, Christmas–February; farmer's home; mixed forest, boggy; pasturage: 1 (on Särvfjället: 2).
6. Oxsjövalen, 38 km., overnight; mountain shieling (*fäbod*); mixed forest; pasturage: 2.
7. Fjällgården, 15 km., winter quarters, February – middle of April; farmer's home; mixed forest: fir, spruce and birch; pasturage: 2.

Length: 134 km. Alternative route: Tjallingen (1) – Ekorrstugan (a), 17 km., overnight, cottage – Dölltjärn (b), 18 km., overnight or a few days, cottage – Skärkdalen (c), 14 km., overnight, farmer's home – Hällvallen (d), 24 km., overnight, mountain dairy hut – Kläppen (5), 12 km.; total length: 139 km. Occasionally a transition from the main route to the alternative route occurs as follows: Ljungris (2) – Dölltjärn (b), 12 km.; if so, total length: 135 km. Newer alternative route: Kläppen (5) – Telen (e), 14 km., overnight, mountain dairy hut – Tumsjövalen (f), 23 km., overnight, mountain dairy hut – Hedeviken (g), 6 km., winter quarters, February – middle of April, farmer's home; total length: 124 km.

SPRING MIGRATION:

7. Fjällgården (see above); departure in the middle of April.
- 8 (=5). Kläppen, 53 km., a few days.
- 9 (=3). Husvålen, 39 km., a couple or a few days.
- 10 (=2). Ljungris, 22 km., a couple of days.
- 11 (=1). Tjallingen, 20 km.; see Point 1; arrival at end of April.

Same length as autumn migration or somewhat shorter; also valid for the alternative routes in the reverse direction: g – 8 (=5); 5 – h (=c) – i (=b) – j (=a) – 11 (=1).

TRANRIS LAPP DISTRICT

Undersåker Parish, Jämtland, Jämtland County.

Siida 98.

AREA. Mountain pasturage: the area east of Handölsdalen Lapp District including Bunnerfjällen, Kyrkstensfjällen, Ottfjället and Härjängsfjällen's eastern part; autumn-springland in the northeastern part, around Ottfjället. Winterland: since 1940, the same as Handölsdalen's; between 1925—1940, an area south of Långå in Härjedalen; before that, northeast of the autumn-springland up to Åre and Undersåker, around Hålfjället, Tjærndalsfjället, Renfjället and Välliste. Length of the old grazing area: about 37 miles (60 km.). Present length: the same as Handölsdalen's (see above). In 1912, this district was detached from the Åre-Storsjö district of that time (see Handölsdalen Lapp District).

POPULATION. Number of persons: 26, of whom 24 subsist primarily on reindeer breeding, in one siida, No. 98, "Tranris", of 7 families, Fjällner, Fjällström (2 families), Fjällsten, Nordfjäll, Tomasson and Jonasson. District Representative: Daniel Fjällner.

REINDEER BREEDING. Total reindeer: 749 registered under 16 reindeer marks. Largest number for individual owner: 210, for family: 320. Herding methods are similar to those in Handölsdalen. In the winter, this herd grazes together with that district's reindeer. Milking with the muzzling of calves continued up to and including 1923. There is an enclosure for calf marking and herd separation during July in Stensdalen and another enclosure for marking, separations and gelding at the end of July and in August near Gråsjödörren. Both of these are made of wire netting but earlier were of the stockade type. Marking and gelding also take place on a promontory in Vålådalen and slaughter on an open field at Vålådalen where the Lapps now make a temporary enclosure of sackcloth. A turf cot for use in herding was erected near Järpån in 1940. The reindeer herders have also access to cots and cottages along the routes of migration. — Reindeer breeding in this district had a period of decline in which the reindeer became wild and disappeared. This occurred before the district was

detached from Åre-Storsjö (see above). When the district became independent, tamer reindeer were purchased from the north and good reindeer breeding conditions were restored.

RESIDENCES AND MIGRATORY ROUTES. All of the families are now settled, partly in Vålådalen and partly in Nyhemmen. Only the reindeer herders migrate with the herd to Handölsdalen's winterland. However, up to 1925 these Lapps had their own migratory route between the summerland and the winterland of that time (see the map and the migration diagram). The route is about 40 miles (64 km.) long. The old summer residences are still used by herding personnel.

MODE OF TRAVEL. Use of pack-reindeer ceased shortly after the turn of the century. Sleds were used as long as the Lapp migrated over the old route. A farmer in Dalen was renowned as a skilful maker of boat-shaped sleds.

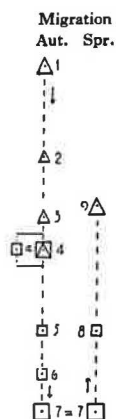
DWELLING TYPES. There have been tents of both forked-pole and curved-pole types (cot types A and B) in this district, but they have not been used for a long time. Turf cots (type C) still stand in the old summer and autumn residence sites and represent both types of construction (forked and curved pole). The families now dwell solely in cottages.

DRESS. See Frostviken's Northern Lapp District.

EARLIER CULTURE REMAINS. Older residence sites can be discerned at Bouna (southwest of Ottfjället), southeast of Kyrkstensfjället, in Stensdalen (above the later residence) and at Kroktjärnarna (east of Smällhögarna), where are remains of cots and reindeer enclosures. On a promontory in Lake Änn, at Landverk, are both burial mounds and rock paintings.

RELIGIOUS HOLIDAYS. See Handölsdalen Lapp District.

Siida 98: Tranris, Tranris Lapp District

7 families: Fjällner, Fjällström (2 families), Fjällsten, Nordfjäll, Tomasson and Jonasson; 26 persons of whom 24 depend primarily on reindeer breeding; 749 reindeer under 16 marks. The families are now settled in Vålådalen and Nyhemmen and the reindeer herd is combined with that of the Handölsdalen's Siida (No. 97). The following migratory route was used until 1925.

AUTUMN MIGRATION:

1. Stensdalen, spring and early summer residence, end of April – middle of July; cot type C; bare mountain; birch forest in the valleys; pasturage: 2.
2. Gråsjödörren, 17 km., middle of July – middle of August; cot type C; bare mountain, birch forest along Gråsjöån; pasturage: 2.
3. Skaftet (Uvberget), 11 km., middle of August – middle of September; cot type C; mixed forest, mostly spruce; pasturage: 2.
4. Vålådalen, 6 km., autumn residence, middle of

September – December; cottage; mixed forest; fir, spruce and birch; pasturage: 2.

5. Skårsdalen, 15 km., a few days; farmer's home; mixed forest; pasturage: 2.
6. Offsjövalen, 8 km., possible overnight stay; farmer's home; boggy area, birch and spruce; pasturage: 1.
7. Dalen, 7 km., winter quarters, Christmas–April; farmer's home; mixed forest; pasturage: 2.

Length: 64 km. Alternative route: Skaftet (3) – Nulltjärnarna (a), 6 km. – Skårsdalen (5), 13 km.; total length: 62 km.

SPRING MIGRATION:

7. Dalen (see above); departure at end of April.
- 8 (= 5). Skårsdalen, 15 km., possible overnight stay.
- 9 (= 1). Stensdalen, 23 km.; see Point 1; arrival at the end of April.

Length: 38 km.

ANARISSET LAPP DISTRICT

Undersåker and Hallen Parishes, Jämtland, Jämtland County.

Siida 99; drawing Fig. 13.

AREA. Mountain pasturage: the area east of Tranris Lapp District including Anarisfjällen and Lunndörrsfjället; autumn-springland in the area's northern and eastern parts including Middagsvalen, Hottögsfjället and (furthest east) Västerfjället. Winterland is now held in common with Tossåsen Lapp District. Earlier the winterland extended up to Undersåker, between Lakes Aumen, Liten and Sällsjön. The old grazing area's length: about 31 miles (50 km.); the present length: the same as Tossåsen Lapp District (about 56 miles; 90 km.). — Until 1912, this district was combined with Tossåsen Lapp District under the name "Oviken Lapp District". Since 1940, this district's reindeer graze together with those of Tossåsen although Anariset Lapp District remains a separate administrative unit.

POPULATION. Number of persons: 40, of whom 15 subsist primarily on reindeer breeding, in one siida, No. 99, "Anariset", of 4 families, Fjällström, Persson and Nilsson (2 families). District Representative: Paulus Fjällström.

REINDEER BREEDING. Total reindeer: 411 under 23 reindeer marks. Largest number for individual owner and family: 130. The reindeer are now herded together with the Tossåsen herd (see above). Milking, with the muzzling of calves, occurred until 1925. There is an old reindeer enclosure for calf marking during July at Gröngumpen and another one for marking and gelding during August at Kassniektjueka, west of Anasjön. Both are of the stockade type. The Lapps used to undertake herd separations and slaughter on an open field near Hosjöbottnarna. Now these usually occur in a temporary sackcloth enclosure. The reindeer herders use as a cottage an old mountain shieling at Koltjärnvalen. Members of Tossåsen Lapp District have erected a new cottage on this district's territory, at Tronnan. The old residential cots at Kassniektjueka and Gestvalen have been used as herders' cots since this district combined with Tossåsen.

RESIDENCES AND MIGRATORY ROUTES. The residences and migration routes were as follows until 1940: summer residence at Gröngumpen, autumn-spring residence at

Kassniektjueka and Hosjöbottnarna, winter quarters at Hottögvallen and Djupsjön; the route: barely 36 miles (58 km.). Sometimes, the winter route went southwards to Börtnan, alternative to the northern route. At present, the families are settled in Hosjöbottnarna and Gröndalen. However, the Gröndalen families still migrate the short distance to Gröngumpen in the summer.

MODE OF TRAVEL. Use of pack-reindeer ceased before the turn of the century. On the other hand, the sled was in use until 1932 for the migration between Hosjöbottnarna and Djupsjön. The present-day small-scale migration (between Gröndalen and Gröngumpen) is on foot and with rucksacks, or, when necessary, with a horse from Vallbo.

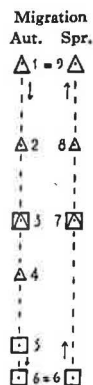
DWELLING TYPES. Tents of the curved-pole type (cot type B) were abandoned before the turn of the century. Forked-pole tents (cot type A) have been used up to 1920. The Lapps in Gröngumpen live solely in turf cots (type C), at Grönvallen in a kind of modern, turf-covered hut, at Hosjöbottnarna in a few similar huts and otherwise in cottages. There are also turf cots at Kassniektjueka and Gestvalen. In the old winter quarters, there were mountain shielings (Swedish *fäbodstugor*).

DRESS. See Frostviken's Northern Lapp District.

EARLIER CULTURE REMAINS. There are remnants of older residences at Trondfjället, Lunndörrspasset, southeast of the present residence at Gröngumpen, Stalovielle and Bredsjön. There are also remnants of old reindeer stockades in Lunndörrspasset and at Stalovielle. Wild reindeer trapping pits may be seen close to the village of Hosjöbottnarna. At Hjulåsen near the district's western boundary, there survives a beautiful old example of a storehouse on four high "bird feet" (root pillars). Walled pits, about the length of a man, have been observed near Dörrsjöarna. Presumably, these are remains of storerooms (see also Tossåsen Lapp District).

RELIGIOUS HOLIDAYS. See Handölsdalen Lapp District.

Siida 99: Anariset, Anariset Lapp District

4 families: Fjällström, Persson and Nilsson (2 families); 40 persons, of whom 15 subsist primarily on reindeer breeding; 411 reindeer under 23 reindeer marks. The families now are settled in Hosjöbottnarna and Gröndalen and the reindeer herd is combined with Tossåsen's (Siida 100). The following migratory route was used until 1940.

AUTUMN MIGRATION:

1. Gröngumpen, summer residence, beginning of July - middle of August; cot type C; upper birch region; near bare mountain; pasturage: 3.
2. Kassniektjueka, 15 km., middle of August - beginning of September; cot type C; birch forest; pasturage: 3.
3. Hosjöbottnarna (via Falkvalen), 14 km., autumn residence (see also Point 7), beginning of September - Christmas; cot type C (modified) and cottage; birch forest with solitary spruces; pasturage: 2.
4. Gestvalen, 10 km., overnight; cot type C; bare

ground with clumps of dwarf birches; pasturage: 1.

5. Hottögvalen, 13 km., winter quarters, from New Year's time; mountain shieling (*fäbod*); mixed forest: birch, spruce and fir; pasturage: 2.

6. Djupsjön, 6 km., winter quarters, to end of April; mountain dairy hut; mixed forest; pasturage: 1.

Length: 58 km.

SPRING MIGRATION:

6. Djupsjön (see above); departure at end of April.
- 7 (=3). Hosjöbottnarna, 29 km., spring residence, end of April - middle of June; see also Point 3.
- 8 (=2). Kassniektjueka, 14 km., middle of June - beginning of July.
- 9 (=1). Gröngumpen, 15 km., see Point 1; arrival in the middle of August.

Same length as autumn migration or somewhat shorter.

TOSSASEN LAPP DISTRICT

Hallen and Oviken Parishes in Jämtland and Storsjö Parish in Härjedalen, Jämtland County.

Siida 100; photograph 14; drawing Fig. 6, 21.

AREA. Mountain pasturage: Southern Jämtland's easternmost mountain area including Dörrsjöfjället, Tossåsfjällen, Flatfjället and Oviksfjällen and now also Anarisfjällen (see Anariset Lapp District); autumn-springland on Oviksfjällen and Flatfjället. The winterland is primarily in the area between Gruckensjöarna, Klövsjöfjällen, Skålan and Viggesågen (near Fuan). The grazing area's present length: about 56 miles (90 km.).

POPULATION. Number of persons: 43, of whom 32 subsist primarily on reindeer breeding, in one siida, No. 100, "Tossåsen", of 6 families, Johansson, Nilsson, Danielsson (2 families) and Jonasson (2 families). District Representative: Lars Johansson. A noted basket-maker, Kristina Nilsson ("Big Stina"), lived at Glen in this district until her death in 1946. Thanks to her, basketwork craft survived in this district.

REINDEER BREEDING. Total reindeer: 2,904 under 29 marks. Largest number for individual owner: 800, for family: 1,060. Herding techniques follow the extensive pattern. The regular milking with the muzzling of calves ceased at the same time as in Anariset. The Lapps still milk, to a limited extent, when the reindeer herd is gathered together in an enclosure. Calf marking and summer roundups take place during July and August in a couple of enclosures at Kroktjärnvallen. One enclosure is of the old stockade type, the other of wire netting. Continued marking and gelding is done at the end of August and the beginning of September in a wire netting enclosure on Kokdalsfjället at the western edge of Oviksfjällen. Slaughter, for household use, occurs at Glen in temporarily erected sackcloth enclosures. Slaughter for market purposes takes place at various points in the winterland, usually in temporary sackcloth enclosures. The reindeer herders have a cot in Bastudalen and a cottage near Grundsjön, in addition to the cottages at Rensnävet and Tronnan which are listed under Handölsdalen and Anariset Lapp Districts.

RESIDENCES AND MIGRATORY ROUTES. Summer residence at Kroktjärnvallen, autumn-spring residence at Glen. The reindeer herders, however, dwell during the autumn period for a month (middle of October – middle of November) in

a residence in Lövdalen. Winter quarters at Börtnan, Fotingen and Sandviksdalen, January–April. The route is about 53 miles (85 km.). Usually, the herd travels an eastern route down from the mountains and a western route upwards. In general, the families still participate in the migrations. However a few families remain in Glen throughout the winter, older persons stay there both winter and summer, and one family is settled in Arånäset.

MODE OF TRAVEL. Pack-reindeer caravans have not been used within living memory. For more than a generation the Lapps have transported supplies with horses over the distances between Glen, Kroktjärnvallen and Lövdalen. Several of the families have their own horses. Otherwise, horses are borrowed from the farmers in close-lying villages. The boat-shaped sled was used until about 1930. Now, during the winter migration, the families travel with horse conveyance between Glen and Arånäset and by bus between Arånäset and the winter quarters Börtnan and Fotingen and, possibly, further with horses between Fotingen and Sandviksdalen.

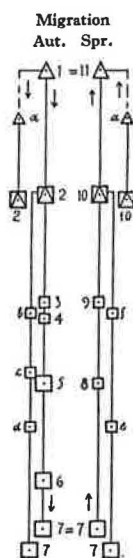
DWELLING TYPES. Curved-pole tents (cot type B) have not been used during the last generation, but forked-pole tents (cot type A) have been in use until about 1925. The Lapps live in turf cots (type C) of both the curved-frame and forked-frame constructions in Kroktjärnvallen and Lövdalen. The residence at Glen consists of cottages (some of these are completely modern) and also of turf cots which are occupied in the summer. Winter quarters are rented in the farmers' homes.

DRESS. See Frostviken's Northern Lapp District.

EARLIER CULTURE REMAINS. There are very old cot sites at Glen, Kroktjärnvallen and Lövdalen. Near Glensjön, there is an abandoned cot site. Here and there, such as near Busjöarna, old fishing cots can be found. Stone-lined pits (cf. Anariset Lapp District) are found near lake Glen and on other places in Oviksfjällen.

RELIGIOUS HOLIDAYS. The people in this district visit the holidays in Vallbo (see Handölsdalen Lapp District.) Earlier, there were "Lapp Masses" in Hallen and Storsjö.

Siida 100: Tossåsen, Tossåsen Lapp District

6 families: Johansson, Nilsson, Danielsson (2 families) and Jonasson (2 families); 43 persons, of whom 32 subsist primarily on reindeer breeding; 2,904 reindeer under 29 marks. The families reside in Glen and Arånäset but participate, to some extent, in the migrations.

AUTUMN MIGRATION:

1. Kroktjärnvallen, summer residence, beginning of July – middle of August; cot type C; bare mountain with small clumps of birch in the valleys; pasturage: 2.
2. Glen, 23 km. (a northern and southern route over Tossåsfjället, the former route being somewhat shorter), autumn residence (see also Point 11), middle of August – beginning of December (with interruption for a period of residence in Lövdalen, see below); cottage and cot type C; birch forest with interspersed spruce; pasturage: 2.
3. Arånäset (Sven Jakob's), 20 km., a couple of weeks towards Christmas; house (homestead, owned by Lapps); mixed forest, mostly fir; pasturage: 2.
4. Grundsjön, 3 km., same time as at Point 3; herders' cottage; level land with firs, between bogs; pasturage: 2.
5. Börtnan, 12 km., winter quarters, Christmas – January; farmer's home; mixed forest, mostly fir; pasturage: 2.
6. Fotingen, 18 km., winter quarters, January–February; farmer's home; mixed forest; pasturage: 2.

7. Sandviksdalen, 9 km., winter quarters, March–April; farmer's home; mixed forest; pasturage: 2.

Length: 85 km. Alternative route: Kroktjärnvallen (1) – Lövdalen (a), 9 km. – Glen (2), 15 km.; 2 km. longer than the main route; usually, only the latter part of the route is travelled in connection with a period of residence in Lövdalen, from middle of October to the beginning of December, cot type C. Second alternative route (more often used during the spring migration but relatively seldom used during the autumn migration): Glen (2) – Torsborg (Nedre Grucken; b), 22 km., Christmas – New Year, farmer's home – Flåsjögården (c), 11 km., overnight or a few days, farmer's home (about 5 km. off the route) – Gavelåsen (d), 10 km., overnight, farmer's home – Sandviksdalen (7), 23 km.; total length: 89 km.

SPRING MIGRATION:

7. Sandviksdalen (see above); departure at end of April.
- 8 (= 5). Börtnan, 27 km., overnight or a few days.
- 9 (= 3). Arånäset, 15 km., possible overnight stay.
- 10 (= 2). Glen, 20 km., spring residence, end of April – beginning of July; see also Point 2.
- 11 (= 1). Kroktjärnvallen, 23 km.; see Point 1; arrival in beginning of July.

Same length as autumn migration or somewhat shorter; also valid for the altern. route 7 – e – f – 10 (= 2 – b – c – d – 7), customary during spring migration.

MITTÅDALEN LAPP DISTRICT

Storsjö and Tännäs Parishes, Härjedalen, Jämtland County.

Siida 101; photograph 44.

AREA. Mountain pasturage: Härjedalen's northwestern mountain area (south of Handölsdalen Lapp District) including Skarsfjället, Mittåstötarna, Axhögen, Flatruet, Anåfjället and other mountains; autumn-springland in the area's southeastern part with Flatruet and Anåfjället as the nucleus. Winterland in the area southeast of the mountain pastureland down to Sänfjället, Hovärken and Häggingsfjället. Length of grazing area: about 81 miles (130 km.). — Earlier, this district was a part of Åre-Storsjö Lapp District (see Handölsdalen Lapp District).

POPULATION. Number of persons: 114, of whom 64 subsist primarily on reindeer breeding, in one siida, No. 101, "Mittådalen", of 12 families: Fjällgren (2 families), Nordfjäll (2 families), Renskyldt, Renhuvud, Axman, Doj, Thomasson (2 families), Andersson and Nilsson. Surviving Lappish surnames: Doj and Schain. District Representative: Anders Jonasson Renskyldt. Noted reindeer owners include the patriarchal Jon Jonasson Fjällgren in Anådalen, born in Offerdal, and Nils Thomasson, settled in Åre and a well-known photographer.

REINDEER BREEDING. Total reindeer: 2,957 registered under 53 reindeer marks. Largest number for individual owner: 465, for family: 531. Regular milking of reindeer ceased about 1928. Muzzling of the calves ceased about 1925. There are enclosures for calf marking, herd separation, and gelding near Östra Helagssjön and Stentjämnarna. Both of these enclosures are situated on promontories in the lake, which were formerly used without enclosure. There are also enclosures at Mittåhammarn and Storvallen. The Lapps slaughter in the latter place and in temporary enclosures in the winterland. Eight herders' cottages are scattered throughout the mountain tracts.

RESIDENCES AND MIGRATORY ROUTES. Spring residences for reindeer herders at Stentjämnarna, Djupsjön and Sakristian (beneath Predikstolen in Helagsfjället); summer residence for the herders and certain other family members at Mittåhammarn; central village (and old autumn-spring residence) at Storvallen, where the families generally live throughout the year and where the reindeer herders reside from the middle of August to Christmas. Winter quarters for the reindeer herders at Backvallen, Rändingsvallen, Högvålen and Strådalen. Jon Jonasson Fjällgren's family is

settled in Anådalen, which is also used by some of the herders as an autumn-spring residence. The migration route (now only for herders and reindeer) is about 75 miles (121 km.) long and is split into alternate routes in several places (see map). Earlier migration route (used up to the turn of the century) in east-west direction: Mittåhammarn – Daddsjön – Storvallen – Svartmon – Ruändan – Lågvålen – Särvfjället. Between Daddsjön and Lågvålen, there is a more northerly alternative route over Särvvålen.

MODE OF TRAVEL. Use of pack-reindeer ceased in the eighteen-seventies, while reindeer were used for sled pulling until about 1935. Pack-horses or horse-drawn sleds now transport supplies between Storvallen and Mittåhammarn. Otherwise, the Lapps travel by automobile and bus as far as the roads extend and then on foot, carrying rucksacks.

DWELLING TYPES. The residence at Mittåhammarn consists largely of turf cots (type C; 8 cots and 1 cottage), whereas there are 2 cots and 16 cottages at the Storvallen village. Otherwise, the herders find lodgings in the aforementioned herders' cottages, usable cots in abandoned residences and in the winterland's farmers' homes. Like most of the Lapps in Storvallen, the family in Anådalen has a homestead. Tents (cot types A and B) have not been used for a long time in this district.

DRESS. The dress here in Härjedalen is largely the same as in Jämtland, except that there is another female headdress type. This is a high black cap with a sagittal ridge which is often lightly trimmed with white ribbon. One can also see a woman's cap in a style similar to that of the men but lacking a tassel.

EARLIER CULTURE REMAINS. There are remnants of many older village sites: at Daddsjön, Svartmon, Ruändan, Särvvålen, Särvfjället, Graftruet, Storvallen (above the present central village), Nesjön and in the Gröndal area at Tvärån, Grönvallen, Grönfjället, Klastjärn and Klinkvallen. These remnants consist of cot sites, standing or collapsed turf cots, storage platforms and huts, tent poles from forked-pole tents, stockade remains, etc. At Axhögen, there is an abandoned cot site which was built in 1917 in connection with the establishment of an ambulatory nomad-school. This residence was abandoned in 1935 when the school was

relinquished following the reorganization of the Nomad School Administration. About 10 turfs cots and a couple of storehouses remain. There is an old Lappish burial place on a headland in Nesjön. Burial mounds are known in Mittådalen, at Bruksvallarna, at Ruet in Funäsdalen, on Hamrafjället and at many other places. Iron Age Finds have been made at Bruksvallarna and Flon. The most noteworthy archaeological material in this district consists of the rock paintings (cf. Hotagen Lapp District) at Ruändan and Särvsjön. At the latter place, the painting is of an indistinguishable animal figure. The Ruändan painting is a larger group of figures including an elk, a reindeer, a bear and other animals, and a man. These figures are painted on a perpendicular cliff at one of the outermost shelves on

Flatruet's terraced, abruptly descending plateau in the southeast. It is here and, especially, in an adjacent precipitous ravine, Evagraven, that the hunting people, who left these paintings, must have had a very fruitful trapping place. Here, they could easily drive game, particularly flocks of reindeer, down the abrupt descents. There is evidence of an old sacrificial place in the rocky terrain north of Östra Daddsjön where many reindeer antler remnants can be found. When fishing in Kroksjön, northwest of Storvallen, it was customary to cast offerings of coins into the lake.

RELIGIOUS HOLIDAYS. These holidays are traditionally held in Ljusnedal at Midsummer.

Süda 101: Mittådalen, Mittådalen Lapp District

12 families: Fjällgren (2 families), Nordfjäll (2 families), Renskyldt, Renhuvud, Axman, Doj, Thomasson (2 families), Andersson and Nilsson; 114 persons, of whom 64 subsist primarily on reindeer breeding; 2,957 reindeer under 53 marks. The families reside in Storvallen.

AUTUMN MIGRATION:

1. Sakristian (below Predikstolen, Helags), summer residence (together with *a* and *b*), middle of May – middle of June; herders' cottage; bare mountain, clumps of dwarf birch; pasturage: 2.
2. Mittåhammarn, 13 km., middle of June – middle of August; cot type C; bare mountain and bog, birch forest in Mittån's glen; pasturage: 3.
3. Storvallen, 19 km., central village, autumn residence, middle of August – Christmas; cottage and cot type C; mixed forest: fir, birch and spruce, below Flatruet's bare moorland; pasturage: 2.
4. Backvallen, 18 km., New Year's time, or several weeks after Christmas; herders' cottage; mixed forest, mostly spruce and birch; pasturage: 2.
5. Rödjtjärnvallen, 12 km., possible overnight stay; mountain shieling (*fäbod*); mixed forest: fir and spruce with minor interspersions of birch; pasturage: 3.
6. Valmåsen, 8 km., overnight; farmer's home; level land with firs, otherwise, mixed forest; pasturage: 3.
7. Brändåsen, 19 km., possible overnight stay; farmer's home; level land with firs; pasturage: 3.

8. Rändingsvallen, 3 km., winter quarters, middle of January – middle of February; farmer's home; level land with firs; pasturage: 3.

9. Högvålen, 7 km., winter quarters, middle of February – middle of March; farmer's home; level land with firs; pasturage: 3.

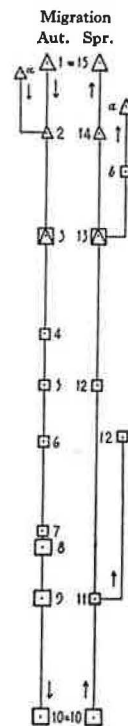
10. Strådalen, 22 km., winter quarters, middle of March – end of April; farmer's home; mixed forest; pasturage: 2.

Length: 121 km. Alternative routes: I. Djupsjön (*a*), summer residence as in Point 1 – Mittåhammarn (2), 11 km.; total length: 120 km.; II. Storvallen (13) – Stentjärnarna (*b*), 12 km., May, herders' cottage – Djupsjön (*a*), 12 km., to middle of June, herders' cottage; total length: 113 km.

SPRING MIGRATION:

10. Strådalen (see above); departure at end of April.
- 11 (=9). Högvålen, 22 km., overnight.
- 12 (=6). Valmåsen, 38 km., overnight.
- 13 (=3). Storvallen, 30 km., a week at the turn of the month April – May; see also Point 3.
- 14 (=2). Mittåhammarn, 19 km., first half of May.
- 15 (=1). Sakristian, 13 km.; see Point 1; arrival in middle of May.

Same length as autumn migration. Usually, however, the more direct route between Högvålen and Valmåsen (11–12, a distance of 30 km.) is taken and then the length is 115 km.

TÄNNÄS LAPP DISTRICT

Tännäs Parish, Härjedalen, Jämtland County.

Siida 102.

AREA. Mountain pasturage: the area around Rogen, from Rutfjället onwards in the north to and including Storstöten and Fjåtsjöriet in the south; autumn-springland around Käringsjön, Falkhöjden and Brattriet. The winterland is southwards to the border with Dalarna and further south-eastwards to Storfjäten. Length of grazing area: about 68 miles (110 km.).

POPULATION. Number of persons: 82, of whom 55 subsist primarily on reindeer breeding, in one siida, No. 102, "Tännäs", of 9 families: Rensberg (3 families), Rutfjäll, Torkelsson, Willenfelt, Kant (2 families) and Dorra. Of the reindeer owners who no longer carry on reindeer breeding for themselves, there is one family, Middagsfjäll, that is settled in Gröndalen within Mittådalen's Lapp District. There is only one Lappish surname, Dorra. This name is not indigenous but derives from the Vefsen area in Norway. District Representative: Jon Olofsson Kant.

REINDEER BREEDING. Total reindeer: 1,394 registered under 39 reindeer ownership marks. Largest number for individual owner: 128, for family: 220. Herding methods have been of the extensive type since about 1925, when regular milking with muzzling of calves ceased. At present, the Lapps milk only occasionally when the reindeer are gathered in an enclosure. There is a stockade-type enclosure for calf marking during July at Malmagen and a wire-netting enclosure at Holmtjärn. For continued marking and gelding, there is an enclosure of wire-netting at Rödfjället. For herd separation (mostly from reindeer belonging to the Norwegian Röros Lapps) and for slaughter at Christmas time, there is an enclosure, partly constructed of pale-fencing and partly of wire-netting, near Käringsjön. An older, stockade-type enclosure at Broktjärn has been abandoned. There are herders' cottages near Lakes Bolagen and Holmtjärn.

RESIDENCES AND MIGRATORY ROUTES. Summer residence at Malmagen, autumn-spring residences at Broktjärn and Brattriet, Lapp-owned winter residence at Käringsjön. Winter quarters for reindeer herders are at Fjåtdalen, Högvålen, Kölosen and Storfjäten. Route: about 66 miles (107 km.). The families migrate only between Käringsjön and Malmagen, about 23 miles (37 km.).

MODE OF TRAVEL. Use of pack-reindeer ceased in the

eighteen-seventies. The reindeer herders still travel with reindeer and sled between Käringsjön and Fjåtdalen, at which point they meet a highway and bus line which goes to the other winter quarters. Between Käringsjön and Malmagen, the Lapps carry their necessities on their backs. However, it has now become more usual to walk to Tännäs and take the bus from there to Fjällnäs at Malmagen.

DWELLING TYPES. There have been no curved-pole type tents (cot type B) in this district in living memory. Tents of the forked-pole type (cot type A) are still pitched in the summer residence at Malmagen. Otherwise, at Malmagen and Broktjärn, the Lapps live in turf cots (type C). There are turf cots together with cottages in Brattriet. Some solitary turf cots are also found at Käringsjön where, in general, the Lapps have houses (homesteads). The reindeer herders have winter quarters in farmers' houses.

DRESS. See Mittådalen Lapp District.

EARLIER CULTURE REMAINS. Abandoned residence sites lie in a row between Rödfjället in the northwest and Tandsjövälen in the southeast: Myskelsjön, Myskelvadet, Handskinnvålen, Tandsjön and Tandsjökillan. In the last two places one finds, among other things, dilapidated turf cots of the forked-frame type. At Myskelvadet there are remnants of storehouses. At Myskelsjön, in addition to a large number of cot sites, there are remnants of a stockade. A *njalla* still stands at Brattriet. A raft of primitive type was discovered at Rogändan during the Lappmark Survey of 1943. Between Rogstöten and Rogändan, there is a round pit with the diameter of a cot which probably is derived from a trapping pit. At Blåsund near the eastern end of Rogen, tradition says that wild reindeer were hunted as follows: from Tandsjövälen the flocks were driven out on a point from which the animals attempted to swim and were then shot in the water. At this place there remains a four-posted storehouse, standing partly on ineradicable posts and partly on "bird feet" (root pillars), which is said to have been used for the storage of meat during these wild reindeer hunts. Stone Age finds have been made in Tännadalen and Iron Age finds in Rändingsvålen. Burial mounds have been discovered at Rogen and other places.

RELIGIOUS HOLIDAYS. The same as in Mittådalen Lapp District.

Siida 102: Tännäs, Tännäs Lapp District

9 families: Rensberg (3 families), Rutfjäll, Torkelson, Willenfelt, Kant (2 families) and Dorra; 82 persons, of whom 55 subsist primarily on reindeer breeding; 1,394 reindeer under 39 marks.

AUTUMN MIGRATION:

1. Malmagen, summer residence, beginning of July – end of August; cot type C, occasionally also A; upper birch region, directly beneath bare mountain; pasturage: 2.
2. Broktjärn, 18 km., end of August – end of September; cot type C; bare mountain with scattered clumps of dwarf birches; pasturage: 2.
3. Brattriet, 10 km., end of September – beginning of December; cottage and cot type C; bare mountain with clumps of birch in the glens; pasturage: 2.
4. Käringsjön, 9 km., central village, beginning of December – middle of January (see also Point 14); the families are settled here in the autumn, winter and spring, end of September – end of June; cottage and cot type C (solitary examples); level land with firs between bogs and the lakes; pasturage: 3.
5. Myskelåsen, 11 km., overnight; farmer's home; mixed forest, mostly fir; pasturage: 3.
6. Fjätaldalen, 10 km., winter quarters, middle of January – beginning of February; farmer's home; birch forest with occasional firs; pasturage: 3.
7. Högvålen, 13 km. (an alternative southern route: 14 km.), some days (for herd separation from

Siida 101); farmer's home; for terrain and pasturage, see Siida 101, Point 9.

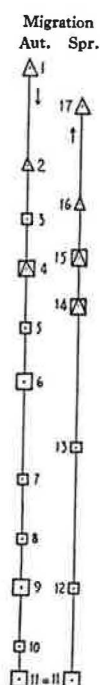
8. Mälen, 11 km., overnight; farmer's home; birch forest with interspersed firs; pasturage: 3.
9. Kölosen, 8 km., winter quarters, middle of February – beginning of March; farmer's home; level land with firs, mixed forest; pasturage: 3.
10. Häggsberget, 11 km., possible overnight stay; farmer's home; mixed forest, mostly fir; pasturage: 3.
11. Storfjäten, 6 km., winter quarters, beginning of March – middle of April; farmer's home; mixed forest, mostly fir; pasturage: 3.

Length: 107 km. (if the alternative route at Point 7 is used: 108 km.).

SPRING MIGRATION:

11. Storfjäten (see above); departure at end of April.
- 12 (=9). Kölosen, 17 km., overnight stay.
- 13 (=6). Fjätaldalen (straighter route), 25 km., overnight.
- 14 (=4). Käringsjön, 21 km., a week at the turn of the month April–May; see also Point 4.
- 15 (=3). Brattriet, 9 km., spring residence, beginning of May – beginning of July; see also Point 3.
- 16 (=2). Broktjärn, 10 km., overnight or a couple of days in the beginning of July.
- 17 (=1). Malmagen, 18 km.; see Point 1; arrival in the beginning of July.

Length: 100 km.

Åreskutan och norrut över Blåskälfjället och Sundsvalen till Gråsjöfjället i Skäckermassivet och sydvästra led. Denna led i dess helhet, som dock endast följes av renskötarna och hjorden, sträcker sig c:a 13 mil. Familjerna flytta endast c:a 4 mil mellan Ottsjön och Saxvallen.

Färdsätt. Klövningen av ren upphörde före sekelskiftet. Akja användes tillfälligt än men ej vid familjernas flyttning, som numera går med båt eller hästskjuts mellan Ottsjön och tullstationen Melen och med buss över Sandvika i Norge mellan Melen och Saxvallen.

Bostäder. I Ottsjö-vistet bor man i moderniserad torvkåta, i Strådalen i både kåta och stuga, för övrigt uteslutande i stugor. De kåtor, som förekomma, äro torvkåtor, dels av bågstångstyp och dels av klykstångstyp. Tidigare har man haft tältkåtor av båda typerna.

Dräkt. Se Frostvikens norra lappby.

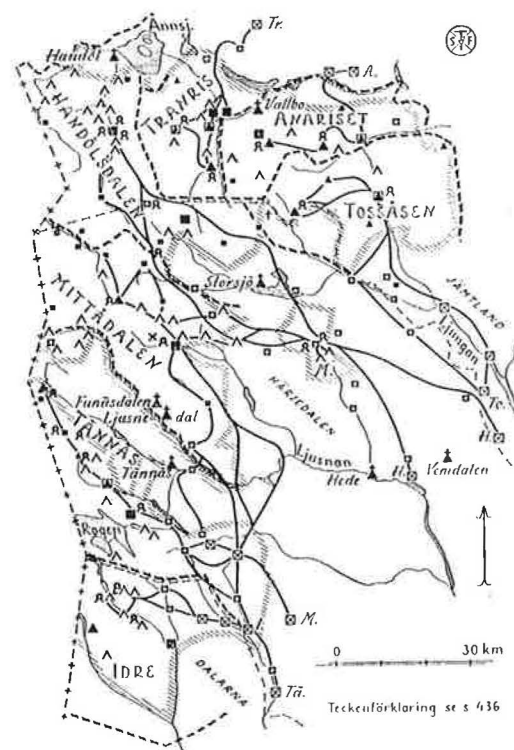
Äldre kulturlämningar. Ett äldre viste med kåtor finns vid Grönås, norr om Strådalen. Längesedan övergivna visten spåras på flera ställen, i synnerhet på södra och östra sidan av Skäckermassivet och vid Kolåsen samt söderut vid Middagsfjället. Stenåldersfynd ha gjorts vid Bådsjöedet.

Kyrkhelg hålles i Kolåsens kapell vanligen söndagen näst efter midsommar och i slutet av augusti.

HANDÖLSDALENS LAPPBY, Åre socken i Jämtland och Storsjö socken i Härjedalen, Jämtlands län.

Karta 10; bild 210.

Område. Renbetesfjäll: södra Jämtlands västligaste fjällområde med Snasahögarna, Blåhammarfjället, Sylarna, västra delen av Härjängsfjällen och Helagsfjällets nordsida; **vårland** den sydöstliga delen av området, delvis i Härjedalen. **Vinterland** området söder om Ljungan mellan Storsjö, Klövsjö, Hede och Särvsjö byar; tidigare i trakten av Storlien och söder om **tvärbanan** till Storsjön samt vidare söderut ner mot Röjan och **Rätan**. Bbetesområdets nuvarande längd c:a 10 mil. — Intill år 1912 var lappbyn sammanslagen med Tranris och Mittådals lappbyar under namnet Åre—Storsjö lappby.

Karta 10. De sydligaste lappbyarna. Södra Jämtland: Handölsdalen, Anariset, Tranris och Tossåsen. Härjedalen: Mittådalen och Tännäs. Dalarna: Idre.

Invdnare och sitor. Antal personer 32, renskötande 29, förenade i en sita om 7 familjer, Kroik (4 fam.; släkten inflyttade från Vilhelmina södra 1916), Sjulsson, Torkelsson och Klemetsson. Kroik är enda lapska släktnamnet. Byordningsman Lars Larsson Kroik (bild 00), känd som en mycket framstående renskötare.

Renskötsel. Renantal 2 671 på 21 renmärken. Största antal för enskild ägare 1 500, för familj (ordningsmannens) 1 865. Renskötseln extensiv sedan den regelbundna mjölkningen med kavling (»kippling») av kalvarna omkr. 1920 upphörde. Numera mjölkas endast tillfälligt och helt litet till kaffebrädd. Kalvmärkning,

sommarskillning och kastrering företagas i renhagar vid Tjallingen (3 stycken), Ljungsjöarna och Dölltjärn under juli och augusti, vinterskillning och slakt i ett par hagar vid Kläppen under december och januari samt i mera tillfälliga hagar vid Tumsjön och Fjällgården under januari och februari. En av hagarna vid Tjallingen är av gammal palissadtyp, hagarna vid Tumsjön och Fjällgården av säckväv mellan stolpar och de övriga av järnträdsnät. Hagen vid Dölltjärn ligger på en »renudde», där man tidigare utfört arbetena utan hage. Renskötarna ha vaktstugor vid Ripbo, Enan, Ekorrån, Nean, Dölltjärn, Husvålen (arrenderad) och Rensnävet vid Storån (disponerad även av Tossåsens lappby).

Visten och flyttningsleder. Sommarviste Tjallingen (tidigare kallat Storvallen), slutet av april—början av december; intervisten Kläppen och Fjällgården vid Klövsjöfjällen eller (alternerande med sistnämnda plats) Hedeviken, jultiden—mitten av april. Mellan sommar- och intervistena flyttar man två alternerande leder av ungefär samma längd, c:a 12 mil. Tidigare skedde flyttningen stundom i en stor halvcirkel norrut till Storlien, österut via Åre till Storsjöns västsida och söderut via Oviken till Röjan och Råtan (se Område).

Färdssätt. Klövningen upphörde omkr. 1920. Med akja kördes sista gången 1927; sedan dess användes akjan endast som packlåda vid bil- och järnvägstransporter. Familjerna flytta till intervistena med hästskjuts från Tjallingen till Enafors järnvägsstation, med tåget till Åsarna, med buss till Nysäteren eller Särvsjö och slutligen med hästskjuts till Kläppen. Återfärden till sommarvistet göres med buss från Fjällgården eller Hedeviken till Ljungdalen och därifrån med hästskjuts till Tjallingen. Renskötarna följa självfallet hjorden till fots.

Bostäder. Tältkåtan av bågstångstyp hade kommit ur bruk före Kroik-släktens inflyttning 1916. Tältkåtan av klykstångstyp användes sista gången 1925. I Tjallingen bor man numera dels i stuga och dels i moderniserad 8-kantig brädkåta, i ett viste vid Ljungsjöarna har man moderniserad torvkåta och stuga, för övrigt bor man uteslutande i hus och gårdar. Ordningssmannen Kroik, »renkungen», har förutom en präktig gård i Tjallingen en stuga i Handöl.

Dräkt. Se Frostvikens norra lappby.

Äldre kulturlämningar. Spår och rester efter ett stort antal äldre visten kring Snasahögarna, Blåhammaren, utmed Handölsån och i Dunsjöfjällområdet vittnar om stor livaktighet även i gångna tider. I de gamla vistena finnas vanligen lämningar av torvkåtor och på ett och annat ställe rester av palissadhagar. I närheten av ett av de gamla vistena, Tjatsasen, finnes en klippgrotta, där man enligt traditionen funnit ett kvinnoskelett, inlindat i näver. Gravhögar äro kända vid Bunnerviken samt söderut vid Ljungdalen, där även liksom vid Döllvålen järnåldersfynd kommit i dagen. Stenåldersfynd ha gjorts på Svartholmen i Storsjön (Härjedalen).

Kyrkhelg hålles enligt gammal tradition i Vallbo kapell söndagen före midsommar och tredje söndagen i augusti. En mindre helg firas även i Handöls kapell under augusti månad.

TRANRIS LAPPBY, Undersåkers socken, Jämtland, Jämtlands län.

Karta 10; bild 45.

Område. Renbetesfjäll: området öster om Handölsdalens lappby med Bunnerfjällen, Kyrkstensfjällen, Ottfjället och Härjångsfjällens östra del; höst- och vårland områdets nordöstra del, kring Ottfjället. Vinterland: sedan år 1940 samma som Handölsdalens; åren 1925—1940 ett område söder om Långå i Härjedalen; tidigare nordost om höst- och vårlandet fram till Åre och Undersåker, kring Hålfjället, Tjärndalsfjället, Renfjället och Välliste. Det gamla betesområdets längd c:a 6 mil, det nuvarande som Handölsdalens. — Lappbyn utbröts 1912 ur dåvarande Åre—Storsjö lappby (se Handölsdalens lappby).

Invånare och sitor. Antal personer 26, renskötande 24, förenade i en sita om 7 familjer, Fjällner, Fjällström (2 fam.), Fjällsten, Nordfjäll, Tomasson och Jonasson. Byordningsman Daniel Fjällner.

Renskötsel. Renantal 749 på 16 renmärken. Största antal för enskild ägare 210, för familj 320. Renskötseln som i Handölsdalen; på vintern betar även hjorden tillsammans med denna lappbys renar. Mjölknings med kavling av kalvarna förekom t. o. m. 1923. Renhage för kalvmärkning och skillning under juli månad

finns i Stensdalen, för fortsatt märkning och skillning samt kastring under slutet av juli och i augusti vid Gråsjödörren, båda numera av järnträdsnät, tidigare av palissadtyp. Märkning och kastring företagas även på en udde i Vålåsjön och slakt på öppna fältet vid Vålådalen, där man dock numera för tillfället ordnar en hage av säckväv. Vid Järpån uppfördes 1940 en torvkåta som vaktkåta; renskötarna ha därjämte självfallet tillgång till kåtorna och stugorna utmed flyttningslederna. — Före lappbyns utbrytning ur Åre—Storsjö (se Område) hade dess renskötelse en förfallsperiod, varunder renarna förvildades och försvunno. När byn blev självständig, inköptes tamare renar norrifrån, och renskötelsen blev åter ordnad.

Visten och flyttningsleder. Numera äro samtliga familjer bofasta, dels i Vålådalen och dels i Nyhemmen; endast själva renskötarna flytta med hjorden till Handölsdalens vinterland. Intill 1925 hade man däremot en egen flyttningsled mellan sommarlandet och det dåvarande vinterlandet i nordost (se Område): Stensdalen (slutet av april—mitten av juli)—Gråsjödörren (till mitten av augusti)—Skaftet (vid Uvberget; till mitten av september)—Vålådalen (slutet av december)—Dalen (till slutet av april); leden c:a 6 mil. Vårflyttningen gick i ett sträck tillbaka från Dalen till Stensdalen. De gamla sommarvistena användas alltså jämt av vaktmanskapet.

Färdssätt. Bruket av klövjerrenar upphörde kort efter sekelskiftet. Med akja kördes så länge man flyttade den gamla leden. En bonde i Dalen var också känd som skicklig akjabyggare.

Bostäder. Tältkåtor av såväl bågstångs- som klykstångstyp ha förekommit men sedan länge varit ur bruk. Torvkåtor kvarstå ännu i de gamla sommar- och höstvistena och representera båda konstruktionstyperna. Familjerna bo numera uteslutande i stugor.

Dräkt. Se Frostvikens norra lappby.

Äldre kulturlämningar. Äldre visten spåras vid Bouna (sydväst om Ottfjället), sydost om Kyrkstensfjället, i Stensdalen (ovanför det senare vistet) och vid Kroktjärnarna (öster om Smällhögarna). Man finner här lämningar av kåtor och renhagar. På en udde i sjön Änn, vid Landverk, finnas både gravhögar och hällristningar.

Kyrkhygel. Se Handölsdalens lappby.

ANARISETS LAPPBY, Undersåkers och Hallens socknar, Jämtland, Jämtlands län.

Karta 10; bild 33.

Område. Renbetesfjäll: området öster om Tranris lappby med Anarisfjällen och Lunndörssfjället; höst- och vårland områdets norra och östliga delar med Middagsvalen, Hottögsfjället och (ytterst i öster) Västerfjället. Vinterland numera gemensamt med Tossåsens lappby (se denna), tidigare området norrut fram till Undersåker, mellan sjöarna Aumen, Liten och Sällsjön. Det gamla betesområdets längd c:a 5 mil, det nuvarande som Tossåsens. — Intill 1912 var lappbyn sammanslagen med Tossåsens lappby under namnet Ovikens lappby. Från år 1940 gå renarna samman med Tossåsens, om ock lappbyn kvarstår administrativt.

Invdnare och sitor. Antal personer 40, renskötande 15, förenade i en sita om 4 familjer, Fjällström, Persson och Nilsson (2 fam.). Byordningsman Paulus Fjällström.

Renskötsel. Renantal 411 på 23 renmärken. Största antal för enskild ägare och familj 130. Renarna skötas numera tillsammans med Tossåsens (se Område). Mjölknings med kavling av kalvarna förekom till 1925. En gammal renhage för kalvmärkning, under juli, finns vid Gröngumpen och en annan, för märkning och kastring under augusti, vid Kassniektjueka, väster om Anasjön; båda av palissadtyp. Skillning och slakt har man brukat företa på öppna fältet vid Hosjöbottnarna; numera sker det vanligen i en tillfällig säckvävshage. Som vaktstuga använda renskötarna en gammal fäbodstuga i Koltjärnvallen, och en ny vaktstuga har uppförts på lappbyns område, vid Tronnan, av Tossåsens lappby. Efter sammanslagningen med denna lappby, användas de gamla vistekåtorerna vid Kassniektjueka och Gestvalen som vaktkåtor.

Visten och flyttningsleder. Intill 1940 voro vistena och flyttningsleden följande: sommarviste Gröngumpen, början av juli—mitten av augusti; höst- och vårvisten Kassniektjueka, mitten av augusti—början av september och mitten av juni—början av juli, och Hosjöbottnarna, början av september—jul och slutet av april—mitten av juni; vinterkvarter Hottögvalen och Djupsjön, januari—april; leden knappt 6 mil. Alternerande med leden norrut gick

Lappbyarna av i dag

vinterleden ibland söderut till Börtnan. Numera äro familjerna bosatta i Hosjöbottnarna och Gröndalen; dock flytta familjerna i Gröndalen fortfarande den korta sträckan till Gröngumpen på sommaren.

Färdsätt. Klövjningen av ren upphörde före sekelskiftet, akjan var däremot i bruk till 1932 vid flyttningen mellan Hosjöbottnarna och Djupsjön. Den lilla flyttning som numera förekommer, mellan Gröndalen och Gröngumpen, sker till fots med ryggsäck, vid behov med häst från Vallbo.

Bostäder. Tältkåtan av bågstångstyp kom ur bruk före sekelskiftet, tältkåtan av klykstångstyp har man använt senare, ända till 1920. I Gröngumpen bor man uteslutande i torvkåtor, i Grönvallen i ett slags moderna, torvtäckta hyddor, i Hosjöbottnarna i en och annan liknande hydda, för övrigt i stugor. Torvkåtor finnas även vid Kassniektjueka och Gestvalen. De gamla vinterkvarteren hade man i fåbodstugor.

Dräkt. Se Frostvikens norra lappby.

Äldre kulturlämningar. Rester av äldre visten finnas vid Trondfjället, Lunndörrspasset, sydost om det nuvarande vistet vid Gröngumpen, Stalovielle och Bredsjön. I Lunndörrspasset och vid Stalovielle finnas även rester av gamla palissadhagar. Vid Hjulåsen nära byns västgräns kvarstår ett gammalt vackert exemplar av en stolpbod på fyra höga »fågelfötter». Vid Dörrsjöarna ha iakttagits murade gropar av manslängd, antagligen lämningar efter förvaringsrum eller källare (se även Tossåsens lappby).

Kyrkhelg. Se Handölsdalens lappby.

TOSSÅSENS LAPPBY, Hallens och Ovikens socknar i Jämtland och Storsjö socken i Härjedalen, Jämtlands län.

Karta 10; bild 30, 59, 114 och 131; fig. sid. 75 och 144.

Område. Renbetesfjäll: södra Jämtlands östligaste fjällområde med Dörrsjöfjället, Tossåsfjällen, Flattfjället och Oviksfjällen, numera även Anarisfjällen (se Anarisets lappby); höst- och vårländ Oviksfjällen och Flattfjället. Vinterland huvudsakligen området mellan Gruckensjöarna, Klövsjöfjällen, Skålan och Viggesågen (vid Fuan). Betesområdets nuvarande längd c:a 9 mil.

Lappbyarna av i dag

Invånare och sitor. Antal personer 43, renskötande 32, förenade i en sita om 6 familjer, Johansson, Nilsson, Danielsson (2 fam.) och Jonasson (2 fam.). Byordningsman Lars Johansson. En känd korgmakerska finns inom lappbyn, Kristina Nilsson (»Stor-Stina») i Glen.¹

Renskötsel. Renantal 2 904 på 29 renmärken. Största antal för enskild ägare 800, för familj 1 060. Renskötseln extensiv men välordnad. Den regelbundna mjölkningen med kavling av kalvarna upphörde samtidigt som i Anariset. När man har renhjorden samlad i hage, mjölkar man dock fortfarande. Kalvmärkning och sommarskillning försiggå under juli och augusti i ett par hagar vid Kroktjärnvallen, den ena av gammal palissadtyp, den andra av järnträdsnät; fortsatt märkning och kastrering äga rum under slutet av augusti och början av september i en hage av järnträdsnät på Kokdalsfjället i västra kanten av Oviksfjällen. Slakt för husbehov sker vid Glen i för tillfället rest hage av säckväv; slakt för avsalu förekommer på skilda ställen i vinterlandet, vanligen i tillfälliga säckvävshagar. Rensköterna ha vaktkåta i Bastudalen och vaktstuga vid Grundsjön — förutom de under Handölsdalen och Anariset nämnda stugorna vid Rensnävet och Tronnan.

Visten och flyttningsleder. Sommarviste Kroktjärnvallen, början av juli—mitten av augusti; höst- och vårviste Glen, mitten av augusti—jul och slutet av april—början av juli. Under höstperioden vistas dock renskötarna en månad, mitten av oktober—mitten av november, i ett viste vid Lövdalen. Vinterkvarter Börtnan, Fotingen och Sandviksdalen, januari—april. Leden c:a 9 mil. Vanligen går hjorden en östligare led nedåt och en västligare uppåt. I allmänhet deltaga familjerna fortfarande i flyttningen; en och annan familj stannar dock i Glen över vintern, äldre personer både sommar och vinter, och en familj är bosatt på Arånäset.

Färdsätt. Klövjning av ren har inte förekommit i mannaminne. I stället har man sedan mer än en mansålder klövjat med häst sträckorna mellan Glen, Kroktjärnvallen och Lövdalen. Flera av

¹ Död 1946. Tack vare henne lever korgslöjden kvar i byn.

familjerna ha egen häst, för övrigt lånar man häst av bönderna i närliggande byar. Akjan användes till omkr. 1930. Under vinterflyttningen färdas familjerna numera med hästskjuts mellan Glen och Arånäset och med buss mellan Arånäset och vinterkvarteren Börtnan och Fotingen, ev. vidare med häst mellan Fotingen och Sandviksdalen.

Bostäder. Tältkåtan av bägstångstyp har inte använts under den senaste mansåldern, tältkåtan av klykstångstyp däremot till omkr. 1925. I Krokjärnvallen och Lövdalen bor man i torvkåtor av både klykstångstyp och bägstångstyp, i Glen i stugor, delvis helt moderna, och på sommaren även i torvkåtor. Vinterkvarter hyr man i bondgårdarna.

Dräkt. Se Frostvikens norra lappby.

Äldre kulturlämningar. I de allttjämt använda vistena Glen, Krokjärnvallen och Lövdalen finnas kåtaplatser av hög ålder. Ett övergivet äldre viste finns vid Glensjön, och gamla fiskarkåtor påträffas här och där, såsom vid Busjöarna. De stensatta gropar som omtalats från Anarisets lappby förekomma även vid Glensjön och på andra ställen i Oviksfjällen.

Kyrkhelgerna i Vallbo (se Handölsdalens lappby) besökas även av folket i denna lappby. Tidigare ha »lappmässor» förekommit även i Hallen och Storsjö.

MITTÅDALENS LAPPBY, Storsjö och Tännäs socknar, Härjedalen, Jämtlands län.

Karta 10; bild 31, 85, 95, 123—124, 171—172, 177 och 181.

Område. Renbetesfjäll: Härjedalens nordvästliga fjällområde (söder om Handölsdalens lappby) med bl. a. Skarsfjället, Mittåstötarna, Axhögen, Flatruet och Anåfjället; höst- och vårland områdets sydöstra del med Flatruet och Anåfjället som kärnområden. Vinterland området sydost om renbetesfjällen ned till Sånfjället, Hovärken och Häggingsfjället. Betesområdets längd c:a 10 mil. — Om lappbyns tidigare förhållande till Handölsdalen se denna.

Invånare och sitor. Antal personer 114, renskötande 64, förenade i en sita om 12 familjer: Fjällgren (2 fam.), Nordfjäll (2 fam.),

Renskyldt, Renhuvud, Axman, Doj, Thomasson (2 fam.), Andersson och Nilsson. Kvarlevande lapska släktnamn: Doj och Schain. Byordningsman Anders Jonasson Renskyldt. Bland renägarna märkas den patriarkaliske Jon Jonasson Fjällgren i Anådalen, född i Offerdal, och Nils Thomasson, bosatt i Åre och känd fotograf.

Renskötsel. Renantal 2 957 på 53 renmärken. Största antal för enskild ägare 465, för familj 531. Den regelbundna mjölkningen upphörde omkr. 1928, kavling av kalvarna tidigare, omkr. 1925. Renhagar för kalvmärkning, skillning och kastrering finnas vid Östra Helagssjön och Stentjärnarna, i båda fallen på en udde, som tidigare varit en öppen renvall, samt vid Mittåhammar och Storvallen. Slakt äger rum på sistnämnda stället samt i tillfälliga hagar i vinterlandet. Ett flertal vaktstugor, 8 stycken, äro spridda över fjälltrakterna.

Visten och flyttningsleder. Vårvisten för rensköterna Stentjärnarna, Djupsjön och Sakristian (under Predikstolen i Helagsfjället), början av maj—mitten av juni; sommarviste för rensköterna och vissa familjer Mittåhammar, mitten av juni—mitten av augusti; storviste och gammalt höst- och vårviste Storvallen, där familjerna i allmänhet äro bosatta året om och där rensköterna vistas från mitten av augusti till jul; vinterkvarter för rensköterna Backvallen, Rändingsvallen, Högvålen och Strådalen, januari—april. Den ovan omtalade Fjällgrens familj är bosatt året om i Anådalen, som även användes såsom höst- och vårviste av en del renskötare. Flyttningsleden, numera endast för renvaktare och hjord, c:a 11 mil; flerstädes kluven i alternerande leder (se kartan). Tidigare flyttningsled, fram till sekelskiftet, i öst—västlig riktning: Mittåhammar—Daddsjön—Storvallen—Svartmorn—Ruändan—Lågvålen—Särvfjället; mellan Daddsjön och Lågvålen en alternerande nordligare led över Särvålen.

Färdsätt. Klövjning av ren upphörde på 1870-talet, körning med akja omkr. 1935. Numera forslar man sina förnödenheter mellan Storvallen och Mittåhammar med klövjehest eller häst och släde. För övrigt färdas man med bil och buss så långt vägarna sträcka sig och vidare till fots med ryggsäck.

Bostäder. I vistet vid Mittåhammar bor man i allmänhet i torv-

kåtor, i Storvallen i stugor; 8 kåtor och 1 stuga i bruk på det förra stället, 2 kåtor och 16 stugor på det senare. För övrigt hysa renskötarna in sig i de nämnda vaktstugorna och i kvarstående kåtor i övergivna äldre visten samt i vinterlandets bondgårdar. Familjen i Anådalen har liksom de flesta i Storvallen både hus och gård. Tältkåtorerna ha för längesedan kommit ur bruk.

Dräkten är i stort sett densamma här i Härjedalen som i Jämtland. Dock har man en annan kvinnlig mösstyp, en svart mössa, som bildar en hög sagittal kam, stundom lätt garnerad med vita band längs kammen. Man kan även få se en kvinnomössa i stil med mansmössan men utan tofs.

Äldre kulturlämningar. Rester och spår finnas efter ett stort antal äldre visten, såsom Daddsjön, Svartmorn, Ruändan, Särvalen, Särvfjället, Grafruet, Storvallen (ovanför det nuvarande storvistet) och Nesjön samt i Gröndalsområdet vid Tvärån, Grönvallen, Grönfjället, Klastjärn och Klinkvallen. Kåtomter, stående eller nedrasade torvkåtor, förrådsställningar och bodar, stänger efter tältkåtor av klykstångstyp, rester av palissadhagar o. dyl. utgöra dessa lämningar. Vid Axhögen ligger ett övergivet viste, som anlades först 1917 i samband med inrättandet av en visteskola och övergavs 1935, då denna skola som följd av nomadskolväsandets omläggning upphörde; ett 10-tal torvkåtor och ett par härbren stå här kvar. På ett näs i Nesjön finns en gammal lapsk gravplats; gravhögar äro kända i Mittådalen, vid Bruksvallarna, vid Ruet i Funäsdalen och på Hamrafjället m. fl. ställen. Järnåldersfynd ha gjorts vid Bruksvallarna och Flon. De märkligaste fornlämningarna utgöras av hällmålningarna (se Hotagens lappby) vid Ruändan, en större figurgrupp med älg, ren och björn m. fl. djurfigurer samt en mansfigur, och Särvsjön, en obestämbart djurfigur. Vid Ruändan har figurgruppen anbringats på en lodrät klippvägg vid en av de yttersta hyllorna på Flatruets terrassformigt stupande platåkil i sydost. Här och framför allt i en närliggande bråddjup ravin, Evagraven, torde det jägarfolk, som lämnat dessa dokument efter sig, ha haft en mycket givande fångstplats, där de lätt kunnat driva villebrådet, framför allt rensköckar, utför stupen. Norr om Östra Daddsjön finns i en klippig terräng en mängd lämningar av renhorn, som vittna om en gam-

mal offerplats. Vid fiske i Kroksjön, nordväst om Storvallen, har man sedan gammalt brukat offra mynt i själva sjön.

Kyrkhelg hålles traditionsenligt i Ljusnedal vid midsommar.

TÄNNÄS LAPPBY, Tännäs socken, Härjedalen, Jämtlands län.

Karta 10; bild 29 och 32; fig. sid. 133.

Område. Renbetesfjäll: området kring Rogen, från och med Rutfjället i norr till och med storstöten och Fjätsjöriet i söder; höst och vårland kring Käringsjön, Falkhöjden och Brattriet. Vinterland söderut till gränsen mot Dalarna och vidare åt sydost till Storfjäten. Betesområdets längd c:a 9 mil.

Invånare och sitor. Antal personer 82, renskötande 55, förenade i en sita om 9 familjer: Rensberg (3 fam.), Rutfjäll, Torkelsson, Willenfelt, Kant (2 fam.) och Dorra. Av de renägare som icke längre bedriva egen renskötsel är en familj, Middagsfjäll, bosatt i Gröndalen inom Mittådalens lappby. Av släktnamnen är endast ett lapskt, Dorra, dock icke inhemskt utan härstammande från Vefsen i Norge. Byordningsman Jon Olofsson Kant. Inom denna lappby föddes kyrkoherden Anders Fjellner (sid. 234), vars släkt lever kvar både här och i Tranris (namnet numera skrivet Fjällner).

Renskötsel. Renantal 1 394 på 39 renmärken. Största antal för enskild ägare 128, för familj 220. Renskötseln extensiv sedan omkr. 1925, då den regelbundna mjölkningen med kavling av kalvarna upphörde. Numera mjölkar man endast tillfälligt, när man har renarna samlade i hage. För kalvmärkning, under juli månad, har man renhage vid Malmagen, palissadtyp, och Holmtjärn, av järnträdsnät, för fortsatt märkning ävensom för kastrering, under augusti, en hage av järnträdsnät vid Rödfjället, för skilling (mest med Röros-lapparna) och slakt, vid jultiden, en hage av dels spjälstaket och dels järnträdsnät vid Käringsjön. En äldre hage av palissadtyp vid Broktjärn har kommit ur bruk. Vaktstugor finnas vid sjöarna Bolagen och Holmtjärn.

Visten och flyttningsleder. Sommarviste Malmagen början av juli—slutet av augusti; höst- och vårvisten Broktjärn, slutet av augusti—slutet av september, och Brattriet, slutet av september—

I början av december och början av maj—början av juli; eget vinterviste Käringsjön, renskötarna början av december—mitten av januari, familjerna slutet av september—slutet av juni; vinterkvarter för renskötarna Fjätdalen, Högvålen, Kölosen och Storfjäten, mitten av januari—mitten av april. Leden c:a 10 mil. Familjerna flytta endast mellan Käringsjön och Malmagen, c:a 4 mil.

Färdsätt. Användningen av klövjerer upphörde på 1870-talet. Med ren och akja köra renskötarna fortfarande mellan Käringsjön och Fjätdalen, där man kommer i närheten av landsväg och busslinje, som går till de övriga vinterkvarteren. Mellan Käringsjön och Malmagen går man med sina förnödenheter på ryggen; på senare tid har det dock blivit alltmer vanligt att gå fram till Tännäs och där ta bussen till Fjällnäs vid Malmagen.

Bostäder. Tältkåtan av bågstångstyp har inte förekommit i mannaminne. Tältkåtan av klykstångstyp kan däremot fortfarande resas i sommarvistet vid Malmagen. Här liksom i Broktjärn bor man för övrigt i torvkåtor. Torvkåtor har man även jämte stuga i Brattriet. Någon enstaka finns också i Käringsjön, där man dock allmänt har hus och gård. Sina vinterkvarter ha renskötarna i bondgårdarna.

Dräkt. Se Mittådalens lappby.

Äldre kulturlämningar. Övergivna äldre visten ligga i en rad mellan Rödfjället i nordväst och Tandsjövålen i sydost: Myskelsjön, Myskelvadet, Handskinnvålen, Tandsjön och Tandsjökällan. På de båda sistnämnda ställena finner man bl. a. förfallna torvkåtor av klykstångstyp, vid Myskelvadet rester av härbren och vid Myskelsjön förutom en mängd kåtatomter rester av en palissadhage. Vid Brattriet står ännu en njalla. Under lappmarksinventeringen 1943 påträffades vid Rogändan en flotte av primitiv typ. Mellan Rogstöten och Rogändan finns en rund grop av en kåtas diameter, som sannolikt härrör sig från en fångstgrop. Vid Blåsund i östra ändan av Rogen har man enligt traditionen jagat vildren på det sättet, att man från Tandsjövålen drev ut skockar på ett näs, varifrån djuren sökte simma över och därvid skötes i vattnet. Ett därstädes kvarstående fyrstolpigt härbre, dels på rotfasta stolpar och dels på »fågelfötter», säges ha använts som kött-

bod vid dessa vildrensjakter. Stenåldersfynd ha gjorts i Tännadalen och järnåldersfynd vid Rändingsvålen. Gravhögar ha påträffats vid Rogen m. fl. ställen.

Kyrkhelg som i Mittådalens lappby.

IDRE LAPPBY, Idre socken, Dalarna, Kopparbergs län.

Karta 10; bild 34.

Område. Renbetesfjäll: Idrefjällen i Dalarnas nordvästra hörn, Långfjället, Storstättshägna och Slagufjället (Slugu-); höst- och vårland Slagufjället. Vinterland åt sydost till Storfjäten, i den östra delen gemensamt med Tännäs' vinterland. Betesområdets längd c:a 6 mil.

Invdnare och sitor. Lapsk befolkning i Idre kan spåras tillbaka till 1600-talet, men den synes inte ha funnits där konstant. I varje fall ha upprepade förflyttningar ut och in ägt rum. Av lappbyns nuvarande befolkning härstammar en person, Olof Andersson, från en familj som inflyttade 1829 från Frostviken i Jämtland, medan alla de andra tillhöra en så sent som 1937 inflyttad familj, Olsson, från Offerdals lappby. När denna familj kom, hade Idrefjällen legat öde i fem år eller sedan 1932, då de dåvarande lapparna, den framstående renägaren Jonas Persson, kallad »Jopersgubben», och hans måg på grund av vissa svårigheter med vallningen av den stora hjorden tvångsförflyttades till Tossåsens lappby i Jämtland; den då åldrige Persson stannade visserligen själv kvar till sin död 1940, men renhjorden drevs bort. Andra idrelappar, Kant och Fjällner m. fl., hade tidigare flyttat över till Tännäs. Det berömda renbetet i Idrefjällen kunde dock icke få ligga outnyttjat, och därför tilläts en ny inflyttning, vilken redan givit ett mycket gott resultat. — 1940 var antalet personer 14 och de renskötande 12, 1944 15 resp. 14; samtliga de renskötande tillhörande familjen Olsson och bildande en sita. Byordningsman är familjefadern Anders Olsson.

Renskötsel. Renantal 1 777 på 15 renmärken. Största antal för enskild ägare 369, för familj 1 316. Renskötseln numera extensiv men synnerligen välordnad. Regelbunden mjölkning med kavling (»skippling») av kalvarna förekom till omkr. 1920. Senare har

man, som i den extensiva renskötseln i allmänhet, uteslutande inriktat sig på djuruppfödningen för köttproduktion. Sedan gammalt finnas renhagar vid Hävlingskällorna, Järtandalen och Störvätteshågna; numera är dock endast hagen på det sistnämnda stället i bruk. Kalvmärkning och kastning företagas i allmänhet utan hage, och med den nuvarande exemplariska renvallningen behöver sällan någon skillning göras. En renvaktarstuga finns vid Grövelsjön, under Jakobshöjden.

Visten och flyttningsleder. De gamla idrelapparna hade följande visten och flyttningsled: sommarviste Hävlingskällorna, midsommar—mitten av augusti; höstviste Störvätteshågna, mitten av augusti—mitten av september; höst- och vårviste Slagufjället, mitten av september—jul och mitten av april—midsommar; vinterkvarter Grundagen, Fjätvallen och Kölosen. Leden, delvis kluven i alternerande leder, c:a 5 mil. Tidigare, fram till 1880-talet, flyttade man genom Idrefjällen till sommarvisten i Norge. — Familjen Olsson är bofast i Foskros vid Hällsjön men har för renskötarna ett nyuppfört sommarviste vid Grövelsjön (nära renvaktarstugan) och använder alltså de tidigare renskötarnas höstviste vid Störvätteshågna. Vinterkvarteren äro desamma som förr. Olof Andersson är bosatt vid Grövelsjön men vistas delvis under sommaren i de f. ö. övergivna visterna vid Hävlingskällorna och Slagufjället.

Färdväg. Klövning av ren har inte förekommit sedan 1880-talet, men tidigare flyttade man med klövjeren genom Idrefjällen till Norge (se ovan). Sedan 1905 har det varit vanligt att klövja med häst (egen häst ägdes av Jonas Persson och äges nu av familjen Olsson). Akjan har varit i bruk ända till utflyttningen 1932. Numera färdas man med bil eller buss mellan Hällsjön, Grövelsjön och renskötarnas vinterkvarter, för övrigt till fots med rygsäck och vid behov med hjälp av klövrehäst.

Bostäder. Tältkåtan av klykstångstyp har vid behov använts in på 1900-talet, men tältkåtan av bågstångstyp har man inget minne av. Torvkåtor av såväl bågstangs- som klykstångstyp ha varit den vanliga bostadsformen och äro fortfarande i bruk i sommar- och höst- och vårvisterna. Jonas Persson byggde sig dock i början på 1900-talet en stuga i vistet vid Slagufjället, som han bodde

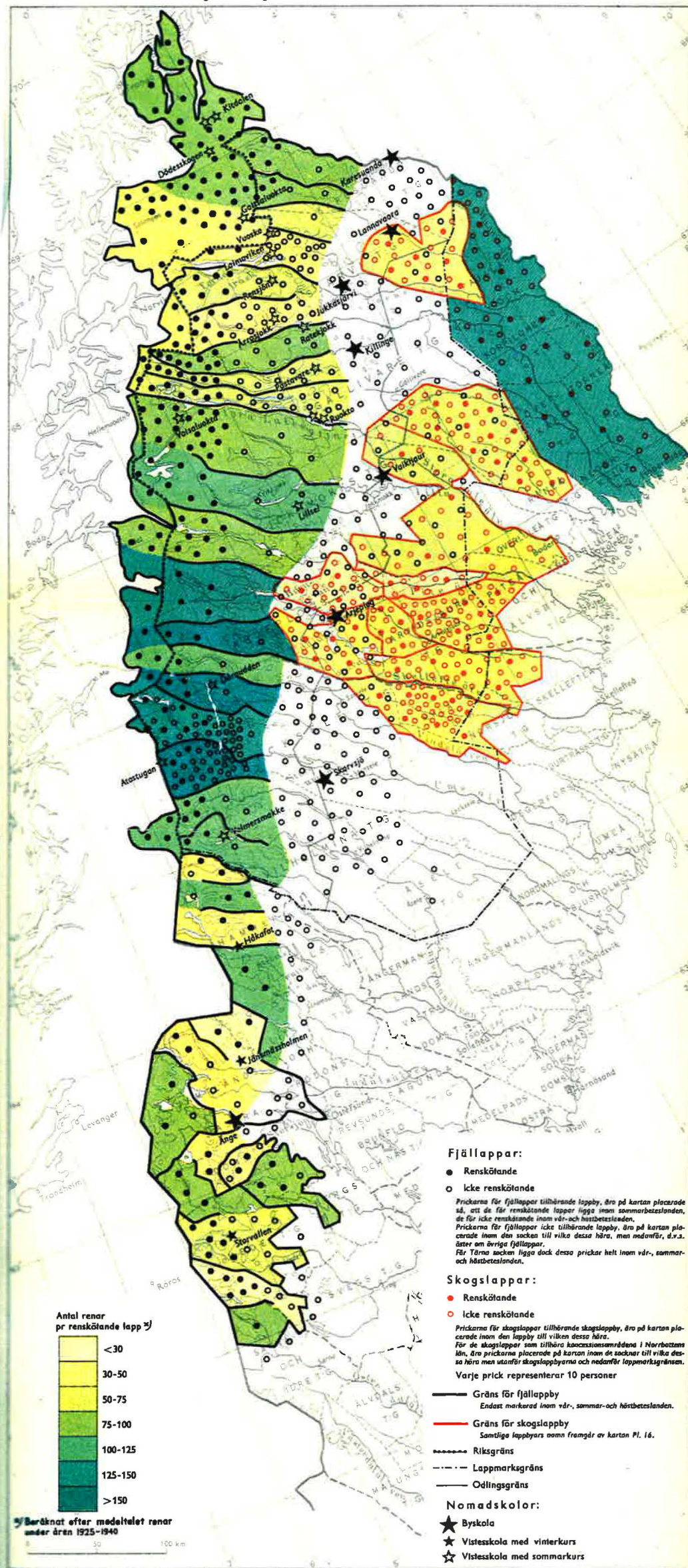
i till sin död, och familjen Olsson har hus och gård i Hällsjön. Under intervallningen bo renskötarna i bondgårdarna.

Dräkten är den jämtlandslapska (se Frostvikens norra lappby). I vardagslag går man dock klädd som vanlig svensk allmog.

Äldre kulturlämnningar. En mängd gamla kåtatomter finnas i de ända hittills använda visterna vid Hävlingskällorna och Störvätteshågna. Helt övergivna gamla visten äro kända på nordsidan av Slagufjället, i Järtandalen, där det finnes rester av torvkåta och palissadhage, Hällsjövälen, med ett flertal kåtatomter, och vid Barfredhågna, där det på den s. k. lappvallen finns eldstäder efter tältkåtor och en jording efter en torvkåta — det sistnämnda stället landets sydligaste kända lappviste (frånsett de tillfälliga kåtapatser som omtalas av Linné, 1734, och bröderna Gahn, 1765, längre ned i Dalarna). 1 km nordväst om Hävlingskällornas viste har stått en njalla, som enligt en dock ej bestyrkt uppgift hade ett årtal från 1600-talet inskuret i huvudbjälken; enligt annan uppgift skulle även en njalla ha funnits i närheten av Järtandalens viste. Vid Särnsjön, söder om Särnsjöbäckens mynning, finnes en skålformig grop av en kåtatomts dimensioner, som kan antagas härröra från en fångstgrop. Den är belägen på en sandås, där djuren sannolikt haft sin gång.

Kyrkhelgen i Ljusnedal (se Mittådalens lappby) har sedan gammalt gärna besökts även av folket i denna lappby.

En förteckning över alla de sagesmän som bidragit till denna beskrivning av lappbyarna skulle inkräkta alltför mycket på bokens begränsade utrymme. De mera betydande av dem äro dock redan nämnda under textrubriken »Invånare och sitor» för varje lappby. En synnerligen betydelsefull medverkan har även lämnats av lapptillsynsmännen: Östen Isaksson (Könkämä och Lainiovuoma lappby), Elias Stålnacke (Saarivuoma, Talma, Rautasvuoma och Kaalasvuoma lappbyar), Nikodemus Stålnacke (Rautasvuoma och Kaalasvuoma lappbyar), Olof Andersson (Norrkautums, Melanbyns och Sörkautums lappbyar), Johan Andersson (Sirkas, Jäkkåkaska och Tuorpons lappbyar), Nils Ranberg (Luokta-

Karta över
ANTALET LAPPAR 1940, NOMADSKOLOR
OCH RENSKÖTSELNS OMFATTNING.

18 Samerna

Definition, antal och nyare forskningsrön

När man talar om samerna i Jämtlands län är det sannolikt de renskötande samerna man i första hand tänker på. Det är naturligt så till vida som renskötelsen utgör ett dominerande element i samekulturen och det just är genom de olika näringsfång som hör samman med renskötelsen som samerna fått sin särprägel.¹

De renskötande samerna är emellertid i minoritet och har varit så under de senaste hundra åren. Majoriteten av samer har andra yrken och förvärvskällor och är i arbetslivet i stort integrerade i samhället i övrigt. Den samiska identiteten är dock inte beroende av vad de enskilda samerna sysslar med utan snarare av deras starkare eller svagare bindning till vad de uppfattar som det samiska kulturarvet. Några har för alltid rivit broarna bakom sig medan andra av olika skäl känner en starkare samhörighet. "Same är same även utan ren" har någon koncentrerat tolkat den samhörigheten.

1975 fanns enligt den statliga sameutredningen ca 400 samer som tillhörde den renskötande befolkningen och 930 som inte var renskötande. De förra fördelade sig på 240 i Jämtland och 160 i Härjedalen (inklusive Idre i Dalarna) och de senare på 825 respektive 105. Till dessa ska fogas ytterligare mellan 600 och 700 samer med

ursprung i Jämtlands län men bosatta utanför länet.²

Man har utgått ifrån, att det sedan gammalt funnits samer i Frostviksfjällen och i de övre delarna av Ströms Vattudal – i ett ursprungligt samiskt område – och i Jämtland-Härjedalen i övrigt från 1500-talets mitt. Både nya arkeologiska undersökningar och språkvetenskaplig forskning håller dock frågan öppen om inte en samisk bosättning kan spåras långt tidigare över ett mera vidsträckt område.³ Hur det än förhåller sig torde man nog kunna säga, att också samerna har lång hemortsrätt i Jämtland-Härjedalen.

Renskötseområdet

I Jämtlands län får renskötsel bedrivas året om på renbetesfjällen, så som de definieras (inklusive smärre för renbete arrenderade privata marker samt ett antal upplåtna kronoparker) och under perioden oktober–april därutöver på särskilda sedvanerättsmarker (enskild mark och bodelagsmark) utanför renbetesfjällen.

Det innebär att hela fjällregionen i stort sett är renskötseområde utom ett par mindre områden vid Åre och i Hotagen, där fjällkedjan avskäres av markerade dalgångar över landryggen mot Norge. Där finns också barmarksbetena på kalvfjällen

och i björkskogsregionen. Vinterbetena återfinns, i södra länsdelen i omedelbar anslutning till fjällområdet i barrskogsregionens västligaste delar, och i norra länsdelen öster om Inlandsbanan. När man i fråga om renskötseln talar om en nordlig och en sydlig länsdel är det tvärbanan Östersund-Storlien som bildar gräns. Norr om "banan" ligger de tre Frostvikenbyarna – Frostvikens norra och Frostvikens mellersta samt Rattevarre sameby¹ – och vidare Hotagens, Offerdals, Sösjö och Kalls samebyar, och söder därom Tossåsens, Handölsdalens, Mittådalens, Tännäs och Idre samebyar; den senare i Kopparbergs län men hör administrativt till Jämtlands län.

Sedvanerättsområdet ligger delvis utanför länet, och dess begränsning österut är inte exakt fastställd. Som en ungefärlig gräns i öster angav 1919 års lappkommitté en linje från Vedungsfjällets östra

del i sydöstra Härjedalen till Glissjöberg över Rätan, Bräcke, Indalsliden, Gräninge, Näsåker och vidare öster om Junsele till lappmarksgränsen.⁵ Att begränsningen österut inte är fastställd har tidvis väckt krav på en inventering av områdets utsträckning och innehåll för att undvika motsättningar mellan rennäringen och andra intressen.

Tidigare har dock jämtlandssamerna flyttat längre österut i Västernorrlands län – ner till trakterna av Härnösand och Sundsvall – och delvis ända in i Gävleborgs län. I den undersökning lappfogden Abraham Staaff gjorde 1922 finns flera uppgifter från befolkningen vid kusten. Fiskaren Petter Sundsten, född i Hudiksvall 1839, berättade, att han ända från sin barndom mindes lappar med renar årligen på skogarna vid Vi och Fiskeby och att de vanligen bodde i tält men också kunde bo inne i staden. Lovisa Vikberg, född 1849 i

Flyttning mellan olika betesområden.

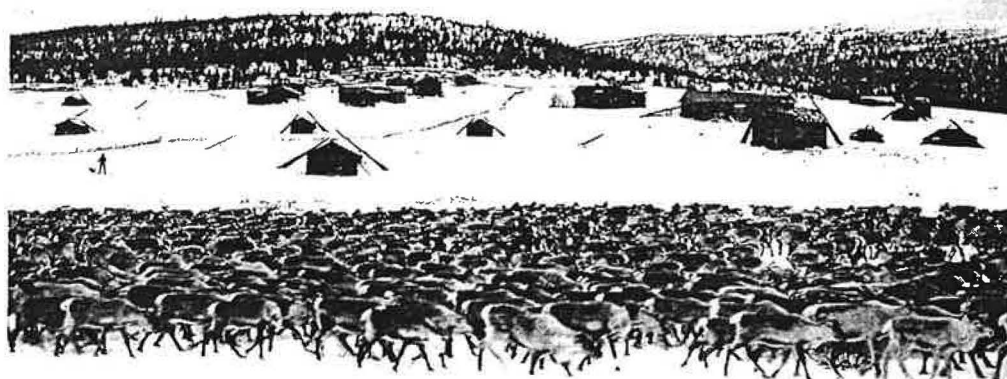
Renar på i Särnsjön när de övergiven.

Sundsvall, renar under vintern och Böle och Norra stadsfamiljer.⁶ Han något om så 1888. Frostviken berättar i sin barndom enader i Tinn sig med ren Rensköta kens meller: de 1986 or vara med o då i nomad jullovet föl huvudvisten nedom Rar och kvinno

Glissjöberg
sliden, Gra-
ter om Jun-
Att begräns-
ld har tidvis
av områdets
att undvika
irring och

ndssamerna
orrlands län
nösand och
in Ävle-
lappfogden
finns flera
vid kusten.
ld i Hudiks-
nda från sin
enar årligen
y och att de
så kunde bo
född 1849 i

7 betesområden.

Renar på vinterbete vid gårdarna Lövkläppen och Särusjön någon gång på 1930-talet. Gårdarna var då övergivna och användes som fåbodar.

Sundsvall, mindes att lappar med sina renar under vintern uppehållit sig vid Sidsjö och Böle och att de brukat bo i kåtor på Norra stadsberget samt att de varit flera familjer.⁶ Hon kunde dock inte erinra sig något om samerna efter Sundsvalls brand 1888. Frostvikssamen Jonas Åhrén, f 1881, berättar i sina minnen (1963), att han i sin barndom en vinter gick i skola några månader i Timrå, när hans föräldrar befann sig med renarna på vinterbete vid kusten.⁷

Renskötaren Åke Nilsson från Frostvikens mellersta sameby, född 1927, berättade 1986 om den sista flyttning han fick vara med om. Det var år 1939. Han gick då i nomadskolan i Änge och fick under jullovet följa sin far Jonas Nilsson från huvudvistet i Härbergsdalen till trakterna nedom Ramsle. Man skickade ackjorna och kvinnorna med tåg (!) och följde re-

narna på skidor. Den sista rajden på gammalt sätt hade då redan gått några år tidigare (1935–36). Samerna tog nattkvarter hos bofasta, där Jonas Nilsson "sedan tidigare var känd". Förr om åren när de flyttat närmare Sundsvall – till Ljustorp och Lunde – packade man ackjorna fulla med renkött, tog dem på tåget och sålde köttet på torget i Sundsvall. Till Sundsvallstrakten går det inte längre att komma med renar för alla naturliga kommunikationsvägar är stängda "av den nya tiden".⁸

Bruttoarealen för renbetesmarkerna omfattar för samebyarna drygt 25 000 km², varav nära 16 000 km² utgör barmarksbete och drygt 9 000 km² vinterbete, och därtill kommer ca 2 500 km² reservbetesområden. I barmarksområdet för Frostvikens norra sameby ingår också 29 km² i Norge, i Hattfjeldals kommun, en kort tid under sommaren, liksom norska samer under hela sommarhalvåret har tillgång till områdena Leipikvattnet och Blåsjökilen,

som således inte ingår i någon av Frostvikenbyarnas områden. Tidigare hade samerna på bägge sidor om riksgränsen större möjligheter att använda varandras renbetesområden (sk gränsbetning), men 1919 års renbeteskonvention mellan Sverige och Norge ändrade helt det förhållandet. De jämtländska samebyarna utom den nordligaste – Frostvikens norra sameby – miste genom den alla sina tidigare rättigheter att beta renar på norsk sida.⁹ Gällande renbeteskonvention är av år 1972 och har 30 års giltighetstid.

Med undantag av vinterbetesmarkerna i norra länsdelen är renbetesmarkerna ur biologisk synpunkt genomgående mycket goda. De klimatiska betingelserna är också gynnsamma liksom miljöförhållandena i övrigt, och omfånget av flyttningarna begränsat.

Den skugga Tjernobylnkatastrofen kastade över renbetesområdena i norra Jämtland och som för ett ögonblick förlamade all framtidstro för de renskötande samerna där, håller enligt olika tecken på att dra bort, vilket skulle tyda på att renbetesmarkerna efter hand är under självrening. Men ovissheten om hur stor skadan är på sikt kommer man naturligtvis att få leva med under åtskillig tid framöver.¹⁰

Renskötselrätten och samebyarna

Renskötseln i Sverige regleras av en särskild lagstiftning, inom vilken 1971 års rennäringslag (SFS 1971:474) innehåller de grundläggande bestämmelserna. I renskötselrätten ingår för samerna "att begagna mark och vatten till underhåll för

sig och sina renar", vilket också innebär rätt till jakt och fiske och visst skogsfång. Gentemot andra markutnyttjare och markägare inom aretruntområdet stadgas, att markanvändningen inte får ändras till olägenhet för renskötseln. Liksom rennäringslagen innehåller bestämmelser till skydd för renskötseln såsom att den är förbehållen samerna och anger var den får bedrivas, ges emellertid regeringen även möjlighet att upphäva renskötselrätten för visst område för "ändamål av väsentlig betydelse från allmän synpunkt". Därvid kan föreskrivas åtgärder för att motverka den skada eller olägenhet som uppkommer. Dessutom kan upplåtelser ske av jakt och fiske, men "endast om upplåtelsen sker utan avsevärd olägenhet för renskötseln".

Renskötseln utövas av medlemmar i sameby. Rätt till renskötsel har man om man är av samisk härkomst och om ens far eller mor eller någon av deras föräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke. Men för att kunna utöva rätten måste man tillhöra sameby. Och samebymedlem är man bara om man aktivt deltar i renskötseln inom byn – dvs har det som stadigvarande yrke – eller tidigare har deltagit i den, men ej övergått till annat huvudsakligt förvärvsarbete eller är make/maka eller hemmavarande barn till samebymedlem.

Samebyarna är ekonomiska samfälligheter med styrelse och stämman, som ansvarar för renskötseln, planerar, bygger och underhåller gemensamma anläggningar och fördelar kostnaderna mellan medlemmarna i förhållande till deras reninnehav.¹¹

Gällande rennäringslag 1971 har givit samerna större självbestämmande än de haft enligt äldre lagar och har därför med-

verkat i
de rens
rande n
efterfölj
heter na
gare sk
ordning
– från
instrukti
sistnäm

De re
gifter, s
sörjes a
tex lan
lantbru
ens utve
nom re

Inte se
att sö
hjord

innebär
kogsfång-
are och
stadgas,
ändras till
m rennå-
elser till
t d är
ur den får
gen även
rätten för
väsentlig
. L vid
motverka
uppkom-
ke av jakt
upplåtelsen
r rensköt-

lemmar i
man om
om ens far
föräldrar
nde yrke.
nåste man
medlem är
i rensköt-
i st? va-
deltagit i
huvudsak-
c/maka el-
sameby-

samfällig-
a, som an-
ar, bygger
a anlägg-
na mellan
deras ren-

i har givit
unde än de
lärför med-

verkat till ett demokratiskt genombrott för de renskötande samerna. Den detaljreglerande makt som tidigare renbeteslagar och efterföljande byordningar lade i myndigheternas hand är nu undanröjd. Det tidigare sk lappväsendet med sin hierarki av ordningsmän, tillsynsmän och lappfogdar – från 1962 till 1971 under benämningen instruktörer och konsulenter för de två sistnämnda grupperna – har upplösts.

De rådgivande och administrativa uppgifter, som fullgöres på länsplanet, ombesörjes av de vanliga länsmyndigheterna, tex lantbruksnämnden. På riksplanet har lantbruksstyrelsen ansvaret för rennäringens utveckling. Samerna har emellertid genom representation i både lantbruks-

nämndernas rennäringssdelegationer och i den till lantbruksstyrelsen knutna rennämnden inflytande på rennäringssändenas behandling både regionalt och centralt. Inflytandet i rennäringssdelegationen – där de renskötande samerna företräds av tre av åtta ledamöter – är särskilt viktigt, eftersom bl a upplåtelse av jakt och fiske på renbetesfjällen avgörs där.

Renskötselarbetet och rennäringens ekonomi

I renskötselarbetet ingår som viktiga moment kalvmärkningen sommartid (juli-del av augusti), slakten av tjurar (sarvslakten) på förhösten och den slakt som föregår flyttningarna till vinterbeteslanden

Inte sällan fördes renarna långt ned mot kusten för att söka bete under vintern. År 1901 fanns denna hjord vid Sidsjön utanför Sundsvall.

SAMERNA

Rengärdet vid Axhögen sommaren 1920.

i november–december, och där huvuddelen av renarna slaktas. Den extensiva renskötseln, som nu är den helt förhärskande (renarna hålls i ganska stora hjordar och "kantbevakas" endast under vissa perioder, särskilt barmarkstid), är helt upplagd på köttproduktion. Biprodukter är bl a hudar och horn. Mer än 80 % av renslakten i Jämtlands län sker numera i form av transportslacht, dvs i fasta slakterier, dit renarna transporteras med bil. Övrig slakt sker i veterinärkontrollerade sk fältslakterier, för vilkas drift samebyarna, liksom för övriga renskötselanläggningar, numera helt ansvarar.¹²

Genom rationaliseringar av olika slag – större driftsenheter, ändrad sammansättning av renhjorden, förbättrade slakt- och avsättningsförhållanden, tekniska hjälpmedel etc – har man sökt skapa en effektivare och mera lönsam renskötsel. Statliga stödåtgärder har också tillkommit såsom prisstöd, rationaliseringsstöd, rendriftsstöd = inköp av livrenar, redskapsstöd, katastrofskadeskydd etc, varigenom man eftersträvat jämställdhet med jordbrukets villkor.¹³ God kalvningsprocent, snabb omsättning inom renhjorden, slakterier med hög kapacitet och väl använda tekniska hjälpmedel har utmärkt den jämtländska renskötseln under senare tid. Produktionsresultatet sammanhänger med hur resurserna i form av renbete, renar och tekniska hjälpmedel används: stängsel, arbetshagar, stugor, vägar, flytningsleder, motoriserade hjälpmedel etc.¹⁴

Det är svårt att få mera exakt uppfattning om det ekonomiska utbytet av rennäringen. Medeltalet slaktade renar per år inom Jämtlands län (och Idre) beräknades 1984 till ca 12 000, och med en medelslaktvikt på 31 kg och ett genomsnittspris på 810 kr (inkl prisstöd) blir värdet ca 9,7

milj kr/år. Om man till det lägger värdet av rovdjursrivna renar som ersätts av staten (ca 3 milj) blir rennäringens bruttointäkt avrundat ca 13 milj kr. Rennäringens biinkomster från jakt och fiske beräknas till ca 1 milj kr, och totalavkastningen där- efter ca 14 milj kr. Per renskötselföretag (78 st) blir den årliga avkastningen i ge- nomsnitt 180 000 kr. Utfallet för rennä- ringen bör dock inte vara den enda beräk- ningsgrunden, utan hänsyn skall tas också till inkomster från kombinationsnäringar, när man för dem som är sysselsatta i ren- näringen eftersträvar en likvärdig levnads- standard med motsvarande yrkes- grupper.¹²

Om rennäringens ekonomi i övrigt är att märka, att samebyarna förfogar över inkomster vid upplåtelser av jakt och fiske

(1/2 resp 1/4) – övriga delar tillfaller ren- näringen och samekulturen via samefon- den – samt vissa markupplåtelser. Den sammanlagda årsinkomsten av upplåtel- ser inom renbetesfjällen beräknas till drygt 1,1 milj kr, varav samebyarnas samlade andel utgör 0,4 milj kr.¹³

Som högsta renantal gäller fn efter ren- näringsdelegationens beslut 1973 och 1982 42 600 renar. Det verkliga renantalet be- döms vara ca 50 000.

Fördelningen av renarna mellan 163 renskötande samer i tillsammans 78 ren- skötselföretag visar en stor spridning i ägandeförhållandena: 46 samer har under 50 renar, 41 samer mellan 50 och 149 re- nar, 39 mellan 150 och 299 renar, 20 sa- mer mellan 300 och 499 renar och 17 sam- er äger över 500 renar.¹⁶

Renslakt i Glen, 1986.

Same
inte b

Det finns
ment ut
samma f
språket
och sed
den soci
en etnis
och likh
toria.

Samis

Samisk
delat i
per, de
de syc
samisl
len, ö
der or
Väste
råden
ingen
sami
man
delse
ober
Sy
inor
häv
utd
låg
spr
noi
nir
or
de
gr
sa
sa

Samekultur inte bara renskötsel

Det finns också andra samiska kulturelement utöver renskötseln, som är gemensamma för olika grupper av samer. Dit hör språket och slöjden men också dräktskick och sedvänjor. Mera svårdefinierbar är den sociala interaktion som karakteriserar en etnisk grupp i form av viss gemenskap och likhet i värderingar, bakgrund och historia.

Samiska språket

Samiskan är ett finsk-ugriskt språk, uppdelat i tre större dialekt- eller språkgrupper, de centralsamiska, de östsamiska och de sydsamiska dialekterna/språken. Sydsamiskan talas, utom i Jämtland/Härjedalen, överhuvudtaget i sameområdena söder om gränstrakterna mellan Norr- och Västerbottens län, och motsvarande områden på norsk sida. Riksgränsen utgör ingen språkgräns, utan man talar samma samiska på bägge sidor om gränsen liksom man också har släkt- och vänskapsförbindelser inom den sydsamiska folkgruppen oberoende av nationalitet.

Sydsamiskan har som språklig minoritet inom samiskan haft stora svårigheter att hävda sig. Den har tidvis betraktats vara i utdöende, och språkets status har varit låg.¹⁷ De insatser som gjorts i den samiska språkvården har inriktats i första hand på nordsamiskan, som haft den största spridningen såväl inom hela det nordiska sameområdet som inom den svenska delen av detta. Nordsamiskan har en enhetlig ortografi, den litteratur som utkommer på samiska är skriven på nordsamiska, de samiska radiosändningarna över riksnätet

domineras av nordsamiska etc. Men ansträngningar har under de senaste åren gjorts för att rädda sydsamiskan och ge den ett eget liv. Sydsamiska i skolan, där det går att ordna, kortare språkkurser i form av vuxenutbildning, begynnande användning av sydsamiskan i skrift, regelbundna sändningar på sydsamiska i lokalradion etc är olika led i de ansträngningarna. En större sydsamisk ordbok utgavs under 1970-talet, och olika läseböcker har utkommit under 1970- och 1980-talen, några av "grannrikenas sydsamer" gemensamt.

Jojk

En annan art av samisk "litteratur" är också den tradition som tex jojkningen under sekler burit upp och förmedlat, även om jojktraditionen nu lever starkast inom det nordsamiska området och där finner nya uttrycksformer. I Jämtland tillhör jojkningen alltmer det förflutna. Några jämtlandssamer jojkade på sin tid för Karl Tirén, när denne samlade stoff till "Die lappische Volksmusik", utgiven i serien Acta Lapponica 1942. Och Kristina Nilsson från Härbergsdalen, död 1965, finns representerad i den presentation av jojkdiktningen som lämnats av Matts Arnborg, Israel Ruong och Håkan Unsgaard i Jojk – en presentation av lapsk folkmusik 1969, kompletterad med bla 7 LP-skivor.

Sameslöjd

Det utmärkande för sameslöjdens alster har ansetts vara, att de skall ha en praktisk funktion och att material, teknik, form och dekor skall anpassas till nutida användningområden. Man arbetar med trä och horn, rot och tenn, skinn och läder. Sedan

illfaller ren-
ia samefon-
telser. Den
av upplåtel-
as till drygt
as samlade

n efter ren-
73 1982
antalet be-

mellan 163
ans 3 ren-
spridning i
r har under
och 149 re-
nar, 20 sa-
och 17 sam-

i Glen, 1986.

sameslöjden delvis ändrat karaktär genom förvandlingen av bruksföremål till prydnadssak och souvenir – traditionella ting i ny funktion – spelar den för många samer stor ekonomisk roll genom de biinkomster den ger. Flera samiska slöjdare, av vilka några to m lever av sameslöjden, har därvid utvecklat ett konsthantverk, som på sätt och vis förnyar sameslöjden.

Utmärkande för den sydsamiska slöjden är framför allt slätverksmönstren i ornamentiken på trä och horn och tenntrådsbroderierna som ett slags textil motsvarighet.¹⁸

Av de jämtländska sameslöjdarna kan ur en äldre generation nämnas bröderna Artur Jilker i Gäddede, med trä- och hornslöjd som specialitet, och Paul Larsson i Järpbyn, vars hornknivar är särskilt utmärkande för hans produktion, samt framlidna Maja Bergkvist i Jämsmässholmen, som specialiserade sig på skinnslöjd: handskar, mössor, skor, kaffepåsar, väskor, ryggsäckar. Men det finns också en yngre generation mycket skickliga sameslöjdare över det sydsamiska området i Jämtland-Härjedalen. Flera gör mycket fina bruksföremål men kanske inte till försäljning och är därför inte så kända utåt som sameslöjdare.

Dräktskick

Bruket av samedräkten har ökat under 1970- och 1980-talen – ett led i ett ökat samiskt medvetande – även om bruket begränsas till i första hand familjehögtider och liknande tillfällen. Klädedräkten är ju ett iögonenfallande kulturelement. Den framtill uppskurna manskolten är utmärkande för hela det sydsamiska området liksom den brämförsedda tofsmössan. Samedräkten, som alltifrån de färgrika

dräkterna längst i norr bildar en fallande kurva söderut med allt sobrare och färgfattigare former, visar i Jämtland åter en tendens till stegring i färg och form. Till den kvinnliga högtidsdräkten – tex som brudklädsel – hör den sk silverkragen, ett med ståndkrage försett och med silversmycken rikt beklätt barmkläde.

Samisk identitet

Bengt Molander och Ingvar Åhrén gjorde 1970 en studie av samisk samhörighet utifrån samer som inte är renskötare i Jämtlands län.¹⁹ Deras slutsats är att den same som lämnar rennäringen i regel vill hålla kontakt i någon form med ursprungsmiljön. Man förnekar inte sin samiska identitet men känner sig samtidigt som "vilken annan människa som helst". Omställningen sker inte helt friktionsfritt. En viktig förbindelselänk mellan samerna inbördes kan i det sammanhanget bli de olika sameföreningarna utgöra. Frostviken-Ho-

Maria Larsson från Mittådalen sameby arbetar med rotslöjd.

*Tafasens.
Lapin 25/6/61
var tillagad
till "Lundön"*

Åren 1868–69 reste N Jämtland. Genom Lun en dräng till en same, Mandelgren ritade av a grönaktig tofsmössa med skoningar, samt en lång

tagens sameförening äldst. Sameföreningen senast bildade, 1976.

Hos enskilda same många personliga re vecklingen. Man får l vara "utböling" när på i sin gamla sameby

Åren 1868–69 reste Nils Månsson Mandelgren i Jämtland. Genom Lunndörren ledsagades han av en dräng till en same, som bodde i Finnbursåsen. Mandelgren ritade av drängen, som var klädd i en grönaktig tofsmössa med röda sömremсор och kant-skoningar, samt en lång skinnkolt.

tagens sameförening är från 1919 och äldst. Sameföreningen i Östersund är den senast bildade, 1976.

Hos enskilda samer kan man träffa på många personliga reflektioner inför utvecklingen. Man får lätt en känsla av att vara "utböljning" när man en gång hälsar på i sin gamla sameby, tolkar en same sina

känslor. Den fina släktkänslan, som funnits samer emellan, tycks inte existera längre. "Ändå tänker jag ju inte ta ifrån dom någonting, bara återse den plats där jag vuxit upp." – "Jag arrenderar ett fiskevatten i min fd samebys område, och då har jag ett skäl till att vandra fritt omkring där", är en annans vittnesmål. Och det är, säger hon, nästan "svårare att komma hem till min barndoms by än att komma därifrån till ett svenskt samhälle".²⁰ En renskötande same berättar i sin tur om hur de utflyttade kan komma hem sommartid och "ska hjälpa till" i och omkring rengärdet. "Jag har nästan inte hjärta att rent ut tala om att dom egentligen bara är i vägen och snarare hindrar oss i arbetet", är ett annat yttrande som visar hur ömtåligt det ibland kan vara.²¹

Samerna har ett dubbelt kulturarv, brukar det heta i högtidliga sammanhang. Men få tänker samtidigt på att det för många också finns ett dubbelt främlingskap, att det ibland kan vara svårt att vara same, även bland samer. "Jag skulle kunna tala hur länge som helst om mina känslor för det sameliv jag levat", säger också en av rösterna. "Men jag är rädd för att bli missuppfattad, och därför får det vara kvar inom mig."²⁰

Avvittringen och skattefjällen

Före 1880-talet talade man om skattelappar och skattefjäll. Det gällde enskilda samer som betalade skatt för de fjällområden de brukade.

Avvittringen hade gått hårt fram mot samerna. De områden som blivit kvar sedan bönder och nybyggare fått skog och

försetts med nya hemman och utmarker för fäboddrift och mulbete var för små och för splittrade för samerna. Kronan försökte lindra verkningarna av avvitrningen genom det Kungl brevet 20 april 1841 "angående bestämmande af säkre gränser för Lappallmogens i Jämtlands län renbetes-trakter", varigenom skattefjällens gränser skulle klarare fastställas och samernas rätt bättre beaktas.²²

Läget beskrivs på följande sätt år 1885 i den första avgivna årsberättelsen från lappfogden i Jämtlands län: "En blick på kartan visar obestriddigen huru lapparnes intressen nästan öfverallt gifvits till spillo. De hafva blifvit trängda åt sidan till fjällen, då bönder och nybyggare tillagts hufvudsakligen all gräsbärande mark och med sine egor framtränga så långt möjligt mellan de egentliga fjällbeteslanden å ömse sidor".²³

Att skattefjällen och omgivande hemman gränsade direkt till varandra medförde tidvis stora problem. Särskilt vår och höst måste samerna vara med sina renar så nära de bofastas slåtterängar, fäbodval-lar och tom åkrar och ängar, att det var nästan omöjligt att hålla renarna borta från dem. Samerna krävdes på ersättnin-gar för att renarna gjorde åverkan på väx-ande gröda och ungskog, men framför allt på hö i stackar och hässjor från utmarks-slåtter, som i allmänhet inte forslades hem förrän marken frusit till och snön fallit på hösten. Inom fjälljordbruket spelade bo-skapsskötseln med ett långt utvecklat fä-bodväsende stor roll, och renlaven använ-des också som stödfoder åt kreaturen. Bönderna var fö noga med att tala om kreatursmossa i stället för renlav.

Förhållandena var särskilt svåra i västra Härjedalen och koncentrerade till Ljusne-dals bruk med en ytvidd på ca sex kvad-

ratmil, till vilket exempelvis Lillfjället och Anåfjället tidigare avvitrats. Där gick bruket med sina landtungor in mellan de gamla skattefjällen. Bruksägaren, William Farup, drog sig inte för att processa med samerna. Han hade som landstingsman och riksdagsman en maktposition i sam-hället.

Skattefjällen blir renbetesfjäll

Under arbetet med renbeteslagstiftningen på 1880-talet var en viktig fråga i vilken grad skattefjällen räckte till för renarnas betesbehov under barmarksbetet. Man kom fram till att man måste utöka skatte-fjällen i den utsträckning som behövdes, innan någon renbeteslag över huvud taget kunde träda i kraft för jämtlandssamernas del. I ett par omgångar företogs undersök-ningar av vilka marker som kunde för-värras.²⁴

Enligt olika Kungl brev 1888-89 och åren därefter inköptes hemman och lägen-heter inom Frostvikens, Hotagens, Kall, Åre, Undersåker, Ovikens, Tännäs och Linsells socknar. Dessutom uppläts till renbete genom Kungl brev 31 december 1888 och 7 april 1889 Särna norra krono-park i Kopparbergs län, belägen intill Rutfjällets skattefjäll i Härjedalen.²⁵

De förvärvade fastigheterna uppläts se-dan till samerna att användas i likhet med skattefjällen. Samtidigt myntades uttryc-ket "de jämtländska renbetesfjällen" som gemensam benämning på såväl de gamla skattefjällen som de sk utvidgningshem-man som genom inköp lades till dessa. Inköpen fick enligt riksdagsbeslut 1887 gö-ras med hjälp av avkastningen från skogs-

avverknin-
ställdes ut

I KB:s t
nas en öv
tesfjällen i
1900, sålec
len och de

Av öve
Norra Jän
fjällen Blå
lanskog),
inom Fro
ca 320 000
delar på
Jämtlands
fjällen Gr
sättfjäll in
om Åre so
samt Tra
dersåkers
såkers och
inom Hal
Hundshög

Renarna
sell.

avverkning på renbetesfjällen. Skogen ställdes under skogsstatens förvaltning.²⁶

I KB:s femårsberättelse 1896–1900 lämnas en översiktlig redovisning av renbetesfjällen i Jämtlands län vid slutet av år 1900, således både de avvittrade skattefjällen och deras utvidgningshemman.²⁷

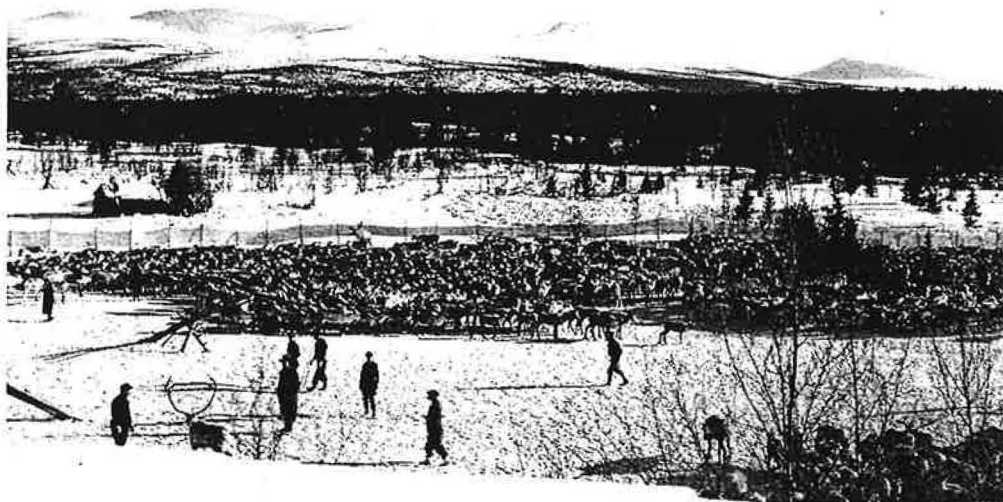
Av översikten framgår att till de inom Norra Jämtlands revir avvittrade skattefjällen Blåsjö, Orrnäs, Millestskog (Mellanskog), Badstugunäs och Klumpvattnet inom Frostvikens socken på tillsammans ca 320 000 hektar också inköpts hemmansdelar på 36 000 hektar.²⁸ Inom Västra Jämtlands revir låg de avvittrade skattefjällen Grubbaldsfjäll, Stenfjäll och Ansättfjäll inom Kalls socken, Blåskalfjäll inom Åre socken, Bunner- och Tevedalsfjäll samt Tranris- och Hittingsfjäll inom Undersåkers socken, Anaris fjäll inom Undersåkers och Hallens socknar, Sällsjö fjäll inom Hallens socken samt Tossås och Hundshögs fjäll inom både Hallens, Ovi-

kens och Storsjö socknar. Arealen omfattade ca 375 000 hektar, till vilka inköptes hemmansdelar på ca 70 000 hektar.²⁹

Inom Härjedalens revir låg de avvittrade skattefjällen Skärvagsdalen, Mittådalen och Ljungris fjäll inom Storsjö socken, Särvfjället inom Hede socken samt Grön- och Rutfjällen inom Tännäs socken på ca 105 000 hektar. Nästan lika stor areal, drygt 90 000 hektar, utgjorde de inköpta hemmansdelarna inom Tännäs och Linsells socknar.³⁰ Det största inköpet gällde Ljusnedals bruk inom Tännäs på över 60 000 hektar. Inköpet fastställdes genom Kungl brev 20 oktober 1893 – efter Farups död. Totalarealen översteg därefter 1 miljon hektar, varav ca 800 000 utgjordes av de avvittrade skattefjällen och ca 200 000 av inköpta hemmansdelar.

Enstaka fastighetsköp företogs också under de första årtiondena av 1900-talet, det senaste 1944.³¹ Vid fastighetsköpen hade expropriation inte i något fall behövt tillgripas, även om länsstyrelsen fått Kungl Maj:ts medgivande att göra det,

Renarna samlade i renhagen intill Strådalen, Linsell.

dock "endast i den mån sådant var oundgängligen nödigt för lapparnas behov".

Under 1950-talet tog ansträngningarna att förse renskötelsen med ytterligare mark för barmarksbete ny fart, och de ledde bl a fram till avtal om arrende av mark för renskötselförändamål för Tännäs sameby på ca 200 fastigheter (ca 30 000 hektar). Arrendet gäller t o m september 1993. Långfristiga arrenden var således ett nytt sätt att motverka bristande balans mellan barmarksbete och vinterbete, och har tillgripits också inom Älvdalens kommun för Idre sameby.³²

Ett annat exempel på sentida nyförvärv var överförandet år 1985 av fastigheten Funäsdalen 31:1 från tullverket till renbetesfjällen, när tullverket inte längre behövde den. Tännäs sameby fick därigenom ett tillskott på ca 1 000 hektar barmarksbete.³³

Hotagssamer på vinterbeteslanden i Grenås i Hammerdal omkring 1920.

Vinterbetesmarkerna räcker inte, "om än hela Frostvikens socken blefve åt dem upplåten"

Den kommitté som 1893 arbetade med ytterligare förvärv av utvidgningshemman fick även i uppdrag att undersöka, om kronan kunde förvärva så mycket mark för renskötelsen, att samerna fick egna året-runtmarker, dvs områden också för vinterbetet. När samer och kommunföreträdare i norra Jämtland träffades i Gäddede 24 juli 1893, anförde samerna t ex att så stora inköp i regel inte skulle kunna göras, att deras behov av vinterbetesland för renarna kunde tillgodoses fullt ut. Fortfarande måste de flytta "nedåt landet". Ja, "om än hela Frostvikens socken blefve åt dem upplåten, skulle vinterbetet ändock vara otillräckligt". De bofasta motsatte sig inte att samerna vintertid betade sina renar på deras ägor, bara det inte blev några skador på deras höhässjor eller, om det blev det,

att de fick

Vid mo-
lien 21 aug-
gen från b-
stället för
des skulle
lare lador-
na.³⁵ Mest
bönder i K-
ägare och
mittén i St-
1893 och
Storsjö by-
terängarna
mansägare
som var o-
att samern-
na renar. V-
ända ner-
skada på t

Upplå på ren

I de först-
länsstyrels-
såväl jakt-
renbetesfjä-
samerna d-
individuella
områdena
nader utar-
var då sk-
Inägorna l-
mycket då-
seln utan
kunde klav-
fjällhemm-
också om

icker vikens oplåten"

de med yt-
gshc nan
sa, om kro-
t mark för
egna året-
för vinter-
förelare
räddade 24
att så stora
göras, att
l för renar-
fortfarande
Ja, "om än
ve åt dem
dock vara
tte sig inte
na renar på
ågra skador
et blev det,

att de fick full ersättning för skadorna.³⁴

Vid motsvarande sammanträde i Storlien 21 augusti samma år var ett av förslagen från både samer och bofasta, att det i stället för att inköpa all mark som behövdes skulle ges bidrag åt bönderna till enkla lador eller stängsel kring höstackarna.³⁵ Mest oroliga för renskador var vissa bönder i Kall och Hotagen och de markägare och arrendatorer som mötte kommittén i Storsjö i Härjedalen 12 september 1893 och i Funäsdalen en vecka senare. Storsjö byamän var mycket rädda om slätterängarna söder om Storsjön, och hemmansägaren Olof Ersson i Klockarberg, som var ombud för Hede byamän, ansåg att samerna var mycket vårdslösa med sina renar. Vintertid kunde renarna komma ända ner till Hede, sade han, och göra skada på ungskog.³⁶

Upplåtelser på renbetesfjällen

I de första renbeteslagarna uppdrogs åt länsstyrelsen att på vissa villkor upplåta såväl jakt och fiske som slätter och bete på renbetesfjällen. Det gällde upplåtelser som samerna dessförinnan själva svarat för på individuella skattefjäll. På de nyinköpta områdena kunde också inägor och åbygnader utarrenderas. Men arrendatorerna var då skyldiga att tåla renströvningar. Inägorna hade varit med i inköpen, inte så mycket därför att de behövdes för renskötseln utan snarare därför att ingen bofast kunde klara sig enbart på inägorna av ett fjällhemman. Lappfogden erinrar 1899 också om att man, såvitt det var honom

bekant "vanligen muntligen men stundom äfven skriftligen" avtalat med säljarna, att de skulle få bo kvar på sina tidigare hemman och därvid bruka utängsslätter och beten.³⁷

120–130 arrendatorer hade kunnat försörja sig, uppgav lappfogden. Men vad som nu oroade arrendatorerna var 31 § i den nya renbeteslagen 1898, enligt vilken utarrendering av bete, slätter och inägor inte fick ske utan att samerna var med på det. Minst 650 personers existens var på det här sättet beroende av "lapparnes godtycke". Dessa behövde inte ange några skäl om de behövde markerna för renskötsel eller ej.³⁷

Lappfogden tyckte att alltför stora intressen stod på spel med ett sådant osäkerhetstillstånd. "Lapparne frestas ingalunda i mindre grad än andra människor att utöfva makt endast för att visa att de hafva makten". I Frostviken hade samer velat avhysa tre nybyggarfamiljer, och samerna i Oviken hade bestridit vidare utarrendering av åtskilliga fäbodvallar. De hade sagt, att de själva behövde renbetet där, särskilt under vårarna. Det hade väckt harm hos de bofasta, och lappfogden befärade, att det goda förhållande som annars allmänt rådde i Oviken skulle försämrast. Arrendatorerna påstod också, att de sålt sina hemman enbart under förespegling att de för all framtid skulle få nyttja fäbodvallarna.

Frågan om en ändring av renbeteslagen på den här punkten förelades två riksdagar, 1899 och 1920, innan 1928 års renbeteslag "återställde ordningen" enligt lappfogdens uppfattning 1899.

År 1899 motionerade Sven Johan Kardell i Andra kammaren om arrendatorernas "svåra belägenhet", och ville förhindra att samerna "gjorde sig till godo den

magt, som de af en händelse vunnit öfver dessa arrendatorer".³⁸ Han menade därvid, att bestämmelsen 1898 tillkommit mera av "ett misstag". Riksdagsutskottet tyckte, att Kardell överdrev betydelsen av samernas "samtycke". Det skulle fö bara gälla för upplåtelser efter bestämmelsens tillkomst. "Någon möjlighet för dem att undantränga den redan befintliga bofasta befolkningen ändras inte annat än i den mån tiden för äldre upplåtelser går till ända".³⁹ Men i riksdagsdebatten drev Kardell sin fråga ytterligare och hävdade, att samerna faktiskt kunde driva bort den övriga befolkningen från arrendena, "om de så vilja, och det kan nog hända, att de komma att begagna sig af denna rätt, ty lapparna äro sedan gammalt fiender till de bofaste". Sedan ger östersundslektorn och en av de ledande i länets kulturliv jämtlandssamerna omdömet, att de "äro ett misstänksamt folk och komma nog ihåg gamla oförrätter".⁴⁰

I Första kammaren hävdade borgmästaren i Östersund, Isidor von Stapelmohr, att det här väckt bekymmer och misstämning hos de bofasta och to m "redan öfvergått till bitterhet mot lapparne för deras ofördragsamhet mot de bofaste, af hvilka lappar i allmänhet behandlats väl". Han antydde också vad som kunde hända, om inte "jäsningen" dämpades i tid. Det kunde "urarta och taga sig utbrott i revanschhandlingar". Vad det kunde föra med sig "kunna herrarna lätt tänka, då den befolkning af bofaste som ha sin bergning, gå upp till 600 à 700 personer, ett antal betydligt öfverstigande de renskötande lapparnes, som är endast 300 à 400".⁴¹

Daniel Wiklund i Oviken, folkskollärare och riksdagsman i Andra kammaren, motionerade 1920 om "bondebefolkningens rätt till kreatursbete å renbeteslanden i

fjälltrakterna".⁴² Han ansåg att bestämmelserna i 31 § renbeteslagen verksamt bidragit till fåbodväsendets förfall i Jämtland. "Den bonde som nu innchar fåbodlott å Kronans renbetesland eller annars haft sedvanerätt (!) till sådan" borde enligt Wiklund få behålla den både för sig och sina efterkommande "på samma gård så länge husen där, stängsel och vall underhölles i försvarligt skick" och att arrendena av betesmarker för kreaturen skulle gälla minst 25-30 år. Fjälltrakterna borde upplåtas för bönderna "i vidare grad och under mera betryggande former än hittills".

Utskottet erinrade om pågående utredning (1919 års lappkommitté) och fäste uppmärksamheten på hur motionären använt ordet "sedvanerätt". Visserligen är det sant, heter det, att bofasta genom arrende av Kronan nu "innya fåbodlott", men att "detta skulle kunna betecknas som något slags sedvanerätt kan utskottet icke finna".⁴³ I kammardebatten korrigerade utskottsordföranden Oscar Carlström Wiklunds uppgift om betydelsen för fåbodväsendet i Jämtland. Med stöd av John Frödins arbete om fåbodväsendet i två jämtlandssocknar, Kall och Offerdal, upplyste han om att fåboddar numera nyttjades i allt mindre grad även hos de bönder som hade egna sådana. Därför borde man inte heller som motionären "tillskriva detta förhållande lapparnas vetorätt och den mindre upplåtelsetiden".⁴⁴ Samerna hade med andra ord ingen skuld till att fåbodväsendet gick tillbaka.

I 1928 års renbeteslag kom samerna dock att förlora den här vetorätten, då det gällde upplåtelse av "bete, slåtter och inägor". Deras "samtycke" ersattes liksom i fråga om upplåtelser av jakt och fiske med deras "hörande".

Upplåtelse

Enligt gällandenas nyttjanderensbetesfjällen förutsättning a

- a) utan avseende.
- b) med iakttagvård.
- c) utan besvär tande samei

Upplåtelseärens skilda rennärin

Ofta försökte man när man sandde kunde ersämrärkningsudden

Upplåtelseregler

Enligt gällande rennäringslag kan samernas nyttjanderätt till mark och vatten på renbetesfjällen temporärt upplåtas under förutsättning att det sker

- utan avsevärd olägenhet för renskötseln.
- med iakttagande av god fiske- och jaktvård.
- utan besvärande intrång i de renskötande samernas jakt- och fiskerätt.

Upplåtelseärendena handläggs av den särskilda rennäringsdelegationen inom lant-

Ofta försökte man utnyttja naturliga avspärningar när man samlade kalvarna för märkning. En udde kunde ersätta rengärdet, som här vid kalvmärkningsudden i Ljungsjöarna.

bruksnämnden, i vilken samerna har representation.

Samerättsutredningen föreslår i sitt huvudbetänkande Samerätt och sameting (SOU 1989:41) en förstärkning av det samiska inflytandet på så sätt, att det föreslagna sametinget – samernas högsta beslutande organ – skall beredas tillfälle att yttra sig över de upplåtelseärenden, där samerepresentanter i rennäringsdelegationen motsätter sig upplåtelse. Därigenom skulle sametinget bli ett stöd för samebyarna och rennäringsdelegationerna i principiellt viktiga och övergripande frågor.

Upplåtelseätten var för övrigt en central fråga i samband med det sk skattefjällsmålet.

Upplåtelseärendena speglar också sin tids samhälle

En viss svaghet för utländska jakt- och fiskearrendatorer framträder i det äldsta källmaterialet. Till en Mr Hugh Hole i London, som ville fiska och jaga i Ljusnadal, skrev lappfogden Axel Frändén 28 april 1899, att han hoppades, att alla villkor var kända på ömse sidor. Han önskade honom "välkommen hit upp till Norden" och erbjöd sig att "vid förefallande behof stå till tjänst med råd och upplysningar".⁴⁵

Frändén meddelade år 1900 länsstyrelsen att de årliga arrendeinkomsterna ökat från 2 800 kr till ca 5 000. Han tvingades dock konstatera "ett hejdlöst tjufjagande och tjuffiskande flerstädes å renbetesland".⁴⁶ Samma år hade han blivit lite betänksam inför de utländska arrendatorer-

na. I början hade han delat sin företrädarens åsikt, att det var bra med upplåtelser till i första hand utlänningar. De både ville och kunde nämligen betala bra. Men när han nu fått kännedom om hur tex engelsmän jagade hade han bytt åsikt. De skjuter ut allt levande, skrev han, och har inte alls "det intresse för villebrådets bestånd som man har rätt att fordra av Kongl Maj:ts och Kronans jaktarrendatorer". De hade fina skjutvapen och utmärkta fågelhundar, och de använde också "lappar och andra personer" som i förväg fick genomströva jaktmarkerna och på kvällarna berätta om i vilka dalsänkor man nästa dag kunde påträffa ripor. Han avrådde

En bild från "renskogen". Sofie Johansson, f. Mårtensdotter, och hustru till Per Johansson, ammar sitt barn, dottern Maja, vid en rast under arbetet vintern 1916. Mannen är hennes far, Mårten Mårtensson, från Orrnäsfjäll i Frostviken.

därför till en ländsk

Upp till ref. det kl. bofast. om Nå till lap på "sa förre F och ti ningsvi Lappm PS är t komma En anr sitt näs sig dris nan ha nar, att öfveren: ledighet Lappfog redlig, s mig att fordras"

Iblan. brevväx ordförar skriver talar on Larsson samling dalen, " eller för häst och sam. Ole ende me lägger ha fattiglap med min för hans

in företrädare
i upplåtelser
De både ville
ra. Men när
r tex engels-
ikt. De skju-
och har inte
dets bestånd
a av Kongl
datorer". De
närkta fågel-
kså "lappar
rvä ck ge-
på kvällarna
r man nästa
fan avrådde

ie Johansson, f
Johansson, am-
d en rast under
hennes far, Mär-
i Frostviken.

därför fortsättningsvis från alla arrenden till engelsmän – samlingsnamn för alla utländska arrendatorer.⁴⁷

Upplåtelscärendena ger många tillfällen till reflektioner över den samhällsbild och det klassamhälle de förmedlar. En av de bofasta offerdalssamerna "ber i ödmjukhet om Nåd från öfverheten", när han i brev till lappfogden (1900) vill arrendera slätter på "samma lilla tragt jag fått innehåft af förre Fogden". – "Söta, var god mot mig och tillmötesgående", ber han avslutningsvis och undertecknar med "ringe Lappmannen" och så sitt namn. Som ett PS är tillagt: "Vi ventar att Fogden skall komma och önskar honom velkommen".⁴⁸ En annan av offerdalssamerna berättar i sitt nästan samtidiga brev, att han "tagit sig dristighet att slå myrslått", redan innan han fått arrendet klart. Men "jag menar, att det måste gå för sig att komma öfverens och ställa det till retta, då jag får ledighet och träffa er", fortsätter han. Lappfogden måste förstå, att "jag vill vara redlig, som ni vet, jag vill inte undandraga mig att betala vad själigt är om så påfordras".⁴⁹

Ibland kunde det också hetta till lite i brevväxlingarna. Kommunalnämndens ordförande i Laxsjö, Sven Olofsson, skriver till lappfogden 13 juni 1907 och talar om att en person som heter Olof Larsson från Vitvattnets by i Laxsjö församling vill arrendera hemmandet Almdalen, "antingen för att bosätta sig der eller för att slå och berga". Han har både häst och kreatur och är stark och arbetsam. Olofsson ber lappfogde Staaff omgående meddela arrendevillkoren. Men så lägger han till: "Fogden får ej taga den der fattiglappen från Hotagen till arrendator, med mindre han kan ikleda sig ansvaret för hans framtida underhåll. Eljest kom-

mer han på Laxsjö fattigvård".⁵⁰

Lappfogden svarar omgående, att Almdalen redan är bortarrenderad. Om arrendatorn är "större eller mindre fattiglapp än af Eder förordade Olof Larsson" vet jag ej, skriver han. Men han näpsar samtidigt Sven Olofsson med att erinra honom om att "Kungl Maj:t och Kronan ej står under något som helst kommando af Laxsjö kommunalnämnd". Lappfogden känner sig inte heller förpliktad att ikläda sig någon borgen för att kronans arrendatorer inte ska ligga fattigvården till last.⁵¹

"Kulturkampen i Härjedalen"

"Kulturkampen i Härjedalen" är det uttryck författaren Gustaf af Geijerstam först av alla använde om de intressekonflikter som uppstod i västra Härjedalen i slutet av 1800-talet. Den fördes, enligt honom, mellan å ena sidan "en nomadstam, hvilken anser sig ha och i sjelfva verket också har rätt till fjellen och dess angränsande trakter" och å andra sidan "en bofast befolkning, som sida vid sida med lapparne kämpa för att aftvinga den hårda naturen ett njuggt underhåll och samtidigt bryta bygd inom den förut uppodlade vildmarken", eller med andra ord mellan "lappar och bönder", renskötsel och jordbruk.⁵² Mera konkret handlade det närmast om konflikter mellan patronen William Farup på Ljusnedals bruk och samerna på Mittådals, Skärvagsdals och Tranris gamla skattefjäll, men också mellan bönder som

ägde renar i vård hos samerna och markägare utan renar.

De yttre betingelserna var dåliga. Markerna för renskötsel och jordbruk gick in i varandra. Renar översvämmade tidvis brukets marker. Många renar var omärkta, och det hade till följd att om det blev skador på böndernas marker kunde ofta ingen renägare ställas till svars, liksom att det inte heller fanns någon målsägande, om renar olagligen sköts ned. Så skedde på brukets marker, och kronolänsmannen J A Ling tvekade inte att (1891) rapportera till landshövdingen, att Farup inte bara var anstiftaren till nedskjutningarna utan "helt och hållet leder" jakten på renarna.⁵³ I konfliktens spår följde mindre nogräknade människors tilltagsenhet att både tjuvskjuta renar och utföra olika illdåd, som inte hade något att göra med intressemotsättningarna i övrigt. Man skildrade

hur de nedskjutna renarna "stympas af nidingar, hvilka skära bort tungan eller de bästa stekarna" och tom hur skyttarna vintertid först kan ha skjutit ner renar och sedan "roat sig med att uppresas de vackra djuren på benen".⁵⁴

Det finns i källmaterialet en flerårig brevväxling mellan patron Farup och landshövding Ericson. Farup klagade i ett brev hösten 1890 över att hans många anmälningar och klagomål över förhållandena hos de administrativa och dömande

Renar vid Sånfjället omkring 1930. För området kring Sånfjället har det funnits olika uppfattningar rörande samernas sedvanerätt till vinterbetesland.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har helt nyligen både uttalat att sedvanerätten är tveksam och konstaterat att "Sånfjället numera nyttjas för renbete under vinterhalvåret". Samerna torde dock av allt att döma kunna beta sina renar med full rätt på Sånfjället så länge deras sedvanerätt inte underkänts i domstol.

myndigheterna förklarade att ha "att gripa till alla utvägar – g mig". Han ville relsen i förväg svar. Men John gan rakryggad ende, att om de överträdelser så om det inte tas medföra befriels

Att markägar nar fick stor up Jämtlandstidnin debattinlägg och stockholmspress vidare. I Dagens Geijerstam 1890 därefter gavs u Kulturkampen hade gjort en s Farups gäst, oc också i stort set nas sida ställde ling, skriftställa Aftonbladet som de inte orden c "våldsgärningar rotningskrig". S merna i Ljungri

I Jämtlandstid ment både för oc vare sig de var generaliserande om. Både Jäm lands Allehanda rier. Jämtlands- 28/3 1891 under na i Härjedalen, da sin 17/4 sam som sammanh den sistnämnda

tympas af
an eller de
skyttarna
renar och
de vackra

n . årig
arup och
igade i ett
nånga an-
rhå" de-
dörande

För området
uppfattning-
l vinterbetes-

helt nyligen
tveksam och
ttjas för ren-
torde dock ar
med full rätt
tt inte under-

myndigheterna inte lett till något, och han förklarade att han till sist såg sig nödsakad "att gripa till den mest motbjudande av alla utvägar – genom nödvärn söka värja mig". Han ville på det sättet inför länsstyrelsen i förväg reservera sig mot allt ansvar. Men John Ericson var i den här frågan rakryggad och svarade Farup omgående, att om denne planlade några lagöverträdelse så skulle hans "föranmälan" om det inte tas som någon ursäkt eller medföra befrielse från ansvar.⁵⁵

Att markägarna började skjuta ner renar fick stor uppmärksamhet i pressen. Jämtlandstidningarna fylldes med notiser, debattinlägg och ledarkommentarer, och stockholmspressen förmedlade nyheterna vidare. I Dagens Nyheter gjorde Gustaf af Geijerstam 1890 en artikelserie, som året därefter gavs ut i bokform under titeln Kulturrampen i Härjedalen. Geijerstam hade gjort en snabbvisit i Ljusnedal som Farups gäst, och i sina artiklar tog han också i stort sett Farups parti. På samernas sida ställde sig däremot Jonas Stadling, skriftställare och debattör, som fick Aftonbladet som sin plattform. Han skrädde inte orden och använde uttryck som "våldsgärningar", "lappfiender" och "utrotningskrig". Stadling hade besökt samerna i Ljungris och Skärvagsdalen.⁵⁶

I jämtlandstidningarna torgfördes argument både för och emot samer och bönder vare sig de var renägare eller inte, och generaliserande omdömen fanns det gott om. Både Jämtlands-Posten och Jämtlands Allehanda hade sina egna artikelserier. Jämtlands-Posten började sin serie 28/3 1891 under samlingsrubriken Striderna i Härjedalen,⁵⁷ och Jämtlands Allehanda sin 17/4 samma år med Länets lappfolk som sammanhållande rubrik.⁵⁸ Bakom den sistnämnda serien stod Anders Jämte,

pseudonym för läraren och baptistpastorn Anders Backman i Kövra, som för övrigt också kom att behandla frågan skönlitterärt i romanen Ljusnedals-Jakko.⁵⁹ Jämtlands Allehanda återkom året därpå med ett par artiklar, Genom fjällprovinsen.

Östersunds-Posten behandlade frågan i flera olika ledare. Under rubriken Till sin spets, konstaterades 10/3 1891, att man för att ordna sina mellanhavanden "icke längre vådjar till lag och rätt utan till det öppna våldet – remingtongeväret". Det är statens plikt, tycker tidningen, att "förebygga det förnedrande och upprörande skådespelet", i synnerhet då man från deras sida, "hos hvilken styrkan ligger och hos hvilken humaniteten borde ligga, griper till våld af det råaste slag". Då borde det vara hög tid att ingripa "med andra krafter än underhandlingens".⁶⁰

På samernas sida kom också konstnären Johan Tirén att ställa sig. Han hade redan framträtt med flera "samemotiv", då han 1892 skapade den stora oljemålningen "Lappar tillvaratagande skjutna renar". Målningen överlämnades som gåva till Nationalmuseum från en grupp riksdagsmän under Claes Adelskölds ledning, med förbehåll att den skulle ställas ut i "Nationalmusei tafvelsamling". Tavlan hängdes genast upp i riksdagshuset, där den väckte stor (och förmodligen avsedd) uppmärksamhet. I Jämtlands Allehanda kommenterades däremot konstverket på följande sätt: "Den artist som målat och utställt taflan om renskjutningarna i Härjedalen borde äfven måla och utställa en pangdang till den, föreställande några tomma höhässjor, några utsvulna magra kor samt i bakgrunden en trasig bondhustru på en snödrifva omgifven af några halfnakna ungar. Det skulle troligen bli ett lika gripande stycke det ock".⁶¹

Vad som hände i Härjedalen blev också ett riksintresse på så sätt att det togs upp i riksdagen, första gången 1878, då Adolf Hedin motionerade om, som han uttryckte sig, "Jemtlands läns lappbefolknings nödställda belägenhet".⁶² I riksdagen togs fördes alla beskyllningar och motbeskyllningar de inblandade kunde ta fram. Det blev en hel skala med påståenden, en blandning av sakargument och attityder, allvar och raljerande, fakta och förtal men också naturligtvis en kärna av sanning – eller snarare olika sanningar, såsom att

- lapparna behandlades illa
- de behövde hjälp snarast
- Farup inte drog sig för att skjuta ner renar som kom in på hans marker
- det kunde inte vara lapparnas renar som i första hand gjorde skada utan de bofastas
- det var de bofasta som hade renar som egentligen bar skulden till det kaos som rådde

Johan Tiréns tavla "Lappar tillvaratagande skjutna renar" målades 1892 som ett inlägg i den pågående striden mellan de renskötande samerna och jordbrukarna i Härjedalen. Tavlan hängdes upp i riksdagshuset och väckte stor uppmärksamhet och debatt.

- bofasta på både hederligt och ohederligt sätt kommit över lapparnas renar och gjort flera av lapparna utfattiga
- det tomt var de rikaste och mäktigaste personerna i västra Härjedalen som bedrev den här trafiken
- det i flera fall var personer "som man väntat sig bättre av" (några namngavs tomt)
- utskottet åberopat "en lappgummas skrivelse" (som om det var något att ta hänsyn till)
- lapparna var riktiga "plågoandar" för patron Farup
- man ofta inte visste vems renar som gjorde skada eller sköts ner, därför att renarna var omärkta och förvildade

- lapparna sig in i renarna
- lapparna renarna
- de visste efter gå
- de som len, det lapparna
- för att r känna t
- lapparna civilisat tusen år
- om lapp

Renar på 1920. D. begynnan rytm ma betade då utförslöpa

- lapparna var trotsiga och om tvingade sig in på enskildas marker med sina renar
- lapparna inte hade någon rätt att beta renarna utanför skattefjällen
- de visst hade den rätten, den hade de efter gammal sedvana
- de som var förtryckta i västra Härjedalen, det var majoritetsbefolkningen, inte lapparna
- för att riktigt förstå lapparna måste man känna till deras "skaplynne"
- lapparna inte var mottagliga för någon civilisation, de levde som de gjorde för tusen år sedan
- om lapparna kunde ta emot någon civi-

- lisation så var det i regel bara dess njutningar, besvär ville de inte underkasta sig
- bönderna inte följde föreskrifterna att inhägna sina stackar, de medverkade på så sätt själva till de skador de anklagade lapparna för
- de dryga skadestånden utarmade lapparna
- den som inte visste hur det var i västra Härjedalen egentligen inte skulle yttra sig om det
- om man började utvidga markerna för lapparna, skulle pretentionerna öka, kanske hela Norrland måste exproprieras för lapparna
- förhållandet till lapparna hittills hade varit gott, men det berodde mest på undfallenhet och tillmötesgående mot lapparna.

Renar på Åresjöns is nedanför byn Lien omkring 1920. Det här var ingen ovanlig syn i Åre, trots en begynnande storturism där, utan tillhörde den årsrytm man sedan gammalt var van vid. Renarna betade då på de marker, där de mest frekventerade utförslöparna nu finns på Åreskutans västsida.

De första renbeteslagarna

Renbeteslagen 1886 följdes av en ny redan 1898. Den var närmast en revidering av den första lagen. Som mera självständig och i några nya frågor principiellt avgörande var den därpå följande, 1928 års renbeteslag. Den fjärde lagen, den nu gällande 1971 års rennäringslag, bryter mot de tidigare genom att den till sitt grundinnehåll präglas av en ny tids uppfattningar och synsätt om medinflytande och självstyre.

I den tidigaste renbeteslagstiftningen kom förhållandena i Jämtland-Härjedalen att inta en framträdande plats. 1886 års renbeteslag fick inte tillämpas i Jämtlands län förrän från 1889, för att skattefjällen skulle hinna utvidgas genom kompletterande fastighetsköp. Förarbetet till lagen hade utförts av en särskild kommitté. Ingen samsade sig funnits med, men däremot William Farup, som hade starka egna intressen av hur samsfrågan i Härjedalen skulle lösas.⁶³

Landshövding John Ericson var ledamot av Första kammaren, och han yrkade vid 1886 års riksdag, dock utan framgång, att Jämtlands län skulle undantas från den föreslagna renbeteslagen och få sina renbetesförhållanden ordnade i en separat lag.⁶⁴ KB i Jämtlands län lämnade några år senare (1892) regeringen ett förslag till ny renbeteslag enbart för det egna länet. I det förutsattes, att sedvanerätten togs bort och att samerna skulle hänvisas till skattefjällen. Behövde de vinterbeten på annan mark fick de sluta avtal med markägarna om det.⁶⁵

Även 1898 års renbeteslag föregicks av ett särskilt kommittéarbete (1895 års

"lapplagskommitté") under ledning av, först landshövdingen John Ericson, och när denne under utredningsarbetet avlidit, hovrättspresidenten Nils von Steyern. Denne hade för övrigt signerat propositionen till 1886 års renbeteslag.⁶⁶

Indelningen i lappbyar – rätten till fjällen kollektiviseras

En genomgripande förändring enligt den första renbeteslagen 1886 – utöver att sedvanerätten lagfästes – var indelningen i lappbyar. De enskilda samernas rätt till olika skattefjäll "kollektiviserades" till en gemensam rätt för samerna genom att renbetesfjällen delades in i lappbyar. De rän-

Med den första renbeteslagen tillkom också lappfogde och ordningsmän. Redan 1885 förordnades länsmannen i Offerdal, Adolf Suwe, till lappfogde.

tor som i de inrymskilda sa hävdes. N samer än därigenom de ville i sina inrym dessa krä

Vid 18. tare Carl der några cielle tale diskussion enligt att ella lapps den i Väs

"Före var skatte hemmane far till sor för detta grund af han skatt var sålede liga hem, efter sitt uppfört re jor af res han att u ville, anvä sel som he ofredad af

Hur sk kunna åter Jämtland hemkänsla ten till fjäl genom skri inte bra o känsla ocl digt betala fick? Lindl

tor som fastställts för varje skattefjäll och de inrymningsbrev som utfärdats för enskilda samer drogs samtidigt in och upphävdes. När "lappräntan" upphörde, ville samer ändå betala räntorna i tron att de därigenom fick bättre rätt till fjällen, och de ville inte heller gärna lämna ifrån sig sina inrymningsbrev ("skattepapper") när dessa krävdes igen.⁶⁷

Vid 1898 års riksdag försökte borgmästare Carl Lindhagen i Stockholm, som under några årtionden blev samernas speciella talesman i riksdagen, få till stånd en diskussion om det hade varit så ändamålsenligt att beröva samerna deras individuella lappskatteland. Han citerade lappfogden i Västerbottens län:

"Före tillkomsten af 1886 års lapplag var skattelandet detsamma för lappen som hemmanet för bonden. Det gick i arf från far till son, så länge de voro nomader, och för detta land, som han dessutom på grund af införsel kunde kalla sitt, erlade han skatt till krona och prästerskap. Det var således hans färdernatorfva och egentliga hem, och der hade han inrättat allting efter sitt behov samt för detta ändamål uppfört rengårdar, timrade visthus och kojor af resvirke. Inom dess område egde han att under alla årstider, om han så ville, använda betet och ordna sin renskötsel som honom bäst syntes utan att blifva ofredad af andra lappars renar".

Hur skall man, frågade Lindhagen, kunna återge samerna i Västerbotten och Jämtland deras mer eller mindre förlorade hemkänsla? Kunde kanske nyttjanderätten till fjällen ändå som förut "stadfästas genom skriftliga upplåtelsebref?" Vore det inte bra om "för höjande av lappens själfkänsla och sociala ställning" han samtidigt betalade någon liten skatt för vad han fick? Lindhagen fäste vidare uppmärksam-

heten på att det var KB i Jämtland som tidigast tagit initiativ till att lappräntan togs bort. Samme KB (!) sade han, kunde sedan i sitt förslag till separat renbeteslag utpeka jämtlandssamerna som nådchjon och lösdrivare, och som för alla förmåner staten gav dem "ej betalte ett enda öre som afgift eller någon skatt till staten".⁶⁸

Utskottet konstaterade, att Lindhagen utan att ha lämnat något bestämt yrkande likväl berört "en af de viktigaste, men ock en af de mest svårlösta frågor rörande lappväsendet". Felet med 1886 års lagstiftning var måhända, att då den dittillsvarande fördelningen inom lappbyarna upphävdes "intet blev satt i stället".⁶⁹

Lappbyarna

De första lappbyarna blev nio till antalet.⁷⁰ De var från norr räknat:

Frostviken

Klumpvattnets, Millestskogs, Badstugunäs, Orrnäs och Blåsjö fjäll

Holagen

Gåxsjö, Mur- och Vinklump fjäll

Offerdal

Oldersfjället, Ansätts- och Stenfjäll samt Sösjö- och Grubbdalsfjäll

Kall

Kålås- och Skjäckarfjällen

Åre

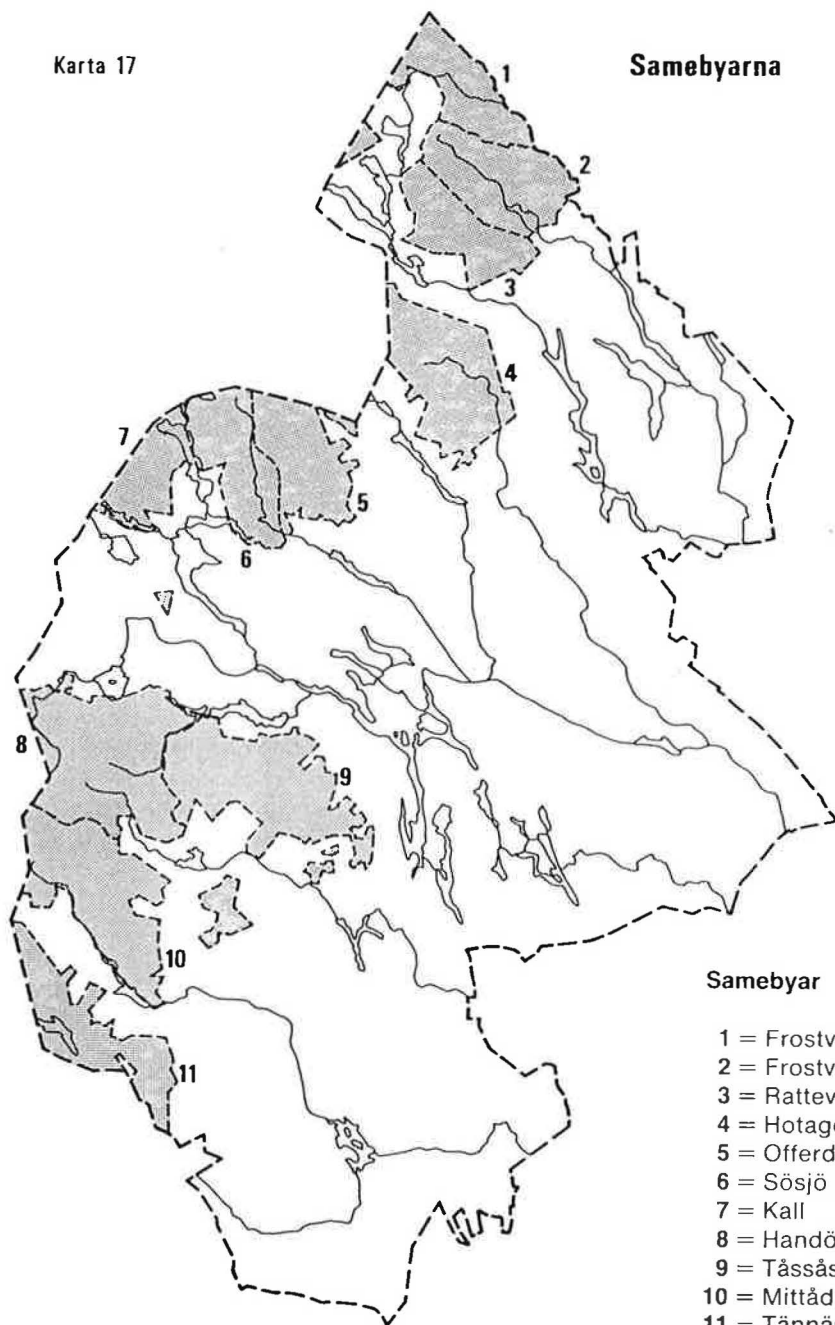
Tranris- och Hittings fjäll samt Bunner- och Täfverdals fjäll

Oviken

eg Oviksfjällens lappby, med Tossås, Hundshögs, Sällsjö och Anaris fjäll

Karta 17

Samebyarna

Samebyar

- 1 = Frostvikens norra
- 2 = Frostvikens mellersta
- 3 = Rattevare
- 4 = Hotagen
- 5 = Offerdal
- 6 = Sösjö
- 7 = Kall
- 8 = Handölsdalen
- 9 = Tåssåsen
- 10 = Mittådalen
- 11 = Tännäs

Tillkommer:

Idre sameby i Kopparbergs län

Storsjö

först under
lappby, med
Ljungris och

Tännäs

Rutfjällets ska

Idre

Särna norra k
lägna Lung- c

Redan 1891 s
till Åre-Storsj
ning följde se
arna förvand
lappfogden sl
uppnås, om l
flera mindre. I
ju större en l
renvård år fi
lappby delade
Frostvikens r
lappby; Ovik
åsens, Anarise
Storsjö i två l
dölsdalens la
Offerdals väst
ve östra lapp
Anariset och
åsens lappby.
upp i Handöls

Lappfogde

Med den förs
lappfogde oc
kommitté had
temän under n
"vissa orter, d
bofasta befol
mindre godt".
frågan mycket
ordnade redat

Storsjö

först under arbetsnamnet Funäsdalens lappby, med Skärvagsdals, Mittådals, Ljungris och Grönfjällets skattefjäll.

Tännäs

Rutfjällets skattefjäll

Idre

Särna norra kronopark med därinom belägna Lung- och Slugcfjäll

Redan 1891 sammanslogs Åre och Storsjö till Åre-Storsjö lappby.⁷¹ Ny lappbyindelning följde sedan 1915, då de åtta lappbyarna förvandlades till fjorton.⁷² Enligt lappfogden skulle "en bättre renvård" uppnås, om lappbyarna delades upp på flera mindre. Erfarenheten hade visat, "att ju större en lappby varit, ju sämre har dess renvård år från år blifvit". Frostvikens lappby delades således 1915 i tre byar, Frostvikens norra, mellersta och södra lappby; Oviksfjällens i tre byar, Tossåsens, Anarisets och Tranris, samt Åre-Storsjö i två byar, Mittådals och Handölsdalens lappbyar, samt Offerdals i Offerdals västra (senare Sösjö)⁷³ respektive östra lappby. Från 1947 sammanslogs Anariset och Tossåsen på nytt till Tossåsens lappby,⁷⁴ och Tranris gick senare upp i Handölsdalens lappby.

Lappfogde och ordningsmän

Med den första renbeteslagen kom också lappfogde och ordningsmän. 1882 års kommitté hade föreslagit "särskilda tjänstemän under namn af uppsyningsmän" för "vissa orter, der förhållandet emellan den bofasta befolkningen och lapparne var mindre godt".⁷⁵ Kungl Maj:t var i den här frågan mycket snabb i sitt beslut och förordnade redan 1885 en sådan tjänsteman,

visserligen bara för ett år till att börja med, och med den gamla titeln lappfogde i stället för uppsyningsman.⁷⁶ Länsmannen i Offerdal, Adolf Suwe, förordnades som lappfogde inom "Herjeådalens, Ovikens och Undersåkers lappmarker", men han kom att få hela Jämtlands län som arbets-

Ordningsman Jakob Andersson i Kalls lappby, som före unionsupplösningen 1905 sommarbetade sina renar inom Færens och Skjekkersfjells lappdistrikt i Norge. Enligt förordningen 6 juni 1883 skulle "Lapp som vill flytta med sina renar" till ett annat land, för länsmannen på hemorten uppge sitt och medföljande husfolks namn, "äfvensom antalet af de renar han vill medföra".

*Elias Fredriksson framför sin bostad i Glen om-
kring 1905. Han blev den förste ordningsmannen i
Oviksfjällens lappby.*

område. Lappfogdetjänsten tillsattes fram till 1937 endast på förordnande, dvs den var inte ordinarie tjänst. De sk lapptillsyningsmännen i modernare tappning tillkom först mot slutet av 1930-talet.

I varje lappby skulle utses en ordningsman med ansvar för renskötseln inom lappbyn. 1898 skärptes föreskriften genom KB:s rätt att pröva den valdes lämplighet.⁷⁷ När KB skulle både förordna och entlediga ordningsmannen blandade man egentligen ihop två olika uppgifter.

Ordningsmannen var själv renägare, han var förtroendevald i lappbyn men fick samtidigt tjänstemans ställning och skyldigheter. Han förutsattes med andra ord samarbeta med de andra samerna som renägare och samtidigt som tjänsteman – underställd KB – bevaka att de följde lagar och förordningar och beivra det, när så inte skedde. Ordningsmannatjänsterna avskaffades när samebyarna genom 1971 års rennäringslag omorganiserades med styrelse och stämma.

För vinterflyttningarna tillkom 1898 detaljerade föreskrifter. I varje socken samerna besökte på vinterlandens måste de inom åtta dagar anmäla för länsmannen i distriktet, att de fanns där med sina renar och ge uppgift om vilka renar man hade i sin vård. Därför uppdrogs åt KB att "om så finnes nödigt" förordna olika personer bosatta efter samernas flyttningssvägar att ta emot sådan anmälan.⁷⁸

Byordningar

1898 års renbeteslag föreskrev särskilda byordningar för lappbyarna med detaljerade föreskrifter om arbetet med renarna.⁷⁹ Byordningarna skulle åstadkomma fastare former och därmed, som man förmodade, "bättre renskötsel". De första fastställdes av KB 1 februari 1900, en för varje lappby.⁸⁰ Senare byordningar blev dock gemensamma för samtliga lappbyar.⁸¹

Längst i preciseringar gick byordningen för Ovikens lappby, som närmar sig rena exercisreglementet. Under den tid av året, då renarna är samlade i en hjord, "skola för hvarje dygn finnas tolf renvaktare", heter det, "sex å dagen och sex å natten, hvaras göromål skall dem emellan fördelas sålunda, att tre skola vakta hjorden och

tre hafva till föra möjligen hjorden enli arbetninge. Hundshögs- Anaris- och S varje avdelni dagen och fy

Nya byord. na ytterligare en renskötsel Utöver beva skiljning, slak av vajorna (riskt arbetsm der en tid av det hette, "i renskötsel". E 1909 års byor tioner. "Däre

*Under den in-
renarna mycke
len är ute för*

gare, han
men fick
och skyl-
ndra ord
erna som
steman –
följde la-
let, när så
jänsterna
som 171
des med

1898 de-
cke a-
måste de
nannen i
ina renar
in hade i
att "om
personer
ägar att

särskilda
detalje-
i renar-
komma
nan -
e första
, en för
gar blev
a l? r-

dningen
sig rena
av året,
, "skola
iktare",
natten,
i förde-
den och

tre hafva till uppgift att uppsöka och åter-
föra möjligen kringströfvande renar". Är
hjorden enligt byordningen under som-
marbetningen delad i två delar, en på
Hundshögs- och Tåssåsfjällen och en på
Anaris- och Sällsjöfjällen, så räcker det för
varje avdelning med "åtta vaktare, fyra å
dagen och fyra å natten".

Nya byordningar 1909 band upp samer-
na ytterligare i strävandena att få till stånd
en renskötsel med "ordning och reda".
Utöver bevakning, vallning, märkning,
skiljning, slakt etc tillkom också mjölkning
av vajorna (renkorna) som ett obligato-
riskt arbetsmoment "hvarje sommar un-
der en tid av minst fyra veckor" för, som
det hette, "befordrandet af en ordnad
renskötsel". En skillnad var också, att med
1909 års byordningar följde hot om sank-
tioner. "Därest lapp tredskas fullgöra sin

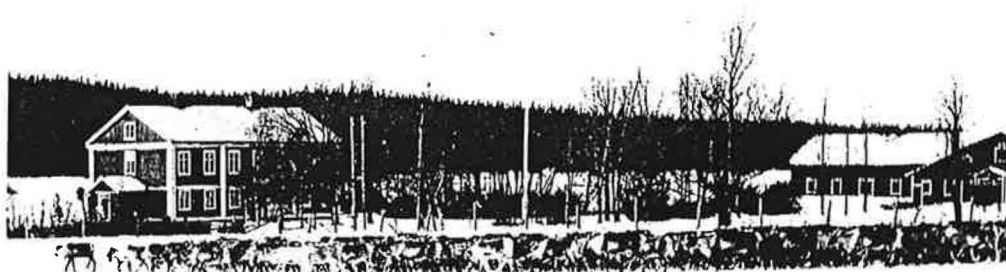
*Under den intensiva renskötselns tid följde man
renarna mycket nära. Teodor Kråik i Handölsda-
len är ute för att se till djuren.*

skyldighet" får lappfogden eller ordnings-
mannen "anmoda annan person att på
den tredskandes bekostnad fullgöra den-
samma".⁸¹

Lag om renmärkning

En särskild renmärkeslag tillkom 1886 pa-
rallellt med renbeteslagen, och i lapplags-
kommitténs förslag till ny renmärkeslag
1898 fanns en skyldighet för varje renägare
att märka sina renar med ett av häradsrät-
ten fastställt renmärke. Huvudsyftet var
att skydda de enskilda samernas ägande-
rätt, men renmärkningen förutsattes också
underlätta för markägarna att upptäcka
vems renar som förorsakade skador.⁸²
"Kärleken till ens egendom borde ju vara
lag nog, men det skadade inte att lagen
bestämde det", var sameläraren A A
Nordfjells kommentar till kommittéförsla-
get till ovillkorlig renmärkning.⁸³

Bofastas rätt att ha renar i samernas vård

De bofastas rätt att äga renar hade ifrågasatts redan i förarbetena till 1886 års renbeteslag men hade försvarats med att de bofasta dock alltid måste ha renar i samernas vård. Det var inte samernas renägarskap utan deras näringsfång, renskötseln, som borde främjas genom lagstiftningen, och det var bättre för fattiga samer som själva inte ägde renar att sköta renar åt andra än att sakna nyttig sysselsättning.⁸⁴ Att bofasta ägde renar var särskilt vanligt i södra Jämtland och västra Härjedalen.

Enligt uppgifter från 1882, givna av länsman V Behm i Funäsdalen, tillhörde över hälften av renarna (ca 5 100) de bofasta. Av funäsdalsbönderna ägde Olof Halfvarssons dödsbo tex 700 renar, och tännäsbönderna Salomon Svensson, Sven Svensson dy och Lars Semmingsson i Myskelåsen 150–200 vardera. Peter Schae-ringstad i Röros ägde 60 renar och Olof

*På sin väg mellan de olika betesmarkerna passera-
de renarna ofta genom byar och samhällen. Här
passerar en hjord Kungsgården på Frösön.*

Andersson Borg i Oviken 500–600. A Dec-ker i Storsjö jämte Jon Jonsson i Movallen i Undersåker, som på grund av sitt stora inflytande över samerna kallades "lapp-kungen i Vallbo", bokfördes för tillsam-mans 600–700 renar. Relationerna mellan de olika grupperna av renägare har i upp-gifterna från 1889 dock ändrats till samer-nas favör, så att dessa ägde ca 2/3 och de bofasta ca 1/3.⁸⁵

Att bofasta ägde renar hade fått menliga följder, ansåg 1895 års lapplagskommitté. Det hade i sin ytterlighet "förvandlat lap-pen från renegare till vaktare af bofastas renar". Det kunde ju ifrågasättas, om sta-ten skulle behöva inköpa mark "till bön-ders och nybyggares industri att föda upp renar".⁸⁶

I Jämtlands Allehanda pläderade An-ders Jämte (1892) i sin artikelserie Genom

fjällprovin
skulle få
existera d
blomstra,
med störr
fjället, de
undan" v
Jämtlands
der rubrik
ras en bo
yttrat "Bo
pen lapp!
och lapper
egare är
lappförda
Den seg
års renbet

*För turis
exotisk u
dessutom
garela, h
ma i salo*

fjällprovinsen, starkt för att de bofasta skulle få hålla renar. "Osämja kan inte existera då", heter det. Renskötelsen skulle blomstra, bli både billigare och effektivare med större renhjordar. "Ju flere lappar i fjället, desto större här att hålla vargen undan" var ett annat argument.⁸⁷ Och i Jämtlands-Postens artikelserie 1891, under rubriken Striderna i Härjedalen, citeras en bonde från Medskogen som hade yttrat "Bonden ska vara bonde, och lappen lapp! Bonden ska föda sig af sin jord och lappen af sina renar. Blir bonden renegare är han icke bonde längre utan - lappfördärfvare".⁸⁸

Den segslitna frågan löstes så, att 1898 års renbeteslag förbjöd "lapp hafva under

sin vård renar, hvilka tillhöra annan än lapp".⁸⁹ Beslutet begränsades till Jämtlands och Västerbottens län. I Norrbottens län fanns det en annan bakgrund till systemet och därför inte tillräckliga skäl att göra någon förändring. Lagen medgav en övergångstid på fem år för bofasta, icke samiska renägare, att avveckla sitt renägarskap.

Att vissa bofasta inte tänkte finna sig i lagbestämmelsen framgår av att länsstyrelsen fann anledning utfärda en kungörelse 14 april 1909 att uppläsas i Tännäs och Ljusnedals församlingars kyrkor. Bakgrunden var, att konsul G Engzelius i Röros inom Tännäs socken låtit sprida en tryckt cirkulärskrivelse med uppmaning till bönderna/jordägarna att starta egen renskötsel på sina marker. KB ville fästa uppmärksamheten på de svårigheter det skulle innebära för bönderna "att idka

För turisterna i de västjämiska fjällen var det en exotisk upplevelse att träffa samer. Fick man dessutom åka renskjuts, som kronprinsessan Margareta, hade man verkligen något att berätta hemma i salongerna i Stockholm.

renskötsel inom områden i Tännäs socken, där lapparne på grund af sedvana äga att under stor del af året uppehålla sig med sina renar" och erinra om renbeteslagens föreskrift att "därest renar tillhörande andra än lappar anträffas inom lappbys område, så äro dessa förbrutna till lappbyn".⁹⁰

1928 års renbeteslag skiljer samegrupper åt

Huvudfrågan i 1928 års renbeteslagstiftning gällde vem som skulle vara lapp enligt renbeteslagens mening och därmed också få tillgång till de till renskötseln knutna rättigheterna (jakt, fiske etc). Länsstyrelsen i Jämtlands län hade ju ett långt stycke in på 1900-talet ansett, att renbeteslagen omfattade alla lappar.

Kretsen av samer med rätt att driva renskötsel måste enligt lagstiftaren begränsas. Det "lärer icke kunna undvikas" hette det i Johan Widéns utredningsbetänkande (SOU 1927:25), men det "torde icke böra ske genom ett generellt bestämmande i lagen av begreppet lapp". Lapp var självfallet varje person av lapsk härkomst. Däremot borde man tala om vilka lappar lagen skulle omfatta. I betänkandet föreslogs därför, att rätt till renskötsel "tillkommer person av lapsk härkomst, såvitt hans fader eller moder eller någon av dessas föräldrar såsom stadigvarande yrke drivit renskötsel eller biträtt däri".⁹¹

Länsstyrelsen i Jämtland påpekade i sitt remissyttrande, att lagförslaget just på den här punkten innehöll en principiell nyhet genom att det "drar en bestämdare och snävare gräns". För lapparna som folkstam innebar det en reducering av hittills gällande förmåner, vilka åtminstone under en övergångsperiod kunde framkalla svår-

igheter. Om bristen på renbetesmarker i nordligaste Sverige och renbeteskonventionen med Norge (1919) tvingade fram en begränsning av renantalet, måste "lapppolitiken" på längre sikt ställa medel till en dylik reduktion till förfogande, medgav länsstyrelsen. Men det får i sin tur inte göra de allmänna reglerna så stränga, att de förhindrar en utveckling.⁹²

Problematiken med överbefolkning av samer i Norrbotten på grund av renbeteskonventionen fick med andra ord inte medföra generella försämringar för jämtlandssamernas del. I förslaget skildes sedan mellan å ena sidan rätt till renskötsel och å den andra befogenhet att utöva rätten.

En "kulturkamp" som fortsätter

Sedvanerätten lagfästes 1886

I den första renbeteslagstiftningen lagfästes den samiska sedvanerätten. Förslaget mötte starkt motstånd, när det kom, i första hand från KB i Jämtlands län men också från vissa fjällkommuner där. Visserligen medgav KB, att skattefjällen inte var helt ändamålsenligt fördelade och att en utvidgning av själva skattefjällen därför var nödvändig. Men i frågan om att lagfästa sedvanerätten bad KB, att "länets laglydige och trogne undersåtar" inte skulle utsättas för ett "så lika oförtjänt som våldsamt ingrepp i deras i lag dem tillförsäkrade fria disposition öfver deras skattehemman".⁹³

Justitieministern Nils von Steyern klargjorde 1886 tydligt regeringens uppfatt-

ning, att samerna trakter som de i hafva besökt, men den bofasta be utan en verklig tryckligt lagstad förfunnits".⁹⁴ Men domstolen (HD) miss dock ifråga för förslaget.⁹⁵ För fäste uppmärksa avvittringen i J att göra samma och Västerbotten att avvittringen rätt att beta sin tidigare. Avvittr området för lapp re än det nödvär tet, och de bof

Från kallsamerna. Åre, där de mest finns.

smarker i
eskonven-
de fram en
ste "lapp-
medel till
e, medgav
n tur inte
rätt, att

olkning av
renbetes-
o inte
för jämt-
skildes se-
renskötsel
att utöva

ning, att samernas vinterflyttningar "å de trakter som de af gammal sedvana hittills hafva besökt, måste vara ett icke blott af den bofasta befolkningen tåldt intrång utan en verklig rätt, äfven om något uttryckligt lagstadgande för denna rätt icke föfunnits".⁹⁴ Majoriteten inom högsta domstolen (HD) hade vid sin lagrådsremiss dock ifrågasatt den rättsliga grunden för förslaget.⁹⁵ Riksdagsutskottet i sin tur fäste uppmärksamheten på att staten vid avvitrningen i Jämtlands län försummat att göra samma förbehåll som inom Norr- och Västerbottens lappmarker, nämligen att avvitrningen inte inskränkte samernas rätt att beta sina renar vintertid så som tidigare. Avvitrningen hade "kringskurit området för lappen, så att det blifvit mindre än det nödvändiga", förklarade utskottet, och de bofasta som därigenom fått

uppfattningen att "lappen icke eger någon rätt till vinterflyttningen hade börjat bestrida denna rätt". Men "icke har sjelfva rätten genom bestridandet kunnat blifva mindre än den i och för sig var". Och hade rätten börjat bestridas, måste den "genom positiv lag åter bringas till giltighet".⁹⁶

Länsstyrelsen i Jämtlands län hade också inhämtat synpunkter på kommittébetänkandet från fjällkommunerna och samebefolkningen vid särskilda sammanträden. Den ville särskilt höra deras uppfattning om förslaget "att göra vissa trakter av Jemtland likställda med Norr- och Västerbottens lappmarker med derav följande inskränkning till renskötselns förmån i jordegarnes hittills fria dispositionsrätt öfver skog och mark". Med den frågeställningen var det naturligtvis inte svårt att få kommunerna negativt inställda till förslaget.⁹⁷

Landshövdingen John Ericson ledde själv ett sammanträde i Funäsdalen 25

Från kallsamernas vinterbetesmarker i Ullådalen i Åre, där de mest frekventerade utförlöpnarna nu finns.

1886

gen lagfäs-
F laget
kom, i förs-
s län men
r där. Vis-
fjäl" inte
ade och att
ällen därför
om att lag-
att "länets
satar" inte
a oförtjänt
i lag dem
öfver deras

teyern klar-
ns uppfatt-

Anders Åhrén från Frostviken, född 1912, är ett gott exempel på hur en ny tid också i en renskötande samefamilj vidgat utrymmet för samhällsinsatser av olika slag. Anders Åhrén har varit ordförande i Svenska Samernas Riksförbund (SSR) och som sådan anförtratts en rad andra förtroendeuppdrag, bl a i rennäringsdelegationen på länsplanet och i rennämnden på riksplanet.

I offentliga utredningsuppdrag har Anders Åhrén bl a varit sakkunnig i 1948 års jämtländska renbetesutredning och i den svenska delegationen inför konventionsförhandlingarna med Norge, som fö ledde fram till 1972 års svensk-norska renbeteskonvention. För arbete bland samerna i Norden har han också ingått i Nordiska samerådet.

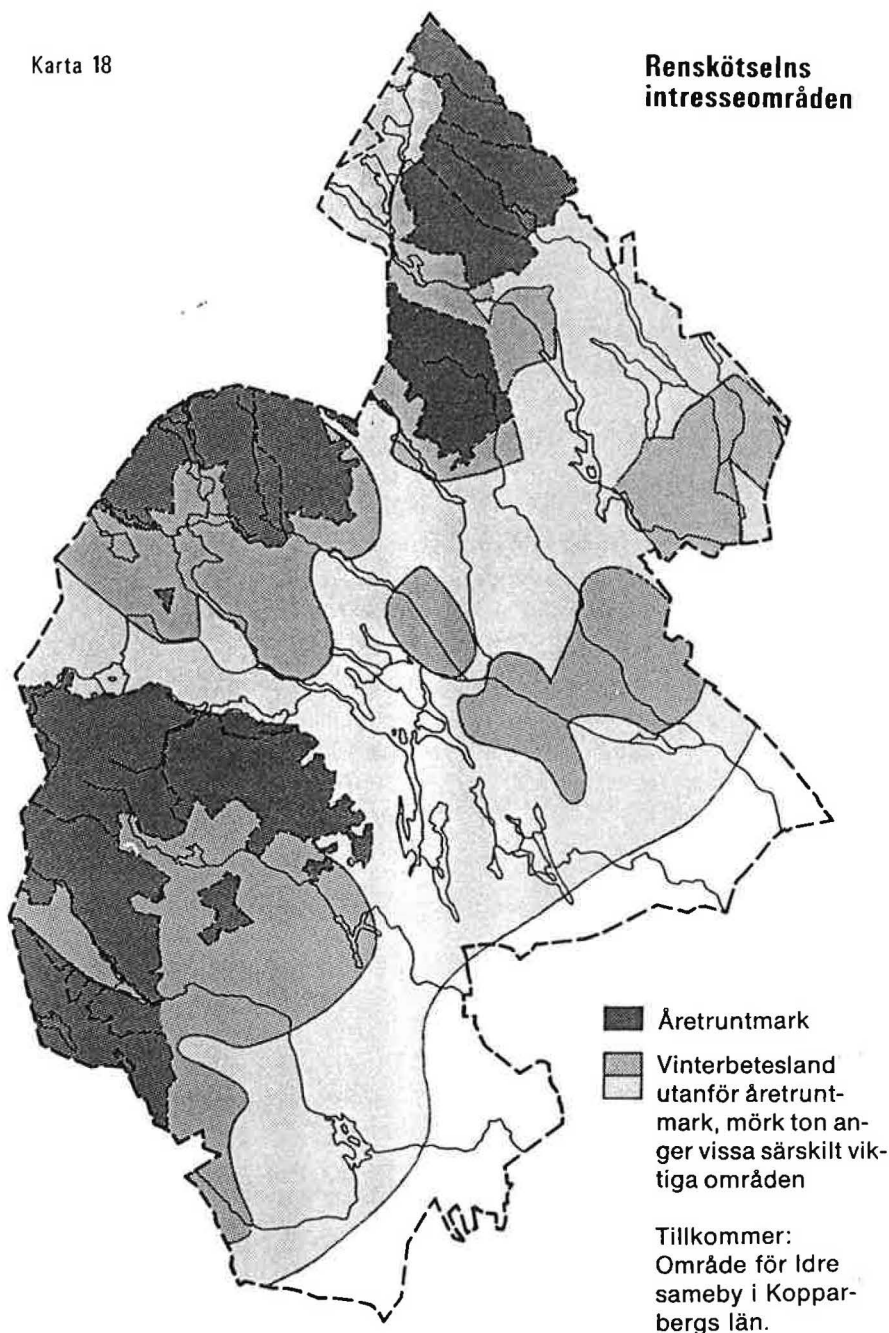
oktober 1883. Bägge "parter" hade till sammanträdet inlämnat olika skrivelser, en från 63 jordägare genom Östen Hansson i Tännäs, och en från 12 samer genom handlanden O E Olsson i Funäsdalen. De 63 jordägarna frågar, om de ska drivas ut från sina "urgamla hemman, där lapparne af ålder icke vistats med sina renar", och menar att kommittébetänkandet "funnit skäligt att öppna dörrarna på vid gavel, så att hvarje försvar från vår sida mot intrång af renar omöjliggöres". Samerna å sin sida krävde en noggrannare undersökning av renskötseln i sin helhet i Härjedalen, varigenom skulle "faktiskt bevisas, att våra förfäder och vi på samma gång genom afvittringen förlorade en stor mängd vinter- och sommarstamhåll, som lades till Storsjö kapellag, Ljusnedals bruk och Tännäs sockens hemmansegare, och vi trängdes till de nakna fjällen".⁹⁷

Vinterflyttningarna – "nödiga" eller "onödiga" vandringar?

I riksdagsdebatten 1886 förklarade John Ericson sedvanerätten så, att "när en lapp med sina renar flyttar ner på en bofasts ägor, så uppgör han med egaren att få vara der, och betalar vanligen en liten penning egentligen för den skog som han tager". Det goda förhållandet skulle däremot med ens upphöra, om sedvanerätten upphöjdes till lag. "Det skulle bli ett krig på lif och död!" Lappens uppträdande är på ett helt annat sätt, när han inte har någon rätt "mot när lagen förklarar, att han har rättighet att komma ner på de bofastes ägor och icke behöver betala ersättning för den skada han gör". Han ironiserade också över vandringar som var "nödiga" och sådana som var "onödiga". Exempel på de första gav han i samefamil-

Karta över 1 rad i Planv kommunernas lagen förutsä sina behov av

Karta 18

Renskötselns
intresseområden

Karta över renskötselns intresseområden, publicerad i Planverkets rapport 44:5 (1978). Enligt kommunernas åligganden i den nya plan- och bygglagen förutsättes samebyarna senast 1991 redovisa sina behov av betesmarker.

ken, född hur en ny samfamilj llsinsatser har varit nas Riks- lan anför- cuppdrag, i f- äns- ikspanet. drag har kkunnig i ctesutred- tio i in- rna med l 1972 års tion. För n har han rådet.

nödiga” igar?

rade John iär en lapp en bofasts tren att få n i liten g som han skulle där- vanerätten bli i krig ädande är n inte har klarar, att ner på de betala er-. Han iro- som var 'onödiga”. samfamil-

jen Pål Zakrisson i Rutfjället, vars familj "bestå af redbara personer, som utmärkt sig för ordning och hafva alltid skött sig väl", och som efter överenskommelse med jordägarna inte betade sina renar så långt borta. Onödiga, åtminstone för renskötseln, tyckte han däremot de vandringar vara som tex frostvikssamer "för ro skull eller åtminstone i helt andra syften" företog ner till kusten. Där "göra de affärer, sälja skidor och lappskor, träffa folk, köra städernas damer i sin ackjor osv."⁹⁸

Lika lite som John Ericson fick William Farup gehör för sina motargument. Om samerna hade sedvanerätt – "sed eller osed", raljerade han – behövdes ju ingen lag, medan Konung och riksdag däremot inte kunde ge dem denna rätt utan att äganderätten för andra kränktes. Men hans trovärdighet torde knappast ha tilltagit, när han som en jämförelse med samernas sedvanerätt på böndernas marker frågade "hvad Stockholms rike män och huscgare månde säga, om man ville advocera (tillåta) samhällets olycksbarn (!) rättighet att få vistas i deras öfverflödiga och tidtals obegagnade lägenheter".⁹⁹

Frågorna kring sedvanerätten återkom i det arbete som föregick 1898 års renbeteslag. Den nya "lapplagskommittén" ställde ett antal frågor, som den ville få besvarade. Kunde renskötseln ordnas så, att samerna bara behövde vistas inom renbetesfjällen? Var vinterflyttningarna nödvändiga "för alla lappar som nu verkställa dylik flyttning"? Måste flyttningarna "ske till alla de orter dit de nu utsträckes", och hade man kanske t o m börjat flytta i större utsträckning efter det att man fått lagligt stöd för det än dessförinnan? Om flyttningarna måste fortsätta, kunde den lagliga rätten ersättas med avtal mellan samerna och de bofasta, eller kunde tiden för

samernas rätt att utnyttja enskildas marker inskränkas?¹⁰⁰

Kommittén sammanträffade med samer och Ortsbor i Funäsdalen 29 juli¹⁰⁰ och Föllinge 4 augusti 1895.¹⁰¹ Samerna i Härjedalen uppgav att de även efter inköpet av Ljusnedals bruk behövde flytta till de trakter som de efter gammal sedvana besökt, en rätt som var särskilt viktig under besvärliga vintrar. Lagfästandet av sedvanerätten hade tillkommit "på lappbefolkningens hundraåriga böncrop och klagan", hävdade de, och hade "såväl af ortens sansade befolkning som öfver hela vårt land vunnit allmänt bifall". Frostvikssamerna ansåg sig i sin tur inte kunna inskränka sina långa flyttningar, eftersom trakterna närmast skattefjällen var fattiga på renmossa medan kustlandet hade rikligt därav. Genom att man bärgade skörden tidigare i kustlandet var det också lättare att beta renarna där utan att de gjorde någon skada.

Några socknar var inte företrädde utan hörde av sig skriftligen. Från Alanäs och Ström hävdades, att sedvanerätten borde upphöra. "För lapparna tycks det vara omöjligt att under vintern vistas inom de för dem avsatta land", heter det lite ironiskt från Alanäs, "men renarna kunna nog vistas der". Vinterflyttningarna ner mot kusten och städerna sägs vara "för lapparne sjelfva ett nöje, men för renarne mera en plåga". Vården av renarna uppges också ha minskat efter tillkomsten av 1886 års lag. "Lapparnas färder" efter 1886 har snarare ökat än minskat, påstås i skrivelsen från Ström, vilken fö behandlar samerna mycket nedlåtande. Man säger sig också vara övertygad om att det bara är lappar med mindre renhjordar som gör sådana flyttningar, medan "förmögnare lappar med större antal renar mestadels

vistas å

I sk

dagsma

"för Å

ning"

upphör

för Jän

sedvan

som vä

denna s

sin han

hvar so

lapparn

renhjor

ersättni

vistas p

Från

kollsutd

juli 189

sett om

men att

såväl i

ett gott

den bofa

ena elle

man all

För jä

samman

kande b

(i Sollef

se, efter

bla fros

hövding

tokollet,

innehaft

handläg

att han

aldrig h

alltid er

på de pl

I disku

vinterfly

läraren /

vistas å fjellområdet året rundt".¹⁰²

I skrivelse från Åre genom förre riksdagsmannen Gunnar Eriksson i Mörviken "för Åre kommuns jordbrukande befolkning" heter det, att sedvanerätten bör upphöra och KB:s förslag till renbeteslag för Jämtland antas. Med lagfästandet av sedvanerätten "influerades lappen i en tro som växt till övermod och att han med denna sedvanerätt och med lagen därom i sin hand kunde med sin boskap husera hvar som helst och hur som helst". Om lapparna däremot "lära sig vårda sina renhjordar, möter nog ej hinder att utan ersättning få vintertiden, när så behöves, vistas på enskildas skogstrakter".¹⁰³

Från Offerdal överlämnades ett protokollsutdrag från kommunalstämman 14 juli 1895, utvisande att stämman inte utsett ombud till sammanträdet i Föllinge, men att stämman ville vitsorda, att det såväl i äldre tider som senare städse rätt ett gott förhållande emellan lapparna och den bofasta befolkningen. När det från den ena eller andra sidan gjorts skada, hade man alltid gjort upp i godo.¹⁰¹

För jämtlandssamernas del är också det sammanträde som hölls med den jordbrukande befolkningen i Västernorrlands län (i Sollefteå 7 augusti 1895) av visst intresse, eftersom där framfördes meningar om bl a frostvikssamernas flyttningar. Landshövdingen G Ryding upplyste, enligt protokollet, att han under de femton år han innehaft ämbetet, ej haft anledning att handlägga något mål rörande samer, samt att han under sina många ämbetsresor aldrig hört några klagomål utan tvärtom alltid erfarit, att samerna varit välkomna på de platser de besökt.¹⁰⁴

I diskussionen om en begränsad tid för vinterflyttningarna menade den samiske läraren A A Nordfjäll att det var värdelöst

att sätta datum för renarnas flyttningar. "En häst kan jag köra efter min vilja, en ko kan jag leda och komma fram på någorlunda bestämd tid, men med renkreaturen är detta en omöjlighet", påstod han. Det fanns många exempel på hur samerna den ena dagen på fullt allvar tänkt börja flytta, men bara på ett dygn kunde händelser och hinder inträffa, som omöjliggjorde en flyttning. "Lapplifvet är ett sådant lif, der man aldrig med bestämdhet kan säga: så skall jag handla".⁸³

Lapplagskommittén medgav, att lagfästandet av sedvanerätten i någon mån kunde ha bidragit till misshälligheterna i Jämtlands län, men det vore att gå för långt, om man gav sedvanerätten skulden för dem. Att samerna under intryck av att de har lagens skydd "icke förmår att tillägna sig den sans och måtta, som den nya rättighetens grannlaga utöfvande tager i anspråk... kan ej vara oväntat, helst då denna befolkning icke befinner sig på en högre utvecklingsgrad än i allmänhet är fallet med den lapska", låter sig kommittén förledas att skriva. Men den tar klar ställning: "I alla händelser kan den omständigheten, att rättigheten blifvit missbrukad, icke utgöra giltig anledning till dess upphäfvande". Utvidgning av renbetesfjällen hade föredan visat sig ha goda följder i förhållandet samer – bofasta, och frågan om renarnas skadegörelse på böndernas höhässjor kunde åtgärdas mycket bättre på annat sätt än genom att inskränka sedvanerätten.¹⁰⁵

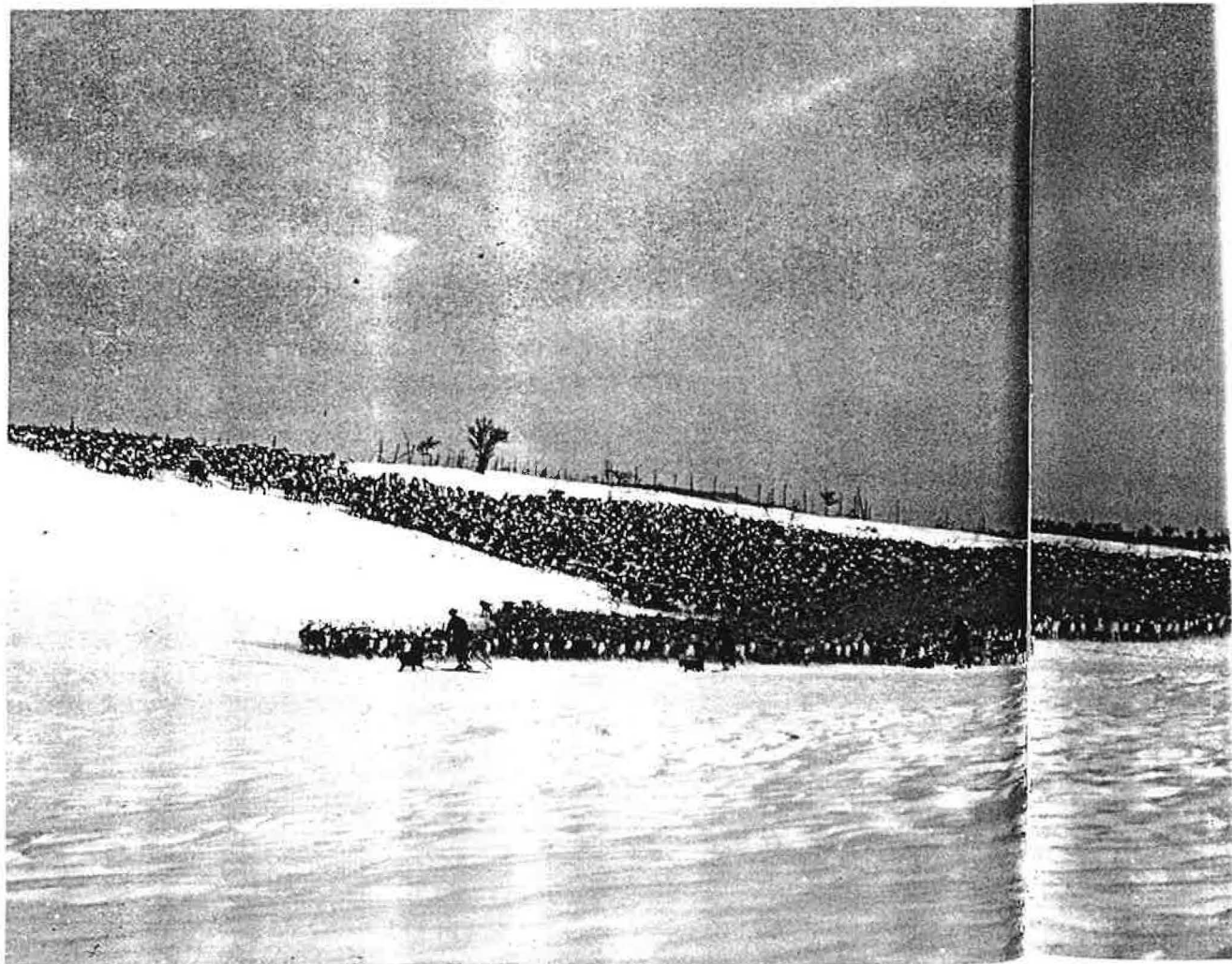
Både regering och riksdag stod 1898 fast vid beslutet 1886 om den lagfästa sedvanerätten. I riksdagen böljade dock debatten för och emot en minskning av sedvanerättstiden, hur bönderna skulle skydda sitt foder och samerna förmås hålla renarna borta från höstackar och höhässjor, om

ersättningsskyldigheten för samerna skulle vara beroende av "grov vårdslöshet" eller enbart "vårdslöshet" etc.¹⁰⁶ Ibland blev det också lite principiellt och högstämt. Jag har mottagit lapparnas böner om hjälp, sade ledamoten Berg i Första kam-maren. "De hafva sagt mig ... detta egen-domliga, men ytterst intelligenta och me-diterande folk: Vi hafva icke någon måls-man hos statsmakterna. ... Helsa därför Konungen, hafva de sagt, när ni kommer

till Stockholm, och be honom att han hjel-per oss med sin mäktiga arm, att vi få lefva och behålla så mycket för nybyggarnes och hemmansegarnes påträngande, att vi må kunna lefva och dö i det land, som vi älska så högt".¹⁰⁷

Det var lätt att slå på känsloträngar,

Vintersamling inom Mittådalens lappby år 1930. De gamla "instrumenten" är fortfarande i bruk: mängden av renskötare, skidorna, hundarna och säckväven, som renskötarna håller mellan var-andra.

tyckte i
man för
"men de
att den l
duka un
vida stö
fasta bef
i alla fal
lite längr
berg ville
andra inl

att han hjäl-
 tt vi få lefva
 ggarnes och
 att vi må
 som vi älska

slosträngar,

lappby år 1930.
 farande i bruk:
 hundarna och
 er mellan var-

tyckte friherren von Kraemer, riksdags-
 man för Jämtlands län i Första kammaren,
 "men det är nu en gång så här i världen,
 att den lägre kulturen så småningom skall
 duka under för den högre. ... Det är af
 vida större vikt för vårt land, att den bo-
 fasta befolkningen deruppe ökas, än att en
 i alla fall utdöende lappbefolkning något
 lite längre bevaras".¹⁰⁸ Ledamoten Ceder-
 berg ville inte, underströk han, som vissa
 andra inlåta sig på någon vidlyftig utlägg-

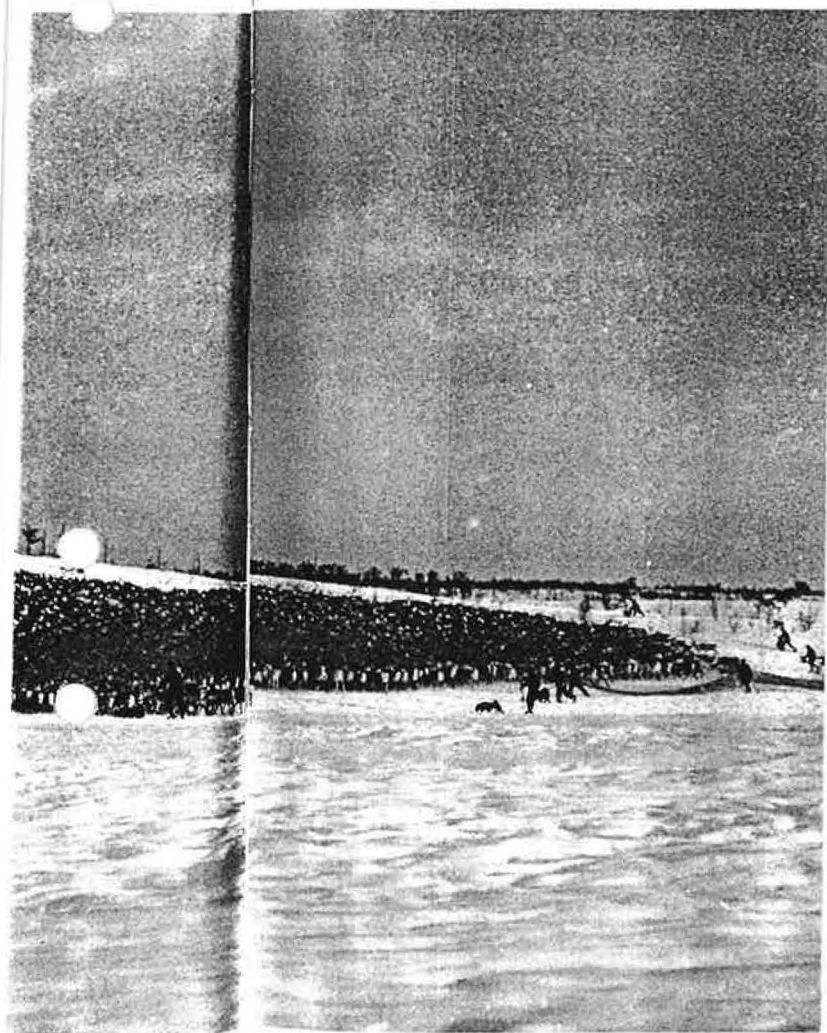
ning om "lapparnas lif och hurudan lap-
 pen är" – "Hurudan han är", sade han,
 "betyder intet för mig. Honom bör ske
 rätt, han må vara god eller icke".¹⁰⁹

Utredningar om sedvanerätten

1919 års lappkommitté, som tillsattes efter
 regeringens nederlag i "lappfrågan" vid
 1917 års riksdag och den samiska opinio-
 nen vid det första samelandsmötet i Öster-
 sund 1918, lät genom lappfogden Abra-
 ham Staaff utreda jämtlandssamernas vin-
 terflyttningar. Kommittén såg en sådan
 utredning av grundläggande betydelse,
 när man skulle bedöma lapparnas sedva-
 nerätt "genom domstol eller annorledes".⁵

Lappfogde Staaff anmälde att han av
 tidsskäl ej kunnat gå in på områden som
 inte på länge besökts av samer och om
 vilka områden de ännu levande samerna
 saknat kännedom. Sådana trakter fanns
 säkerligen, menade han, inom både Jämt-
 lands, Västernorrlands och Gävleborgs
 län. Han hade gjort omfattande intervjuer
 med både samer och bofast befolkning
 men redovisade också tidigare intervjuer,
 gjorda bl a av hans företrädare, lappfog-
 darna Alarik Dahlkvist och P A Bränn-
 ström från tiden före sekelskiftet.⁵

Om vissa trakter gäller, understryker
 1919 års lappkommitté, att de regelbundet
 besöks av samerna, medan andra åter –
 särskilt sådana som ligger längre bort från
 fjällen – bara uppsöks då renarnas behov
 av bete inte kan tillgodoses på närmare
 håll. Det kan således gå lång tid mellan
 besöken på särskilda trakter. "Sedvanerät-
 ten som grundar sig mindre på lapparnas
 vilja än renarnas behov av föda får därför
 icke utan vidare betraktas som upphävd,
 därför att en längre tid förflutit mellan
 lapparnas besök", hävdade kommittén.¹¹⁰

Uddäbocken den 11 November 1913

Hö Herr Abt Staff Lappfogde!

Med anledning af en skrifvelse, angående
Beebetesfrågan inom Sverige och Norge,
så vill jag gifva ett svar som kommer att
besannas så länge Lappar och Benar finnas
till, den af older bräkliga vaman kommer till
att ske hedan efter såsom fordom, att mot
vår egen villja flytta in till Norge, på grund
af att Beebetet inom Sverige är isbelegt,
då tiger det i Beebens natur att vester mot
Norge blir deras färd.

Såsom Thalls eller Thäckerfjells-lappar de kunna ej
undvika Norsk område ingen tid på året.

Efven så Offerdals-lappar komma med sina Benar
på Norsk område alla tider på året.

vi från tar Föryggjell och Olafjells-lappar hafva
aldrig förut behöft komma på Norsk område
om sommaren. Thotagen-lappar komma när
som helst alla tider på året inom Norsk område
med sina Benar. Det vore nog det bästa att den
gamla vanliga sedvansätten finge bli gällande
nu som förr.

Evad jag minnes i första tiderna så var Norska
lappar lika mycke på Svensk område, som nu är
fallet med Svenska lappar på Norsk område.

Änånga af dem har ju kommit in till Sverige.

Det blir väl en en gång att det fins Norska-lappar
på de nämnt gränsande Norska-fjell såsom Thäckerfjell
Haidagsfjell inom Län, så det kan ennu bli som
förr att man får skulda med Norsken.

Kan ej på något annat ställe medela er den upplysning
ni vill ha. Vänligen af Häppen Per Pålsson

Den lag består

Länsstyrelsen 1930-
skötseln i
Utredning
redningen
frågan i lä
vore föröd
om sedvar
ler lappar
använda s
te få trygg

I några
domstol, ä
under de
likt känt s
utslag i en
så viktig fi
de fallen s
bottnade i
1930-talet.
uteslätter i
och en an
Långå, då
gällde om s
aktuella fa
prejudicera
aldrig kom
lags härads
som ersättr
nade sedva
de därefter

Under för
mellan Sver
om förbind
lappfogden
det varit.
"skriftligt
lappfogden
mannen i C

Den lagfästa sedvanerätten består

Länsstyrelsen i Jämtlands län utredde under 1930-talets senare år åtgärder för renskötseln i länet "inom överskådlig tid". Utredningen, som kallades "Jämtlandsutredningen 1940", bedömde sedvanerättsfrågan i länet som synnerligen viktig. Det vore förödande för renskötseln, hette det, om sedvanerätten skulle underkännas "eller lapparna låta sig skrämmas från att använda sin sedvanerätt". Lapparna måste få trygghet i fråga om sedvanerätten.¹¹

I några fall har sedvanerätten prövats i domstol, även om olika parter, åtminstone under de allra senaste årtiondena, sannolikt känt stor tveksamhet inför domstolsutslag i en för olika näringars samexistens så viktig fråga. De mest uppmärksammade fallen som förts till Högsta domstolen, bottnade i två händelser i Hede under 1930-talet. En bonde fick en del av sin uteslätter i Råndalen förstörd av renar, och en annan fick sin gråhund dödad i Långå, då hunden drev renar. Frågan gällde om samerna hade sedvanerätt på de aktuella fastigheterna eller ej. Utan det prejudicerande i frågan hade ärendena aldrig kommit på HD:s bord. Hede tingslags häradsrätt hade först dömt samerna som ersättningsskyldiga därför att de saknade sedvanerätt, men Svea hovrätt dömde därefter till samernas favör, dvs att sed-

vanerätten gällde. HD fällde dom i bägge målen samma dag, 16 mars 1937. HD dömde för sedvanerätt i det ena fallet (den dödade gråhunden) och mot sedvanerätt i det andra (höskadorna). Domen mot sedvanerätten fälldes med röstsiffrorna 3-2, medan de fem justitieråden däremot var eniga i domen för samernas sedvanerätt.¹²

En ny och med lappfogden Staaffs likartad undersökning angående jämtlandssamernas sedvanerätt företogs under 1950-talet av förre landskamreraren Elof Huss efter särskilt regeringsuppdrag därom.⁵

Sedvanerätten har bekräftats av ytterligare två riksdagar, 1928 och 1971. I prop 1971:51 underströk föredragande statsrådet att någon nedre gräns för de områden, där renskötseln sedvanerättsligt förekommer inte kan anges.¹³ Och "renproblemet", hur det nu än definieras från olika parter sida, verkar länet få leva med även fortsättningsvis. På tidningarnas insändarsidor återkommer frågan med jämna mellanrum. Argumenten är tämligen likartade kring vad som är sedvaneland eller ej, hur samerna sköter sina renar och vilka metoder som vore mest effektiva för att få bort renströvningar på "otillåten" tid.

En särskild utredning, samerättsutredningen, har i sitt huvudbetänkande 1989, Samerätt och sameting (SOU 1989:41), velat stärka skyddet för rennäringen, dvs ge de renskötande samerna en mera tryggad tillgång till mark och vatten. Rennäringens intressen har nämligen ofta fått stå tillbaka, när de ställts mot andra intressen. Förslagen går därför ut på förstärkningar i lagstiftningen och möjligheter att påverka beslutsprocesser som rör deras näringar.

Utredningen vill bl a att samernas särskilda ställning som etnisk minoritet och urbefolkning i Sverige skall markeras i re-

Under förarbetena kring ny renbeteskonvention mellan Sverige och Norge förhörde sig länsstyrelsen om förbindelsen med Norge i regel på det sättet att lappfogden reste kring och frågade ut samerna hur det varit. Men det finns också ett och annat "skriftligt vittnesmål", som tex det här brevet till lappfogden från Per Pålsson, den förste ordningsmannen i Offerdals västra Lappby.

geringsformen, och att en särskild samelag stiftas med vissa övergripande bestämmelser. Vidare bör det av rennäringslagen framgå, att renskötselrätten bygger på urminnes hävd (inte på upplåtelser och lagstiftning) och att den samiska bruksrätten i vissa avseenden kan jämföras med ett servitut, som belastar alla fastigheter inom renskötselområdet. Missuppfattningar om den rättsliga grunden för renskötseln är nämligen vanligt förekommande, konstaterar utredningen. Den omständigheten att det finns renar på ett område upplevs av många som något som visserligen kan tolereras men inte som något som följer av en särskild rättighet för renägaren. Missförstånd på den punkten leder, enligt utredningen, också till onödiga konflikter. Missuppfattningar om samernas starka bruksrätt bör därför skingras.¹⁴

Skattefjällsmålet

Tveksamheten inför vad som egentligen skedde, när jämtlandssamerna fick uppge sina individuella skattefjäll, hölls under åren levande och framträdde tidvis långt senare som enskilda samers önskemål om en undersökning av vad som verkligen ägt rum. När Svenska samernas riksförbund (SSR) fick sin första ombudsman (Tomas Cramér) var det därför naturligt, att frågan om en prövning av samernas rätt till land och vatten fick en särskild aktualitet. Det framstod som angeläget, att vad som uppfattades som oklarheter i rättsförhållandena skingrades, att både arten och

Torukåtan var länge den vanligaste bostaden på sommarvistet till fjälls. Här är Torkel Jonassons kåta på sommarvistet i Bartjan (Kroktjärnsvallen) i Tossåsens sameby.

Genom det om grundlig utredning. Här Cramér (till äldre handlin

vidden av san
re belysta.

I den avsil
Sverige 1966
ten om bättre
len i norra Jär
tefjällsmålet,
år. Såväl tings
(1976) avvisa
språk, och så
len i sitt dom
dom uppfatta
av nuvarande
näringsarna –
eftersom dom
merna har en

Genom det omfattande Skattefjällsmålet skedde en grundlig utredning av samernas rätt till skattefjällen. Här besöker SSR:s ombudsman Tomas Cramér (till vänster) landsarkivet för att studera äldre handlingar av intresse för målet.

"en bruksrätt som regleras av rennäringslagen och är skyddad av grundlagen på samma sätt som äganderätten".¹¹³

vidden av samernas rättigheter blev klara-
re belysta.

I den avsikten öppnade samebyarna i Sverige 1966 en principrättegång mot staten om bättre rätt till de gamla skattefjällen i norra Jämtland. Det blev det sk skattefjällsmålet, som kom att pågå i femton år. Såväl tingsrätten (1973) som hovrätten (1976) avvisade dock samernas alla anspråk, och så gjorde också Högsta domstolen i sitt domslut 29 januari 1981. HD:s dom uppfattas likväl som en förstärkning av nuvarande lagliga skydd för de samiska näringarna – renskötsel, jakt och fiske – eftersom domstolen konstaterade, att samerna har en starkt skyddad bruksrätt,

Samerna fick inte längre upplåta nyttigheter

1886 års renbeteslag frantog samerna rätten att till andra upplåta slätter och bete, jakt och fiske. Det uppdrogs i stället åt KB, men med kravet att upplåtelsen skedde "utan intrång eller skada för lapparne". Samerna måste dock först "höras". Bestämmelserna motiverades bl a med att samernas rätt att upplåta slätter och bete hade medfört trängsel och olägenheter och särskilt i Jämtlands län fara för skogens fortsatta bestånd. I fråga om jakt och fiske borde inte den ene samens till skada för den andre förfoga över förmåner som tillagts flera samer gemensamt. 1898 års lag

skärpte villkoren på så sätt, att samernas "samtycke" krävdes för upplåtelse av betc, slätter och inägor.

KB i Jämtlands län utfärdade 19 juli 1886 två allmänna kungörelser (nr 60 och 61).¹¹⁶ I den första meddelades "till kännedom och efterrättelse", att alla upplåtelser samer gjort skulle upphöra from 1 januari 1888 och att därefter allt olovligt intrång på fjällen skulle beivras. I den andra hänvisades till att samernas "dispositions rätt till de för dem i Jemtlands län afsatta land" genom 1886 års renbeteslag skulle komma att "i åtskilliga delar väsentligen förändras". Inget fjäll skulle därefter få disponeras "ensamt af någon lapp", och alla genom inrymningsbrev tillkomna rättigheter till betc, skogsfång, jakt och fiske på skattefjällen skulle därför upphöra att gälla from 1 januari 1889.

Kodifiering av tidigare rättsförhållanden

Det står utom tvivel, säger HD, att 1886 års lagstiftare avsåg att genom lagen uttömmande reglera de renskötande samernas rättigheter och skyldigheter bl a på skattefjällen. Lagen kunde i många delar karakteriseras som en kodifikation och närmare bestämning av vad som redan fanns meddelat i spridda stadganden eller eljest iakttogs av gammal sedvana. Lagen innebär dock enligt HD, särskilt i ett avseende, väsentliga förändringar i förhållande till det tidigare rättsläget. Det gällde indelningen i lappbyar med dess inslag av ingripande tvångsbestämmelser. Sameparten har, påpekar HD, speciellt vänt sig mot att inrymningsrättigheterna på det här sättet upphävdes. Men den rätt som tidigare tillkommit den inrymde samer ersattes nu av en lagstadgad rätt för honom

att som medlem i lappby utöva i huvudsak samma befogenheter som förut. Sameparten har i målet för övrigt betonat, anmärker HD, att det stämde bättre med samernas egen inställning att betrakta deras rätt på skattefjällen som kollektiv än att anse enskilda samer som bärare av rätten.

"En oförmånlig särbehandling av samerna"

Referenten i målet i HD, justitierådet Bertil Bengtsson, har i ett eget yttrande berört just upplåtelse rätten enligt 1886 års lagstiftning. I stort gäller samma ordning i 1971 års rennäringslag, påpekar han, där dock sameby givits viss möjlighet att upplåta jakt- och fiskerätt till tidigare bymedlem. Samernas medgivande erfordras enligt gällande rennäringslag bara i sådant fall då det är fråga om upplåtelse av hela fisket i visst vatten.

Rätten att jaga och fiska kan lika litet som renbetesrätten anses som någon förmån, som lagstiftaren en gång i tiden givit samerna på skattefjällen, fortsätter Bengtsson. Den innebär inte mer än vad samerna haft anspråk på enligt civilrättsliga regler. Även om de snart under hundra år (skrivet 1981) av lagstiftaren hindrats från att råda över sin jakt- och fiskerätt på samma sätt som tidigare, kan man inte bortse från rättigheternas ursprungliga grund och innehåll.

Det står klart, säger Bengtsson vidare, att bestämmanderätten för andra medborgare än samer inte är inskränkt på samma vis. Reglernas utformning framstår därför som en oförmånlig särbehandling av samerna. Regleringen har också framstått som motiverad, tycker han, bara så länge den påkallats av organisatoriska förhållanden. (Det fanns med andra ord inga samis-

ka org
sköta
sameby
bestäm
organ
samma
upplåte
dag.

Själv
til Beng
framkom
stor vikt
själva
Rennäri
och fisk
grundla
för, liksom
tens tal

Skatte för bå

HD har
tens allm
lade upp
ler HD,

Under
seln res
nig run
tilltro t
av same

ka organ, som från början hade kunnat sköta de här upplåtelsefrågorna.) Sedan samebyar bildats enligt rennäringslagens bestämmelser (således efter 1971), finns organ som kan företräda samerna i dessa sammanhang. De ursprungliga skälen för upplåtelsereglerna är därför ohållbara i dag.

Själva särbehandlingen kan, enligt Bertil Bengtsson, verka nedsättande. Det har framkommit i målet, att samerna fäster stor vikt vid inskränkningen i deras rätt att själva bestämma över jakten och fisket. Rennäringslagens bestämmelser om jakt- och fiskerätt kan dock inte betraktas som grundlagsstridiga. Bengtsson finner därför, liksom majoriteten i HD, att sameparterens talan också i denna del skall ogillas.

Skattefjällsmålet – ett dilemma för både samerna och staten

HD har i sitt domslut också berört "tvistens allmänna karaktär". Så som samerna lade upp processen gällde målet, framhåller HD, inte de intrång som drabbat sa-

Under 1910-talets utredningsarbete kring renskötelsen reste jägmästare Eric von Sydow som sakkunnig runt till ett antal samebyar. Han uttalade liten tilltro till renskötelsen i Tännäs, eftersom så många av samerna där bodde i timrade stugor.

merna som folkgrupp utan var en fastighetsrättslig tvist, som fick bedömas efter vanliga rättsliga normer. Frågan var, rakt på sak, om samerna ägde de aktuella markerna eller hade vissa rättigheter till dem, eller uttryckt på domstolens precisa juristspråk: "Föremålet för parternas talan är, huruvida vissa av sameparterna angivna rättssubjekt framför staten är ägare till de omtvistade fastigheterna eller, om detta inte skulle vara fallet, har vissa rättigheter till dem".

Professor Israel Ruong, SSR:s ordförande 1960–67 och en av tillskyndarna till att den stora processen startade – för övrigt den största i HD:s historia – har i sin bok *Samerna i historien och nutiden* (1982) inträngande analyserat skattefjällsmålet ur samisk synpunkt. Han konstaterar, att domstolarna genom det sätt på vilket målet lades upp från samernas sida sluppit avgöra "i vad mån de intrång som drabbat samerna som folkgrupp varit rättsenliga eller ej". Men den uppläggningsen av samernas talan i målet var ett dilemma också för samesidan. Att påstå äganderätt till vissa fastigheter kom nämligen, enligt Ruong, att splittra helhetsbilden av samernas rätt och de rättsförluster de lidit. Det framstår, anser han, nu klart när processen är avslutad.¹⁷

Det är först genom skattefjällsmålet som det blivit klart vilken stark ställning som samerna av ålder haft bl a på skattefjällen, påpekar samerättsutredningen. Rennäringslagen och annan berörd lagstiftning bör, enligt utredningen, därför anpassas till vad som blivit fastslaget genom domen. HD:s bedömning av arten av samernas rättigheter till mark och vatten har därför också varit utgångspunkt för utredningens förslag att stärka samernas rättsliga ställning.¹⁸

Samefonden

Ursprunget i de jämtländska lappfonderna

De jämtländska renbetesfjällens skogsfond – avkastningen från skogsavverkning på renbetesfjällen – skulle först användas till inköp av mark för utvidgning av renbetesfjällen, men kom efter hand att användas också för andra utgifter för lappväsendet. Jämtlandssamerna ansågs inte ha företrädesrätt till mer än vad som behövdes för renbetesfjällens utvidgning. Frånsett fastighetsinköpen och vissa förvaltningskostnader, kostnader för vägar och broar samt byggnads- och reparationsarbeten, telefonledningar m m till förmån för arrendatorerna på fastigheternas inägor har medel också gått till stödåtgärder för renskötseln inte bara i Jämtlands län utan också inom de båda nordligaste länen.¹¹⁹

Det jämtländska lappväsendets fond, som den andra fonden kallades, tillfördes medel från upplåtelse av jakt och fiske, slätter och bete på renbetesfjällen. Från fonden gavs sedan olika anslag, till jakt- och fiskebevakning, renlån, rovdjurssättningar, olika belöningar, renvaktarstugor och renstängsel, vägar och broar och annat som var nödvändigt för lappväsendet.¹¹⁹

För att tillmötesgå behoven i Västerbotten och Norrbotten beslöt 1914 års riksdag, att 500 000 kr fick tas ur Jämtländska renbetesfjällens skogsfond för att bilda Västerbottens (300 000 kr) och Norrbottens lappfond (200 000 kr). Genom senare riksdagsbeslut överfördes mera pengar till de två nya fonderna.¹¹⁹

Frågan om hur fonderna användes har diskuterats vid flera tillfällen. Riksdagens

revisorerna påpekade 1930, att avkastningen måste göra lappbefolkningen största möjliga nytta, tex genom förädlingsarbete bland renarna och förbättringar av renbetesmarkernas bärighet. Fonderna användes inte tillräckligt produktivt, tyckte de. 1937 års revisorer ifrågasatte dessutom om inte samtliga utgifter för lappväsendet borde betalas över riksstaten. När kostnaderna täcktes genom både fondmedel och skattemedel var det svårt att få överblick över statens sammanlagda kostnader.¹¹⁹

Upplåtelseernas "återbäring" till samebyarna

De pengar som flöt in i Jämtländska lappväsendets fond skulle användas till ändamål som gagnade samerna. Länsstyrelsen hade tidigt en tanke på att anslagen till en lappby skulle vara beroende av arrendekomsterna just i den lappbyn och ville få öppna räkning hos riksbankens lokalkontor i Östersund för varje lappby för sig.¹²⁰

Länsstyrelsen ändrade sig dock och begärde 17 april 1900, att medlen fick ses som en för lappväsendet i länet gemensam fond, oberoende av lappbyarna. Samtidigt begärdes medel för jakt- och fiskebevakning, inköp av renar för fattiga eller mindre bemedlade lappar, gratifikationer åt ordningsmännen, belöningar åt "lappdrängar för god renskötsel" (20–50 kr), särskilda belöningar utöver de som stipulerades i gällande jaktstadga för dödande av varg och järv (50 kr för varg och 30 för järv) och till inköp av stryknin eller annat gift i kampen mot rovdjuren. Länsstyrelsen hade gått händelserna i förväg och utbetalat 165 kr och 75 öre till stryknin och ville nu ha "nådigt godkännande" av åtgärden.¹²¹

Samerna hade också önskat bidrag till

bönderna för att lador för att hin skördeskador och skador, till en s "kosthåll där för underhåll av "s samt till lån för samer som slut len var emellert renskötseln. Men lyser ändå igen anslag till lade man skulle tro, betala sina egen förfaringsätt i muntra lappa ning".¹²²

För övrigt p renskötsel och by underlättar lappbyar, und lappbys renhjo kar på samtlig var det bra me smärre kassor däremot "tord renskötseln". I das, att same positionsrätt och därför ut donjuta de ink upplåtelser i Men inrymni upphävts, på lappar under från en lappby raf renbetesla viss högre gra som lapparn het".¹²²

På 1940-tal fonderna skul sen i Jämtlan

bönderna för att de skulle kunna bygga lador för att hindra renarna från att göra skördeskador och till betalning för sådana skador, till en småskola för samebarn och "kosthåll där för medellösa skolbarn", till underhåll av "sjuka och orkeslösa lappar" samt till lån för inköp av nötkreatur åt samer som slutade med renskötsel. Medlen var emellertid avsedda i första hand för renskötseln. Men några "myndighetsskäl" lyser ändå igenom i texten argumentet mot anslag till lador. Orsaken var inte som man skulle tro, att bönderna själva borde betala sina egna lador, utan att ett sådant förfaringssätt i första hand skulle "uppmuntra lapparna till dålig vakthållning".¹²²

För övrigt påstod lappfogden, att "god renskötsel och rofdjurs dödande i en lappby underlättar renskötseln äfven i öfriga lappbyar, under det att vanvård af en lappbys renhjörd i en trakt menligt inverkar på samtliga byars renskötsel". Därför var det bra med en kassa, medan många smärre kassor till förmån för vissa samer däremot "torde blifva af föga värde för renskötseln". Det kunde visserligen invändas, att samerna "ursprungligen egt dispositionsrätt öfver lappbys skattefjell" och därför uteslutande borde "få tillgodonjuta de inkomster som erhålles genom upplåtelser i de lappbyar de tillhöra". Men inrymningsbrevens rättigheter har upphävt, påminde han, och "en mängd lappar under de senaste åren öfverflyttat från en lappby till en annan, till följd hvaraf renbeteslanden inom länet numera i viss högre grad än förut kunna betraktas som lapparnes gemensamma tillhörighet".¹²³

På 1940-talet föreslogs att de fyra lappfonderna skulle slås samman. Länsstyrelsen i Jämtlands län hade inget principiellt

att invända mot det, "och huru det givetvis ur speciell jämtländsk synpunkt vore fördelaktigare om länets lappfonder fortfarande finge disponeras för i första hand jämtlandslapparna". De samlade fondmedlen måste förvaltas "med vederbörlig hänsyn till deras ursprung".¹²³

Jämtlandssamerna oroade sig för en sammanslagning och för att deras anslagsbehov i framtiden skulle få svårare att vinna gehör, när pengarna skulle delas med andra, men de ville ändå inte motsätta sig förslaget.¹²⁴ Beslut om sammanslagning togs av 1943 års riksdag. Fonden kallades Statens lappfond.

Ersättningar till samer som lidit förluster – inte till statens lappfond!

Riksdagens justitieombudsman föreslog den 24 januari 1966 Kungl Maj:t att ge de renskötande samerna bättre möjligheter att tillvarata sina lagliga rättigheter och att förhindra intrång i dem utan tillräckliga skäl och utan rimlig ersättning. JO påtalade det principiellt stötande i att texten i lappby som kanske orsakades avsevärda förluster inte fick uppbära och disponera ersättningarna för dem. (De vederlag som utgick för intrång på texten renbetesfjällen – ersättningar, avgifter – tillfördes enbart lappfonden.)¹²⁵

JO tog också upp frågan om inte samernas egna organ borde få medinflytande över de lappfondspengar som – även efter en omreglering av rätten till ersättning – skulle komma att användas till förmån för samerna. Samma fråga tog jämtlänningarna Elias Jönsson i Sikås och Erik Larsson i Norderön upp i en motion vid 1967 års riksdag. De föreslog en särskild styrelse för fonden och en namnändring till Samefon-

den. Tredje lagutskottet förutsatte, att den utredning som förberedde en ny rennäringslag ("1964 års rennäringslaga") skulle "beakta vad motionärerna anfört", och därmed lät riksdagen sig nöja.¹²⁵

Samefonden

1971 års riksdag ändrade fonden till Samefonden under en särskild styrelse också med samisk representation (SFS 1971:438). Från Samefonden utgår medel för att främja och stödja rennäringen, den samiska kulturen och samiska organisationer. Inom styrelsen, som har icke-samisk majoritet, finns en särskild kulturdelegation med samisk majoritet som beslutar om medel till kultur- och organisationsändamål. Samefondens behållning var 30 juni 1983 ca 15 miljoner kr.¹²⁶

Nomadisering eller bofasthet

Ur synen på samerna kunde tidigt olika tankegångar spåras. En var att samerna kunde "överleva" bara som renskötande nomader, och därför måste de också leva som sådana och inte förvekligas av "civilisationen". Det var därför lätt att tillvita samerna bristande insikter, vilja eller för-

Makarna Sigrid och Jakob Fjällberg framför sin bostad i Tjournen i Sösjöfjällen. Bostaden är ett mellanting mellan stuga och kåta, med en timrad del och en del med fönster och järnspis, som mest överensstämmer med torvkåtan. Nu var det här ingen "fattigmansbostad", som man kan förledas tro, för familjen Jakob Fjällberg redde sig mycket väl och var en aktad och respekterad samefamilj. Men valet av bostadsstandard styrdes ännu vid den här tidpunkten av omöjligheten att få uppföra riktiga bostäder på renbeteslanden.

måga att
kor, när
stämde m
den borde

När KI
telsen 189
fattas son
lapparnes
anges som
bøjelse hos
det hårda

Lappfog
oblida ög
Där vänje
bekvämlig

*Mangårds
Nils Nils
kombinera
bruk, men
bilden från
skötaren.
uppskattat*

ler

le tidigt olika
r att samerna
i renskötande
de också leva
gas av "civili-
ätt att tillvita
vilj eller för-

llberg framför sin
. Bostaden är ett
ta, med en timrad
ärnspris, som mest
Nu var det här
man kan förledas
g redde sig mycket
terad samefamilj.
yrdes ännu vid den
utt få uppföra rik-

måga att själva förbättra sina levnadsvill-
kor, när verklighetens renskötsel tex inte
stämde med olika önsketänkanden om hur
den borde bedrivas.

När KB i Jämtlands län i femårsberät-
telsen 1891-95 skall förklara vad som upp-
fattas som "tilltagande vårdslöshet från
lapparnes sida i vården af deras hjordar"
anges som orsak "en alltmer framträdande
böjelse hos lappbefolkningen att öfvergifva
det hårda lifvet i fjällen".¹²⁷

Lappfogden Abraham Staaff såg med
oblida ögon på de sk lappbarnhemmen.
Där vänjer sig barnen vid den bofastes
bekvämligheter, påpekade han 1907, och

*Mangårdsbyggnad som tillhörde ordningsmannen
Nils Nilsson Schain i Mittådalens lappby. Schain
kombinerade renskötseln med ett mycket enkelt jord-
bruk, med en häst och ett par kor. På den här
bilden framträder dock jordbrukaren mera än ren-
skötaren. Han höll också ett enkelt men mycket
uppskattat gästgiveri.*

där "lägges grunden till den nu bland
lappungdomen rådande håglösheten för
nomadlifvets strävsamma och på bekväm-
ligheter och njutningar fattiga lif". Tror
någon, frågade han, "att en lappyingling
eller flicka, som under några år fått åtnju-
ta den bofastes bekvämligheter, såsom
varm bostad, bäddad säng, dukat bord
mm med glädje återgår till nomadlifvets
enkla förhållanden?" Den som betvivlar
sakförhållandena kan studera nomadlivet
hos en del lappar, som tillägnat sig de
bofastas vanor, fortsatte han. "De gå kläd-
da i moderna kläder, ja, de hafva t o m låtit
draga en telefonledning till sitt hufvudlä-
ger!" Där vistas de medan renhjorden
sköts endast av en och annan dräng. Ren-
skötseln kan då inte bli vad den var "gam-
malt, då hela familjen, män, kvinnor och
barn oafbrutet följde renhjorden, alla vid

behov deltagande i dess bevakande och skötande".¹²⁸

Under det utredningsarbete som ägde rum under 1910-talet, hade en av de sakkunniga, jägmästaren Eric von Sydow, år 1913 gjort en rundresa i några av samebyarna. Under resan förde han noggranna dagboksanteckningar.¹²⁹

Det är lätt att se vad von Sydow egentligen var ute efter. Han ville uppenbarligen bilda sig en uppfattning om hur "lapskt" samerna levde, mätt naturligtvis efter hans egen måttstock. Varje spår av intensiv renskötsel får högt betyg, och det får också sådan livsföring i övrigt, klädsel och yttre attribut, som tydde på att man än så länge var opåverkad av den omgivande bygdekulturen.

Lappläget i Storhogna (inom Idre lappby) består av fyra kåtor och en mjölkningshage, berättar von Sydow, och är beläget ca 100 m ner i barrskogen. "Det hela gjorde ett lapskt intryck!" Tog in hos ordningsmannen Jon Jonasson (senare Fjällgren, då 46 år gammal). Denne kom strax efteråt hem från renskogen, där han och sonen samlat renar och mjölkat, så att de hade med sig en hämtare hem. Om idrelapparna säger han, att de tycks vara "fullgoda renskötare, så länge det nu kan räcka". Ingen av dem har hus, endast en har häst och stall.

Renskötseln i Tännäs "är ännu icke alldeles ur sina gängor, men det lutar åt det hållet", rapporterade von Sydow därifrån, "ty lapparne hafva hus i Käringsjön, visserligen inga kor än, men häst och en del getter. Och de har själfva börjat bo allt längre tider i Käringsjön". Från Storvallen, huvudviste i Åre-Storsjö lappby, noteras att "lapparne bo i stugor", men att "endast ett fåtal hafva kor". Kåtorna användes sommartid ibland. "De äro försed-

da med täckta tak, jernspis, fönster osv." I Storvallen hade von Sydow tagit in hos förre ordningsmannen, gästgivaren Nils Nilsson (senare Schain). Denne har "byggt gård med två stora byggnader, en för handelsboden, men familjen bor i kåta om sommaren". Och i Ljunggris "tog jag in hos Jon Elias Jakobsson, den rikaste lappen i Åre-Storsjö". Han har jordbruk i Ljungdalens by men använder Ljunggris som fäbod. Det är en gammal lappvall. Han bor där i kåtor men har en stuga för resande. Den användes flitigt till förvaringsbod för mat och kläder.

Inte heller renskötseln i Oviksfjällen fick något bra betyg, och skälen till det kan man med lätthet räkna ut av det von Sydow tidigare skrivit i dagboken. Han tycktes vara fixerad vid vad han trodde vara "inverkan på lapparne af svenska kulturen, turistväsendet m.m." Liksom från Tännäs rapporterade han, att "lapphusbönderna hafva slutat att själfva gå ute aktivt i renskötseln". Det var enligt honom också negativt, att lappbyns renar hölls i en enda hjord. Samerna hade då inte samma ansvar för dem, påstod han. "Då en del äro försumliga, blifva de försumliga alla". Och när samerna berättade för honom, att de behövde utvidga sina renbetesmarker, så visade de enligt von Sydow, "att det är dåligt slag i lapparne".

Uppfattningen om "kulturens skadliga inverkan på samerna och renskötseln" var kanske ett tidsdrag som sådana som Eric von Sydow underbläste. Men han gjorde också rent personliga utfall. Om en av samerna i Storvallen hette det to m att han gjorde "ett ofördelaktigt intryck", därför att han "hade fotografiapparat, svenska kläder, illustrerade tidningar och to m pince-nez". Lapparne flytta aldrig, hette det vidare, "och göra troligen ej

Kaj
lets
mea
de f

mång
sitt n
inte h
hur s
de lev
"Så
der",
leva, l
turistf
såg en
som e
platser
grad a
bliva
ogynns
man i
allt ni
snabbt

öster osv." I tagit in hos givaren Nils Denne har byggnader, en en bor i kåta is "tog jag in i rikaste lapp- r je bruk i der Ljungris nal lappvall. en stuga för gt tj" förva-

Kafferast under kalvmärkning i Oviksfjällen i seklets början. Att på det här rofulla sättet ta sig tid med det hörde också den intensiva renskötseln till.

"Nej, nu åker termosflaskan fram, och på stående fot dricker dom sitt kaffe. Sedan iväg."

öksfjällen fick till det kan det von Syn. Han tyckte trodde vara enska kultu- liksom från t "lapphus- ilfva gå ute nligt honom renar hölls i då inte sam- an. "Då en försumliga tad r ho- sina renbe- von Sydow, ne".

ns skadliga kötsel" var ia som Eric han gjorde Om en av et tom att t intryck", rafiapparat, lningar och ytta aldrig, troligen ej

många andra resor än till Östersund för sitt nöjes skull". Tydligare kan von Sydow inte ha visat sin förutfattade inställning till hur samerna enligt hans uppfattning borde leva och förhålla sig.

"Så länge som lapparna förblifva nomader", så länge skall också samekulturen leva, hade K B Wiklund skrivit i Svenska turistföreningens årsskrift 1903, och han såg en övergång till mera fast bosättning som ett hot mot framtiden. "Särskilt på platser, där turisttrafiken nått en högre grad av livlighet, kan den för lapparna bli en olägenhet och utsätta dem för ogynnsamma inflytelser".¹³⁰ Anders Backman i Kövra såg 1909 också en fara i "den allt nivellerande civilisationen", som "så snabbt tränger in äfven bland fjällen till

följd därav våra nomaders enkla naturlif snart är en saga blott".¹³¹

Men samtidigt som "den verkliga vildmarkens lappar" på ett håll betraktas som föredömliga samer, räknas "civilisationen" andra samer till förtjänst. Hos en bofast same i Mittådalen (Storvallen) i Härjedalen "väntade nöjsamma och lärorika upplevelser och bekantskaper" vid Karl Erik Forsslunds besök: "Lappar som icke blott äro bofasta utan också ha handelsbod, ha taflor på väggarna (Tirén och Ankarcrona!), ha en kammare med skrifbord, bokskåp, väggur i jugendstil, en fiol därunder. Lappar – jugendstil – telefon... det är en företeelse som man inte är van att kombinera!" (1908)¹³²

Ovikens lappar lära höra till de mest bildade lapparna, påstod Ernst Beckman (1902), och så moderna saker som kikare och livförsäkring finner man bland dem. "De sitta för att begagna lappbyordningsmannens egna ord, närmare civilisationen och draga därav mycket lärdomar".¹³³

"Det går inte tvinga lappar förbli lappar!"

Efter flera års utredningsarbete avgav regeringen Hammarskjöld en proposition i "lappfrågan" till 1917 års riksdag.¹³⁴ Det var ett försök att bättra på 1898 års renbeteslag, som ansågs behöva en genomgripande revision. Men regeringen ville redan 1917 ändra på lagen "i vissa frågor som äro av trängande art".

En sådan brådskande fråga gällde "lapparnas rätt att bosätta sig på Kronans marker i trakter, som är avsedda för renskötseln", med andra ord om samerna skulle tillåtas uppföra bostadshus. Rätten för samerna att "begagna sig av land och vatten för sig och renarna" medförde ingen rätt att slå sig ned som bofast, hette det i propositionen.

Att samer utan särskilt tillstånd slagit sig ner på renbetesland hade ändå hänt i

ganska stor utsträckning. Det var samer som av ålder eller sjukdom inte orkat med renskötseln, men också samer som "ehuru ännu kraftiga, tröttnat på nomadlivet". Dessutom hade samer uppfört fast bostad utan att överge renskötseln. I Jämtland hade det skett under längre tid med myndigheternas goda minne, även om en viss legalisering av sådan "otillbörlig" bosättning efter hand ägt rum. Några nya "olaga bosättningar" kunde fortsättningsvis inte tolereras. För framtiden skulle gälla, "att lappar liksom andra personer endast på grund av Kungl Maj:ts särskilda medgivande skulle få slå sig ner på odisponerad kronomark i lappmarkens fjälltrakter eller de jämtländska renbetesfjällen".¹³⁵

I fråga om de renskötande samerna var regeringens ställningstagande klart nega-

Tältkåta av klykstångstyp som användes av Lars Larsson Kråk de första åren efter hans ankomst till Handölsfjällen 1916.

tivt. Det fanns lättare sätt att leva envar som lapp, klart, att r utan stora levnadssätt i renskötseln i re den jordbru rats". Man och jordbru dan måste i skötseln och eller hemm också förlora

Först när gens bord be maren yrka med provin Lycksele son återfinns Ing Johan Olofs motionärerna män instäm Rödningsber Funäsdalen.

Men mot hur regering befolkningsde merär förorsä na så mycket te som lappar gande orsak själva satts i syn på saken gällt lapplags de alltid sköti och hade sam var det ändå icke lapparna Det var samr tionen, och Västerbotten för att inte sä

var samer
orkat med
om "ehuru
madlivet".
fast bostad
Jämtland
med lapp-
om en viss
ig" bosätt-
nya "olaga
ngs" inte
gälla, "att
endast på
lda medgi-
disponerad
rakter eller
".¹³⁵
amerna var
klart nega-

ändes av Lars
hans ankomst

tivt. Det fanns ingen anledning att underlätta deras bosättning, eftersom det "för envar som känner förhållandena borde stå klart, att renskötsel i allmänhet ej kan utan stora olägenheter förenas med fast levnadssätt". Där det förekom "hade renskötseln i regel urartat och förhållandet till den jordbrukande befolkningen försämrats". Man skulle få kombinera renskötsel och jordbruk bara i två generationer, sedan måste man bestämma sig: välja renskötseln och fortfarande "anses som lapp" eller hemmanet, nybygget och därmed också förlora rätten till renskötsel.¹³⁵

Först när propositionen låg på riksdagens bord började debatten. I Andra kammaren yrkades genast avslag i en motion med provinsialläkaren E. F. Hellberg i Lycksele som första namn, men där också återfinns Ingebrikt Bergman i Tännäs och Johan Olofsson i Digernäs. Med de 19 motionärerna hade ytterligare 42 riksdagsmän instämt, bland dem Nils Olsson i Rödningsberg och Christian Eriksson i Funäsdalen.¹³⁶

Men motionärerna kritiserade också hur regeringsförslaget kommit till. "Ingen befolkningsdel har i förhållande till sin numerär förorsakat de svenska myndigheterna så mycket besvär och lagstiftningsarbete som lapparna", hette det, men en bidragande orsak var, "att lapparna aldrig själva satts i tillfälle att få framställa sin syn på saken och sina önskemål, när det gällt lapplagstiftningen". Utredningar hade alltid skötts av "svenska ämbetsmän", och hade samerna hörts över förslaget, så var det ändå ämbetsmännens åsikter men icke lapparnas som kommit till synes". Det var samma fel med den här propositionen, och den hade "bland lappar i Västerbotten och Jämtland väckt stor oro, för att inte säga bestörtning".¹³⁶

Från 1950 blev det möjligt också för renskötande samer att få statliga bostadslån. Därmed togs ett stort steg för att avhjälpa samernas bostadsnöd. Detta hus i Vinklumpsfjället, Hotagens sameby, uppfördes kring 1950 och skiljer sig till utseendet inte från andra hus som uppfördes på landsbygden vid denna tid.

Vid utskottsbehandlingen reserverade sig utskottsordföranden Carl Lindhagen i Stockholm och Karl Karlsson i Mo. De krävde, att allt som rörde samernas bostättningsfråga skulle uppskjutas och tas upp på nytt först i samband med den större lagrevisionen. Lagförslaget rörde nämligen "lappfrågans vitalaste och ömtåligaste delar". Det sägs i propositionen, anmärker de, att lapparna inte haft någon rätt att uppföra bostadshus på sina områden. Rätta förhållandet är snarare, att lagstiftaren dittills inte reflekterat över det. Lagen byggde på nomadlivets gamla seder och bruk. En ny tid hade nu däremot "även hos lapparna" skapat nya behov. Där fanns en längtan efter en ordentlig, människovärdig bostad, där de små barnen kunde ha skydd, där hustrun kunde föda barnen och där familjen i sin helhet kunde finna någon trevnad och en varaktig stad. Skulle lagstiftaren återföra utvecklingen till vad som gällt i forna tider eller sanktionera den uppkomna seden? frågade de. Reservanterna sade sig inte försvara bo-

sättning var som helst. Bosättningen borde ordnas enligt lag. Men i den skulle stadgas, att de hade rätt att bygga både kåtor och bostadshus.¹³⁷

I riksdagsdebatten försvarade justitieministern Steno Stenberg och civilministern Oscar von Sydow propositionen. En rationell renskötsel kan inte bedrivas från en fast bostad, sade Stenberg i Första kammaren. Familjemedlemmarna blir då benägna att stanna hemma, särskilt lappkvinnorna, och de bör också delta i arbetet. Annars blir inte renskötseln längre hela familjens angelägenhet. Även "tankegången" skulle förändras: bli den bofastes, inte lappens. Ministern visste också vad som vidare skulle inträffa. Det är inte nog med att lappen skaffar sig en bostad. Snart börjar han odla något kring huset. Det blir en täppa som kan föda kanske en häst eller en ko. Det uppstår en jordbrukslägenhet –

Liksom hos landsbygdens befolkning i övrigt fanns det hos samerna en önskan om bättre bostadsförhållanden. Under efterkrigstiden vidtog staten en rad åtgärder för att förbättra de bofastas bostadsstandard. Ett visst intresse riktades också mot samerna, och här har några herrar från länsbostadsnämnden kommit till Mittådalen för att inspektera bostäderna där.

mitt uppe i rentrakterna!¹³⁸ Även von Sydow berättade för Andra kammaren vad som skulle hända om en lapp byggde sig en stuga. Först stannar kvinnorna hemma. De dricker sitt kaffe vid spisen och röker sin pipa "och gör för resten ganska litet". Sedan stannar familjefäderna hemma osv.¹³⁹

Men det fanns riksdagsmän som inte accepterade uppfattningen att samerna skötte sina renar sämre, om de bodde i hus i stället för i kåtor. Gustav Rosén från Västerbotten (senare landshövding där) efterlyste ett medicinskt utlåtande om förhållandet att bo i kåta året om. Han

Några av de som bodde i kåtor i Östersund 1911. I förgrunden: Kristina Thuri. Längst bak: Fredrik Nils och Karin Stenbe

trodde också, att det var ett utmärkt förhållande för lapparna, kanske inte för lands".¹⁴⁰ E. F. von Sydow sade, att "man måste se till att det lyckas tvinga lapparna att vara människor, att räkna, köpa tid

Kärnpunkten i debatten, om man skulle bosätta sig utar, konstaterade C. G. von Sydow samtidigt

Några av deltagarna vid samernas landsmöte i Östersund 1918. Längst fram står Maria Ringdal, Kristina Dorra, Anna Thomasson och Johan Thuri. Längre bak står bl a Lars Larsson Kråik, Fredrik Nilsson, Jonas Åhrén, Per Larsson och Karin Stenberg.

frågan gällde. Reservanterna vill också ha kontroll, sade han, men ett annat slags kontroll. "Herrarna tänker att kontrollen skall gå ut på att förintä lapparnas spirande sedvänja att bo i hus. Vi vill däremot att man skall utgå från denna sedvänja och på denna bygga upp en lagstiftning som ger nödig kontroll på bosättningen och renskötseln". Det är den stora skillnaden. "Ni vill föra utvecklingen tillbaka emot naturens lagar – vi åter vilja att lapparna skola betraktas som svenska medborgare och få följa med sin tid".¹⁴²

Riksdagen uppsköt samernas bosättningsfrågor till den kommande lagrevisionen. Den uttalade också, att samerna borde beredas tillfälle att vid ett gemensamt lappmöte få uttala sig om den kommande lagrevisionen.¹⁴³

Det första möte som gjorde anspråk på att företräda de svenska samerna i sin hel-

trodde också, "att denna lag passar alldeles utmärkt för Norrbottens lappar men kanske inte för Västerbottens och Jämtlands".¹⁴⁰ E F Hellberg i Lycksele försäkrade, att "man aldrig skall föreställa sig att det lyckas att genom lagparagrafer tvinga lapparna att förbli lappar". Lapparna är inte annorlunda skapade än andra människor, sade han. "De skriva, läsa, räkna, köpa tidningar etc".¹⁴¹

Kärnpunkten i tvisten var enligt civilministern, om lapparna ska ha rätt att bosätta sig utan någon som helst kontroll, konstaterade Carl Lindhagen, men påpekade samtidigt att det inte alls var det

het var "svenska lapparnas landsmöte i Östersund", som ägde rum 5-9 februari 1918. Mötet uttalade, att boningshus inte var något man måste lagstifta mot i renskötseln och inte heller mot möjligheten att idka renskötsel och jordbruk samtidigt. Av jämtlandssamerna var dock Lars Larsson Kråik från Handölsdalen tveksam till nybyggen på renbetesfjällen, och det var också Jonas Åhrén från Frostviken. Utrymmet inom många lappbyar var redan ganska litet, menade Åhrén, och därför borde man hellre ta i anspråk de nybyggen som redan fanns.¹⁴⁴

Kartläggning av samer som har renar, odlar potatis eller har järnspis i kåtan

När man går igenom 1919 års lappkommittés efterlämnade handlingar blir man både lite överraskad över den art av kartläggning av samernas förhållanden som den ägnat sig åt och samtidigt lite förskräckt över delar av de personuppgifter som finns där.

Albin Neander gjorde för kommitténs räkning en översikt över samebefolkningens yrkes- och bostadsförhållanden. Den "mest lapska lappbyn" i Jämtlands län skulle enligt hans måttstock vara Hotagen, där det uppgavs finnas 5 hushåll omfattande 12 personer och samtliga var enbart renskötande och nyttjade endast kåta som bostad. Den största spridningen inom en och samma lappby visade Offerdals västra lappby, där bara 4 hushåll var enbart renskötande. Av dessa nyttjade 3 endast kåta, medan 1 hushåll bodde i hus. Av de icke renskötande nyttjade 3 hushåll odling på annan mark, varav 1 som backstugusittare på enskild mark och 2 på Kronans mark (med uppgiften "utan tillstånd, som

inhyseslägenhet"). 1 hushåll hade annat yrke än jordbruk, 2 hushåll hade "lösa arbeten", och 6 hushåll utgjordes av "övriga, icke renskötande fjällappar".¹⁴⁵

Men 1919 års lappkommitté kompletterade Neanders kartläggning genom samtal med jämtlandssamerna sommaren 1920.¹⁴⁶ Någon kombination av renskötsel och jordbruk av det slag kommittén avsåg fanns enligt samerna inte i Jämtland. Olof Liljedal i Handölsdalens lappby hade dock nyligen förvärvat ett hemman. Där emot hade flera samer "upptagit lägenheter utan särskilt tillstånd å Kronans mark", även med mycket enkelt jordbruk, kor och getter.

Från Tännäs uppgavs att de renskötande samerna hade stugor vid Käringsjön (höst- och vårviste). Där fanns åtta stugor, men platsen erbjöd ringa möjligheter till ett verkligt jordbruk, även om det i närheten fanns ett par självägande bönder. I Oviksfjällen bodde Fredrik Nilsson i stuga men saknade både odling, häst och getter. Pål Fredrik Nilsson hade stuga, odling och häst, medan Nikolaus Nilsson och Nils Jonasson hade stuga, häst och getter men ingen odling. Från Offerdal uppgavs, att såväl Nils Andersson Bergkvist som Anders Olsson hade stuga, häst och kor, och Gunilla Doj stuga och odling men varken häst eller kor.

Då det gällde att bygga stugor anslöt sig de samer som deltog i sammanträdet i Jänsmässholmen (lappbyarna i Frostviken, Hotagen, Offerdal och Kall) till ett uttalande som västerbottensamerna tidigare gjort för kommittén. De hade menat, att renskötande lapp borde ha rätt att bygga ett hus på höst- och vårlandet och hålla några getter men inga kor. "Lägenheten" fick inte vara nybygge utan uteslutande användas i renskötselns intresse. Lämpli-

Med de
hus, som
utsträckt
bebyggelse
stalliga
lokala b.

gaste läge
från rena
i övre bj
klok lapp
kåta". Sa
(Handöls-
Anarisets
tande san
stuga vid
varmare
gan skulle
renbetesla
en gräsva
några get
ligen bra

Vid san
Jonasson
i kåta som
han haft
hade kom
tan inte ha
Allt förfor
de varje re
stuga. Re
huvudnär
under en

hade annat
hade "lösa
des av "öva-
ar".¹⁴⁵

komplette-
nom samtal
rer. 320.¹⁴⁶
skötsel och
ittén avsåg
ntland. Olof
pp' hade
nman. Där-
git lägenhe-
å Kronans
lt jordbruk,

Med de statliga bostadslånen på 1950-talet kom de hus, som uppfördes av samerna att i allt mindre utsträckning skilja sig från landsbygdens övriga bebyggelse. Denna likriktning med hjälp av de statliga bostadslånen drabbade även svenskarnas lokala byggnadskultur.

renskötan-
Käringsjön
åtta stugor,
jligheter till
det i närhe-
e bönder. I
lsson i stuga
t och getter.
t, odling och
och Nils Jo-
ge men
uppgavs, att
ist som An-
och kor, och
me arken

or anslöt sig
manträdet i
a i Frostvi-
Kall) till ett
umerna tidi-
hade menat,
rätt att byg-
det och hålla
lägenheten"
uteslutande
sse. Lämpli-

gaste läget vore någon central plats, vari-
från renarna bäst kunde övervakas, såsom
i övre björkskogsregionen "eller där en
klok lapp eljest plägade anlägga sin torv-
kåta". Samerna som mötte upp i Vallbo
(Handölsdalens, Tranris, Tossåsens och
Anarisets lappbyar) hävdade att renskö-
tande samer borde ha rätt att bygga sig en
stuga vid höst- och vårvistet för att få en
varmare och mera hygienisk bostad. Stu-
gan skulle få lösas in av den som övertog
renbeteslandet. Man borde också få göra
en gräsvall kring stugan för att få foder åt
några getter och en häst. Hästen var näm-
ligen bra att ha vid flyttningarna.

Vid sammanträdet i Ljusnedal hade Jon
Jonasson Fjällgren sagt, att han alltid bott
i kåta som han satt upp på sådant ställe att
han haft överblick över renarna. Men han
hade kommit till den övertygelsen, att kå-
tan inte hade framtiden för sig som bostad.
Allt förföres i den, tyckte han. Därför bor-
de varje renskötande lapp ha frihet att bo i
stuga. Renskötseln var dock fortfarande
huvudnäringen och stugan bara bostad
under en del av året eller om vintern.

Flyttningarna med renarna skulle inte
hindras på något sätt av det. Fastän han
själv aldrig haft getter insåg han dock för-
delen av att ha tillgång till mjölk. Samerna
skulle "kunna vända en torva" för att få
bättre bete för getterna. Att bosättning i
stuga skulle leda till lättja vore ett oriktigt
antagande, menade Fjällgren också. Slog
man sig ner på grund av lättja, kunde man
nämligen lika väl ligga i kåta som i stuga.

Torkel Andersson i Frostvikens södra
lappby (bofast same) föreslog tex att de
kronohemman som fanns på renbetesfjäl-
len i första hand skulle upplåtas till samer,
och Kristoffer Andersson i norra lappbyn
menade, att en sådan företrädesrätt för
samer inte skulle locka någon bort från
renskötseln. Men samerna ville helst stan-
na i sina gamla hemtrakter. Vore samer
bosatt uppe på renbeteslandet, hade han
hopp om att hans barn, även om han själv
upphört att sköta renar, skulle ägna sig
helt åt det, men blev han flyttad utanför
renbetesfjällarna skulle han inte kunna hop-
pas på det.

I sitt betänkande (SOU 1923:51) gjorde
1919 års lappkommitté vissa principut-
talanden som avvek från tidigare uppfatt-
ningar från ansvarigt myndighetshåll. Den
tog tex avstånd från uppfattningen att
samerna inte lämpade sig för annat arbete
än renskötsel. Där samer bedrivit lite jord-
bruk ansåg sig kommittén ha fått stöd för
åsikten, att det i allmänhet inte var sämre
än annat jordbruk under liknande beting-
elser.¹⁴⁷

I den så omdiskuterade frågan om sa-
merna skulle få bo i hus eller inte fäste
kommittén uppmärksamheten på att det
faktiskt var så – hur man än tolkade den
gällande renbeteslagen – att renskötande
samer sedan lång tid tillbaka nyttjat sko-
gen för att uppföra andra bostäder än kå-

tor. Man måste därför utgå ifrån verkligheten. Samerna själva hade också framhållit att god eller dålig renskötsel hade mycket litet att göra med om de bodde i hus eller i kåta, utan mycket mera med hur intresserad man var av renskötsel. Försumlighet i renskötseln borde enligt kommittén också motverkas på annat sätt än genom förbud att "uppföra renvaktarstugor på renbeteslanden".¹⁴⁸

Rätten att uppföra timrade stugor skulle ges med vissa förbehåll. Länsstyrelsen skulle bestämma var stugorna fick byggas som en garanti för att de inte hindrade renskötseln. Det gällde bara att "inrätta bostad för den tid renskötseln bedrivs å trakten".¹⁴⁸

För att få riktig kontroll ville man förhindra att en same först bara byggde en förrådsbod och sedan flyttade in i den och använde den som bostad. Så här majestätsiskt lät förslaget till lagtext: "Därest å kronomark uppförd bod eller annan till bostad icke avsedd byggnad... utan vederbörligt tillstånd tages i anspråk för bostadsändamål annat än för tillfälligt behov, må... sådan byggnad genom kronobetjäningens försorg nedrivs". Att samerna fick tak över huvudet var således av mindre betydelse än att en bod skulle vara en bod och en bostad vara en bostad! Även om lappkommittén bröt mot de gamla myndighetstänkarna så fanns det som synes ändå mycket av det gamla myndighetstänkandet kvar bakom "reformförslaget".¹⁴⁹

Enligt den övergångsbestämmelse i renbeteslagen som tillkom 1917 skulle Kungl Maj:t – i avvaktan på den kommande lagrevisionen – bestämma om, när och var en renskötande same kunde få bygga ett bostadshus utan hinder för renskötseln.¹⁵⁰ Det här var alltså så viktigt att det var ett

regeringsärende! Några exempel på sådana beslut:

- lappmannen Jonas Persson Middagsfjäll att få uppföra en stuga vid Grönsjön inom Tännäs lappby (7 maj 1926)
- lappmannen Bengt Olof Olofsson att få uppföra ett mindre boningshus i Glens lappläger inom Tossåsens lappby (12 november 1916)
- lappmannen Jonas Nilsson att få uppföra ett boningshus i Härbergsdalen inom Frostvikens mellersta lappby (17 september 1927).

För att samerna inte skulle lockas att intressera sig mer för jordbruk och därvid åsidosätta "skyldigheten att tillbörligen vårda renarna" krävdes enligt lappkommittén en viss ordning. Skulle man anlägga ett potatisland eller bärga hö från någon äng "måste odlingen vara av mindre omfattning". Länsstyrelsen borde därför "bestämma odlingens storlek och beskaffenhet".¹⁵¹

"Lapp må uppföra stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad"

De nyttjandeupplåtelser Johan Widén behandlade i en särskild utredning avsåg försörjning för samer som lämnat renskötseln. Samband med renskötsel hade däremot beslutet i 1928 års renbeteslag att renskötande lapp skulle få uppföra "stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad", och vid den uppta mindre odling, om det inte besvärade renskötseln. Stugan skulle vara för renskötselns behov, fick inte vara större än nödvändigt, och övriga samer skulle först höras om lämpligheten. Länsstyrelsen skulle också avgöra vad som

skulle ske med ren slutat var; synsättet att regick att förena var därmed, åtgivet.

Jämtlandssan också i "Jämt. Där anknyter n sionen, att ren

I det här huset tertiid åren 192 som hyrde ut i vistades med re. set, som var u, kallt och hade i man ser hur hu kor finns i väg, under natten.

Huset hade i del, troligen m person i byn. I hus själva utan

på såda-

Middags-
vid Grön-
nå 1926)
son att få
is i frys-
kylby (12

få uppfö-
den inom
(1, 12 p-

tas att in-
ch därvid
illböriligen
lappkom-
man anlägg-
s från nå-
av mindre
de därför
ch beskaf-

eller
ds-

Widén be-
avsåg för-
t renskö-
tade där-
teslag att
öra "stuga
byggnad",
ig, om det
gan skulle
inte vara
iga samer
ten. Läns-
vad som

skulle ske med byggnaden, när innehavaren slutat vara rensköttande. Det gamla synsättet att renskötsel och bofasthet inte gick att förena för en rensköttande same var därmed, åtminstone principiellt övergivet.

Jämtlandssamernas bostadsfråga togs upp också i "Jämtlandsutredningen 1940".¹⁵² Där anknyter man till den tidigare diskussionen, att rensköttaren, när han fått en

I det här huset hölls skola i Jämsmässholmen vintertid åren 1923-25. Det ägdes av en renägare, som hyrde ut det till skolan under den tid han vistades med renhjorden på vinterbeteslandet. Huset, som var uppfört av bräder, var dragigt och kallt och hade dålig isolering. Grunden var dålig, man ser hur huset har sjunkit vid dörren och sprickor finns i väggarna. Vattnet i hinken frös till is under natten.

Huset hade ägaren själv uppfört med egna medel, troligen med hjälp av någon byggnadskunnig person i byn. På den tiden fick renägarna bygga hus själva utan lån, eller bo i kåta.

fast bostad, kunde lockas kvar vid ett viste i stället för att följa renhjorden. "Det torde inte kunna förnekas, att en sådan risk föreligger", kunde utredningen tydligen inte undvika att medge, men säger samtidigt, att "det torde icke vara överdrivet om man antager, att kåtorna för närvarande avskräcker de unga lappmännen och lappkvinnorna att fortsätta som rensköttare".

Det andra samiska landsmötet i Arvidsjaur 1937 hade fö krävt bättre bostäder för rensköttande samer, eftersom kåtorna ansågs mycket dåliga och ohygieniska.¹⁵³ Jämtlandssamerna hade sommaren 1939 så gott som enstämmigt framhållit, att en ändring måste ske, om de uppväxande lapparna skulle fortsätta som rensköttare.¹⁵²

Några rensköttande samer hade redan på egen hand uppfört bostad, konstaterar Jämtlandsutredningen, medan andra inte haft råd till det och fått nöja sig med "syn-

nerligen primitiva byggnader" eller torvkåtor med kokspis. Om man tyckte att samerna skulle ha tillfredsställande bostäder, fordrades bostäder för omkring 100 renskötande familjer. Länsstyrelsen förutsatte fritt virke på rot och visst kontantbidrag (ej över 2 500 för nytt hus och 1 000 kr för reparation av äldre hus). Samerna själva förutsattes hjälpa till med att gräva grund, avverka timmer och vara hantlangare under byggnadsarbetet.¹⁵² Det sistnämnda avsåg sannolikt att också stärka intresset hos den samiske husbyggaren för att hålla bostaden i gott skick.

Generaldirektören i kammarkollegiet, Lennart Berglöf, svarade för utredningar kring samerna under 1940-talet. Han utredde bostadsfrågor för både renskötande och icke renskötande samer.¹⁵⁴ I vad som kan bedömas som hans huvudbetänkande om "åtgärder till stöd för de renskötande lapparna" (SOU 1942:41) har han behandlat bl a renskötarnas bostäder, som efter hand blivit en av de mest angelägna frågorna bland jämtlandssamerna.¹⁵⁵

Lennart Berglöf är i principfrågan lite ambivalent. Han accepterar att renbeteslagen medger renskötande lapp att "uppföra stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad", men säger samtidigt, att man måste ha garantier för att kunna "förebygga en ogynnsam utveckling och hindra systemets urartning", vad han nu menar med det. Statsbidrag kan därför bara komma ifråga för "vanlig husbyggnad", inte för "ladugård eller lada". Det säger sig självt, påpekar han, "då uppförandet av sådan byggnad är förbjudet". Han delar också den tidigare konservativa synen på förening av jordbruk och renskötsel såsom "synnerligen olämplig". För att "bryta lapparnas okunnighet" i fråga om bostäder och byggnader borde länsstyrelserna

fästa uppmärksamhet på skyldigheten att hörsamma bestämmelserna. Och "tredskas lappen", kan det bli vräkning.¹⁵⁵

Blir samernas eftergivenhet för de nyheter de möter alltför stor, kan allvarliga följder uppstå. Stugorna kan lätt fresta renskötarna att stanna hemma, upprepar han tidigare farhågor. Lapparna klär sig inte heller förnuftigt längre. Det tunnare materialet i kläderna är mindre motståndskraftigt mot köld och väta och gör renvaktarna mera beroende av väderlekens växlingar, menar Berglöf. Vad matfrågan angår, kan det mången gång bereda "vid bofastas kost vana lappar" svårigheter att skaffa de varor som behövs.¹⁵⁵

Några djärva förslag fanns det således inte i bostadsfrågan. Berglöf återger ett förslag från lappfogden i Jämtlands län, Waldemar Gardham. Det hade hänt, att samer på vinterbeteslanden inte kunnat ta in hos bofasta utan behövt ordna egen bostad. I stället för kåtor hade de velat använda en liten monteringsbar stuga för att få bo lite bekvämare och få bättre skydd för sina tillhörigheter. Men markägaren hade inte velat ge plats för en sådan stuga. Lappfogden ifrågasatte nu om inte renbeteslagen kunde ändras så, att samerna, förutom kåtor, fick uppföra också flyttbara vaktstugor på vinterlanden, när renbetning var tillåten där. Berglöf ville inte föreslå något sådant utan bara fästa uppmärksamheten på förslaget. Först "synes ett starkare, bestående behov böra föreligga", heter det med full byråkratisk täckning för att låta förslaget bli oprövat.¹⁵⁵ Gamle ordningsmannen i Handölsdalens sameby, Lars Larsson Kråk (f 1875) stödde lappfogden i förslaget om den flyttbara bostaden. Man kunde bo nära renhjorden då, närmare än i husrum hos bofasta, kanske långt från renarna, tyckte han.¹⁵⁴

Statsbid bostäder av tältut

Berglöfs h
för prop
följde Ber
maximerat
att lappen
huset! Hän
pens egen
pengar, ma
bete". Men
tigt, "att l
bedriva de
under såda
densamma
ar, för vilka
sig".

Det här t
inte helhjä
slog nämlig
ges för inkö
pen icke fr
kåtorerna mo

Länsstyre
rande en s
Gardham o
men förslag
nistern på u
tidigare gjo
knappast fö
inspektören
ringen, att s
ladugård ocl
cis så som J
södra lappby
Att staten s
bildade min
lapparnas vi
med om, bl
par "vore ol
skötseln driv

digheten att
Och "tred-
kning.¹⁵⁵

för de nyhe-
in allvarliga
n lätt fresta
ia, prepar
arna står sig
Det tunnare
mindre mot-
väta och gör
av derle-
if. Vad mat-
n gång bere-
oppar" svårig-
behövs.¹⁵⁵

s det således
f återger ett
mtlands län,
ade hänt, att
nte kunnat ta
dna egen bo-
velat använ-
uga för att få
tre skydd för
ägaren hade
sådan stuga.
n in. renbe-
att samerna,
ckså flyttbara
när renbet-
vill te före-
sta uppmärk-
st "synes ett
ra föreligga",
k tackning för
at.¹⁵⁵ Gamle
alens sameby,
stodde lapp-
yttbara bosta-
enhjorden då,
ofasta, kanske
an.¹⁵⁴

Statsbidrag 1943 till renskötar- bostäder – men också till inköp av tältutrustning!

Berglöfs huvudbetänkande låg till grund för prop 1943:110.¹⁵⁶ Jordbruksministern följde Berglöfs förslag om statsbidrag, maximerat till 3 000 kr. Vidare krävdes, att lappen först fått tillstånd att uppföra huset! Hänsyn skulle också tas till "lappens egen förmåga att själv bidraga med pengar, material, transporter och eget arbete". Men det angavs samtidigt som viktigt, "att lapparna bereds möjlighet att bedriva denna för dem speciella näring under sådana former, att de kvarhålls vid densamma och icke lockas över till näringar, för vilka de icke på samma sätt lämpar sig".

Det här tyder på att jordbruksministern inte helhjärtat stödde förslaget. Han föreslog nämligen, att statsbidrag också skulle ges för inköp av tältutrustning, så att "lappen icke frestas att utan anledning byta kåtorna mot fasta bostäder".

Länsstyrelsen föreslog i sitt remissyttrande en sådan ändring som lappfogde Gardham och jämtlandssamerna önskat, men förslaget avvisades av jordbruksministern på ungefär samma sätt som Berglöf tidigare gjort: "Något större behov torde knappast förefinnas".¹⁵³ Och nomadskolinspektören Axel Calleberg föreslog regeringen, att samerna borde få rätt att bygga ladugård och lada utöver bostadshus, precis så som Jonas Åhrén från Frostvikens södra lappby tidigare föreslagit Berglöf.¹⁵³ Att staten skulle uppmuntra till att man bildade mindre jordbrukslägenheter i fjälllapparnas visten ville inte regeringen vara med om, bl a därför att det för dessa lappar "vore olämpligt att vid sidan av renskötseln driva jordbruk".¹⁵⁶ I det här sam-

manhanget måste man komma ihåg vad för slags "jordbruk" det rörde sig om, ett mycket enkelt fjälljordbruk med ett fåtal kreatur, ett par kor och några getter, inte de böljande sädesfält och de artrika kreatursbesättningar ordet jordbruk annars associerar till.

Mot en ny tid

Det hade tagit lång tid och mycken möda att nå fram till en ändrad attityd till de renskötande samernas bostadsfråga, eller med andra ord att acceptera, att också samerna ville leva ett drägligt familjeliv i takt med samhällsutvecklingen i övrigt. Men det skulle dröja ytterligare ett par årtionden innan de verkliga förhållandena började överensstämma med de principiella besluten och målsättningarna.

Den sancering av de renskötande samernas bostäder som 1943 års riksdagsbeslut avsåg att möjliggöra, har inte kunnat genomföras i den utsträckning som vore önskvärt, nödgas länsstyrelsen i Jämtlands län konstatera i ett yttrande 18 februari 1952, och det främst på grund av de starka prisökningarna under 1940-talet på såväl arbets- som materialkostnader.¹⁵⁷

Jordkåtan, den torvtäckta kåtan, var från början och länge den vanligaste bostaden på både vår- och höstvistet och på sommarvistet till fjälls. Eftersom vår- och höstvistet (och på sina håll också vintervistet) efter hand blev ett och samma, mera stationära, boställe, "utvecklades" torvkåtan där med både farstu, fönster och kokspis. Det blev ett slags "halvkåtor", ibland timrade med farstu och torvtak, och en och annan åttakantig träkåta med trägolv och fönster. På vinterlanden fick man "låna husrum" som man uttryckte det, ta in hos bofasta, från början mera

primitivt i "fjöskamrar" (rum i ladugården), "lillstugor" och "baksterstugor" (rum där man bakade tunnbröd). Det var i regel rum med timmerväggar, klädda med papp eller tidningar klistrade utanpå, och ofta kalla och dragiga. Tidigare var tältkåtan alternativet på vinterland.

Bostadssituationen var över lag mycket svår, och standarden på de bostäder som hunnit uppföras mycket låg jämfört med landsbygden i övrigt. Det rådde ren misär på sina ställen, och det var svårt att förstå, att man hade tillåtit det att gå så långt, menar dåvarande lappfogden Åke Wikman.¹⁵⁸ En grupp samekvinnor under ledning av Margareta Mattsson i Kall och Signe Doj i Offerdal tog ett uppmärksammat initiativ, då de 25 april 1949 uppvaktade landshövding Löfgren och länsbostads- och lantbruksdirektörerna i Jämtland om samernas bostadsnöd.

I ekonomiberäkningarna fanns tidigast det särskilda statsbidraget för nybyggnad, som från början var 3 000 kr (enl Kungl brev 17 juni 1943) och förbättringslån för bostadsbyggnad från 1948 med 4 000 kr (SFS 1948:564). Där fanns också det fria virkesuttaget från renbetesfjällen, som efter hand ersattes med kontantbidrag motsvarande rotvirkesvärdet.

När "vanligt folk" började få statliga bostadslån visade det sig från början omöjligt för de renskötande samerna att få sådana lån till bostäder på renbetesfjällen (på "ofri" grund och utan in-teckningsmöjligheter). Det gällde att finna ett sätt att få låna pengar på för samer som ville bygga hus. Vi från lappväsendet försökte samarbeta med länsbostadsnämnden, berättar Åke Wikman, och kom också fram till att nämnden "på prov" lånade ut pengar under förutsättning att kommunen gick i borgen. 1950 års riksdag möjliggjorde också

egnahemslån för samer för bostad inom renbetesfjällen just under förutsättning av kommunal borgen. Rimlig standard för en renskötarbostad ansågs vara 2 rum och kök. I början hjälpte lappväsendet till rent praktiskt, bl a genom att lapp tillsynsman-nen Magnus Rönnögård både ritade, kostnadsberäknade och drev byggnationerna.

Mest uppmärksammas blev kanske flyttningen i mitten av 1950-talet av tän-nässamernas vår- och höstviste Kärings-sjön fram till Brändåsen, men både Rän-ningsvallen och Högvålen ingick därvid som tänkbara alternativ. Statens medver-kan förutsatte, att man byggde vid vin-terplogad väg, något som hörde samman med husens pantvärde. Det hölls många "uppslitande sammanträden", där gamla aggressioner mot samerna kom i dagen, har det berättats mig. Det fanns med and-ra ord också krafter som helst ville att samerna höll sig kvar i Käringsjön.

Samebostäderna i Brändåsen uppfördes i kommunens regi. Husen levererades i byggsatser. Byggnationen forcerades av allt att döma av de brister som snart upp-dagades. Uppgjorda ritningar hade lagts åt sidan, eftersom de ansågs för dyra att realisera, berättar Rune Rönnögård (Magnus Rönnögårds son), som vid den här tiden fått sin första tjänst som extra lapp tillsynsman i södra delen av länet.¹⁵⁹ Jag hade varit i Käringsjön och visat rit-ningarna för samerna, sade han. Nu blev det mera barackbyggnader än bostäder, lyder i dag hans lite hårda omdöme om det som då skedde. Enligt lokalpressen fick det här första samlade bostadsbyggandet för samer i Jämtlands län också mycket kritis-ka kommentarer vid jordbruksministern Sam Norups besök där under koalitionsre-geringens tid. För finansieringen kom pengar från både staten (lappfonden, läns-

bostadsnä-
också va-
Lossen.

Efter Br-
insatser oc-
len, Glen,
olika bosät-
sjöbotten i
lappfogden
inte fanns
dalen bygg-
pengar från
ten av Syls-
na flytta fr-
plogad väg
fram till sj-
Borgasjöns
rande Frost
från början
nan samer
der i Gädde-
kens meller-
Blomhöjder
dard. Hota
hus i Vink-
narvattnet.
ciella förhål-
skötande sa-
ten med urs-

Samernas
som "i stor-
sen citerat k-
skrivelse 19-
rättelse för-
det att bos-
samer "utar
som alla be-
med modern
liggjorts gen-
nebestämme
inställning f-
nämndens o-
under år 19

bostadsnämnden) och kommunen men också vattenregleringsmedel från sjön Lossen.

Efter Brändåsen följde under 1960-talet insatser också på andra håll i t ex Mittådalen, Glen, Hosjöbotten, Vålådalen, och för olika bosättningar i Frostviken. Med Hosjöbotten blev det "lite knepigt" enligt lappfogden Iwan Lundberg, eftersom det inte fanns vinterplogad väg dit.¹⁶⁰ I Vålådalen byggdes väg till Nulltjärnarna med pengar från Neans reglering och tillkomsten av Sylsjön. I Frostviken måste samerna flytta från Raukaselet fram till vinterplogad väg i Storjola (allmän väg drogs fram till sjön Sannaren med medel från Borgasjöns reglering). I Rattevarv (dåvarande Frostvikens södra lappby) brukades från början f d skogsarbetarbaracker, innan samerna numera fått moderna bostäder i Gäddede, medan man inom Frostvikens mellersta lappby (Härbergsdalen och Blomhöjden) hade en högre bostadsstandard. Hotagssamerna hade skaffat egna hus i Vinklumpen, Valsjöbyn och Gunnarvattnet. I Jänsmässholmen rådde speciella förhållanden, närmast för icke renskötande samer, bl a genom de sk kolonaten med ursprung från 1920-talet.¹⁵²

Samernas bostäder måste betecknas som "i stort sett urusla" hade länsstyrelsen citerat lappfogden i sin (ovan angivna) skrivelse 1952, men i "lappfogdens" årsberättelse för 1964, dvs 12 år senare, heter det att bostadsstandarden bland länets samer "utan överdrift är hög". – "Så gott som alla barnfamiljer har nya bostäder med moderna bekvämligheter, vilka möjliggjorts genom de förnämliga statliga lånebestämmelserna och en mycket välvillig inställning från i första hand länsbostadsnämndens och kommunernas sida". Bara under år 1964 hade 15 moderna familje-

bostäder uppförts i länet.¹⁶¹

Tännäs kommun var tämligen ensam om att gå i borgen, vill Rune Rönnögård minnas. Men bostadslånen beviljades i regel ändå med hänsyn till de skriande behov som förelåg. De flesta moderna bostäder tillkom under 1960-talet och tidigt 1970-tal. Från en tidigare spridd bosättning har man övergått till en mera samlad bosättning där det varit möjligt. Utvecklingen pekar också fram mot att man alltmer vill bygga på egen mark.

1964 flyttade min bror Anders och jag samt Arne Jonasson till Risbäcks församling i Dorotea kommun, har Eivin Kristoffersson (f 1918) i Frostvikens norra sameby berättat.¹⁶² Min bror och jag köpte mark i Borga och Arne i Avasjö. Det var inga svårigheter att låna pengar till husbygget, och kommunen ställde upp med borgen. Men vi gjorde ett stort misstag, när vi tog ritningarna från Jämtland. Det var ju bara "standardritningar för renskötarbostäder". Men turligt nog byggde vi källarvåning under huset. Fyra år senare måste vi ta tillägglån så att vi fick ett hus med hygglig standard. Vi köpte tomter på enskild mark, men fick stämpla ut och ta virke på renbetesfjällen. Vi tog det här initiativet själva, för vi ville inte "vänta på vår tur". Vi hade små barn och ville komma till ordnade förhållanden så fort som möjligt. 1978 byggdes fyra renskötarbostäder i Storjola, berättar han vidare, och en pensionärsbostad. Till Storjola flyttades samebyns ungkarlar.

Det var ett helt nytt liv som började, när vi flyttade in i stuga, tyckte renskötarhustrun Sigrid Klementsson i Mittådalen (f 1909). "Det var ovant och härligt. Att bara slippa stå på knä för jämnar var skönt, och att inte behöva få rök i ögonen varje morgon, medan man blåste på de falnande

glöden. Det var lättare att skura golv än att slänga ut allt gammalt ris från kåtagolvet. Och inte behövde man brottas med sotiga kastruller och brännheta handtag".

"Men det var inte enbart positivt, för det var många nya saker som kom till i en stuga. Det skulle vara gardiner för fönstren, mattor på golven, duk på bordet. Sådant hade jag aldrig tänkt på tidigare. I spisen rymdes inte heller annat än bestämt långa vedträn. Förut hade jag kunnat hämta ved i skogen till den öppna elden i kåtan..."²⁰

Renskötaren Olof Johansson (f 1955) bor i sin stuga på fjället i Glen, ett exempel på en samtidigt omodern men ändå till sin funktion hypermodern bostad. Det är ursprungligen en sommarstuga från östersundstrakten som monterats ned och satts upp på fjället. Det är en liten och till det yttre oansenlig bostad men till det inre helt tidsenlig trots det minimala utrym-

met. Där finns både elspis och vedspis och mikrovågsugn, vatten och avlopp, kyl och frys, toalett och minibastu, tvättmaskin. För verksamheten finns telefon och kopiator, och telefax ("för posten kommer bara två gånger i veckan och kontakten med yttrevärlden kräver snabbare handläggning"). För avkoppling och studier har han inbyggd stereo och radio-TV bakom väggluckor som kan stängas till för utrymmets skull. Ett säregnet exempel på en renskötarbostad 1989, ett komprimerat möte mellan skilda kulturer, där samemiljön i första hand accentueras av läget på fjället, björnhuden på väggen (från björnen som fälldes en tidig höstmorgon, när den gav sig på uthuset) och de andra samiska attributen i form av redskap och nyttoartiklar.

Härjedalssamer skiljer ut renar i samband med livrenshandel med Norge kring år 1935. De norska uppköparna sätter knappar i öronen på renarna.

Samekul

Fram till 1920 intensiv renskötsel. Renarna hölls i så tama, att man använde renen för djur samt att s. I Jämtlands län där den förekom och de relativt (3–20 mil) jämnt vidsträckt flytt. Norrbottens län kat ett fastare län. Endast vinterna i mindre hjeller släktgrupp. Sprungligen ett pel på hur långsamma renskötsel i lappby i Jämtland. Manker i sitt fjällapparna, 19

Det är naturligtvis den intensiva renskötseln mest typisk och renarna vant sig till koptern, skotradition tidigare vid människans skull.

Av jägmästarens böcker från renskötselens länsdelen och framgår, att täl mjölkade renar i vårsommaren, Rutfjället, och sber på höstlanc Mikaeli". Vid renarna, uppges två gånger i veckan

Samekulturen förändras

Fram till 1920-talet förekom allmänt sk intensiv rensköttsel, kännetecknad av att renarna hölls i små hjordar, att de var rätt så tama, att man mjölkade vajorna och använde renen som både drag- och lastdjur samt att samerna levde nära renarna. I Jämtlands län upphörde klövningen, där den förekom, redan vid sekelskiftet, och de relativt korta flyttningsvägarna (3–20 mil) jämfört med de betydligt mera vidsträckta flyttningarna för samerna i t ex Norrbottens län, har naturligt nog påverkat ett fastare boende året om för familjerna. Endast vintertid kan man samla renarna i mindre hjordar, där en familjegrupp eller släktgrupp bildar en sk sita, ursprungligen ett slags flyttningslag. Exempel på hur länge olika element i den intensiva renskötelsen dröjde sig kvar i respektive lappby i Jämtlands län lämnar Ernst Manker i sitt översiktsarbete *De svenska fjällapparna*, 1947.¹⁶³

Det är naturligtvis ett stort steg mellan den intensiva renskötelsen när den var som mest typisk och dagens "stordrift", där renarna vant sig mera vid bullret från helikoptern, skotrarna och motorcyklarna än tidigare vid människornas röster och hundarnas skall.

Av jägmästaren Eric von Sydows dagböcker från resor bland samerna i södra länsdelen och Idre sommaren 1913¹²⁹ framgår, att tännässamerna på Rutfjället mjölkade renarna i två omgångar, först på vårsommaren, innan renarna kom till Rutfjället, och sedan ytterligare i september på höstlandet "ända till veckan efter Mikaeli". Vid första mjölkningen "kaflas" renarna, uppger han, och mjölkas högst två gånger i veckan. Vid höstmjölkningen

behövs dock ingen "kafling". Renmjölken hade ännu en viktig funktion i kosthållet. Till renmjölkningen plockades de outslagna blomknopparna av angelikan som man torkade och förvarade i rengjorda och torkade renmagar. Under mjölkningen på sensommaren blandades en del av renmjölken med de torkade kvanneblomknopparna, och mjölkblandningen förvarades sedan i träkaggar, nedlagda i jordgropar invid kåtorna. Man plockade även juoma – *Rumex acetosa* – och kokade dessa i minsta möjliga tillsats av vatten till en tjock gröt. Sedan den svalnat blandades en del av mjölken med denna juomagröt. Blandningen kallades saura och var mycket hållbar. Den förvarades också i träkaggar i någon källare eller nedgrävda i jorden.¹⁶⁴ Den syrade renmjölken blev ett slags youghurt med en modern jämförelse. Också renost var en produkt av renmjölken, liksom rensör, som var vitt till färgen och fastare till konsistensen än vanligt smör.

I Tranris fäste sig von Sydow vid den som han tyckte "mönstergilla" renskötelsen. "Renarna äro i lappens vård hela året", konstaterar han. Under våren vid kalvningstiden är honrenarna för sig under bevakning och oxrenarna för sig "under lösare bevakning". Omkring midsommartid började man mjölka. Man mjölkar varje dag men "kaflar" inte kalvarna mer än tre gånger i veckan. Kalvarna lider inte alls av det utan "växa och bli stora och feta". Men i september, då man kommit på höstmarkerna, mjölkas de igen varje dag, ända till efter brunsttiden "så länge man kan mjölka".¹²⁹

Från Badstugunäs skattefjäll inom Frostvikens mellersta sameby finns uppgifter om hur man i början av 1900-talet, under bl a ordningsmannen Jonas Nils-

vedspis och
pp, kyl och
ättmaskin.
och kopia-
mmer bara
akten med
handlägg-
stuc har
TV bakom
för utrym-
på en ren-
nera möte
men, jön i
t på fjället,
jörnen som
är den gav
niska attri-
ttoartiklar.

samband med
35. De norska
på renarna.

sons tid, för att hålla renarna där sommartid uppfört sk siik (siehka), skydd uppförda av nedhuggna björkar, där renarna genom röken från uppgjorda eldar skyddades mot myggen. Jonas Nilssons systerson, Anders Åhrén (f 1912) berättar, att renarna blev så vana vid den skyddande röken, att de självmant sökte sig till den, precis som renen under varma sommark dagar sökte sig till snöfläckarna.¹⁶⁵

Pål Axman i Mittådalen (f 1914) har berättat, att han en vinter mot slutet av 1930-talet, då han var dräng hos Nils Thomasson, var på vinterlandet kring Strådalen, då han med kort varsel blev kallad att hämta renar i hammerdalstrakten. Det var en renhjörd på omkring 200 djur, som Nils Thomasson och dennes brorson Lars Johansson köpt av Olof Persson i Hotagen, och som nu skulle vidare till Norge. Det var i mars månad. "Det var jag och John Johansson (Lars Johanssons son) som drev renarna, och Nils Thomasson och Lars Johansson var med under olika delar av vägen. Vi höll på ett par veckor. Vi följde landvägarna, där det gick, förbi Stugun, Gällö, Revsund, Hackås, över Storsjön mot Hovermo och Börtnan och vidare mot Anåfjället, Bruksvallarna och Högvålen. I Bruksvallarna färdades vi med renhjorden rätt genom byn, så tama var renarna. Eftersom det inte var någon trafik att tala om den här tiden, var det ingen större svårighet att flytta renarna längs vägarna. Men vi måste ju undan för undan under vägen ringa och varsko polisen om att vi kom så att man höll gråhundarna kopplade borta i gårdarna."¹⁶⁶

I Östersunds-Posten uppges 24/4 1924, att en renhjörd på cirka tusen djur dagen förut passerade staden på väg mot Offerdal. Hjorden som tillhörde lappmännen Bergkvist och Fjällberg hade sedan slutet

av januari uppehållit sig i Kloxåsen i Näs, och kom nu närmast från Grytan i Brunflo. "Renarna passerade under Frösöbron vid Hornsberg, där ett stort antal åskådare samlats". Renarna var tama och Jämtland ännu en idyll, skulle man vilja karakterisera de här olika uppgifterna.

Man lärde känna renarna bättre under vinterflyttningarna, påstod John Doj (f 1916) i Sösjö sameby vid ett tillfälle.¹⁶⁷ På morgonen skidade man genom renhjorden för att se om alla renarna var kvar, sade han. Och när vi stannade för att koka kaffe och vila, så lade sig också renarna ner i snön för att ta igen sig. Brita Torkelsson i Mittådalen, f Renander i Norge 1908, uppgav att "vi var tillsammans med renarna året om. Dom kom när vi ropade på dom, och vi behövde inga stängsel om dom när vi hade kalvmärkning".¹⁶⁸

Nya förhållanden motverkar intensiv renskötsel

I en studie av övergången från nomadism till fast bosättning bland de norska sydsamererna under tidsperioden 1890-talet – 1940-talet analyserar Johs. Falkenberg utvecklingen "i Røros-traktene" på norsk sida.¹⁶⁸ Det skedde, menar han, ett "dramatisk sammenbrudd" av den samiska nomadkulturen på sydsamiskt område i Norge, men "förändringene er ledd i en sammenhengende process".

Renen var under den intensiva renskötselns tid förutsättningen för hela samekulturen i fråga om ekonomi, bosättning, flyttningar, bostäder, mat, kläder, sociala förhållanden osv. Renskötseln producerade kött, mjölk och skinn för eget bruk, i mycket liten grad för försäljning. Mjölkingen spelade mycket stor roll, och hela familjen, män, kvinnor och barn följde re-

narna fr
dem und

Johs.
av renb
slog sö
(familje
tvång sa
sammans
detta en
skilda sa
av de kol

Mjölki
tiv kost f
kalvmärk
septembe

En bild
1880-ta
na av sl

sen i Näs,
n i Brun-
rösöbron
åskådare
Jämtland
rakterise-

re under
i D (f
lle. På
nhjorden
rar, sade
oka kaffe
na i
kelsson i
ge 1908,
med re-
opade på
gsel om

kar

madism
a sydsa-
-talet -
berg ut-
norske
dra...
ska no-
e i Nor-
n sam-

ensköt-
mekul-
ittning,
sociala
lucera-
bruk, i
Mjolk-
ch hela
ljde re-

narna från bete till bete för att kunna ha dem under kontroll.

Johs. Falkenberg menar, att införandet av renbetesdistrikt i Rørostrakten 1892 slog sönder de mindre sociala enheterna (familjerna hade sina renar för sig) och tvang samerna att ha större hjordar tillsammans. I Jämtland-Härjedalen hade detta en parallell i avskaffandet av de enskilda samernas skattefjäll och bildandet av de kollektiva lappbyarna.

Mjolkprodukterna utgjorde en alternativ kost för sydsamerna under tiden från kalvmärkningen i maj till höstslakten i september. Det var en kritisk tid för rensa-

merna, därför att deras köttförråd då var litet och måste ransoneras kraftigt efter den långvariga vinterförbrukningen. Mot slutet av sommaren var de i allmänhet "köttlösa". En och annan "matren" gick det att ta, men slakt skulle undvikas, då slaktvikten var låg och skinnen dåliga. När penninghushållningen alltmer tar överhand, förlorar också mjölkningen sin betydelse.

Med minskad mjölkning lades också "gjetningen" (vallningen) om. Man behövde inte längre den intensiva bevakningen. Falkenberg lånar ett uttryck från den norske samens Anders Nordfjell, att det räckte med en "strategisk gjetning". Den krävde i sin tur stor rörlighet från "rengjetarnas" sida över större områden

En bild från ett läger vid Högfjället, Tännäs på 1880-talet. Man bär de traditionella arbetskläder av skinn.

för att samla de spridda djuren och förhindra att de lämnade distriktet (lappbyn) eller gjorde skada på bofastas grödor och slätter. I motsats till tidigare måste "gjetaren" vara borta långa perioder med proviant och utrustning. Kraven på fysisk uthållighet och styrka ökade, och efter hand blev "gjetningen" helt mansdominerad.

Den nya extensiva renskötseln förändrade också bruket av de traditionellt samiska skinnkläderna. När man vid sekelskiftet ännu använde dem, låg det i första hand inte någon etnisk aspekt i det utan hängde samman med klädernas funktion. De samiska skinnkläderna var outhärliga i det dagliga arbetet. Sommartid gick män och kvinnor praktiskt taget bara i "snjaltja" (en kort rock för männen och en sid, barkad kjol för kvinnorna) och "skinskie" (långa, barkade skinnbyxor). De barkade skinnkläderna var däremot inte så lämpli-

Under 1940-talet slog de moderna, lättskötta arbetskläderna igenom också bland samerna. Robert Larsson och Tomas Torkelsson märker en renkalv på 1950-talet.

ga i den extensiva renskötseln (det blev för stor kondens, man svettades i dem när man måste röra sig mycket). Medan den barkade dräkten kom ur bruk, behöll man vinterpälscen, den fullhårade renskinnspälsen. Men också den förlorade efter hand sin funktion.

Omläggningen av renskötseln från en kombinerad kött- och mjölkproduktion till en ren köttproduktion för avsalu fick "store sosiale og kulturelle konsekvenser". Då kvinnorna inte längre deltog i själva renskötselarbetet och samtidigt inte längre hade arbetsuppgifter med tex kläderna, skapades en ny social situation som inte bara resulterade i en annan arbetsfördelning, utan också i ett helt annat samiskt

bosättning
jerna året
det möjlig
nemt boen
kunde upp
pet av 192
miljer i R
stuga, inte
gammen (
samisk", p
samisk sed
satt på kåt
stämnda pl
maten sku
sig i kåtan
till stugan.
också en
männen v

*Antaris I
renar till*

bosättningsmönster. I stället för att familjerna året om flyttade med renarna, blev det möjligt att skaffa sig ett mera permanent boende, där kvinnor, barn och gamla kunde uppehålla sig hela året. Under loppet av 1920–1940-talen gick alla samefamiljer i Rörosområdet över från kåta till stuga, inte utan konsekvenser. "Inne i gammen (kåtan) var oppførelsemønstret samisk", påpekar Falkenberg. Där rådde samisk sed och bruk i minsta detalj. Man satt på kåtagolvet på samiskt vis, med bestämda platser. Det fanns regler för hur maten skulle fördelas, hur man skulle röra sig i kåtan etc. Det gick inte att överföra till stugan. Stugan medförde för kvinnorna också en tidigare okänd isolering, när männen var borta med renarna.

Antaris Persson driver med snöskoters hjälp upp renar till sommarbetet i Hotagsfjällen.

"Kaggarna gapade tomma i källaren!"

Också en senare tids sociala och kulturella förändringar följer i spåren av renskötselns omstrukturering och mekanisering. Ur det dokumentationsmaterial som genom samiskt fältnarbete samlats in vid Jämtlands läns museum kan några spridda kommentarer tillsammans taget ge en god uppfattning om förändringarnas karaktär och innehåll:²⁰

- Allting styrs av pengar numera. Man måste ha många renar för att överleva som same.
- Hela dagarna gick tidigare åt för mig som renskötarhustru, att elda, bära in ved och vatten, tvätta kläder i träbalja, ge hundarna mat.
- Mathållningen är nu också annorlunda, vi tog tillvara vad naturen och re-

- narna gav. De moderna hjälpmedlen hade inte kommit ännu.
- Alla hjälptes vi åt hemma. Det var aldrig fråga om att jag skulle ha betalt för mitt arbete. Fick mat och kläder, och det fick räcka.
 - Det finns ingen romantik i att vara renskötarhusfru. Nu flyttar inte familjerna längre. "Kåtornas folk" finns bara i böcker.
 - Vägen till vårt viste blev något på både gott och ont. På somrarna vid hjortrontid "går hela lämmeltåg över fjällsluttningarna med folk från när och fjärran".
 - Plötsligt flyttade vi med bil. Vi hade konserver och frystorkat kaffe i rygg-säcken. Man behövde inte bära längre.
 - Med gasolkök i kåtan gick det både lätt och snabbt att koka kaffe på morgonen.
 - När vi fick elljus kom spisen, frysboxen och kylskåpet. Renmagar och tarmar togs inte tillvara längre, det fanns fryspåsar och korvfjälster att köpa. "Kaggarna gapade tomma i käl-laren!"
 - Renskötarna samlas inte längre kring elden och småpratar efter arbetets slut. Nej, nu åker termosflaskan fram, och på stående fot dricker dom sitt kaffe. Sedan i väg.
 - Skohö skar vi i augusti. Starrgräs bland videbuskar intill någon bäck eller tjärn var särskilt bra. Vem använder nu skohö?
 - Det är svårt att få tag på renbellingar vid slakterna nu, eftersom dom flesta levererar renar till slakterier. Där skär man av bellingarna vid knäna, och då blir det inte så stor bit kvar att sy skor av. Rygg- och fotsenor som man an-

vänder till sentråd skärs också av. Därför får man ta bellingar och senor från egna hushållsrenar.

- "Lappskor" var varma, lätta och populära, ända tills skoterskorna kom. Vem använder nu lappskor?
- I den samiska kvinnovardagen finns ingen aktiv renskötsel längre. Många flickor som växer upp i samebyarna har ingen uppgift att fylla och måste se sig om efter andra yrken.
- Karlarna i byn gillar inte att ha kvinnor med. Konstigt att det kan ändras från en generation till en annan. Förr var det självklart, att kvinnorna skulle vara med ute i markerna.
- Många flickor och pojkar kunde aldrig göra sig fria från dräng- och pigsyss-lorna. Och när dom inte orkade arbeta mer var dom också värdelösa.

200 à 300 renar "en normal-hjord" i början av 1900-talet

Under 1910-talet försökte man utreda renskötselns ekonomi:¹⁶⁹ tex hur många renar "en lappfamilj af vanlig storlek" behövde för att kunna livnära sig under ett normalår. Olika delfrågor var hur renhjorden borde vara sammansatt, hur många procent som borde vara avelsdugliga hondjur och tjurar, årskalvar, drag- och körrenar, samt hur stort slaktuttaget var och vilka renar som borde slaktas. Andra gällde hur många avelsdugliga renkor som lämnade kalv och hur stor del av de nyfödda kalvarna som överlevde det första levnadsåret. Man ville också ta reda på "normalfamiljens" behov av kontanter. Hur många renar slaktades för familjens eget behov och hur många gick till avsalu?

Hur många renvårdare behövdes och hur många fanns det i verkligheten var en

annan fråga. Gamla renar mycket mdräng och ville vida skador.

I Oviken renar vara fördelade 15 % avel, 30 % kalv, 25 %. I oxar i åld, "al fel". 75 % och 70 % året. 30 bruk och eget bruk

I de komiljen" r komplette fisk och b kg socker smör (72 mjölk (42 (4 kr 50 livsförnöda kaffe (130 läder för "diverse slutsumma öre.

I fråga samerna annars k en var st dare upp ligare en arbetsför lan 18 oc 25-45 år och arbe

av. annan fråga. Och i anslutning därtill "hur
 10r gamla renvårdarna borde vara" samt hur
 mycket man betalade "en tjänande lapp-
 20- dräng och lappiga af olika åldrar". Man
 30- ville vidare ta fram uppgifter om ren-
 40- skador.

I Ovikens lappby uppgavs 200 å 300
 50- renar vara en "normalhjörd" med renarna
 60- fördelade på 50 % avelsdugliga vajor,
 70- 15 % avelsdugliga tjurar, 5 % oxar och
 80- 30 % kalvar. Slaktuttaget beräknades till
 90- 25 %. I allmänhet slaktades tjurar och
 oxar i åldern 5-8 år samt, oberoende av
 100- ålder, "alla renar behäftade med något
 fel". 75 % av vajorna lämnade i regel kalv,
 och 70 % av kalvarna överlevde det första
 året. 30 renar slaktades årligen för eget
 bruk och 35 för avsalu. Från renarna för
 eget bruk såldes dock ett 20-tal av skinnen.

I de kontanta utgifterna för "normalfam-
 110- miljön" räknades upp de livsmedel, som
 kompletterade det egna tillskottet av kött,
 fisk och bär, tex 600 kg mjöl (180 kr), 70
 120- kg socker (49 kr), 40 kg fläsk (52 kr), 40 kg
 smör (72 kr), 100 kg bröd (45 kr), 350 l
 130- mjölk (42 kr), 30 kg gryn (12 kr), 50 kg salt
 (4 kr 50 öre) och ost (15 kr). Men till
 livsförnödenheterna hörde också 100 kg
 140- kaffe (130 kr) och tobak för 59 kr, 20 kg
 läder för 75 kr samt kläder 225 kr. Även
 "diverse utgifter" för 75 kr fanns med, och
 slutsumman stannade på 1 025 kr och 50
 150- öre.

I fråga om antalet renvårdare hänvisade
 160- samerna till byordningen (vad skulle de
 annars kunna göra - brott mot byordning-
 170- en var straffbart!), som föreskrev tre vår-
 dare upp till 400 renar, och därefter ytter-
 180- ligare en för varje påbörjat 300-tal. Den
 arbetsföra åldern för renvårdare låg mel-
 190- lan 18 och 40 år. En lappdräng i åldern
 200- 25-45 år betalades med 150 kr jämte mat
 och arbetskläder, men yngre drängar (ny-

börjare) 25-50 kr och piga 50-75 kr, samt
 att för bägge mat och kläder tillkom.

I foderskador hade ovikensamerna 1906
 210- betalat 44:75, 1907 7 kr och 1908 4 kr, allt
 efter godvillig överenskommelse, och 1907
 220- därutöver 39:75 efter syn och värdering.

Så många variationer av typexemplet
 230- Ovikens lappby ges inte i lappfogdens re-
 dovisning. Från Tännäs lappby redovisa-
 des exempelvis, att man sålde några stekar
 även från de renar som slaktades för eget
 bruk, och att för en oxe betalades 35-40 kr,
 en tjur 30-35 kr och en vaja 25-27 kr. Stör-
 240- sta skadeersättningarna hade åren
 1906-08 Idre och Åre-Storsjö betalat, båda
 för stängselbyggen runt höstackar, Åre-
 Storsjö med 800-900 kr enbart för stängsel-
 byggen. Hotagens lappby hade däremot
 inte behövt betala några skadeersättning-
 250- ar alls de ifrågavarande åren. Frostvikens
 lappby var slutligen den enda lappby, som
 angav renar som betalningsmedel för
 drängar och pigor. "En god lappdräng el-
 260- ler piga får i årslön en renko med kalv, en
 tjur i åldern 4-6 år och en i åldern 2-3 år
 samt en kviga. Dessutom mat och arbets-
 kläder till 60 kr kontant".

I ett kontrakt från Frostviken, upprättat
 270- mellan renägaren Anders Germanus Pålsson
 och renvårdaren Nils Nilsson Wardo
 för tiden 1 november 1916-30 april 1917,
 är lönen uttryckt enbart i renar. Wardo får
 som betalning 13 st renar, av vilka 2 st
 skall vara 4-åriga oxar och 5 st 7-åriga
 280- oxar, samt 6 renkor omkring 5 års ålder.
 Dessutom skall han ha 4 par lappsor och
 kost från 1 november till nyåret 1917.
 Pålsson skall sedan hjälpa honom att skaf-
 290- fa de förnödenheter han behöver. Alla sju
 oxarna skall betalas ut när Wardo begär
 det, men vajorna skall lämnas först vid
 tjänstetidens slut eller 1 maj 1917. Vid
 sjukdom för Wardo skall den tiden räknas

N:o 1228 D.
1917.

Tjänstekontrakt

Jag Nils Nilsson Hårdo åtager mig härmed som behjälplig Renväskare till Anders Hermanus Pålsson från den 1 November 1916 till den 30 April 1917.

Såsom betalning här för erhåller Hårdo 13 st. Renar därav 2 st. 4 års Ovar 5 st. 7 års Ovar 6 st. Kor, om-kring 5 års ålder, jämte 4 par Lappskor samt kost från den 1 November till nyåret 1917, däremot skall Pålsson vara behjälplig med anskaffande av de förnödenheter Hårdo behöver.

I händelse av sjukdom åger Pålsson avräkna och ej betala de dagar Hårdo ej kan tjänstgöra.

ca 25
kr -

Hårdo åger rättighet utbetomma alla fjerr Ovarna när han sjelf påfordrar, hvarna lämnas först vid tjänstetidens slut eller den 1 Maj 1917.

Sålunda överenskommit, och bidden lika lydande, Kontrakt veitlat erkännes.

Gäddade den 3 Oktober 1916.
Anders J. Pålsson & Nils Hårdo

På en gång närvarande vittnen:

Laga Landstämman

O. Landstämman

1/2 i Hårdo 25 kr

Nämndemännen

1/2 i Hårdo 25 kr

2 st. 4 års Ovar 6 st.

"Tjänstekontrakt" med renar som betalningsmedel,
uppgjort 1917.

bort. Lapp
satt" kon
förklaring
kr, 5 st 7-å
kr. 17"

Ett ann.
rättats me
vårdaren I
Johansson
renar i Ka
binder sig
som med
duglig lap
att själv h
m m - och
hund". La
sig att ers
månads ut
månad". 17

Renägar

Antalet san
stort oförä
1880-talet c
utgår från i
1920 beräk
också i an
utredningen
lägre antal
angavs var
flyttat ut fr

Även om
1935 än 192
de samer ö
330 (1920)

Renantal
renar vid
30 000 1934
till ca 16 000
trodde emel
heten inte v
siffrorna i h

bort. Lappfogde Staaff har senare "översatt" kontraktet i reda pengar och som förklaring angivit, att 2 st 4-årsoxar = 120 kr, 5 st 7-årsoxar = 325 kr och 6 kor = 270 kr.¹⁷⁰

Ett annat kontrakt från 1909 har upprättats mellan lappfogden Staaff och renvårdaren Lars Johansson i Olden för att Johansson skulle sköta Jakob Anderssons renar i Kalls lappby. Lars Johansson förbinder sig att fullgöra "alla de göromål, som med skäl kunna fordras af en fullt duglig lappdräng". Därför lovar han att själv hålla sig med "kost, logi, kläder m m – och att hålla och föda en god renhund". Lappfogden å sin sida förbinder sig att ersätta Lars Johansson efter varje månads utgång med "i ett för allt 65 kr per månad".¹⁷¹

Renägare och renägandet

Antalet samer i Jämtland-Härjedalen var i stort oförändrat kring 800 personer från 1880-talet och fram till 1920-talet, om man utgår från lappförsamlingarnas uppgifter. 1920 beräknades ca 160 samer finnas också i andra församlingar. Jämtlandsutredningen 1940 räknade dock med ett lägre antal 1930 och 1935, ca 730. Orsaken angavs vara att ett antal "lösarbetare" flyttat ut från renskötseleområdena.

Även om totalantalet samer var lägre 1935 än 1920 hade dock antalet renskötande samer ökat under samma tid, från ca 330 (1920) till ca 375 (1935).¹⁷²

Renantalet hade minskat från ca 32 000 renar vid 1800-talets mitt till knappa 30 000 1934 och med en svacka ända ner till ca 16 000 1921. Jämtlandsutredningen trodde emellertid att skillnaden i verkligheten inte var så stor och ansåg de olika siffrorna i huvudsak bero på ofullständiga

uppgifter. Man måste anta att renantalet varit väsentligt högre. Inga sådana förändringar i renstocken hade förekommit som kunde förklara en så stark variation.¹⁷³

I fråga om samernas inställning till nomadlivet "kan icke förnekas", heter det, att beröringen med den bofasta befolkningen också hos lapparna framkallat en önskad standardökning. Man konsumerar fler köpvaror, hushållet kostar mer, likaså den lejda arbetskraften. Att priserna på renprodukter inte hållit jämna steg med utgifterna, försämrade däremot renskötelsens lönsamhet. Å andra sidan hade ett utbyggt vägnät underlättat flyttningarna, liksom "vissa bekvämligheter" i vardagslivet gjort detta mindre mödosamt.¹⁷⁴

Jämtlandsutredningen granskade familjesammansättningar och familjernas levnadsstandard utifrån reninnehavet 1938. 103 av länets samerfamiljer ansågs vara renskötande. Deras sammansättning och reninnehav angavs på följande sätt:¹⁷⁵

Familjernas sammansättning och reninnehav.

antal renar	antal familjer	därav med familje- medl över 19 år		
		1-3	4-7	flera
a) över 800	2	1		1
b) 500-800	4	2	2	
c) 300-500	12	10	2	
d) 100-300	38	35	3	
e) under 100	47	45	2	

Tabellen visar, att reninnehavet var starkt uppdelat och att flera renskötarfamiljer i Jämtlands län måste ha olika stödinkomster.

Om samerna ska kunna fortsätta som renskötare måste de få en levnadsstandard jämförbar "med andra för dem tillgängli-

med som
Påsom från

13 st. Renar
Kor, om-
sa t kost
nte skall
av de för-

avräkna
2012.

12 Oxarna
110 st vid

1. bydande.

1.
12

betalningsmedel.

ga yrken" ansåg utredningen. 300 renar bedömdes kunna ge en familj utan andra inkomstkällor en tillfredsställande försörjning. Avkastningen, 20–25 % från en renhjord på 300 renar, ger 60–75 renar, inklusive egna "matrenar". Vid ett medelvärde av 40 kr/ren blir avkastningen 2 400–3 000 kr brutto, en siffra som enligt Jämtlandsutredningen väl kan jämföras med inkomsterna för en småbrukare. Renskötarens mindre bundna liv torde "alltjämt kunna utöva dragningskraft på unga och fysiskt kraftiga lappar".¹⁵⁷

Jämtlandsutredningen menade att en första förutsättning för en mera rättvis ägandefördelning var att de olika lappbyarnas renhjordar hölls samlade inom sina betesområden. Sammanblandningen av renar gick främst ut över de fattigare renägarna, som inte hade råd att under långa perioder fara mellan lappbyarna för att

vänta på och delta i skiljningar. Det var lättare för de stora renägarna att vidmakthålla och utöka sitt reninnehav. Men en utveckling mot ett fåtal renägande familjer skulle leda till en sämre vård av renarna och skapa ett lapskt proletariats "med förutsättningar som renskötare men utan annat intresse än dränglönen".

Utvecklingen kunde visserligen förebyggas genom att man maximerade renantalet per renägare och hjälpte yngre renskötare att skaffa sig en tillräckligt stor renhjord. Men maximering var ingen lockande metod, man kunde inte heller beröva "en duglig lapp" den lockelsen att kunna skaffa sig "en förmögenhetsställning just i den form han framför allt uppskattar,

Under 1900-talets början deltog kvinnorna ännu aktivt i renskötselns alla olika arbetsmoment. Maria Thomasson och Charlotta Larsson är ute med hundarna på Västfjället.

nämligen en bet

Eftersom jämskräckning lämnade ökade betydelse. Om årsprodukt sedan renhjordarna markerna medgras. Renslakten tid då renarna fr i vikt. Samerna i vikt, då renkro ut i det fria, o begränsades där kort säsong. Släggas om och f det krävdes frysl dit det fanns b skull. Mittådalen sökte under 19 stånd ett sådant Jämtlands län.

Renslakten ekonomisk fr

Efter andra värld att avsätta renkö så väl behandlat. Löfgren kallade ti slakten, och det r med militären so renkött. Det var v någorlunda hygg Åke Wikman, oc platserna" med bl röjdes. Det var int lig arbetsförrätti skådespel", och tu de t o m med rensk tiskt.¹⁵⁸

Vi fick kontakt rättar Åke Wikma var villig att hjälpa

nämligen en betydande renhjörd".

Eftersom jämtlandssamerna i stor utsträckning lämnat naturahushållningen, ökade betydelsen av penninginkomster. Om årsproduktionen renar var konstant, sedan renhjördarna nått den storlek betesmarkerna medgav, måste priserna förbättras. Renslakten skedde i regel under den tid då renarna från sommarhullet gått ned i vikt. Samerna var bundna till en slaktperiod, då renkropparna kunde frysas ned ute i det fria, och efterfrågan på renkött begränsades därför till en jämförelsevis kort säsong. Slaktsäsongen måste därför läggas om och försäljningen öka. Men för det krävdes fryshus och slakt på platser, dit det fanns bilväg för transporterens skull. Mittådalens renavelsförening försökte under 1940-talet förgäves få till stånd ett sådant fryseri för renslakten i Jämtlands län.

Renslakten en central ekonomisk fråga

Efter andra världskriget blev det svårare att avsätta renkött. Köttet var inte alltid så väl behandlat. Landshövding Torsten Löfgren kallade till sammanträde om renslakten, och det resulterade bl a i kontakt med militären som tänkbar avnämare av renkött. Det var viktigt, att "slakten blev någorlunda hygglig" menar lappfogden Åke Wikman, och att "oredan på slaktplatserna" med bl a sprithantering undanröjdes. Det var inte alla gånger "en allvarlig arbetsförrättning utan mera ett folkligt skådespel", och turistvärdarna reklamerade to m med renslakt som något extra exotiskt.¹⁵⁸

Vi fick kontakt med T3 i Sollefteå, berättar Åke Wikman vidare, och militären var villig att hjälpa till. De tog det som en

övning, och ett första försök gjordes vid Anåkroken i Härjedalen. Man talade om det här som en "militärslakt". En nyhet var att militären hade veterinär med sig. Ett försök att få ett fast slakteri i Högvålen gick om intet. Lappfonden släppte inte till några pengar, och man var tydligen lite tveksam till förslaget, eftersom länsstyrelserna i Luleå och Umeå inte visat något intresse att ta hjälp från militären.

Förhållandena "norr om banan" i Jämtlands län var bättre. Renhjördarna där var mindre och renskötseln hade mera karaktär av "familjerenskötsel". Renslakterna fick också mindre dimensioner, och slaktplatserna var lite mera otillgängliga för obehöriga.¹⁵⁸

Vi sålde tidigt till privata uppköpare har John Doj i Sösjö sameby berättat,¹⁶⁷ mest hela renar. De privata uppköparna blev på så sätt ett slags mellanhänder, där förtjänsten stannade. Men ville vi ta förtjänsten själva måste vi sälja renarna styc-kade, stek, bog och sadel. Jag var med om att sälja direkt till Östersund, berättar han vidare, till vilthandlarna Magnus Jönsson, J P Gulle och Gunnar Johansson. Men kokkött ("skräpkött" som Doj benämner det) såldes till kringboende och användes för eget bruk.

När kontrollslakten kom på 1950-talet möttes den enligt Doj av motstånd från grossisternas sida. De första försöken gjordes med samebyarna "söder om banan". Ett kontrollslakteri tillkom i Brändåsen 1955 och ett nytt året därpå på Flatruet inom Mittådalens sameby. Från början var kontrollbesiktningen av renkött frivillig men togs emot positivt av samerna och blev sedan obligatorisk.

Frånvaron av fasta uppköpare av renkött drev fram, att samerna under 1960-talet blev medlemmar i Jämtlands läns

Renslakt enligt äldre modell.

slakteriförening, senare Nedre Norrlands Producentförening (NNP). Det medförde både säkrare leveranser och garanterade priser, men också större krav på räkenskaper och skatteuppgifter. Det var först sedan renägarna kom med i slakteriföreningen, som de fick en mera stabil trygghet. Tidigare hade bara ett fåtal större renägare haft det "ekonomiskt förspänt".¹⁶⁷

Lappväsendet ansvarade från 1956 för kontrollslakt av ren, dvs sådan som försiggick under medverkan av besiktningsveterinär. För ändamålet hade lappväsendet konstruerat och anskaffat fem fasta och två flyttbara slakterier med inventarier och utbildat renslaktare. Till en början var renägarna med något undantag skeptiskt inställda till en övergång från den traditionsbundna "per-styck-försäljningen" till av-

yttring mot ett avtalat kilopris. Kontrollslakten höjde, enligt lappfogdens uppgift, renköttetspriset från 2:70 per kilo (1956) till 5:30 (1965). En bidragande orsak till att slakteriföreningen blev huvudsaklig uppköpare uppges ha varit, att den kunde offerera ett garantipris med efterlikvid, om samerna sålde huvuddelen av slakten till föreningen. Under slaktsäsongen 1964/65 slaktades i Jämtlands län 11 454 renar, av vilka 8 028 var kontrollslaktade.¹⁶⁸

Efter tiotalet år etablerade sig "Lapp-Simons" slakteri i Harads också i Jämtland, i Strömsund. Samerna började leverera dit, och medlemskapet i NNP upphörde. "Lapp-Simon" övergick senare i det av samerna själva etablerade företaget "Sameprodukter AB".

De första särskilda beteshagarna tillkom

bl a för slakte
märkningen
del med bete
de bestämma
fanns samlad
de genom de
kas. Slaktpla
från Höglek
av de första

Försök m

Ett försök m
sel gjordes i
Det var den s
let i Underså
Syftet var a

*Vid renslakt
till närmaste
renuppköpare
bilden är ma*

blå för slaktens skull, senare även för kalvmärkningen under högsommaren. En fördel med beteshagarna var att slakten kunde bestämmas på dagen, eftersom renarna fanns samlade, och de flesta kalvarna kunde genom den här anordningen också märkas. Slaktplatsen Fjällsta någon kilometer från Höglekardalen i Oviksfjällen var en av de första som fick beteshage.¹⁶⁰

Försök med farmrenskötsel

Ett försök med en mera stationär renskötsel gjordes i Jämtland under 1970-talet.¹⁷² Det var den sk farmrenskötseln på Ottfjället i Undersåker (Handölsdalens sameby). Syftet var att bygga upp ett bärkraftigt

rennäringsföretag, förhindra intrång av renar på enskildas marker under sommarhalvåret, ge möjligheter till vetenskapliga försök och uppgiftsinsamling beträffande förluster av renar, kalvningsprocent, renhjordens köns- och ålderssammansättning samt kalvslakt. Initiativtagare till projektet var renägarna Olle Blind och Lars Mattiasson Kråik. Idén utvecklades vidare av lappväsendet i samråd med lantbruksstyrelsen. Arbetsmarknadsstyrelsen anslog ungefär en halv miljon kr till erforderliga renskötselanläggningar, av vilka det ca 40 km långa renstängslet kring Ottfjället var det dyraste. Lån till inköp av renar beviljades genom Föreningsbanken, och Handölsdalens sameby medverkade genom att ge Blind och Kråik ensamrätt till Ottfjället för deras renskötsel.

Intrånget, som tidigare varit besvärande för jordbrukarna i Indalsälvens dal-

Vid renslakten kunde renkropparna forslas fram till närmaste gård och där styckas upp. Bönder och renuppköpare hjälpte till med transporterna. På bilden är man på väg mot Storvallen i Storlien.

gång, upphörde i och med renfarmens tillkomst. De vetenskapliga undersökningarna satte igång med bl a betesundersökningar, gödningsförsök med renar och rovdjurseffekterna på renar inom renfarmen. Genom individmärkning av renarna avsåg man att kunna följa renarna "från vaggan till graven".

Men avkastningen blev inte den beräknade. Kalvningsprocenten blev extremt låg det första året, en stor del av renarna kom bort/dukade under utan att kunna återfinnas, och rovdjuren misstänktes ha haft stor andel i den negativa utvecklingen. Förlusten gick ut över de två renägar-

Renfarmen på Ottfjället invigdes i augusti 1970. Syftet var bl a att bygga upp bärkraftiga rennärringsföretag och förhindra att renarna gjorde intrång på enskildas mark. Försöket misslyckades emellertid ekonomiskt.

na. Forskningsresultaten och andra erfarenheter förutsattes dock ha givit rennärningen viktiga rön för framtida forskning.

Förändringens vind

Av några samtal för något årtionde sedan med samer som då stod mitt uppe i renskötselarbetet framgick, att då snöskotern började användas på 1960-talet, uppfatta-

des den som en del. Enligt L. dölldalens så den arbetet, i flyttningarna, och av samer Sparrok i Håskotern spar för renskötsel också kommu talkie) som ny likoptern hade kognoseringar samman vid kraven på ny men och de u

Det senaste hjöcykeln. Med d renarna tycks i

des den som ett revolutionerande hjälpmedel. Enligt Lars Mattiasson Kråik i Handölsdalens sameby, f 1934, underlättade den arbetet, både hopsamlingsarbetet och flyttningarna, men också bevakningen, och av samma mening var Per Gustaf Sparrok i Hotagens sameby, f 1928. Snöskotern spar arbetskraft, vilket är viktigt för renskötselns ekonomi. Bägge nämnde också kommunikationsradion (sk walkietalkie) som nytt hjälpmedel då, liksom helikoptern hade kommit som hjälp vid rekognoseringar och för att driva renarna samman vid tex sarvslakten. Kråik såg kraven på nya strövområden från turismen och de utökade kraven på jakt- och

fiskeupplåtelser, som de mest besvärande intrången, medan Sparrok underströk rovdjursproblemet och skogsåtgärderna på vinterlanden. För renägarhustrun Ingrid Åhrén i Rattevere sameby, f 1940, var den "tunga turismen" egentligen något nytt, medan rovdjursproblemet däremot var konstant i Frostviksfjällen, eller "ständigt akut" som hon uttryckte sig. Hon tyckte emellertid också, att man genom de tekniska hjälpmedlen kanske förlorat något i samekulturen, eftersom renen alltmer blivit bara en faktor i köttproduktionen. Hon värdesatte också ett gott förhållande mellan samerna och den övriga fjällbefolkningen och tyckte det var viktigt att barnen tidigt fick kontakt med hemortens barn. De egna barnen hade därför gått i skola hemma i Gäddede i stället för i

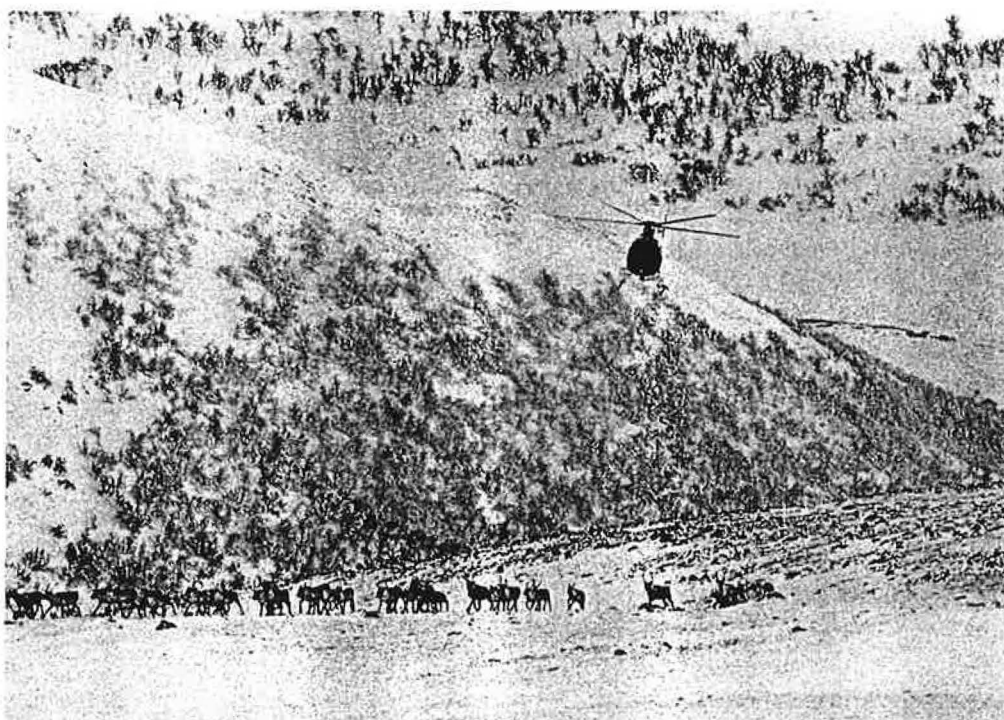
Det senaste hjälpmedlet i rendrivningen är motorcykeln. Med den tar man sig snabbt fram, och renarna tycks inte heller störas av motorljudet.

augusti 1970.
raftiga rennär-
na gjorde in-
t misslyckades

andra erfä-
ivit rennä-
forskning.

onde sedan
uppe i ren-
snöskotern
t, uppfatta-

Samer från Tossåsens sameby driver med hjälp av helikopter samman renar för slakt i december 1985. Helikoptern är en stor hjälp i arbetet men den ersätter inte det manuella arbete som behövs när renarna skall samlas och drivas.

sameskolan i Änge. "Det samiska kan man lära barnen på hemmaplan", ansåg hon.¹⁴

Det var mycket slitgöra i renskogen, särskilt på höstarna. Vi kunde ligga ute i fjällen 2-3 veckor under höstsamlingarna, och var det dåligt väder kändes det tungt, summerar John Doj från sitt renskötselarbete. Men mycket som man inte genast tänker på och som det är lite svårt att förklara har gått förlorat, menar han, och ger ett exempel som kanske bara den erfarna renskötaren riktigt kan förstå. "Man får inte längre känna den där säregna doften av upptrampad mark, den som uppstår när man drev renarna 'till fots', den lukten som 'blev så speciell', när det var lite daggigt och blött".¹⁶⁷

Den 40 år yngre Olof Johansson i Tossåsens sameby, f 1955, säger sig vara glad över att ha fått vara med ännu när renarna samlades "för hand". Jag kom med precis

i skarven, berättar han. Arbetet kunde då ännu vara så, att vi gick ut den ena dagen, samlade den andra och kom till gärdet med renarna den tredje dagen. Och utvecklingen har enligt honom gått så snabbt, att helikopterdrivning vid rensamlingar nästan är passé. Den har begränsats till i huvudsak höstsamlingarna, då renarna är lite besvärliga att handskas med. Motorcykeln är däremot det senaste, anser han. Den har kunnat minska användningen av helikoptern och därför också varit ekonomiskt gynnsam. Man åker ut i ett par grupper, 2-3 motorcyklar i varje och sammanstrålar på en bestämd plats med renarna. Renarna tycks också snabbt bli

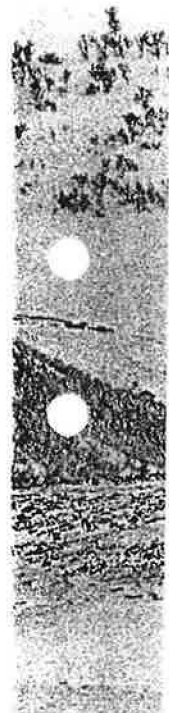
vana vid ett lugnt. De hör på motorljude och hörde på hur de darna försvann mot rarna kom.¹⁷³

I en ännu yngre renskötare får jag höra att man håller på att komma med dom på skomas Persson, f 1977, mentsson, f 1969, Offerdals samby (som arbetar med helikopter). Det går för sakta. Den ena änden av hjordarna tar i den andra. De till motorcyklarna, kroppen" i längden.

I fråga om "titthälsökikares hjälp i de ägare och sedan skilja före märkningen, och hyllan) menar de, att med så små hjordar också att lassokastning

Yttre störningar och påverkan

Faktorer som allvarigt negativt påverkar renskötseln är de områdena som sker i de, såsom ökad luftfartande vattenreglering växande friluftsliv, låg bruk, fridlysning av renskötseln bedrivs i med naturen medför störningar i renskötseluppfattning bland de

iver med hjälp av
lakt i december
ilp i arbetet men
te som behövs när

etet nde då
en ena dagen,
m till gårdet
gen. Och ut-
om gått så
g vi ensam-
ar begränsats
na, då renar-
ndskas med.
enaste, anser
användning-
r också varit
åker ut i ett
r i varje och
id plats med
å snabbt bli

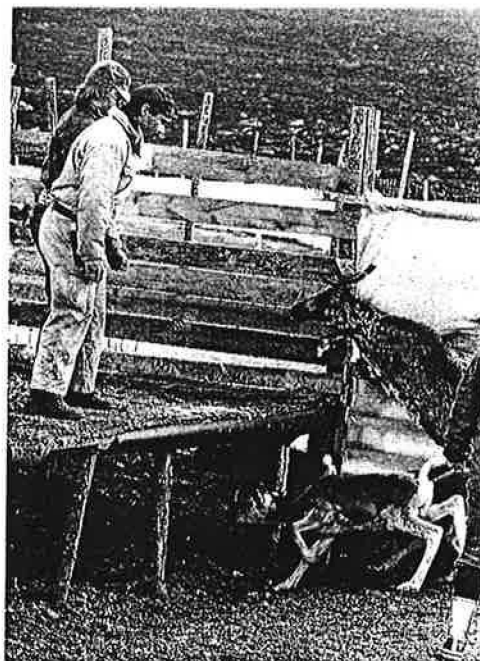
vana vid ett lugnt, monotont motorljud. De hör på motorljudet nästan som de tidigare hörde på hundarna. Renvallarhundarna försvann mer eller mindre när skotarna kom.¹⁷³

I en ännu yngre generation aktiva renskötare får jag höra, att renvallarhundarna håller på att komma tillbaka igen. Man tar med dom på skotern berättar Nils Tomas Persson, f 1970, och Kjell Ove Klementsson, f 1969, i Hotagens respektive Offerdals samby (1989). Det går inte att arbeta med helikoptern bara, säger de. Det går för sakta. När helikoptern driver i ena änden av hjorden går renarna och betar i den andra. De är också lite skeptiska till motorcyklarna, som "sliter hårt på kroppen" i längden, trots njurbältena.

I fråga om "titthagarna" (där man med kikares hjälp identifierar renkalvarnas ägare och sedan skiljer kalvar och vajor åt före märkningen, och där lasso lagts på hyllan) menar de, att man tvingas arbeta med så små hjordar åt gången. De tycker också att lassokastningen "hör till".¹⁷⁴

Yttre störningar och påverkan

Faktorer som allvarligt påverkar rennärningen negativt är de intrång i renskötselområdena som sker i olika former och grader, såsom ökad landsvägstrafik, omfattande vattenregleringar, tung turism och växande friluftsliv, långt drivet storskogsbruk, fridlysning av rovdjur etc. Eftersom renskötseln bedrivs i mycket nära samspel med naturen medför ingrepp i landskapet störningar i renskötselarbetet. En utbredd uppfattning bland de renskötande samer-

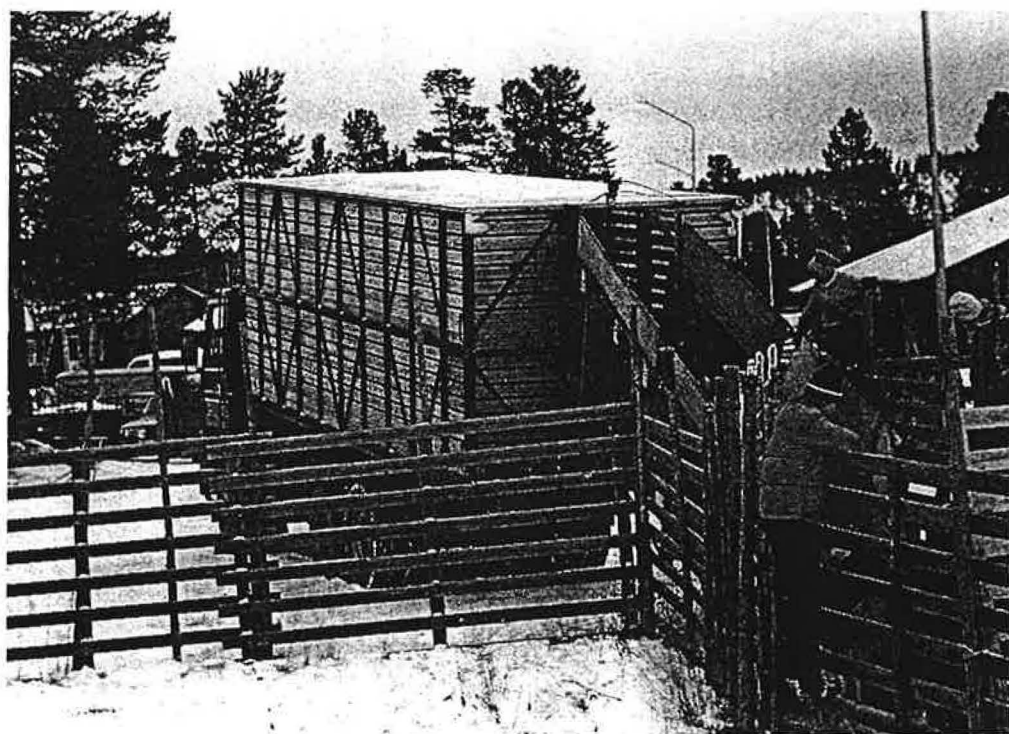

Skiljningshagen är en hjälp när man vill skilja kalvarna från de vuxna djuren. De vuxna djuren hoppar upp på bryggan, medan kalvarna springer under den.

na är därför, att renskötseln knappast tål ytterligare intrång och att även ingrepp i geografiskt små områden inom renbetesmarkerna kan få allvarligare följder. Mätbara effekter av olika slag är direkta markförluster, försämrat bete samt ökade drifts- och arbetskostnader.

Vattenregleringar m m

Av vattenregleringar som påverkat renskötseln kan nämnas Neaälvens reglering och uppkomsten av Sylsjön under 1950-talet, vilket berörde Handölsdalens och Mittådalens samebyar (i Jämtland respektive Härjedalen), även om den största relativa markförlusten inom betesområdet för barmarkstiden rört Sösjö och Kalls samebyar.¹⁷⁵

I rensköteln spelar transporterna en stor roll. Under senare år har de långa vandringarna ibland kunnat ersättas av lastbilstransporter.

Neans reglering var intressant så till vida att det gällde ansökan om reglering från intressent i annat land (Trondheims kommun i Norge). Vid regleringen överdämades drygt 16 km² värdefull renbetesmark, för vilken utdömdes ca 250 000 kr i ersättning (till statens lappfond). Vissa belopp ställdes till samebyarnas förfogande att användas efter beslut av länsstyrelsen. Ett renstängsel längs riksgränsen ingick i ersättningarna liksom båthus och renvaktarstugor. Men samerna själva hade från början yrkat på att få förfoga över motsvarande betesmark på norsk sida.

Inom Frostvikenbyarna reglerades Borgasjön, varvid renbetesmark överdämades, och Stora Blåsjön (sedvaneland berördes). I åtgärderna för rensköteln ingick tex röjning av ny flyttningsled, eftersom flyttningvägen efter sjösystemet från

Borgasjön och nedströms inte längre kunde användas. Vidare reglerades Sippmikken och Stor-Sjouten inom renbetesfjällen, och för sedvanelanden, Hotingsjön, Bodumsjön, Fjällsjön, Mårdsjön, Tåsjön, Wängelsjön och Stora Blåsjön, Ströms vattudal samt Faxälven. Vid regleringen av Sippmikken förlorade samerna ett antal "renuddar" (näs som gick ut i sjön), som använts för kalvmärkning och skiljning. Samerna motsatte sig bestämt regleringen av Stora Blåsjön under 1940-talet, bl a av omtanke om den gamla samiska kapellplatsen Ankarede.¹⁷⁶ Den kom nämligen i farozonen. Nu kunde regleringen ändå genomföras genom att vissa åtgärder vidtogs på kapellplatsen.

Inom Ofoten, Stora och Lilla Luleå och Övre Olda och Torrön, Juvu och Burvattnet sa renbetesfjällen des bl a Landö defullt renbet dämning av J sel fick lov at och Lilla Bur gande vattenc renströvninga Kalls sameby väsentligt gen lering.

Rent allmä regleringar ha på sjöar och över vattendr Vissa korttids skilt farliga. överges och anordningar, med lastbil b flyttningar.

Ett nytt intr teringen av to rarna fyller m skötselarbetet; ser, flyttleder.

Rovdjuren i rensköteln

Rovdjursplåga: svår inom rens l egendomligt d varg en god skriver dock la sin årsberättels måste lapparn dar", fortsätter

Inom Offerdals sameby reglerades Stora och Lilla Burvattnet, Korsvattnet och Övre Oldsjön och inom Sösjö sameby Torrön, Juvuln, Kallsjön, Stora och Lilla Burvattnet samt Stora Mjölkvattnet inom renbetesfjällen. På sedvanelanden berördes bl a Landösjön och Storsjön. Mest värdefullt renbete gick förlorat genom överdämning av Torröns stränder. Renstängsel fick lov att uppföras mellan tex Stora och Lilla Burvattnet, eftersom mellanliggande vattendrag torrlades och medgav renströvningar åt bägge håll. Även för Kalls sameby inskränktes betesmarkerna väsentligt genom Anjans och Torröns reglering.

Rent allmänna olägenheter av vattenregleringar har varit försenad isbildning på sjöar och vattendrag. Renflyttningar över vattendragen har blivit riskfyllda. Vissa korttidsregleringar har visat sig särskilt farliga. Viktiga betesmarker måste överges och ersättas med konstgjorda anordningar, beteshagar etc. Flyttning med lastbil blir alternativ till naturliga flyttningar.

Ett nytt intrång i rennäringen är exploateringen av torvfyndigheter, eftersom myrarna fyller många olika funktioner i renskötselarbetet; betesmark, samlingsplatser, flyttleder.

Rovdjurens stora förlustpost i renskötseln

Rovdjursplågan har tidvis varit mycket svår inom renskötseln i Jämtlands län. "Så egendomligt det låter, har tillgången på varg en god inverkan på renskötseln", skriver dock lappfogden Alarik Dahlquist i sin årsberättelse 1896.¹⁷⁷ "På grund deraf måste lapparne bättre efterse sina hjordar", fortsätter han, och säger sig "i vinter

En vargriven renko.

ha hört bönder förklara sig hafva vargarna att tacka för sina höstackars temligen ordentliga fredande för renar". Mot rovdjuren användes gift, stryknin, som lades ut i naturen. I anvisningarna för giftet angavs bl a att det ej fick läggas ut på närmare avstånd från bebyggelse än en halv mil och att det måste kungöras i ortens kyrka att så skett. Ordningsmannen Nils Andersson i Tännäs lappby kände sig förelåten att i skrivelse 9 juli 1900 tala om, att han lagt ut giftet mycket omsorgsfullt, att han redan i april besökt giftplatserna för att förstöra kvarblivna beten, men att han då inte kunnat finna alla ställena på grund av den myckna snön och därför återvänt dit igen i början av juni och då bränt resterna.¹⁷⁸ Han bifogade också ett intyg från Jonas Söderlund och John Jönsson i Sörvattnet över att han förfarit så. Bakgrunden var att en arrendator i Kölåsen i maj 1900 skrivit till lappfogden och frågat om ersättning i den händelse något av hans kreatur skulle förgiftas. Så hade ej skett, men arrendatorn påstod sig ha sett döda fåglar här och där i skogen kring Sörvattnet och Kölåsen.¹⁷⁹

I en senare skrivelse, 1917, klagar en ordningsman över att giftet tydligen försvagats genom blandning. I föl lade jag ut giftet i en vargriven renkalv, berättar han, "särskilt mycket i halsen, eftersom järven

En av de märkligare profilerna bland de gamla ovikssamerna var Nikolaus Nilsson (f 1864), som kommit från Norge. Han var mera jägare och fiskare än renskötare och uppges ha skjutit 99 vargar. Det var också han, som av de renskötande samerna anförtröddes att handha rovdjursgiftet.

brukar bita av huvudet först". Så skedde också men tydligen utan verkan för järven. Han uppmanar lappfogden att "särskilt säga till Konungens Befallningshåfvande att de styra om att det blir af äkta sort".¹⁸⁰

Genom reaktion från myndigheternas och djurskyddsvännernas sida togs anslaget till stryknin bort 1927. Åtgärden "synes mig ur renskötselns synpunkt vara att högeligen beklaga", påpekar lappfogden, eftersom "det huvudsakligen är genom förgiftade beten som lapparna hittills kun-

nat begränsa varg- och järvstammarnas tillväxt".¹⁸¹

Inom renskötscelområdet i Sverige har Jämtlands län varit mest utsatt, då det gäller rovdjursskador på renar. Renförlusterna har på senare år stadigt stigit, 1984 till 1 643 renar av totalt 4 554 i "samelännen". Handölsdalens sameby har redovisat de ojämförligt högsta siffrorna bland samebyarna totalt, 609 rovdjursdödade renar under ett år (1984), vilket innebär nästan två renar per dag och drygt 10 % av renantalet i samebyn. Motsvarande siffra för hela renskötscelområdet är 1,7 %. Men inte bara Handölsdalen har höga förlustsiffror, utan även Tossåsens och Mittådalsens samebyar. Antalet örnrivna renar har också ökat kraftigt i länet.¹⁸²

Rennäring och skogsbruk

Rennäring och skogsbruk skall i stor utsträckning utnyttja samma marker. Det moderna skogsbruket gör ofta radikala ingrepp för att förbättra skogsmarkens produktion, men åtgärderna sammanfaller inte alla gånger med rennäringens önskemål. Många samebyar upplever sig inte ha tillräckligt skydd för renbetesmarkerna och inte möta den hänsyn till rennäringen som skall tas enligt skogsvårdslagen eller det samråd som förutsättes före olika åtgärder.

För renskötseln i Jämtlands län gäller intrången i renbetesmarkerna främst vinterbetet. Det betecknas ofta som "flaskhal-sen" i rennäringen. Stora kalhyggen försvårar för renarna att skaffa föda. Snötäck- ket blir i regel inte så djupt som inne i skogen, men snön packas i stället hårdare och gör det svårare för renarna att gräva sig ner genom snön. Efter en kalavverk-

ning ligger och hindra betet.

Vid svår laven varit selen. Rennä fälla lavb oundgängli foder till re ersätta gan skog, meda behålla den

Hyggespl

Samer har mycket lite förtroenden oftast stalt digheter i ärenden. I fogden, och avgörande samerna, I länsstyrelse slaktfrågor.

ammarnas

verige har
tt, då det
Renförlus-
tigit, 1984
i "samelä-
ar i övi-
rna bland
dödade re-
nebär näs-
t 10 % av
ande siffra
,7 %. Men
ga förlust-
i Mittåda-
i renar har

uk

i stor ut-
arker. Det
adikala in-
arkens pro-
anfaller in-
ens ske-
sig inte ha
smarkerna
ennäringen
slager eller
före olika

län gäller
främst vin-
i "flaskhal-
yggen för-
la. Snötäc-
som inne i
let hårdare
a att gräva
kalavverk-

ning ligger också mycket hyggesavfall kvar och hindrar renarna från att komma åt betet.

Vid svåra betesförhållanden har häng-laven varit ett viktigt nödfoder i rensköt-seln. Rennäringslagen ger samerna rätt att fälla lavbevuxna träd "om det är oundgängligen nödvändigt för att skaffa foder till renarna". Skogsbruket vill i regel ersätta gammal lavskog med ny växande skog, medan rennäringen å sin sida vill behålla den som en värdefull betestillgång.

Hyggesplöjning och hyggesharvning

Samer hade tidigare – ända in i våra dagar – mycket lite att göra med hemkommunerna, deras förtroendemän och funktionärer. Kontakterna rörde oflast statens företrädare, eftersom ställiga myndigheter i så stor utsträckning handlade samernas ärenden. Länsstyrelsen och dess tjänsteman, lappfogden, och i förlängningen Kungl Maj:t, hade ett avgörande inflytande på frågor som lokalt rörde samerna. Vid det här tillfället på 1940-talet, hade länsstyrelsen inbjudit till diskussion kring renslaktfrågorna.

har numera ersatt hyggesbränningen. Ett plöjt hygge kan för lång tid framåt inte användas som vare sig renbete eller flytt-ningsväg.¹⁸³

Kalhyggen har också påverkat renarnas betecenden. Skogsavverkningar i närheten av fjällområdet, har skapat stora, myggfria och blåsiga ytor med bra bete, dit renarna dras från fjällområdet, konstaterar Olof Johansson i Tossåsens sameby. Under återflyttningen från vinterbetesmarkerna stannar renar ofta kvar på hyggena, där vår- och sommarbetet är bättre än på fjäl-let. Det försvårar efterlevnaden av bestäm-melsen att renarna skall vara tillbaka på renbetesfjällen efter 1 maj och framkallar klagomål mot samerna över strövrener "på fel plats på fel tid".

Genom stora avverkningar efter Ljung-ans dalgång har enligt Olof Johansson vin-terbetesmarkerna för Tossåsens sameby mer eller mindre spolierats för den här

generationen. Man har fått ta andra vinterbeten i anspråk i trakterna ner mot Älvros och Ytterhogdal men har då stött på markägare som i stället ifrågasätter samernas sedvanerätt.¹⁷³

För rennärningen skulle ett mera småskaligt, ståndortsanpassat skogsbruk i fjälltrakterna vara gynnsammare än nu tillämpade metoder (små hyggen, måttfull markberedning, svenska träslag). Rennärningen arbetar ofta "på marginalen" redovisar länsstyrelsen i sitt handlingsprogram (1985) för hur skogsbruk bör bedrivas i fjällnära skogsområden. Om rennärningen med någon säkerhet skall kunna planera sin markanvändning och gradera markerna måste framtida markintrång först vara kända. Men länsstyrelsen varnar också för att en gradering av markerna lätt kan leda till att felaktiga areal- och marginalresonemang förstärks. Renskötseln utgör en sammanhängande form av markanvändning, och intrångsbilden bör kunna redovisas lika sammanhängande. De olika delarna inom en sameby får inte betraktas som självständiga komponenter, utan intrången på alla områden bör läggas samman.¹⁸³

Tjuvjakt och tjuvfiske också ett intrång

I länsstyrelsernas kungörelser angavs från 1900 och därefter de personer som "lapparne – med stöd av 1898 års renbeteslag – hafva utsett att såsom gode män tjänstgöra vid syn och värdering å skada, förorsakad af lapparnes renar" och från 1901 dessutom sådana personer som KB utsåg till bevakningsmän för fjällområdena (mot tjuvjakt och tjuvfiske).¹⁸⁴ De senare kallades tillsynsmän och gavs strafflagens skydd för sådana. De hade att ange

Jonas Åhrén från Frostviken (1881–1965) var en av de mera framträdande jämtlandssamerna i sin generation i kontakterna med samhället i övrigt. Han var inte bara den som "sade ifrån" när han tyckte samernas rätt trädde för när, utan också den som tidigt "såg igenom" vad som skedde eller höll på att ske. Han förstod tidigt t ex att det var en stor psykologisk fördel för samerna att de också betalade inkomstskatt, och han ville lösgöra samerna från den isolering från glesbygsbefolkningen i övrigt som bl a särskilda lappförsamlingar bidrog till.

Under generaldirektör Berglöfs utredningar i början av 1940-talet var man från samiskt håll mycket tacksam för att få delta i hans "stormöten". Jonas Åhrén ensam uppfattade mötena också som ett sätt att binda den samiska opinionen under sken av att samerna medverkade i beslutsprocessen. Det gjorde de enligt Åhrén inte vid stormöten där förslagen blev kända först vid sammanträdet och där bara några timmar stod till förfogande. Skulle samerna ha instylande skulle de också få tillfälle till ordentlig beredning av frågorna.

Jonas Åhréns krafter togs i anspråk bl a i 1919 års lappkommitté, där han ingick som representant för jämtlandssamerna.

Legendarisk är också Jonas Åhréns livslånga kamp mot rovdjuren, där han vädjade om förståelse för renskötarens trångmål och rättvisa mot samerna.

tjuvjägare och tjuvfiskare till länsman till slagta alla jakt-hund och båt hörrättsutveckling.

Tillsynsmännade, de flesta de meddelande och vilka marker sör gång av rapporterna inblickar i o fjällvärlden.

1913 rapporte Ljungdalen, att norra Ljungdalen snaror utom r ägarna till dem, år, och det var 3 jag kände deras sätter han, "må en tår i ögat i uppmaning att att komma utom Skulle det vara varsson, "så få blifver".¹⁸⁵ Och litterär kraft i d rapport tillsyns Jorm lämnar 26 men från en ru ej upptäcka någ da som är att r som elände i hv

Men även laj beslag. Abraham han själv på en bottens lappläg änden av Glens som fiskat där. vällen, sutto tre fjärde var syssel nät de haft utla påträffades en

tjuvjägare och tjuvfiskare för lappfogde eller länsman till åtal, och hade rätt att beslagta alla jakt- och fiskeredskap, dit även hund och båt hörde, i avvaktan på vidare rättsutveckling.

Tillsynsmännens rapporter finns bevarade, de flesta dock bara i form av ett kort meddelande och eventuellt några ord om vilka marker som genomfördes. En genomgång av rapporterna ger emellertid många nya inblickar i och reflektioner över livet i fjällvärlden.

1913 rapporterade Anders Halvarsson i Ljungdalen, att han den 7 januari "vid norra Ljungdalsberget påträffande 18 st snaror utom rågången", och samtidigt ägarna till dem, "två gossar om 12 och 9 år, och det var 3 ripor i snarorna". Men då jag kände deras ställning i hemmet, fortsätter han, "måste jag af medlidande och en tår i ögat återlemna desamma med uppmaning att de sedan skulle akta sig för att komma utom rågången med snaror". Skulle det vara tjänstefel, fortsätter Halvarsson, "så får jag taga det som det blifver".¹⁸⁵ Och det ligger nästan lite av litterär kraft i den mycket komprimerade rapport tillsynsmannen Roland Olofsson i Jorm lämnar 26 januari 1903. "Hemkommen från en rundresa i fjellen men kunde ej upptäcka några obehörigheter. Det enda som är att märka är nöd, och så gott som elände i hvarje hem".¹⁸⁶

Men även lappfogden själv gjorde sina beslag. Abraham Staaff berättade 1927 att han själv på en resa från Glens till Hosjöbottens lappläger den 20 juli vid norra änden av Glensjön påträffat fyra personer som fiskat där. "Då jag överraskade dem å vallen, sutto tre av dem och åto, och den fjärde var sysselsatt med att taga fisk av de nät de haft utlagda. I en källare å vallen påträffades en till hälften med fisk fylld

kagge, och med den fisk som fanns å ovan nämnda nät uppskattades deras fångst till omkring en fjärding. Näten som befunnos utgöras av endast korta stumpar, voro 12 till antalet och med endast 2½ cm mellan maskknutarna. Metspö medfördes, så ock häst för klövning av redskap och fångst". Lappfogden lämnar sin rapport till landsfiskalen i Oviken med begäran om rättsliga åtgärder.¹⁸⁷

Disponent Carl Kjellberg – ägare till en av industrierna i Ådalen – och finansmannen Torsten Kreuger arrenderade fiske på renbetesfjällen i Frostviken. De hade låtit en skogsinspektör som såg till deras stugor, fiska i sjön Gubeln, och denne hade stämts till tinget men friats av häradsrätten. I ett brev till lappfogden 1918 klagar frostvikssamen Jonas Åhrén över förhållandet.¹⁸⁸ Man fiskade, skriver han "när vi voro borta från trackten för att såmändels kunna bedrifva fisket mera ostörd från Lapparnas sida. Så var det i föl och kommer kanske att upprepas även i år, jag har nämligen hört sägas därom". Vidare ville han veta, "om patron Kjellbergs kontrakt är så stipuleradt att han utan vidare har rätt att överlåta till vem som helst sin rättighet och dessa missbruka densamma till förfång för oss lappar". Frågan övergår sedan i ett påstående: "Jag tänker inte finna mig i att vid de sjöar där vi hafva våra kåtor och gården sådant skall opåtaltd bedrivs mitt för våra ögon, och vår rätt trampas under fötterna och vi behandlas efter godtycke".

Strövrenerarna

Inför 1898 års renbeteslag diskuterades också ingående hur man skulle kunna förhindra att renarna vid återflyttningen till

965) var en
merna i sin
let i övrigt.
in" när han
an också den
'de eller höll
't var en stor
ckså betala-
amerna från
gen i övrigt
idrog till.
redn... ar i
amis... nåll
ns "stormö-
iötena också
tionen under
itsprocessen.
ormi där
inträdet och
inde. Skulle
få tillfälle

bl a i 1919
representant

is liuslånga
m förståelse
a mot sam-

fjällen på våren blev kvar på vinterbetesmarkerna (i böndernas skogar). Skulle de renar som blivit kvar få skjutas eller inte? Frågan är lika aktuell 1989 som för hundra år sedan! Samerna i Oviken tycks ha intagit en litet "tuffare" hållning mot de bofasta än övriga samer, när det omvänt gällde skador som tillfogades renarna. Den som skjuter renar måste straffas enligt allmän lag tyckte de (1895), och fick man inte tag på gärningsmännen borde kommunen betala som ett slags skadeersättningsområde. Att tolerera nedskjutning av renar vore nämligen "att möjliggöra systematiska, legaliserade renstölder".¹⁸⁹

"Lapplagskommittén", menade dock, att man borde få skjuta renar som blivit kvar på vinterlanden som ett skydd för de bofastas marker. Men varje sådant dödande skulle få utföras bara genom myndighets försorg. Om kvarblivna renar togs bort eller ej berodde ditills "uteslutande på lapparnas vilja eller förmåga", och så kunde det inte få fortgå. Hade det ansetts nödvändigt att genom lag tvinga de bofasta att ta emot renar på sina marker under viss tid av året, så krävdes också att de på annan tid av året skulle få slippa renar där, hette det.¹⁹⁰

Regeringen och riksdagen följde dock den reservation i lapplagskommitténs betänkande som kommittéordföranden Nils von Steyern svarade för och som i sig var en stark markering av vad han uppfattade som samernas urgamla rättigheter. De bofasta kunde egentligen inte kräva att få ha sina marker helt renfria, hette det. Det fanns, enligt von Steyern också en fara däri, att "det officiella skjutandet" skulle kunna framkalla ett privat renskytte.¹⁹¹

När propositionen om ny renbeteslag behandlades av 1898 års riksdag uttalade lagutskottet, att det var en grannlaga upp-

gift att "afväga och jemka mellan två så skiljaktiga och mot hvarandra stridande näringar som jordbruket och renskötseln" och "som närmast ogörligt att undanröja eller råda bot mot alla slitningar och svårigheter som kunde tänkas uppstå".¹⁹²

I 1971 års rennäringslag infördes som huvudregel ett gemensamt ersättningsansvar för skada, som renar åstadkommer, för den sameby inom vars betesområde skada uppkommit. Överförandet av skadeansvar från enskild ägare till samebyn i sin helhet hängde samman med ändringar såväl inom skötseln av renarna som i fråga om dess organisation.

Den extensiva renskötselmetoden har ibland medfört renströvningar som skapat irritation bland jordbrukare, skogsägare och jakträttsinnehavare, och som på sitt sätt uppfattats som ett omvänt intrång från de renskötande samernas sida gentemot den övriga, bofasta befolkningen.

I fråga om kvarblivna renar på vinterlanden under barmarkstid får länsstyrelsen förordna att renarna skall slaktas och säljas, om samebyn inte inom skälig tid tagit hand om renarna sedan den fått anmaning om det.

Annan dramatik i samernas vardag

Söndagen den 15 december 1906 är Oskar Andersson från Frostvikens lappby på flyttning till vinterbetesmarkerna "ned i landet". Han färdades utefter Ströms vattdal. På Espnässkogen vid Inviken i Ströms socken blev han antastad av tvenne unga karlar. De bar skjutvapen och "börjar gorma och svära" på honom och hotade honom och hans renar "med ondt". Drivande renarna framför sig åkte

Oskar hann in efter sig hade han renoxe i Efter sk fortaste följdes a av sina l upp. M lappkvinn hur de t ute i skog ne och d visa sig t

En vin Jonsson l Persson f sina rena sjöns is i fortsatte plötsligt e och skäll blev orolig nen förvä Vällviksla kunde bli sin hand och lock snabbt av med en ki från hjord stället och "så gott s passerat, "kyrksidan bakbenen Doj styrkte hunden ve satte med i

ellan två så
a stridande
enskötseln"
t undanröja
gar och svå-
pstå".¹⁹²
fördes som
ättningsan-
adk mer,
etesområde
det av ska-
l samebyn i
län.ingar
som i fråga

etoden har
som skapat
skogsägare
om på sitt
intrång
sida gent-
ningen.
på vinter-
länsstyrel-
slaktas och
skälig tid
en fått an-

rnas

6 är Oskar
appby på
na "ned i
tröms vat-
Inviken i
d av tven-
apen och
onom och
nar "med
ör sig åkte

Oskar Andersson skyndsamt iväg, men hann inte långt förrän han fick ett skott efter sig. Skottet "som varit ett hagelskott, hade hvinat förbi honom och träffat en renoxe i huvudet så han blött betydligt". Efter skottet åkte Oskar Andersson det fortaste han kunde från platsen, men följdes av karlarna, tills han mötte några av sina kamrater. Då stannade förföljarna upp. Men både Oskar Andersson och lappkvinnan Sigrid Torkelsson hade hört hur de två karlarna ett stycke ifrån dem ute i skogen "utfallit i hotelser mot lapparne och deras renar, churu de då ej vågat visa sig tillfölje lapparnes antal".¹⁹³

En vinterdag 1928 kom samerna Lars Jonsson Doj, Ander Ol Andersson och Per Persson från Offerdals västra lappby med sina renar från Höge i Marby ned på Storsjöns is i närheten av Gärdessågen och fortsatte efter sjön förbi Vällviken, då plötsligt en främmande hund kom rusande och skällande mot renhjorden. Renarna blev oroliga och försökte vända. Situationen förvärrades av att det låg blankis invid Vällvikslandet. Goda råd var dyra. Det kunde bli kaos, och det gällde att ha läget i sin hand. Per Persson som skidade först och lockade på renarna, krängde då snabbt av sig geväret och sköt hunden med en kula på 20 å 30 meters avstånd från hjorden. Hunden blev liggande på stället och dog, enligt Dojs uppfattning, "så gott som strax". Sedan renhjorden passerat, kom några gruskörare från "kyrksidan" ner på isen, fattade hunden i bakbenen och släpade den upp på land. Doj styrktes därvid i sin uppfattning att hunden verkligen var död. Samerna fortsatte med renarna mot Hara.¹⁹⁴

Jämtlandssamerna och den tidiga turismen

Svenska turistföreningens årsskrifter ger en god uppfattning om hur jämtlandssamerna i turismens barndom presenterades för en större allmänhet som ett etniskt inslag i jämtlandsbefolkningen i övrigt. Sedan Svenska turistföreningen (STF) bildades 1885 har samerna varit föremål för stor uppmärksamhet, i synnerhet i de första årtiondenas årsskrifter. Lappar är tidigast den enda benämningen på dem, även om flera bidragsgivare tidigt kommenterade det i samband med jämtlandssamerna. Carl J E Hasselberg berättar 1889, att han i Tossåsen besökte "några familjer af lapparna eller fjällfolket, som de älska att kalla sig",¹⁹⁵ och senare, att "vi sorgfälligt undveko det för dem förhatliga ordet lappar", vid ett besök i Lunndörrens "lappläger" 1882 (1934).¹⁹⁶ En anonym bidragsgivare som 1890 skildrar lappmässan i Kolåsen konstaterar, att "de människor som samlats där, skulle kunna indelas i tre klasser: fint folk, bondfolk och fjällfolk". Det sista ordet är, säger han, den officiella benämningen på lapparna, "hvilka man bör akta sig för att tilltala med namnet lappar, detta uppfatta de som ett vederamn".¹⁹⁷

Fjällen blev tidigt föremål för STF:s intresse, och samerna blev från början turistiska lockbeten. "Tänk vilket utmärkt tillfälle att få se lappkåtor och studera lapparnas hemlif", heter det i uppsatsen "Enaförs betraktat ur turistsynpunkt" (1903),¹⁹⁸ och i ett osignerat bidrag 1906 uppges, att Malmagens by i Härjedalen äger ett särskilt intresse "däruti, att en del af de lappar, som tillhöra Tännäs socken, någon tid under sommaren hafva sitt tillhåll i Rutfjällen".¹⁹⁹ I sin presentation av

en "hittills obeaktad turistled" från Borgia över Storjola och Värjaren till Ankarede garanterar Erik Modin (1894), att "man för öfrigt alltid kan beräkna att träffa lappar i deras sommarvisten".²⁰⁰

Många av färderna i fjällen hade form av "expeditioner", även om det var mera karaktäristiskt för Lapplands- än Jämtlandsfjällen. En del samer kom i det här sammanhanget att efterfrågas som vägvisare, bärare, roddare och hantlangare i största allmänhet.

"En vägvisare inställde sig snart nog och befanns vara en gammal lappgumma" berättas från en fjällvandring i Offerdalsfjällen 1892, och man kan ana lite besvikelse över att ingen "riktig lapp" ställde upp.²⁰¹ Det är svårt att få tag på vägvisare i Vallbo uppger Carl J E Hasselberg (1899).²⁰² Men om man passar på vid lappmässan kan man slå sig i sällskap med de hemvändande Ljungrislapparna, råder han. Och Gunnar Andersson gav (1907) följande lägesbeskrivning: "Våra damer blefvo här (i lapplägret) räddhågade, de hade säkert tänkt finna lappar, hvilka skulle blifva dem till stöd, skydd och vägvisare ute i vildmarken. Emellertid voro lapparna borta... och damerna måste, churu med någon bäfvan, anförtra sig åt oss".²⁰³

Ibland kunde betänketiden att ta på sig lotsuppdrag bli mycket kort. När Nils Torkelsson en sommar dag 1902 var på väg till Bydalen för att köpa fotogen, mötte han på vägen ett turistsällskap under Per Bertilssons ledning. "Nu kan du slå följe med oss, när du får så mycket storfrämmande", tyckte Bertilsson, och Nils gick med på förslaget. "Han hänger upp sin bleckflaska (som han skulle ta fotogenen i) till härnäst på grenen och tassar snart i spetsen av tåget". Vi var mycket tacksamma mot ho-

nom, heter det vidare, "som det snart visade sig att vägen var villsam äfven för ett vant öga" (1902).¹³³

Någon enstaka gång är rollerna ombytta. Under en tur i Oldfjällen berättar Wilhelm Peterson-Berger (1904) hur lapparna måste gå två gånger mellan Burvattnet och Mjölkvattnet för att få all packning med och att han under tiden kokade kaffe åt dem och sig själv. "Lapparna finna det roande och ovanligt att, som de säga, betjänas av en stockholmare", skriver han, och vid deras återkomst, "får jag för mitt kaffe mottaga några ärliga och konstlöst formulerade komplimanger". Så tillägger den i musiksammanhang så kritikkänslige P B, att det berömmet "lyssnar jag till med så mycket större nöje som jag för en gångs skull har den oskattbara och sällsynta förmånen att kritiseras af endast sakkunniga".²⁰⁴

Från början ansåg besökarna i samevisstena det självklart att bara kunna stiga på. Man väntade sig ett vänligt mottagande, kaffe och kanske tomat och husrum för natten om man själv hade planerat så. Vi tog in i en av kåtorna, heter det från en tur i Offerdalsfjällen (1892). Den beboddes av Johan Larsson och hans hustru Sigrid Jönsdotter. "Här torkade vi oss framför elden, öppnade våra matsäckar och läto fjällfolket koka kaffe av vårt medförda förråd".²⁰¹ Gunnar Andersson berättar i sin tur (1907) utan omsvep, att hans sällskap under vandringen mellan Bydalen och Vallbo fann en ensam kåta. Den "var utmärkt, stor, rymlig, nyreparerad, och lappen som bodde där, var gudskelov borta, så vi kunde ostörda hvila på hans färskinns och koka i hans kär. - Supen smakade härligt och följdes av många smörgåsar med skinka och gåslefver och ost. Kaffet var varmt och starkt, den lätta whisky-

groggen ur
rade tobak
och vandra
och glamm
sprakande
"Tännäs-
en hög bild
kande hos
(1910).²⁰⁵
ningsvärd i
tingen sam

Nils Thon
Mittådalen
breda kon
ningen i l
ville ha so
hang.

Vid de.
lands län.
1920, fic
ur kung
också "b
sameminc

groggen ur lappens stora, tomma, renskurerade tobakslåda släckte törsten utmärkt och vandrade laget rundt, medan skämtet och glammet gnistrade i kapp med den sprakande elden".²⁰³

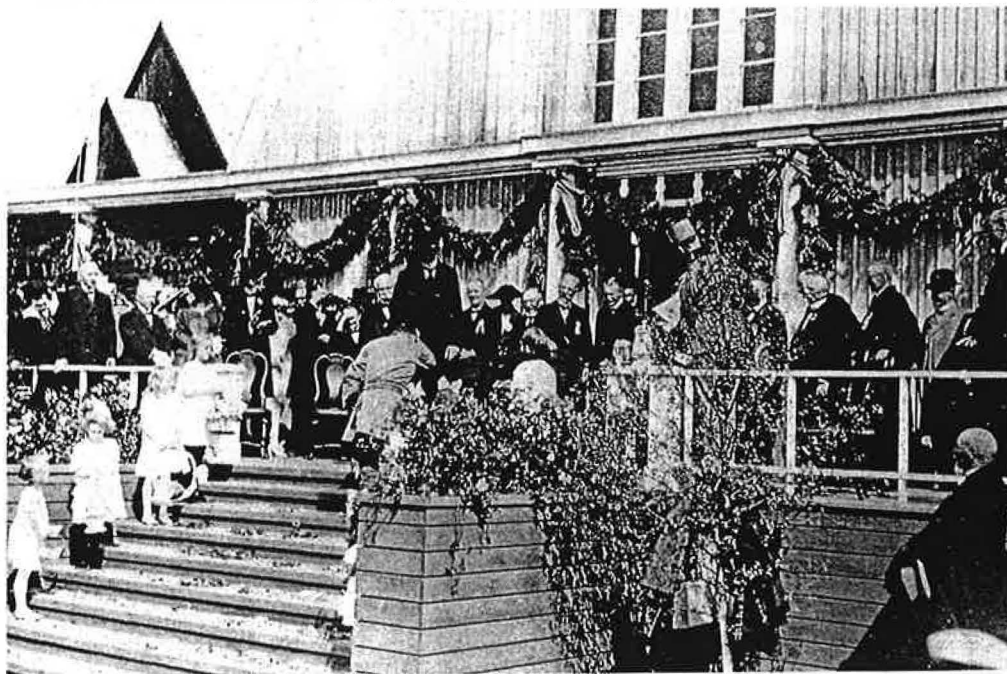
"Tännäs- och Rutfjällslapparna stå på en hög bildningsgrad och se gärna besökande hos sig", konstaterar Sven Lampa (1910).²⁰⁵ "Att de besitter en anmärkningsvärd intelligens finner man lätt, antingen samtalet ledes in på natur och lif i

fjällen eller man lyckas framleta några af deras traditioner om den tid, då en öfvermäktig folkskara började göra intrång på deras marker". Om Jämtlands och Härjedalens samer tycker Peterson-Berger i ett senare bidrag (1906), att de "i allmänhet förfalla som ett mycket lifsdugligt, hårdigt, för tillvaron väl rustadt släkte med godt, fredligt, ofta älskvärt lynne, få behov och vaken intelligens". Samerna i Ljungris, som han besöker i sitt "strövtåg kring Helagsfjället", se nästan "germanska" ut, tycker han, "och måtte representera stammens aristokrati". Men man får inte förundras, tillägger han, "att bakom den nutidsenligt civiliserade ytan ofta rester af vidskeplighet, primitiva passioner, naiv vekhet, lättledd fantasi och dyligt skymta fram".²⁰⁶

Svenska turistföreningen fick tidigt fotfäste i jämtlandsfjällen, och snart fanns turiststationer, fjällstugor, och leder sprid-

Nils Thomasson (1880–1975) var både renägare i Mittådalen och fotograf i Åre. Han blev genom sin breda kontaktyta en representant för samebefolkningen i länet, som man gärna vände sig till och ville ha som företrädare i allmänna kultursammanhang.

Vid den utställning som anordnades vid Jämtlands läns hushållningssällskaps 100-årsjubileum 1920, fick Nils Thomasson som pris en silverskål ur kung Gustav V:s hand. Det bevarade fotot kan också "bildligt" illustrera förhållandet mellan sameminoriteten och länets majoritetsbefolkning.

För turisterna i de västjämmtska fjällen var det en exotisk upplevelse att träffa samer – något man kunde berätta om i salongerna hemma i Stockholm.

da över hela fjällvärlden, dock mest koncentrerat till fjällen i gränstrakterna mellan Jämtland och Härjedalen. Sylhyddan, för den äldsta turiststationen i STF:s verksamhet, togs i bruk redan 1890. Vid 1900-talets början anlades ett enkelt turisthärberge i Arådalen i Oviksfjällen, och 1918 anordnades turiststationsrörelse i den under 1890-talet anlagda turisthyddan vid Helagsfjället i Härjedalen. Nya Sylstationen tillkom 1933, och samma år ökades verksamheten vid den utvidgade turiststationen vid Storulvån.

Under 1930-talet ville STF med äganderätt förvärva markområdena vid turistanläggningarna, inte bara i Sylarna, Helags och Storulvån, utan också i Vålådalen och Stensdalen, där en turiststation uppförts 1922–23 (Vålådalen) och en turiststuga 1916 (Stensdalen).

När lappfogden Waldemar Gardham sammanträffade med Handölsdalens lapp-

by i Ånn 9 februari 1936 för att höra lappbyn om STF:s önskemål, påpekade ordningsmannen Lars Larsson Kråik, att STF ämnade bygga på den plats där den kåta stod, som han uppfört sommaren 1915 och som han begagnat to m sommaren 1924. På platsen hade han använt två områden till rengården, och alldeles intill fanns ytterligare två platser för gamla rengården. Dessutom fanns synliga platser från gamla kåtor, dels ungefär 2 km uppefter Storulvån, dels efter gångstigen mot Handöl (3 kåtor). Det framgick tydligt, att platsen var ett gammalt tillhåll för samerna, ett centrum för renskötseln i trakten.²⁰⁷

Om STF fick tillstånd att ta platsen i anspråk skulle man, enligt Kråiks uppfattning, för all framtid förstöra dess betydelse för renskötseln. Platsen vid Storulvån låg i

lä för
värme
våren.
gamla
medför
årstiden
och sta
ligt för
flyttat
älven (
te bord
ratione
brev i
Kråik s
hinder
hundra
eninge

*Jämtl.
sions
hjälp
Elisa
missi*

lä för nordvästvinden, och gav lugn och värme åt renen under kalvningstiden på våren. En större turistanläggning vid det gamla lapplägrät intill Storulvån skulle medföra att folk rörde sig i terrängen alla årstider, och draghundar, sällskapshundar och stationens egna hundar göra det oroligt för renarna hela året. Kråik hade 1925 flyttat sitt sommarläger längre upp efter älven (Tjallingen), men ansåg att man inte borde omöjliggöra för kommande generationer att välja boplatser. I ett separat brev i april 1935 direkt till STF har dock Kråik sagt, att det inte skulle möta något hinder för honom att flytta kåtan något hundratal meter, men "tillråder turistföreningen att göra framställning till Läns-

Jämtlandssamerna var föremål för en intensiv missionsverksamhet, framför allt genom KMA. Här hjälper Nils Thomasson och "Lill Nils" grevinnan Elisabet Mörner och Fredda Hammar fram på missionsmarken.

styrelsen i Jämtlands län".²⁰⁸ På samma sätt avstyrkte samerna de övriga önskemålen om förvärv.²⁰⁹

Lappfogde Gardham försökte att i ett utlåtande 1936 till Kungl Maj:t ge ett koncentrat av hur turistväsendet utvecklats på renbetesfjällen i Jämtland.²¹⁰ De första gångstigarna i fjället upptrampades av lapparna och ledde naturligt nog mot deras hem, deras läger med kåtor och ren-gården, konstaterar han inledningsvis. När turisterna började intressera sig för fjället, följde de dessa stigar till lapplägren. När de behövde övernattningsställen ansågs lämpligaste ställena mången gång vara de torra och fria platser som lappar en gång i tiden utsett åt sig men som de för någon tid lämnat. Lapparna såg inget hinder i att en liten stuga om ett rum uppfördes, helst som de själva också vid behov kunde övernatta där. Om en grupp turis-

ter kom ena dagen, så lämnade de stugan och trakten den andra. Men av enrumsstugan blev så småningom en tvårumsstuga, och nu skulle sådana stugor i de två gamla lapplägren, Storulvån och Stensdalen, byggas ut till stationer med personal och gäster under större delen av året. En sådan utveckling hade lapparna, enligt lappfogden, inte tänkt sig och sannolikt inte heller STF kunnat förutsäga.

Renbetesmarkerna i Jämtlands län var relativt begränsade till utrymmet jämfört med förhållandena i Norr- och Västerbottens län. På så begränsade områden finns bebyggelsen, fortsatte Gardham, lapparnas huvudvisten och sommarstugor, turismhärjargen och turiststationer, telefonledning och med stänger, kryss och stjärnor uttryckade vandringsleder – och överallt omkring och efter dessa anläggningar rör sig folk. Det måste inkräkta på lapparnas rörelsefrihet med renhjordarna, fortsatte han, och på utrymmet och lugnet för renarnas betning.

För 50 år sedan (1886), heter det vidare i lappfogdens yttrande, fanns blott lapplägger, hemman och fäbodvallar i fjället, men då ansågs det vara av allra största vikt att för framtiden trygga lapparnas fria och ostörda bruk av fjället och intilliggande nödvändiga renbetesland. Hur mycket mera måste man då inte uppmärksamma den nutida "stormlöpningen" mot fjället. Det fanns en tendens att rasera, tyckte han, "vad som under 50 år med möda och ihärdighet vunnits åt lapparna".

Sentida exempel på vad de renskötande samerna uppfattade som intrång eller hot om intrång var den sk Åreplanen och det sk Brattliprojektet i Frostviken med en planerad turistby av en omfattning som i inledningsskedet bedömdes som helt omöjlig från Rattevarer samebys sida. Bäg-

ge rörde "tung turism" i renskötseområdena. Sylarna-Helags "obrutna fjällområde" är för det fjällområde som troligen har de flesta utbyggda ledsträckorna.²¹¹

För rennäringen påverkas driftsförhållandena kring turistorterna, i närzonerna för Åre och Duved och dagturzonerna för Kolåsen och Storlien. Inom Handölsdalens sameby är vandringsledssystemet för fjällturismen således allra mest utbyggt med basstationer i Storulvån, Blåhammarren och Sylarna. Tossåsens sameby berörs av dagturzonerna kring Vålådalen och Bydalen. I turistlandskapet Jämtland och turistkommunen Åre kan det här vara exempel på allt mer svårlösta problem för framtiden för en rationell renskötelse.²¹²

Ökad efterfrågan på sportfiskevatten konkurrerar också med de renskötande familjernas behov av fiskevatten för eget bruk, och åtgärder till skydd för natur- och djurliv är ibland inte förenliga med renskötelsens intressen.

Rättigheter "lagstiftas bort"

Den äldsta renbeteslagstiftningen skilde egentligen inte mellan olika grupper av samer, även om man från statsmakternas sida gjorde gällande, att den avsåg enbart de renskötande samerna. Frågan var viktig, främst ur försörjningssynpunkt, för med renskötelsen följde naturaförmåner som jakt och fiske, visst skogsfång (virke och bränsle), etc.

Det hade förekommit att samer slagit sig ner som nybyggare för att klara sin försörjning. I Strådalen inom Skäckerfjället hade det skett, enligt vad lappfogden uppger 1885, "utan att de dertill hafva

utverkat KI Jämtland ha renar också de tillgodog arbetet i slätter. Sam sig även på lappfogdens lappfogdebe antal bofast de flesta in lappbyar. I samiska nyt

Lappfogd upp frågan kom "icke r KB i Jämtla anleddes av norra revir,

*En ögonblick
70-talet är
begivenhet i
samiska kyr
sar att Fro
"kärnområ*

utverkat KB:s tillstånd".²³ I nordligaste Jämtland hade fattiga samer med ett fåtal renar också annan boskapsskötsel, varvid de tillgodogjorde sig både det rika sommararbetet i fjällen och angränsande myrslätter. Samernas benägenhet att livnära sig även på boskapsskötsel ökade, enligt lappfogdens bedömning. Enligt 1896 års lappfogdeberättelse fanns ett ganska stort antal bofasta samer inom renbetesfjällen, de flesta inom Hotagens och Offerdals lappbyar. I Jämsmässholmen fanns 12 samiska nybyggarfamiljer.¹⁷⁷

Lappfogden Abraham Staaff tog 1906 upp frågan om vilka rättigheter som tillkom "icke renlappar" i en redogörelse för KB i Jämtlands län. Staaffs uttalande för- anleddes av att jägmästaren i Jämtlands norra revir, Anders Holmgren, konstate-

rat, att inte bara "renlappar" fiskat i fjäl- len utan – "och detta i än större omfång" – "icke renlappar" eller "icke nomadiseran- de" lappar. Då det honom veterligt inte fanns någon författning eller annan hand- ling som kunde ge stöd för att "icke ren- lappar" ägde jakt- och fiskerätt på skatte- fjällen, ville han ha KB:s utlåtande i ämnet.²¹³

"I praxis har lapp alltid betraktats som lapp"

Det är ostridigt, att lapparna har jakt- och fiskerätt på renbetesfjällen ("såväl de gamla skattefjällen som ock de till utvidg- ning af dessa fjäll sedermera inköpta om- råden"), hävdade Abraham Staaff. Frå- gan var emellertid om med lappar menas endast renägande och renskötande lappar eller också sådana som bor inom eller ut- om en lappby och saknar renar och därför tvingats söka sitt uppehälle på annat sätt, utanför lappbyn. Och "lapplagen" gör ba-

En ögonblicksbild från Kyrkstaden i Ankarede för 70-talet är sedan. Man väntar kanske på någon begivenhet under kyrkhelgen. Ankarede är den enda samiska kyrkstaden i Jämtland-Härjedalen och vi- sar att Frostviksområdet är ett gammalt samiskt "kärnområde".

ra en enda gång skillnad på lappar, och det är i 10 §, där det uttryckligen stadgas, att det är de renskötande lapparna ensam som inom sig väljer ordningsman. I övrigt, konstaterar Staaff, talas aldrig annat än om "lappar". Även om det av lagens rubrik och de flesta paragrafernas innehåll synes antagligt, att lagen i huvudsak avser renägande och renskötande lappar, "hafva dock de förvaltande myndigheterna allt sedan lagens tillkomst tillämpat den såsom gällande alla slags lappar".

Hur skulle fö lagen ha tillämpats, undrade Staaff, när 2/3 av länets lappbefolkning utgörs av icke renägande eller renskötande lappar. Var skulle dessa här och där i fjällen och tidvis på bygden bosatta lappar ha hållit till, "därest ej andra än renägande lappar ansetts äga vistas inom renbeteslandet?" Som lagen i det avseendet tillämpats, "synes den mig böra tillämpas ifråga om lapparnas rätt till jakt och fiske inom renbeteslanden", dvs "att lappar oberoende av huruvida de äro renägande eller icke böra på grund av 30 § lapplagen anses hafva jakt- och fiskerätt inom renbeteslanden". Jag anser därför, fortsatte han, att "så länge en lapp, renägande eller icke oafsedt hvilket slags lapp han är, tillhör sin lappby och lappförsamling, dvs så länge han där är kyrkoskrifven, bör äfven åtnjuta de rättigheter lagen tillförsäkrat honom".

Abraham Staaff erinrade också om att man aldrig gjort skillnad på "lapp eller lapp" enligt värnpliktslagen eller i fattigvårdshänseende. "I praxis tycks lapp alltid betraktats som lapp." Om man "söker skilja på lapparna, så kommer man till så många svårigheter", konstaterar han vidare, "att jag vågar påstå, att det blir omöjligt att öfvervinna dem sådan nuvarande lapplag är".

Samma tveksamhet visade skenbart också Åke Holmbäck i sitt arbete om lappskattelandsinstitutet (1922), där det bl.a. heter, att den tidigaste renbeteslagstiftningen 1886 och 1898 saknar regler om rättsförhållandena beträffande andra lappar än de renskötande. "De lappar, vilka i stället för att idka renskötsel ägna sig åt fiske och jakt, kunna emellertid icke på grund av nyssnämnda inskränkning av renbeteslagstiftningens regler anses stå rättslösa. I princip torde väl de icke renskötande lapparnas rättigheter sträcka sig lika långt som de renskötandes. Liksom dessa torde de äga nyttja skogen samt bruka jakt och fiske allt med de restriktioner som stadgats för de renskötande lapparna". Men hans slutsats blir ändå, att lagarna avsåg enbart de renskötande samerna.²¹⁴

Samegrupper konkurrerar om renbetesfjällen

Samerna klagade (1889) över den nya upplåtelseordningen, eftersom de själva tidigare "för egen räkning utarrenderat fiske och bete i fjällen". Det visar sig dock, heter det, att det i första hand är skattlapparna som klaga, eftersom lagen berövat dem "deras sjelftagna rätt att medelst utarrendering af bete och fiske förskaffa sig inkomster". Då skattefjällen emellertid är avsedda för renskötseln, påpekar lappfogden Adolf Suwe, "torde ej heller någon uppmärksamhet ens böra egnas åt det uppkomna missnöjet".²¹⁵ Lappfogden Suwe var dock lite för tvärsäker i sin bedömning av det rättsliga läget, vilket ju senare skulle visa sig genom andra tolkningar.

De renskötande samerna klagade också över att de boskapsskötagande samerna tagit deras gamla betesplatser i anspråk, an-

märkte lappfogden och hänvisade till Offerdal. Lagen var upptagen af honom. Därtill par "plägar vårderna af de gamla hästar" och eljest fång". Likadant i Kall. Lagen fogden emellertid utan lov utslätter för

Under så hade Abraham att ta reda på tyckte om det skattelandsordningen drev lite jobbet renskötande samer som under vissa ställen där trång för sig själv tyckte sig ligga på en annan väg att av samebyerna lagligen få skulle, tro att rättsbegreppet för sig

När man om Offerdal Torkelsson de renskötande som en annan upphjord min av den. Jobbet blev inträffat genom "drömmkraft, så :

märkte lappfogden Axel Frändén 1899, och hänvisade särskilt till förhållandena i Offerdal. Renarnas bästa vårbetesplatser var upptagna av kor och getter, menade han. Därtill kom att några nybyggarlappar "plägat att mot ersättning åtaga sig vården af omkring 200 de bofaste tillhöriga hästar", som "söndertrampat mossan och eljest varit de renskötande till förfång". Likartade förhållanden uppgavs råda i Kall. I samtliga lappbyar hade lappfogden emellertid varnat samerna för att utan lov uppföra nybyggen eller använda slätter för nötkreatur.²¹⁶

Under sina lappbysammanträden 1905 hade Abraham Staaff också haft i uppgift att ta reda på vad de renskötande samerna tyckte om att samer slog sig ner på renbetesland och där uppförde bostäder och drev lite jordbruk och boskapsskötsel. Alla renskötande samer tyckte det var bra för samer som upphört att sköta renar, dock under vissa villkor. Det fick bara ske på ställen där de gjorde minsta möjliga intrång för de renskötande. Lappfogden själv tycker också att det vore en framkomlig väg att låta den icke renskötande delen av samebefolkningen (2/3) på det sättet lagligen få försörja sig. Den anordningen skulle, trodde han, "också höja deras rättsbegrepp och minska deras benägenhet för tiggeri och fattigunderstöd".²¹⁷

När man diskuterat de här frågorna inom Offerdals lappby 1898 hade Mårten Torkelsson i Jänsmässholmen sagt, att om de renskötande såg de samiska nybyggarna som ett intrång skulle de nog få en annan uppfattning, när deras egen renhjord minskade så att de inte kunde leva av den. Jon Jonasson hade yttrat, att det blev intrång också på det sättet, att nybyggarna "drogo från renskötelsen all arbetskraft, så att det snart blefve omöjligt för

några renskötare att lega nödigt folk".²¹⁸

I KB:s femårsberättelse 1901-05 uppgavs att 277 av länets 876 lappar levde av renskötsel. De övriga "uppehålla sig på renbeteslanden med jakt och fiske eller boskapsskötsel i ringa omfattning eller vistas nere på bygden, försörjande sig såsom tjänstehjon eller med tillfälliga arbeten af hvarjehanda slag". Och några, heter det "föra ständigt ett kringflackande lefnads-sätt" – de drev omkring med andra ord.²¹⁹

De icke renskötande samernas rättigheter "lagstiftas bort"

Medlemskapet i lappby enligt 1928 års renbeteslag (i sameby enligt 1971 års rennäringslag) har delat upp samerna i "renskötande" och "icke renskötande", eller som Israel Ruong en gång uttryckt det, skurit som en rakkniv rakt igenom den samiska folkgruppen. Alla naturarättigheter i renskötseområdet "följer renen", om man vill uttrycka det lite extremt, dvs tillhör bara samebyns medlemmar. De övriga samerna, kvarboende inom området eller utflyttade därifrån, har därför enligt gällande lag inga ekonomiska eller juridiska rättigheter där, oberoende av hur starka personliga bindningar till det samiska de än har och hur självklar de tycker rätten till "fädernas marker" än är. Den uppdelning lagen medverkar till har för många samer känts smärtsam och som något som de endast med svårighet kunnat acceptera, i dess mest negativa verkan to m blivit ett slags samisk klassgräns. För andra åter har "rättigheter" ingenting med styrkan av eller känslan för samhörighet att göra. Ett försök från sameutredningens sida att i någon mån överbrygga klyftan genom ett modifierat, "stödande" medlemskap i sameby" som ett uttryck för ökad samhö-

righet samer emellan (1975), möttes dock av stor tveksamhet från de olika samegruppernas sida.²²⁰

Gunnar Prawitz har i arbetet *Studier i renbeteslagstiftning* (1970) gjort en analys av vilka rättigheter de samer hade som ej var medlemmar i lappby utifrån 1886, 1898 och 1928 års renbeteslagar.²²¹ Han tar fram skäl och argumentering för att både jakt- och fiskerätt och rätten till virkestäkt kvarstod oförändrad för de icke renskötande samerna fram till 1928, och å andra sidan för att 1898 års lag, med vissa undantag, inte var tillämplig på samer som ej var renskötande. Vilket tolknings-sätt man än anser vara det rätta, hävdar han, "synes man dock knappast kunna frigöra sig från intrycket, att frågan om fiske-samernas rättsställning icke varit föremål för den noggranna prövning, som man gärna önskar finna i civillagstiftning".

Åtgärderna på 1920-talet att med några lätta handgrepp förvandla en fråga om en liten och fattig folkgrupps rättigheter till sociala frågor – om upplåtelse av kronojord och om fattigvård – är enligt Prawitz, knappast försvarbara.

HD har i sin dom i skattefjällsmålet visserligen sagt, att de befogenheter som samer hade enligt 1886 års lag står i huvudsak kvar enligt gällande rennäringslag (1971 års lag). De ingår, enligt HD, nu i eller är förenade med den i rennäringslagen stadgade renskötselrätten. "Kvar står också otvivelaktigt principen att lagstiftningen uttömmande reglerar de rättigheter och skyldigheter som renskötselrätten innebär, alltså utom rätten till renbete också rätten till jakt och fiske".¹¹⁵ Så långt HD:s dom.

På bilden från Maria och Anders Olssons bröllop ser vi inte mindre än fyra sk silverkragar.

Lapp geme segre

Samerna
samling
kyrkobo
vigdes
lappförs
talets m
linge) fö
Denna
församli
dersåker
en gav
ställning
Norr- oc
samer o
bildade

Lapp
hang till
ka same
De delte
val eller
och skol
terna at
just där
icke-terr
länge sa

Vid n
skulle al
till dop
husförh
samling
gång fra
tensson
lystes fö
Tranris
samling
derkyrka
de i Val
kändes

med några
fråga om en
ttigheter till
se av krono-
ligt Prawitz,

illsr² let vis-
nhetar som
ag står i hu-
ennäringslag
gt HD, nu i
en ngsla-
."Kvar står
att lagstift-
de rättighe-
skötselrätten
till renbete
".¹¹⁵ Så långt

Olssons bröllop
erkragar.

Lappförsamlingar – gemenskap eller segregering?

Samerna föddes och dog utanför hemförsamlingarnas gemenskap, därför att de kyrkobokfördes, döptes, konfirmerades, vigdes och begravdes inom de särskilda lappförsamlingar de tillhörde. Från 1700-talets mitt fanns en lappförsamling (Föllinge) för samerna i Jämtland-Härjedalen. Denna delades efterhand upp i fyra olika församlingar, Frostvikens, Hotagens, Undersåkers och Hede (Tännäs). Anordningen gav jämtlandssamerna en undantagsställning också jämfört med samerna i Norr- och Västerbottens lappmarker, där samer och nybyggare redan från början bildade gemensamma församlingar.²²²

Lappförsamlingarna blev ett slags bihang till de lokala församlingarna med vilka samerna inte hade någonting att skaffa. De deltog inte i kyrkostämmor eller prästval eller i några uppgifter i fråga om kyrka och skola. De stod utanför, och svårigheterna att få deras mantalsskrivning löst just därför att de var kyrkobokförda i skilda icke-territoriella församlingar gjorde att de länge saknade även rösträtt.

Vid mötet mellan präst och församling skulle allt klaras av, från lysning och vigsel till dop och begravning, tidigare också husförhör. Om den samhörighet lappförsamlingen kunde bidra till hörde jag en gång framlidne nomadläraren Nils Mårtensson ge ett bra uttryck för. Då det 1934 lystes för honom och Karin Jonasson från Tranris lappby, så skedde det i lappförsamlingens tre olika kyrkor; först i "moderkyrkan" i Undersåker och därefter både i Vallbo och Kolåsens lappkapell. Det kändes på ett särskilt sätt, tyckte han, att

det kungjordes för den samiska allmogen "både i norr och i söder".

Vid begravningar var det vanligt att kistan sattes i jord långt före själva jordfästningsakten, som ägde rum först vid den ordinarie kyrkhelgen. Genom en stör som var nerstucken i graven och som då togs bort, skapades en öppning ner i graven, och genom den hällades de tre skovlarna mull.

Lappförsamlingarna upplöses

Lappförsamlingarna bestod till årsskiftet 1941/42. Lappprästerna sökte med något undantag in i det längsta behålla organisationen. Det mest drastiska argumentet, framfördes, tycker jag, av Gunnar Arbmán i Undersåker, när frågan för första gången var aktuell.²²³ Man får inte bortse från "rasskillnaden" hävdar han 1926. "Lapparna utgöra en stam för sig, känna det så, och betraktas så av den svenska befolkningen". Nej, "lappstammen är i utdöende och kommer att alltmer kräva en omvårdnad som man är skyldig en döende". (!) Bertil Hasselberg i Tännäs understryker, att varje lapp naturligtvis redan nu är kyrkoskriven som lapp, och frågar om "en lapp lättare skulle kunna kyrkobokföras som en lapp i en territoriell församling än i de nuvarande lappförsamlingarna".²²⁴

Allt bör förbli vid vad det är i dag, tyckte också Evald Larsson, pastor lapporum i Frostvikens lappförsamling 1926.²²⁵ Lappbefolkningen är till kynne, levnadsätt och vistelseort så avlägsen från den övriga befolkningen, att den bör behandlas som en särskild del, tycker han. Att utplåna deras församling och införliva dem med den rent svenska församlingen "skulle bidra till att förstöra den självständighet de

ännu äga". Vilken självständighet han avser framgår dock inte.

Det fanns också ett delförslag på 1920-talet, att den som var kyrkoskriven "såsom lapp" och inte ville ha den uppgiften på sitt prästbevis (åldersbetyg) skulle slippa det, men även den förändringen stötte på motstånd. Pastor lapponum i Undersåker, Per Winblad, gjorde 1923 den enkla frågan till en stor principiell och moralisk fråga. Skulle det vara en skam att vara lapp? frågar han. Flera "yngre lappkvinnor som tagit tjänst i städer" hade bett att få uppgiften utesluten och få prästbetyg från Undersåkers församling i stället för Undersåkers lappförsamling. Deras begäran har naturligtvis aldrig föranlett någon åtgärd; försäkrar han.²²⁶

Den fråga som på nytt aktualiserade lappförsamlingarna var kyrkoherdevalet i Frostviken 1935 och om samerna där var röstberättigade i valet. De var ju medlemmar i lappförsamlingen och hade som sådana, enligt prästvalsbestämmelserna, inte rösträtt inom en territoriell församling.²²⁷ Domkapitlet i Härnösand ville ha klarhet för framtiden, och Kungl Maj:t gav kammarkollegiet i uppdrag att yttra sig i ärendet. Kollegiet tolkade frågan så, att samerna hade rösträtt men gjorde samtidigt ett utspel genom att föreslå att lappförsamlingarna skulle upplösas.²²⁸

Lappförsamlingarna höll kyrkostämma med anledning av förslaget, något som tidigare inte tycks ha förekommit. Tännäs lappförsamling höll stämma i Ljusnedals kyrka den 24 juni 1940 med 50 deltagare och Undersåkers lappförsamling i Vallbo den 11 augusti med ett tjugotal samer. Stämmorna motsatte sig en upplösning. Däremot tillstyrkte lappförsamlingarna i Hotagen och Frostviken vid stämmor i Jämsmässholmen den 7 juli och i Ankarede

den 15 september 1940 förslaget.²²⁹

I sitt remissyttrande påstod kyrkoherden och pastor lapponum i Frostviken, Johan Söderholm, att förändringen "kommer att innebära en icke föraktlig förbättring av lapparnas medborgerliga ställning".²³⁰ Bland samerna tyckte Jonas Åhrén, att den här frågan lika lite som varje annan fick isoleras och göras snävare än den var utan borde ses i ett större sammanhang. "Samerna skulle nu kunna tas ur den isolering och bristande tilltro till sig själva som de ofta levde i och bli dugliga och framtidssträvande samer till mera allmän nytta än hittills, inte bara för sitt eget folk".²³¹

Domkapitlet hade i sitt yttrande 28 december 1940 full förståelse för att man på vissa håll av historiska skäl velat behålla lappförsamlingarna, men tillstyrkte ändå förslaget. En ledamot reserverade sig dock, undersåkersfödde kontraktsprosten i Revsund, Rickard Åström, som tyckte en upplösning vore "ur själavårdssynpunkt betänkelig". Varje åtgärd som "försvagade lappens stamhörighet och raskänsla och främjade hans övergivande av sin fäderneärvda näring" borde undvikas. I stället borde åtgärder i motsatt riktning eftersträvas, "oavsett vad en eller annan av lapparna själva kan önska".²³²

Samernas isolering från samhällsfrågorna

År 1936 undersökte ecklesiastikdepartementet i vad mån samer deltagit i kyrko- och kommunalstämmor i Jämtlands län. Lapparna torde ej vid något tillfälle ha begagnat sig av rätten att delta i kommunalstämman, rapporterade landsfiskalerna i Frostviken, Kall och Oviken. Landsfiskalerna i Offerdal och Undersåker kunde

däremot inte här belysa samhällsfrågorna och ville ändå

Lappmässamhet

Det fanns nämligen också i lappförsamlingarna upplösningssamiska kyrkor i Ljusnedal och

I kontakten ännu för någ i prästens st lapponum – samerna en i bidrar kansl Anton Ådén från en lappi talet. De sk par-tre mil i

däremot inte ge definitivt besked.²³³ Det här belyser lite av den isolering från samhällsfrågorna, som Jonas Åhrén påtalade och ville ändra på.

Lappmässor och missionsverksamhet

Det fanns naturligtvis ett visst egenvärde också i lappförsamlingarna. Även efter deras upplösning firas ännu traditionellt samiska kyrkhelger, så lappmässor, i t.ex. Ljusnedal och Vallbo, Kolåsen och Ankar-

I kontakterna mellan präst och allmog låg det väl ännu för någon mansålder sedan mycket av överhet i prästens status. Redan den latinska titeln pastor lapponum – lapparnas herde – ingav sannolikt hos samerna en viss myndighetsprägel. Den här bilden bidrar kanske också till det. Den visar pastor Anton Ådén och hans hustru beredda till uppbrrott från en lappmessa i Vallbo några år in på 1900-talet. De skulle då i första hand rida den ett par-tre mil långa vägen ned till Undersåker.

ede. Men nu har de fått en annan karaktär, blivit också gudstjänster på hemorten för fjällborna över huvud taget och ett inslag i den turism som söker ett stycke folkkultur i försvinnande. En särställning har nyårsmässan i Undersåker intagit, bl.a. därigenom att den samlade samer från hela länet.²³⁴

Jämtlandssamerna har också varit föremål för en omfattande "missionsverksamhet" av annat slag långt in i våra dagar, från exempelvis Svenska Missionssällskapet och föreningen Kvinnliga missionsarbetare (KMA). I Missionssällskapet tjänst var det nomadpredikanter (samediakoner) som bedrev uppsökande verksamhet och evangelisation ända in på 1950-talet. KMA:s verksamhet var knuten till ålderdomshemmet Fjällgård, men tidigare också till predikoverksamhet bland samerna. Nils Jonasson (död 1931) och

hans brorson Jonas Fjällgren (död samma år) var båda samiska evangelister i KMA:s tjänst.

KMA:s verksamhet hade ett överklassdrag över sig, eftersom bl.a. prins Oscar Bernadotte (Gustav V:s yngre bror) och hans dotter Maria Bernadotte af Wisborg tog aktiv del i den.

Den religiösa verksamheten drevs ibland lite för långt. Vid nyårsmässan var det kyrkobesök och bönemöte på löpande band, tomt segregerade möten med männen för sig ("pojkmöten") och kvinnorna ("flickmöten") för sig. Det blev helt enkelt för mycket Guds ord och för få möjligheter till sociala kontakter familjerna emellan. Sameungdomarna fick stjäla sig tid för att under några sena kvällstimmar ute på landsvägen hinna vara tillsammans och lära känna varandra.

Jonas Åhrén reagerade efter en nyårsmässa över vad han varit med om genom ett inlägg i Samefolkets egen tidning 1927:3. Under rubriken "Trångsynthet"

reflekterade han lite över all den religiösa uppbyggelsen och det obetydliga utrymmet för andra angelägenheter för samerna. Här hade vi själva sammanträtt för en gångs skull på årat, skriver han. Utöver själva saken gav det oss också "övning, vana och självtukt" att handlägga gemensamma ärenden. Men likväl skulle tillfället inte kunna utnyttjas till fullo. Jag kunde inte återhålla tanken, summerade han, "att det hela hängde ihop med något överdrivet, men på samma gång något efterblivet, och att samer icke riktigt rådde sig själva."³⁵

Inte "pastor lapponum" men "kyrkoherde för samer"

En ny, sentida särordning för religionsvården bland samerna innebär den särskilda

8 augusti 1935 jordfästes den unge Ingemar Kråik vid Handöls lappkapell.

Ett karaktäristiskt drag vid de samiska begravningarna var att kistan sattes i jord före jordfästningen.

prästtjänste
"kyrkoherde
brev 24 april
led i kyrkan
koherden sk
befolkninge
pastores lap
egen försam
samhetsomr
la det samis

*Många gånger
hos bönderna
nybyggarna*

prästtjänsten inom svenska kyrkan som "kyrkoherde för samer" enligt ett kungligt brev 24 april 1959. Verksamheten är "ett led i kyrkans församlingsarbete", och kyrkoherden skall "betjäna den lapsktalande befolkningen". Till skillnad mot tidigare pastores lapponum har kyrkoherden ingen egen församling, och hans/hennes verksamhetsområde omfattade från början hela det samiska kärnområdet i både Luleå

och Härnösands stift (och den samebosättning i norra Dalarna som tillhör Västerås stift). Tjänsten var vakant 1959–70, då Olavi Korhonen blev dess förste innehavare. 1979 tillträdde Bo Lundmark, som har Funäsdalen som bostadsort. Numera är tjänsten delad på två tjänster, varav Lundmark betjänar det sydsamiska området och samerna "i församlingen" (Stockholm, Göteborg t ex).²³⁴

Många gamla, sjuka och orkeslösa samer inhystes hos bönderna, liksom denne man som bodde hos en nybyggarfamilj i Sjoutnäset, Frostviken.

"Särskild lappfattigvård" – statens angelägenhet

Även i fråga om barnavård och åldringsvård (ännu benämnda fattigvård) var förhållandena för jämtlandssamer olik gentemot både övriga samer och majoritetsbefolkningen. Inom Norr- och Västerbottens län var samernas fattigvård i princip lagd på kommunerna, vilket hängde samman med att samerna där i regel var både kyrkoskrivna och mantalsskrivna i församlingarna och kommunerna. I Jämtlands län däremot ombesörjdes lappfattigvården av de fristående lappförsamlingarna utan egentligt lagstöd. Det förklarar varför kommunerna här kunnat bli helt fritagna från såväl ansvaret som kostnaden för lappfattigvården. Samerna fanns ju inte kyrkobokförda som kommun- och församlingsmedlemmar.

"...att fattigdomen alltmer tilltagit för länets lappar"

Länsstyrelsen fäste 1906 regeringens uppmärksamhet på "att fattigdomen alltmer tilltagit för länets lappar". Många hade i fjällen fasta, om än ytterst primitiva bostä-

der och nyttjade fjällslätter till en och annan ko och några getter. Länsstyrelsen föreslog en grundlig undersökning och en snar lösning, "om man ville rädda denna folkstam från undergång".²³⁶ Samma problematik aktualiserades fö i riksdagen 1908.²³⁷ Riksdagen begärde förslag från Kungl Maj:t "snarast möjligt",²³⁸ men det skulle dröja in på 1920-talet, innan några sådana förelåg.

Till fattigdomens avigsidor hörde också ett tidvis florerande tiggeri. Det förekom tiggarfärder neråt landet. För länsstyrelsen i Gävleborgs län anmäldes att jämtlandslappar färdades omkring i Hälsingland för att tigga ihop förnödenheter. Men dessa resor har numera upphört, heter det i Johan Widéns utredning Fattigvården bland lapparna (SOU 1924:58). Lapparnas uppträdande vid de här tillfällena hade varit vänligt och försynt och de hade i regel mottagits välvilligt av befolkningen, "som gärna giver dem vare sig de framställa begäran därom eller ej".²³⁹ Länsstyrelsen i Jämtlands län fann sig dock föranlåten att i en allmän kungörelse 1918 påminna om att sådana här tiggaresor var förbjudna.²⁴⁰

Större behov och högre kostnader

Sedan 1850-talets mitt utgick statsbidrag till lapparnas fattigvård. Det betalades till länsstyrelserna i Luleå, Umeå och Östersund till att utackordera "utfattiga, åldriga, orkeslösa eller sjukliga lappar hos välkända och pålitliga nybyggare", men också hjälpa dem att vara nybyggare eller nomader. Det första statsbidraget uppgick till 1 200 riksdaler, varav 240 rdr tillföll Jämtland. Behoven där gjorde sig efter

hand alltmer gällande. År 1895 gick hälften av beloppet, 7 250 av 14 940, till Jämtland, 1915 21 612 av 53 902 och 1922 40 096 av 101 696 kr, eller 39 %. Skälet till högre kostnader i Jämtlands län var att statsbidraget täckte *all* fattigvård för lappar, medan det i Norr- och Västerbottens län däremot bara var en kompletterande hjälp för kommunerna.²⁴¹

1920 fanns det 165 understödstagare (20 %) bland de jämtländska lappförsamlingarnas 816 personer, och 1922 hela 197 (24 %) av 829. Av de 165 som fick understöd 1920 var 7 renskötande och övriga 158 icke renskötande, medan 1922 bara en renskötande behövde understöd mot 196

Två samer på Fjällgård: Per Hindrik Larsson från Millestskogs fjäll i Frostviken och Sigrid Nilsson, änka efter Pål Nilsson från Ansett fjäll i Hotagen, men senare nybyggare i Jämsmäsöholmen.

övriga. De flesta personer över 60 år.

Understödet för fattigvård i Jämtland var bara ett fåtal utackorderade fattigvårdsfall. En KMA som domshem i Ströms socken. Mikael Sandberg 10 "värnlösa" att det också

Svåra äre

I ett brev som Stenborg 5 n Axel Frändén bild av hur i Stenborg kä behärska all sommar hot: därest han ic göra skriftlig års underhåll "förgäves sök men icke fått

En hjälpsölig, heter det i mars hit n sig". Han vil få, "och jag v han antagligen tagit ut varor lämna honorvården är för brev, och läg: ske kom till i "här är så m: ga och halfta... och lag gon lag som sina barn ell

övriga. De flesta var barn under 16 år och personer över 60 år.²⁴¹

Understöd i hemmet var det vanligaste. Bara ett fåtal var intagna på anstalt eller utackorderade.²⁴¹ I Undersåker fanns ålderdomshemmet Fjällgård med föreningen KMA som huvudman. Ett annat ålderdomshem var Fridsberg i Hillsand i Ströms socken, inrättat av frikyrkopastorn Mikael Sandell. Hemmet kunde ta emot 10 "värnlösa, åldriga lappar" vid sidan av att det också fanns ett barnhem.²⁴²

Svåra ärenden

I ett brev som kyrkoherden i Föllinge C M Stenborg 5 maj 1900 skrev till lappfogden Axel Frändén får man en komprimerad bild av hur lappfattigvården uppfattades. Stenborg kände sig tydligen inte riktigt behärska alla situationer. "Då... i fjol sommar hotade föra sin svärmor till oss, därest han icke finge 250 kr, nödgades vi göra skriftligt kontrakt med honom om ett års underhåll efter den summan". Jag har "förgäves sökt bjuda ut gumman åt andra, men icke fått högre bud än 270".²⁴³

En hjälpsökande... var särskilt besvärlig, heter det vidare. Han kom som vanligt i mars hit ner och tiggde "samt jämrade sig". Han ville veta vilken hjälp han skulle få, "och jag var enfäldig nog att svara, att han antagligen finge som förr". Han hade tagit ut varor, och det skulle vara svårt att lämna honom utan hjälp. Lapska fattigvården är för stor, avslutar Stenborg sitt brev, och lägger till ett par rader som kanske kom till utan närmare eftertanke. För "här är så många utgamla, så många toki-ga och halftokiga, blinda och halvblinda... och lapparna tyckas icke hafva någon lag som ålägger föräldrarna att föda sina barn eller barn sina föräldrar".²⁴³

Det finns förenklade förklaringar till den ökade lappfattigvården. Det tycks alltid ha varit bara samernas fel. Det var "försummelser" i renskötelsen eller försöken att leva "nybyggjarliv". Det var också lätt att överföra de yttre betingelserna på det inre planet, tolka dem som moraliska frågor. De nomadiserande lapparna och de bofasta bland dem, skrev pastor lapponum Anton Ådén i Undersåker till länsstyrelsen 1901, föra i allmänhet ett stilla och rätt-skaffens leverne, medan "de lösa lapparna" däremot skapar stora bekymmer. Männen super och kvinnorna "låta sig förföras av okända män" och skaffar sig "oäkta barn".²⁴⁴

Ingen lapsk fattigvård vid sidan av den kommunala

Fattigvårdslagen borde gälla till fullo, ingen lapsk fattigvård vid sidan av den kommunala, föreslog Johan Widén 1924. Länsstyrelsen ansåg att den lapska fattigvården fungerade dåligt. Lappförsamlingarnas fattigvårdsstyrelser klarade inte av sina uppgifter, visade heller inget intresse för sparsamhet eftersom understöden utgjordes av statsbidrag, och hade inte ens några samer som ledamöter. Förslaget att låta fattigvården inlemmas med den kommunala krävde emellertid att samerna mantalsskrevs och likställdes med andra medborgare i fråga om både rättigheter och skyldigheter. Det krävdes också att den tidigare skattefriheten för inkomst av renskötelse upphävdes. Kommunerna tycktes däremot inte vilja ha den "dyra" lappfattigvården.²³⁹

Även om kommunerna ekonomiskt skulle svara för alla sina medborgares fattigvård, föreslog utredaren ändå ett särskilt statsbidrag "av synnerligen starka

humanitära och sociala skäl", men också på grund av "egendomligheter i naturförhållandena och i lapparnas levnadssätt". Det skulle dock prioriteras för de renskötande samerna och fortsättningsvis täcka bara 2/3 av kostnaderna. Kommunerna skulle lockas eller tvingas att vara intresserade av att fattigvården bland lapparna sköttes både ekonomiskt och rationellt.

Staten förutsattes svara för att särskilda lapska ålderdomshem kom till stånd, medan kommunerna genom att betala de fattiga samernas vård indirekt tog på sig driftskostnaderna.²³⁹

Kommunerna avvisande

Jämtlandskommunerna motsatte sig, med något undantag, att ta över fattigvården för samerna. Det var att "vältra över bördan på några fattiga fjällkommuner", hette det från Undersåker, och det dessutom "under sken av att lapparnas renskötsel skulle beskattas och skatteintäkterna motivera ansvaret för deras omhändertagande".²⁴⁰ Kommunerna skulle bli ruinerade, påstods från Kall, Undersåker och Åre. Storsjö och Tännäs fann det anmärkningsvärt, att kommuner "som redan nu torde vara bland de mest skattetyngda i landet" förutsattes bära skattebördor som staten själv tyckte var för kännbara.²⁴¹

I själva principfrågan underströk Offerdals kommun, att "lapparnas bibehållande som nationalitet måste vara ett statsintresse", i vilket Offerdal inte hade någon direkt del.²⁴² Ett uppslag från Åre – för att försvara statsbidrag till all fattigvård för lappar – var att lappen "jämfördes med utländsk undersåte".²⁴³ Fjällkommunerna Laxsjö och Hotagen var ensamma om att samtycka till förändringen, dock "under förutsättningen att lapparna mantals- och

kyrkoskrivas i de kommuner där de äro bosatta" och att statsbidraget utbetalas i förskott i stället för i efterskott, enligt förslaget.²⁴⁴

I Kungl brev 23 februari 1923 föreskrevs, att statsbidraget i första hand var avsett för renskötande lappar och bara undantagsvis för andra. Det här föranledde en kommun att påpeka, att statsbidraget därmed skulle bli helt illusoriskt, eftersom renskötande samer i regel inte behövde någon fattigvård.²⁴⁵

Längst i sitt motstånd gick de två kommunalmännen i Frostviken och Tännäs, hemmansägaren Edv Mårtensson och före riksdagsmannen Ingebrikt Bergman, som bägge som företrädare för sina kommuner vidhöll att staten ensam borde betala lapplappfattigvården. Enligt Mårtensson "vore lapparna icke till någon stor nytta för den kommun, där de voro bosatta", och om samerna i Härjedalen tyckte Bergman, att "dessa dock alltjämt betraktades som inkräktare med vilka man ej kände någon större samhörighet".²⁵⁰

Motstånd in i det sista

För att göra övergången lättare för kommunerna medgav 1927 års riksdag ett statsbidrag som täckte 3/4 i stället för föreslagna 2/3 av kostnaderna. Men motståndet var hårt in i det sista. Kommundeputationer försökte påverka utskottsutlåtandet i riksdagen. Av jämtlandsrepresentanterna i Andra kammaren talade bönderna Johan Olofsson i Digernäs och Per Persson i Trången mot att kommunerna skulle betala ens 25 %. Den senare gjorde den bedömningen, att "lapparna icke äro av samma kynne som lantbefolkningen och därför tarva större fattigvård".²⁵¹ Fattigvårdskonsulenten Verner Hedlund i Ös-

Tidig gruppbild från det samiska ålderdomshemmet Fjällgård, i bruk 1908–81.

Byggnaden var uppförd i nationalromantisk stil, och arkitekt var konstnären Folke Hoving. Det berättas, att när han själv övervakade arbetet, talade han och de kvinnliga KMA-ledarna franska med varandra, då de inte ville att arbetarna skulle förstå vad de sade. En liten separat sjukstuga kompletterade 1923 huvudbyggnaden.

tersund sade sig vara den länsrepresentant som mest kommit i kontakt med de människor det gällde, och ville inte se någon större skillnad "mellan de understödda lapparna och övriga medborgare som får fattigvård". Då vi vant oss vid förhållandena kommer det inte att bli så stor börda för kommunerna som man nu tror, sade han avslutningsvis, och inte heller till något men för lapparna.²⁵² Bidragsbestäm-

melserna angående barnavård och fattigvård (sedermera socialvård) för samer gällde ända till 1980!

Från handläggningen av socialhjälp till samer har socialarbetaren John Paul Persson med rötter i Anarisets sameby berättat, att bestämmelserna "tolkades generöst".²⁵³ Men jag fann det stötande, sade han, att "man först skulle sortera ut utlänningar och samer för sig", innan man tog ställning till hjälpbehovet. Bestämmelserna konserverade en förlegad attityd mot samerna som samhällsmedborgare.

Ur en av de sista skrivna årsberättelserna från lappfogden i Jämtlands län heter det 1964, att behov av socialhjälp bland länets samer föreligger i mycket liten omfattning. I den mån sådan förekommer, utgår den mestadels till samer på ålder-

domshem. Men det finns en slutmening som är lite tvetydig: "Det sociala betendemonstret borde på ett eller annat sätt tillföras nya ingredienser".¹⁶¹

Skolundervisningen

Folkundervisningen bland samerna var tidigt ett led i deras kristnande. Genom Skytteanska skolan i Lycksele och de fasta lappskolorna vid lappmarkens huvudkyrkor, varav lappskolan i Föllinge (1748) var en, lades grunden till den skomadundervisningen. De var emellertid inte några "folkskolor" i vanlig mening utan snarare ett slags seminarier, eftersom eleverna i hemorten sedan skulle verka som lärare (kateketer), som besökte olika samevisten.

Lappskolan i Föllinge drogs in 1820. Ungefär samtidigt grundades Svenska Missionssällskapet (1835) som hade missionsverksamhet bland samerna som ett av sina syftemål. Man gick till verket genom att inrätta skolor för samebarn. En sådan skola blev 1845 flyttad från Brattfors i Lycksele lappmark till Laxsjö by i Föllinge socken. Samebarnen undervisades tillsammans med allmogens barn och bodde i bondgårdar.

Missionsskolan i Laxsjö flyttades 1877 till Undersåker för att komma närmare härjedalssamerna, först till Edsåsen och några år senare till Änge by och kompletterades då med ett barnhem.

Under 1870-talets sista år startade en skola och ett barnhem i Hillsands by i Ströms socken. Verksamheten tillkom på initiativ av frikyrkopastorn Mikael Sandell, och den finansierades med hjälp av

olika "missionsvänner", bl a Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, som också övertog verksamheten. Fridsbergs barnhem, som anläggningen kallades, blev under några årtionden den skola dit samebarn från norra Jämtland sökte sig innan skolan i Änge genom 1913 års skolreform blev en statlig skola.²⁴²

Vistesskolor och byskolor

Vid 1900-talets början fanns det flera olika former av undervisning för samebarnen, av vilka dock huvudsakligen kateketers verksamhet och missionsskolorna var aktuella för jämtlandssamerna. 1913 omorganiserades lappskoleväsendet, och tyngdpunkten lades på de skomadrande nomadskolorna, som skulle följa samerna till deras olika årstidsvisten, och där barnen skulle undervisas de första tre åren. Vistesskolor – småskolor – förlades i Jämtland till Håkafot i Frostviken med undervisning sommartid i Härbergsdalen, vidare till Jämsmässholmen i Offerdal med sommarskola i Tjöure-Krönavañje, samt till Nyhemmen i Undersåker med sommarskola i Stensdalen. I Härjedalen fanns vistesskolor i Storvallen (Mittådalen) och Fjällsjön, bägge i Tännäs kommun, med sommarkurser i Axhögen respektive Brattriet-Bråktjärn-Malmagsbackarna. Sommarkurserna varade under juli-september och vinterkurserna januari-april. Under sommarkurserna bodde och undervisades barnen i torvkåtor.

De fasta nomadskolorna – för Jämtland-Härjedalens del bara Änge nomadskola i Undersåker – skulle ge en fortsatt treårig utbildning. Men lästiderna var kortare, målsättningen lägre och kompetenskraven för lärarna inte desamma som inom skoleväsendet i övrigt.

"Nomi
de in p
ström.

Så sn
punkten
Från 19
undan f
län. Un
Jämtlan
madskol
de till J.
och inte
En sam
skolbarr

"Nomadskola", Glen i Oviksfjällen, något årtionde in på 1900-talet. Lärarinnan är Naemi Sandström.

Så småningom försköts dock tyngdpunkten mer och mer mot fasta skolor. Från 1938 indrogs sommarvistesskolorna undan för undan med början i Jämtlands län. Under 1940-talet centraliserades i Jämtland de två första skolåren till nomadskolan i Mittådalen och de två följande till Jänsmässholmen sedan nya skolor och internat uppförts på båda platserna. En samefamilj kunde på så sätt ha sina skolbarn på tre olika ställen i länet, med

besvärliga kommunikationer och utan möjlighet att få ha familjen samlad annat än under skolloven. På 1950-talet infördes ett frivilligt sjunde skolår, också tidigast i Jämtlands län, och en fortsättningskola i form av en fältstudiekurs i något av samernas sommarland. I början av 1960-talet lades nomadskolorna i Jänsmässholmen och Mittådalen ned, och all undervisning koncentrerades till Änge. Sameskolan i Änge avvecklades från 1 juli 1988.²⁵⁴

"Om lapparna skola fortleva som stam, måste det vara som nomader!"

Bakom den utveckling samebarnens skolundervisning genomgått går det att spåra olika målsättningar från statsmakternas sida. Olika motiv tycks ha blandats med varandra. "Om lapparna skola fortleva som stam, måste det vara som nomader", hette det i förarbetena till 1913 års skolreform. Ett humanitärt motiv spåras i påståenden som att samerna var lyckliga som renskötare, att nomadlivet visserligen syntes eländigt men inte var det ur samernas synvinkel, att samerna var fysiskt klena för regelbundet och tungt kroppsarbete, att samer som övergick till bofast liv råkade i misär och flera uttalanden i samma riktning.²⁵⁴

Lappfogden Abraham Staaff var tex fången i sin tids allmänna uppfattning om samerna som "led efter led danade endast för renskötseln" som han uttryckte sig 1907. Han ondgjorde sig över hur "en del välgörande herrar och damer tror sig göra lapparne en tjänst med att indraga dem i nära beröring med vår tids kultur, och att de synnerligast med afseende på undervisning och dylikt skola behandlas alldeles som de bofaste". Han avsåg då lappbarnhemmen Änge och Fridsberg.¹²⁸

"...att de principer, som statsmakterna nu följa, äro alldeles felaktiga"

Först 1918 fick samerna själva tillfälle att samfällt yttra sig, vid det första samiska landsmötet i Östersund. Landsmötet ansåg, "att de principer, som statsmakterna nu följa vid skolväsendets organisation äro

alldeles felaktiga...". Nomadläraren Hans Fjällstedt vid nomadskolan i Håka-fot berättade för landsmötet, att barnen enligt bestämmelserna inte ens fick äta med kniv och gaffel utan skulle äta med stora täljknivar, av vilka Fjällstedt visade upp ett prov under stor munterhet från deltagarnas sida.²⁵⁵

1919 års lappkommitté fick till sina utredningsuppdrag också samernas skolfråga. Vid dess möte i Vallbo önskade samerna, att undervisningen borde vara densamma som i den svenska folkskolan, men dock med lite mera kristendom för samebarnen. Och Frostvikensamerna begärde vid sammanträdet i Jämsmässholmen ett internat för samebarnen i norra Jämtland "med särskilda rum för gossar och flickor och med särskild säng för varje barn". Anspråken var små men uppfattades ändå som pretentiösa.¹⁴⁶

"Först i skolan gick det upp för mig att vi var annorlunda: Vi var lappar!"

Varje förhållande måste bedömas efter sin tid, och det gäller också hur samebarnens skolgång vid olika perioder var ordnad i Jämtland-Härjedalen fram till dagens förhållanden. Det finns mycket av tacksamhet, glädje och gemenskap i många skolminnen men också ett och annat stänk av bitterhet och oro, när skoltiden kommer på tal. Vi samebarn fick inte umgås med "svenska" barn, när vi gick på Änge, berättar en av eleverna där från åren kring 1950, "och det skapade naturligtvis lite underlig stämning". Det var först när jag kom till Änge, som det började gå upp för mig, att vi var annorlunda, vi som bodde på internatet där. Vi var "lappar" som det

hette d
till Äng
sarna"
letten p
var lap

Noma

1962 sl
skulle l
länge sa
sprungl
rande b
ger doc
allt av j
talat fö

Den j
nings
lell til
i det i

hette då. En gång när jag skulle tillbaka till Änge efter jullovet, tog jag av mig "tussarna" ("lappsor" av renskin) på toaletten på tåget, så att ingen skulle se att jag var lapp".²⁰

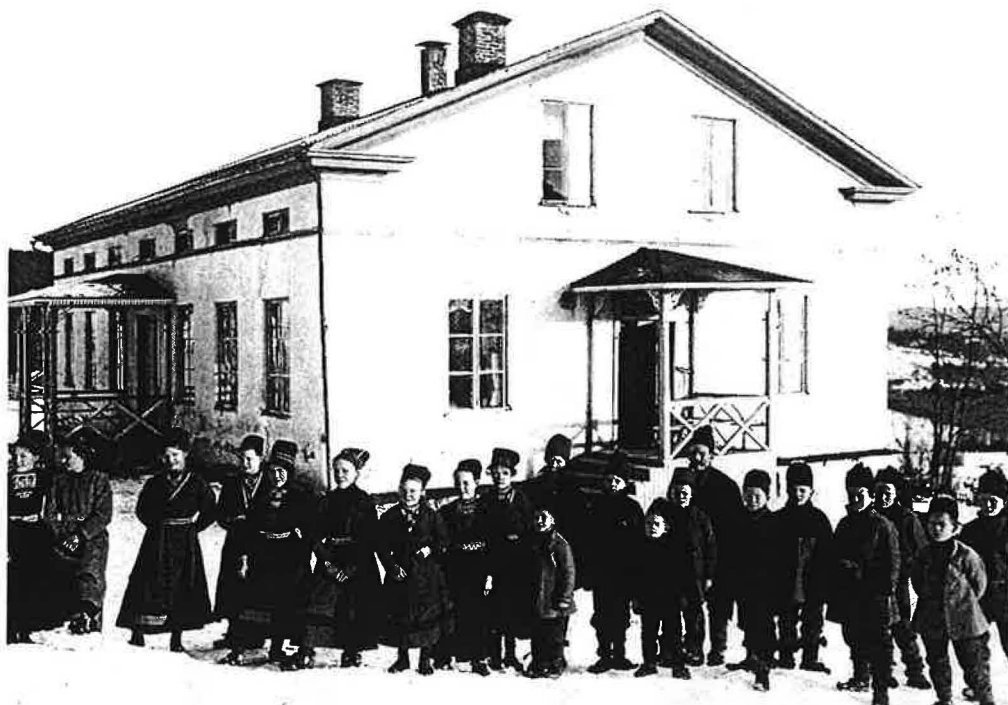
Nomadskolereformen 1962

1962 slog riksdagen fast, att sameskolan skulle bestå som en särskild skolform, så länge samerna själva önskade det. Den ursprungliga motiveringen – den nomadiserande befolkningens levnadssätt – föreligger dock inte längre. Andra skäl, framför allt av psykologisk och pedagogisk art, har talat för att samerna bör ha tillgång till

särskilda skolor. Men föräldrarna väljer själva skolform för sina barn; i motsats till vad som gällde före grundskolereformen 1962, då fjällsamernas barn var skyldiga att gå i nomadskola, och valfriheten gäller hela grundskolan igenom. För jämtlands-samernas del hade man dock aldrig gjort någon skillnad mellan renskötande och andra samers barn, utan samtliga gick i regel i nomadskolan, som skolformen tidigare kallades.

De sameföräldrar som från 1960-talet satt sina barn i hemkommunernas skolor och inte i sameskolan har samtidigt understrukit värdet av samhörigheten mellan samerna och den övriga glesbygdsbefolkningen och menat att en sådan grundläggs bäst redan i skolan. Möjligheten att få ha barnen hemma har självfallet också bidragit till ändrade skolförhållanden.

Den fasta nomadskolan i Änge var en fortsättningskola, som tog vid efter vistesskolan, en parallell till förhållandet mellan folkskola och småskola i det övriga skolväsendet.

För sameskolan finns från 1980 en särskild sameskolstyrelse med en skolchef och ett kansli förlagt till Jokkmokk. Dess arbetsuppgifter motsvarar till stora delar dem som tillkommer skolstyrelsen för den kommunala grundskolan. Sameskolstyrelsen skall vidare bl.a. främja och utveckla samiska undervisningsinslag i hela det allmänna skolväsendet.²⁵⁶

Efter nedläggningen av Änge sameskola försöker man tillgodose samebarnens behov av samiska inslag i undervisningen genom sk. integrerad undervisning i den kommunala grundskolan. Avtal om sådan integration finns fn med Härjedalens, Krokoms, Strömsunds och Åre kommuner, varigenom betydligt flera elever bereds någon form av samisk undervisning än de sju elever som undervisades vid Änge sameskola under dess sista läsår.²⁵⁶

Under 1940-talet drogs sommarvistesskolorna in och de två första skolåren fick barnen nu gå i en central nomadskola i Mittådalen. Samebarnen måste tidigt bo på internat, långt borta från föräldrar och syskon.

En utredning inom utbildningsdepartementet om samekulturens utveckling (Ds 1989:38) har tagit upp hela registret av kulturinsatser för samerna med förslag till insatser för bl.a. samisk förskola, samisk utbildningsväg i gymnasieskolan, förlängning av slöjdarlinjen vid Samernas folkhögskola och lektorat i samisk kultur.²⁵⁶

Från sydsamiskt håll har starka önskemål uttalats att det ska ges möjlighet att av det nedlagda ålderdomshemmet Fjällgård och Änge sameskola skapa ett sydsamiskt kulturcentrum.

”Lapp
– skat
– inke

Med över
från staten
frågan om
lappskatten
talet knute
Enskilda s.
fjäll som c
Genom de
1886 upph
ter) för de

Förändr
från inkom
tur ändrac
fanns, frar
skäl för sk
vid uppska
sel och ren
ma som fö
het. Därför
frivillig.

Bland j
heten stor
att renskö
befrias från
lustkonton
förhålland
hundar so
”ovaraktig
hade renar
eller inga
ju kommu
förde man
räcka. För
ligt med
Norge och
bofasta. M
borde bet:

”Lappräntan” – skattefrihet – inkomstskatt

Med överförandet av lappfattigvården från staten till kommunerna hörde också frågan om samernas beskattning. Den sk lappskatten var i Jämtland fram till 1880-talet knuten till innehavet av skattefjäll. Enskilda samer betalade skatt för ”egna” fjäll som de brukade för sin verksamhet. Genom den första renbeteslagstiftningen 1886 upphävdes alla enskilda räntor (skatter) för de tidigare skattefjällen.

Förändringen medförde skattefrihet från inkomst av renskötsel, något som i sin tur ändrades först under 1920-talet. Det fanns, framhölls det då, inga principiella skäl för skattefrihet. Taxeringsförfarandet vid uppskattningen av inkomst av renskötsel och renegendom förutsattes bli detsamma som för annan inkomst och förmögenhet. Däremot gjordes deklarationsplikten frivillig.

Bland jämtlandssamerna var tveksamheten stor inför beskattningen. Man tyckte att renskötseln var så osäker att den borde befrias från skatt. Det fanns så många förlustkonton, sade man: ogynnsamma betesförhållanden, rensjukdomar, rovdjur och hundar som rev renar. Renskötseln var ”ovaraktig”. Det var ju så ”att lappen hade renar det ena året, men det andra få eller inga renar alls”! Och staten betalade ju kommunalskatt för renbetesfjällen, anförde man som skäl, och det borde väl räcka. För övrigt fanns det redan tillräckligt med ”skatter” som betesavgifter till Norge och ersättningar för höskador till de bofasta. Men några tyckte, att man nog borde betala skatt för sin renskötsel, om

man ville bli likställd med övriga svenska medborgare. Dit hörde tex Lars Jonasson Renfeldt och Lars Ringdal i Mittådalen, Nils Rutfjäll i Tännäs och Jonas Åhrén i Frostviken. Den sistnämnde sade, att samerna aldrig skulle få samma anseende som övrig befolkning om de inte betalade skatt. Det går inte ”att kasta allt på staten” som han uttryckte sig.²⁵⁷

Även kommunerna hyste tvivel inför samernas beskattning, fast av andra skäl än samerna själva. Det skulle bli svårt att vid taxeringen bedöma deras inkomster och ”särskilt deras förmögenhetsförhållanden med det flukturerande värde deras avsättningsvara besitter”, påstod Ovikens kommun.²⁵⁸ I yttrandet från Tännäs hette det, att ”talet om lapparnas skattskyldighet till primärkommunerna torde fullständigt sakna betydelse”, åtminstone för Tännäs del. Det var enligt deras uppfattning bara en tidsfråga, när renskötseln skulle upphöra!²⁴⁶ ”Då lapparna som känt är, hava stor obenägenhet att lämna tillförlitliga uppgifter om sina inkomstförhållanden, lär deras betalningsförmåga bli särdeles ineffektiv”, sägs det som ett generellt omdöme från Frostviken. Visserligen är det viktigt att samerna jämställs med den övriga befolkningen, heter det vidare, ”men beskattningen kan inte på något betydelsfullt sätt bidra till det”.²⁵⁹ Att genom beskattningen jämställa samerna med övrig befolkning var enligt uppfattningen i Kall tom en lönlös uppgift. Lapparna kommer inte att betala sina skatter, påstår man rakt ut. ”Med den erfarenhet vi har av lapparna, veta vi att så icke skall ske”.²⁶⁰

Lite långsökt kan den invändning tyckas vara som Ingebrikt Bergman anförde som företrädare för Tännäs kommun, när landshövding Sigfrid Linnér kallat kom-

stesskolorna in
nen nu gå i en
. Samebarnen
horta från för-

ngs parte-
eckling (Ds
registret av
d förslag till
solz amisk
lan, iorläng-
nernas folk-
kultur.²⁵⁶
tarka önske-
nöjlighet att
mmet Fjäll-
aa ett sydsa-

munombud till överläggning på länsstyrelsen i Östersund 28 mars 1925. Det fanns enligt Bergman, en fara i samernas skattskyldighet, "om det i en framtid gjordes gällande, att då lapparna betalade skatt i likhet med övriga svenska medborgare, *de också i övriga avseenden jämföras med dessa*"! Men han fick ett något tillrättavisande svar av landskamreren Axel Andersson. Åtgärden med beskattningen skulle bidra till att stärka lapparnas självkänsla, sade landskamreren, och ge dem kraft och förmåga att "sköta sig som goda samhällsmedborgare".²⁵⁰

De renskötande samerna schablonbeskattades i regel utifrån en viss beräknad kalvningsprocent, sedan beskattningen införts på 1920-talet. Förhållandet var oförändrat i flera decennier. En ny rennäringsbeskattning började tillämpas vid 1979 års taxering sedan 1975/76 års riksdag infört såväl bokföringsplikt som deklaraionsplikt för rennäringsens utövare. Rennäringen har därvid blivit jämfördd med övriga jämförbara näringar, inkomst av rörelse. För att få bättre fördelning på inkomsten mellan olika år har samebyarna – dock utan framgång hittills – yrkat på att i likhet med skogsägarnas skogskonto få ett sk rennäringskonto.

Knivskaft och knivslida av renhorn har varit same-slöjdaren Paul Larssons specialitet.

Mantalsskrivning och delaktighet

Mantalsskrivning av samerna förekom i Jämtland inte förrän efter 1912, då länsstyrelsen utfärdade föreskrifter om det. Då angavs, att samerna fick mantalsskrivas inom vissa bestämda kommuner allt efter de lappbyar de tillhörde. De skulle sammanföras i en särskild längd utan sammanblandning med kommunens övriga invånare. Mantalsskrivningen gick inte smärtfritt, eftersom lappbyarna i några fall sträckte sig över flera kommuner.

Föreskrifterna om mantalsskrivningen av samer var tillämpliga för Frostvikens, Hotagens, Offerdals, Kalls, Hallens, Undersåkers, Tännäs och Storsjö kommuner. Samerna i Idre var kyrkoskrivna i Tännäs lappförsamling men var uppenbarligen inte mantalsskrivna någonstans.²⁶¹

Men alla kommuner godtog inte utan vidare länsstyrelsens föreskrifter. Hallens kommun anförde besvär över 1924 års mantalsskrivning, då man ansåg, att samer mantalsskrivits där, som inte hörde hemma i Hallen.²⁶²

Bestämmelserna rörande samerna i Jämtlands län tillämpades under 1920-talet på både renskötande och icke renskötande (bofasta, övriga) samer, vilket medförde, att de senare inte alltid bodde där de var mantalsskrivna. Mantalsskrivningen föreslogs därför enligt den här ordningen bli begränsad till att gälla bara "de verkligt renskötande lapparna... ej dem som hava upphört med renskötsel och äro boende på en viss bestämd plats". Dessa senare borde självfallet mantalsskrivas i de kommuner där de bodde. Föreskriften för de renskötande samerna preciserades till att gälla *var inom lappbyn* samens ansågs ha

sitt hem-
plats där
oddl.

I en r
lämnar l
över hu
län kyrk
och vill
som gäll
31 decen

Frostvik
mar man

Hotage.
varav 63
i Offerda

Underså
mar, var.
46 i Unde
Oviken, 6
i i Lockr

sitt hemvist, sin "huvudkåtplats", dvs den plats där han hade fasta kåtor, visthus o dyl.

I en redovisning som kammarkollegiet lämnar Kungl Maj:t 1940 ges en översikt över hur samebefolkningen i Jämtlands län kyrkobokförts i lappförsamlingarna och vilka mantalsskrivningskommuner som gällde för dem.²⁶³ Förhållandet avser 31 december 1938.

Frostvikens lappförsamling, 123 medlemmar mantalsskrivna i Frostviken.

Hotagens lappförsamling, 144 medlemmar, varav 63 mantalsskrivna i Hotagen och 81 i Offerdal.

Undersåkers lappförsamling, 221 medlemmar, varav 30 mantalsskrivna i Offerdal, 46 i Undersåker, 45 i Kall, 46 i Hallen, 44 i Oviken, 6 i Åre, 1 i Storsjö, 3 i Tännäs och 1 i Lockne.

Tännäs lappförsamling, 215 medlemmar, varav 167 mantalsskrivna i Tännäs, 35 i Storsjö och 23 i Idre.

I gällande folkbokföringsförordning (SFS 1967:198) heter det beträffande kyrkobokföringen, att "den som tillhör den nomadiserande samebefolkningen och icke är bosatt på viss fastighet, anses bosatt på sitt huvudviste i samebyn". Om sådant huvudviste gäller, heter det vidare, "i tillämpliga delar vad som enligt denna förordning gäller för fastighet". Och för mantalsskrivningen gäller enligt samma förordning att var och en skall mantalsskrivas på den fastighet och i den församling, där han rätteligen skall vara kyrkobokförd mantalsdagen, samt i den kommun där fastigheten och församlingen är belägen.

Renar i rengärde av säckväv på Flatruet.

Efter hundra år – på tröskeln till ett nytt årtusende

För framtiden gör sig behovet av planering av rennäringen alltmer gällande, för att man bl a skall kunna styra annan markanvändning till områden som inte utnyttjas för renbete. Kommunerna behöver underlagsmaterial för sin översiktliga planering. Inom samebyarna har markanvändningsredovisningar och driftsplaneringar börjats fram. Verkligheten kommer sannolikt att ställa stora krav på rennäringen på anpassning och kanske t o m begränsning, i samspelet med t ex skogsbruket, turismen och det rörliga friluftslivet. Samtidigt måste enligt sameättsutredningens bedömning samernas rättigheter, grundade på urminnes hävd, få möta större respekt.

Det talades tidigare ofta om "lapparnas förestående undergång", men tidpunkten när den närmade sig har oupphörligt skjutits framåt i tiden. Verkligheten har så småningom förtagit talesättets förödande

spådom. Rennäringen har en framtid i Jämtland-Härjedalen, är omdömet från både näringsexperternas och samernas sida. Den samiska medvetenheten har inte heller tidigare varit starkare än nu vid slutet av 1980-talet. Samhället har efter hand också förstått de demokratiska värdena av en pluralistisk kultur, där samerna liksom andra minoritetsgrupper får större möjligheter till "kulturell autonomi" – ett kulturliv på egna villkor.

Men som en del av den samlade befolkningen har samerna i Jämtland-Härjedalen säkert känt sig först under de allra senaste årtiondena, även om det torde finnas en och annan som tycker att man inte ens idag nått så långt. För till känslor av isolering och segregation eller "utanförskap" och främlingskap har det tidigare förvisso funnits skäl, var man än stannar på skalan av benämningar och grader. Attityder och synsätt tar i regel lång tid att förändra. Ibland måste man tyvärr konstatera, att värderingar och fördomar har så djup förankring, att man inte ser någon ljusning ens vid horisonten.

Byggnaderna på
Menlingen 3:3

Hällmålningarna
vid
Ruändan

Hällmålningarna vid Ruändan

Förord

Det har varit en förmån för mig att ha bott i närheten av dessa hällmålningar. Några gånger varje år brukar jag besöka målningarna, beundra dem samt njuta av utsikten och stillheten.

Med tiden har målningarna mer och mer fascinerat mig. Jag började fundera över när bilderna gjordes och vad de kan föreställa. Detta ledde mig till litteratur som Jansson-Moberg: Med arkeologen Sverige runt, Fredsjö-Jansson-Moberg: Hällristningar i Sverige och Hallström: Monumental art of Northern Sweden.

I denna pamflett har jag sökt sammanfatta vad jag lärt mig om målningarna vid Ruändan. Släkt och vänner, som granskat manuskriptet, har entusiasmerat mig att ge ut skriften. Jag hoppas att du skall finna den vara av intresse.

Anders Moberg

© Anders Moberg 1979

Foto: Peter Lindgren

Sverige har många fornminnen, som ger en bild av de människor som levde här för något eller några årtusenden sedan. Mest bekanta är väl runstenarna, vilka är relativt "moderna". De är från vikingatiden eller tidig medeltid, d.v.s. århundradena omkring år 1000 efter Kristi födelse. Det finns dock betydligt äldre fornminnen som t.ex. hällristningarna, vilka är bilder eller tecken, inhuggna eller inristade i jämna berghällar.

I Sverige talar man ibland, något felaktigt, om norrländska och sydskandinaviska hällristningar. Man anser denna geografiska uppdelning vara konstlad eftersom man numera känner till "norrländska" hällbilder i Göteborgstrakten. Skillnaden är de föremål som avbildats. De "norrländska" bilderna föreställer i huvudsak djur, medan de "sydskandinaviska" visar skeppsbilder, korsrundlar, fotsuletecken och s.k. skålgropar.

Förutom hällristningar har man även påträffat hällmålningar, d.v.s. målningar utförda på jämna berghällar. De "norrländska" målningarna och ristningarna har likartad stil och är belägna inom samma delar av Norrland. När man söker tolka vad bilderna föreställer eller när de gjordes, finns det därför ingen anledning skilja på målningar och ristningar. Man sammanfattar dem under namnet hällbilder.

De "norrländska" hällbilderna

Man har i Sverige påträffat 12 hällmålningar. En av de största är målningen vid Ruändan. En liten och ganska obetydlig målning finns vid Särvsjö (om man står vid hällmålningen vid Ruändan är Särvsjö den sjö man ser till vänster i östlig riktning). Av de övriga målningarna finns fyra i Jämtland, två i södra Lappland, en i Ångermanland samt tre i Väst-Sverige.

Man känner till fem norrländska hällristningsområden. Det största av dessa vid Nämforsen, Ångermanland, innehåller inte mindre än 200 grupper av ristningar och totalt närmare 1400 figurer. De övriga fyra ristningsområdena är belägna i Jämtland.

Man har ännu inte funnit målningar och ristningar på samma plats. Sannolikt finns det dock fler målningar och ristningar, men i de norrländska ödemarkerna är de svåra att upptäcka. I detta sammanhang skall man komma i håg att den sist påträffade målningen hittades så sent som 1976. Målningen vid Ruändan blev känd för omvärlden 1896, men det är troligt att befolkningen i Messlingen eller Storsjö kände till den betydligt tidigare.

När man talar om de norrländska hällbilderna skall man vidare komma ihåg att det finns vissa likheter mellan dessa bilder och hällristningar i Norge och Finland. Ristningar och målningar av jämförbart slag har också påträffats i Nord-Ryssland, Sibirien och Nordamerika.

Hur gamla?

Finns det möjlighet att avgöra när bilderna gjordes? I princip är svaret nej, men det finns indirekta bevis som gör att man kan ange ungefärliga tidsgränser.

Till att börja med skall man komma ihåg att det är långt ifrån troligt att alla bilder i en målning eller ristning tillkom vid samma tidpunkt. Det är t.o.m. sannolikt att bilderna gjorts då och då. Om man t.ex. noggrant granskar målningen vid Ruändan, ser man att vissa bilder är mer nötta, d.v.s. äldre, än andra. Ibland har också nya bilder målats över gamla. Man kan därför rel. lätt avgöra vilka bilder som är yngre resp. äldre. Om man vidare gör jämförelser mellan bilder på olika orter, kan man få en uppfattning om olika tidsperioder, men naturligtvis inte hur långa dessa perioder har varit.

På vissa orter har man funnit gravplatser i nära anslutning till hällbilder, och i vissa gravar har man funnit föremål som kunnat tidsbestämmas. Det är då naturligt förmoda att gravar och bilder härstammar från samma tid. Någon känd gravplats i omedelbar närhet av målningen vid Ruändan finns dock inte.

Efter istidens slut har en fortfarande pågående strandförskjutning (landhöjning) ägt rum. Om hällbilder är belägna vid vatten kan man få en uppfattning när bilderna gjordes. Ristningen eller målningen kan ju inte ha utförts förrän berghällen kom över vattenytan.

Som tidigare omtalats är Nämforsen den rikaste fyndorten bland de norrländska fornfynden. Man har beräknat att forssystemet i Nämforsen tillkom mellan 3800 och 3100 f. Kr. Ristningarna kan alltså inte vara äldre men väl yngre.

Det förefaller alltså som om man skulle kunna ge en tidsgräns efter vilken bilderna borde vara gjorda. Men har vi då någon möjlighet avgöra när de senast kan ha tillkommit? Den frågan är faktiskt ännu svårare att besvara. Fynden från gravar ger ingen säker vägledning, eftersom de kan tolkas på olika sätt. Man har i södra Norrland, inkluderande Härjedalen, hittat fynd från stenåldern, pilspetsar, spjutspetsar, knivar etc. Övergången från sten- till bronsåldern anses vara omkring år 1500 f. Kr. och fynden kan tala för att bilderna gjorts före denna tid. Samtidigt har man i gravarna funnit föremål från såväl bronsåldern som tidig järnålder. Bilderna kan alltså ha tillkommit först vid denna senare tidpunkt.

Man kan inte utesluta att hällbilderna är gjorda betydligt senare, kanske t.o.m. efter Kristi födelse. I dag kan man t.ex. höra talas om en flygolycka i Australien bara några timmar efter det den inträffat och

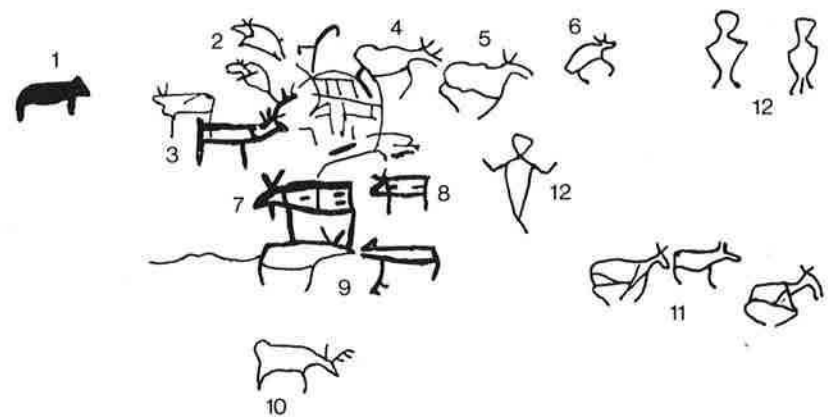

Utsikt mot öster från hällmålningen. I bakgrunden Särvsjön.

man kan på en dag bila till Funäsdalen från Stockholm eller Umeå. Dock, Sveriges radio startade först 1922 och vägen till Messlingen byggdes inte förrän 1926. För bara 100 år sedan levde säkerligen befolkningen i fjällbyar som Messlingen utan större direkt kontakt med omvärlden. Hur kan det då inte ha varit för 1000 år sedan? Det är möjligt att befolkningen i dessa områden levde kvar på ett stenåldersstadium under en mycket lång tidsperiod. Det gör att de tidsgränser som skiljer sten-, brons- och järnåldern i södra Sverige, kanske inte gäller när man diskuterar förhållandena i ensligt belägna delar av Norrland. Endast upptäckten av fler hällbilder samt fler utgrävningar kan ge upplysningar för mer exakt tidsbestämning.

I stora drag kan man alltså säga

- att hällbilderna gjorts under olika perioder och att det kan vara år, årtionden eller århundraden mellan olika bilder,
- att det är mindre sannolikt att bilderna gjorts före år 3000 f. Kr.,
- att det inte kan uteslutas att bilderna gjorts så sent som vid tiden för Kristi födelse eller ännu senare,
- att år 1978 tror de flesta forskare att bilderna gjorts under tidig bronsålder, d.v.s. 1500—1000 f. Kr., samt
- att endast ytterligare fynd och forskning kan mer exakt klarlägga åldern.

Hällmålningen vid Ruändan

Finns det något som är speciellt för hällmålningen vid Ruändan? Som tidigare omtalats är detta en av Sveriges största och figurrikaste hällmålningar och den intar därför en särställning.

Unikt för målningen är dess läge. Nästan alla svenska hällbilder ligger i närheten av nuvarande bebyggelse eller vid ställen som kan tänkas varit bo- eller rastplatser. Typexempel i Norrland är Nämforsen eller något av de många gravfälten vid sjöar. De ligger vid vatten, vilket är naturligt för ett folk som levde av jakt och fiske. När man står vid hällmålningen vid Ruändan verkar det otänkbart att människor varit bosatta så här högt uppe i bergen. Kan det finnas någon annan förklaring? Om man ser på målningen, så föreställer några av bilderna älgar och renar. Det verkar alltså rimligt att målningen haft samband med jakt. Som framgår av olika skyltar vid målningen och vid Ruvallen, så är det endast 2 km till Evagraven. Det är en kanjon, d.v.s. en U-formad djup bergsklyfta som är nästan 700 m lång, c:a 15 m djup och 30–50 m bred. Dess kanter stupar lodrätt. Kan det vara så att de människor som levde här anordnade klappjakt och drev djuren att stupa ned i Evagraven? Om man accepterar förklaringen om jakt, blir det lättare att förstå hällmålningens läge. Det kan då varit platsen där man samlades före en jakt. Man kan knappast tänka sig en bättre utsiktsplats. Det kan ju också varit platsen där man skildes efter avslutad jakt och kanske gjordes någon målning för att påminna om den goda jaktlyckan.

Som kommer att framgå i fortsättningen finns också vissa djur avbildade vars enda kända förekomst är här på Ruändan. Här finns sålunda de enda bilderna av ren och björn. Man kan vidare diskutera, men ej bevisa, om här även finns avbildat vildsvin och visent (bison).

Hållbar färg

Det som inte är unikt för just målningen vid Ruändan är färgen. Liksom andra hällmålningar är den gjord av järnocker med fett som bindemedel. Om man tittar noggrant kan man se att färgen trängt in en liten bit innanför den genomskinliga bergytan. Det är orsaken till att man, fantastiskt nog, har kvar målningen, trots att något eller några tusental år passerat sedan den gjordes.

Vad föreställer bilderna

Konstnärer brukar ge sina tavlor namn. Även om man inte direkt kan se vad en tavla föreställer, får man en uppfattning om vad konstnären

* Det kan vara av intresse veta att, enligt folkmun, Evagraven fått sitt namn efter en lappkvinna, Eva, som störtade och dog i denna kanjon.

velat avbilda. Med hällmålningarna är detta inte möjligt. Det finns ingen att fråga och det finns inga säkra bevis för att en figur just föreställer vad forskarna tror. Din egen tolkning kan vara lika korrekt som den arkeologerna har framfört.

Det måste emellertid vara av intresse att känna till forskarnas åsikter om vad de olika bilderna skall föreställa. Den mest utförliga beskrivningen har gjorts av Hallström och nedanstående är en sammanfattning av hans bok. Jag har dock tillagt några personliga synpunkter. Numreringen hänför sig till numren på de infällda figurerna på mittuppslaget.

1. Detta är alldeles tydligt en björn. Men varför är björnen den enda figuren som är helt ifylld?
2. Det är sannolikt att båda figurerna skall föreställa samma djurslag. På den undre bilden förefaller det som om djuret skulle ha svans, men det är mer troligt att "svansen" är en del av hornet i djuret nedanför. Det som skiljer dessa två djur från övriga djur i bilden är att man tydligt kan se att målaren önskat få fram mer rörelse. Djuren "springer". Kan konstnären ha kommit från en annan miljö?

De här djuren har fått de mest skiftande tolkningar: Hund med kuperad svans, hare, bäver och springande björn är några förslag.

Målningen sitter under det utskjutande berget och är därför något skyddad, även under vintern.

Personligen skulle jag dock vilja gissa på vildsvin.

Visserligen har man inte hittat fynd av vildsvin norr om Dalälven, men vildsvin förekom i Sverige under stenåldern t.ex. utanför Ludvika. Sverige genomgick en klimatförändring — från ett mildare till ett kyligare klimat — c:a 600 år f. Kr. Även om klimat och skogens karaktär utesluter att vildsvin i dag skulle kunna förekomma i dessa trakter, är det intet som hindrar att både klimat och växtlighet var helt annorlunda omkring 1500 f. K.

En annan möjlighet skulle vara att en jägare från "södra Sverige" befann sig här och ville berätta om jaktliga äventyr.

3. Det kraftigt tecknade djuret till höger om siffran är otvetydigt en ren. Det framgår av hornkronan, som pekar tydligt framåt med en antydning till s.k. ögontagg. Djuret ovanför siffran är mer otydligt, men kan också vara en ren. En forskare har framhållit för mig att djuret har vissa likheter med en visent. Visenter, allmänt förekommande under stenåldern, är numera utdöda i vilt tillstånd. De kan emellertid fortfarande ses i Avesta djurpark eller på Skansen i Stockholm.
- 4, 5. Dessa båda djur måste jämföras med varandra och med djur 10. Det sistnämnda är tydligt en ren, hornkronan pekar framåt. Nummer 5 anses med stor sannolikhet vara en älgko. Visserligen liknar 4 och 5 varandra, men om man tittar noggrant framför allt på 10, men även på 4, så finns en tendens till muskulatur i bakbenet. I samtliga övriga figurer är benen ritade som streck. Denna likhet, muskulatur i bakbenen, har gjort att Hallström tror att 4 och 10 skall föreställa samma djur. Alltså skall även nummer 4 föreställa en ren.
6. Det har föreslagits, med allra största tvekan, att detta skulle vara en älgkalv. Personligen anser jag att man knappast kan få en förklaring på figuren. Det enda jag själv skulle kunna tänka mig, av djurets ställning — och det är långsökt — är ett på marken liggande "skjutet" hjortdjur (älg eller ren).
- 7, 8. Uppenbart älg. Men varför strecken i älgkroppen? Dylika streck har man funnit i andra hållbilder, så tydligen är strecken målade med avsikt. Men vilken?
9. När man tittar på det vänstra djuret måste man först avgöra om "svansen" tillhör djuret eller ej. Om svansen tillhör djuret, kan det antingen föreställa en räv, hund eller varg. Men svansen sitter egentligen alltför lågt på kroppen och det har gjort att vissa arkeologer tror att svansen är en irrelevant linje "kludd" kallar vi det i dag. Om man accepterar linjen som "kludd", föreställer bilden sannolikt en älg. Djuret till höger om siffran anses omöjligt att tolka. Huvudet saknas

till stor del och benen, i varje fall de bakre, är ofullständiga. Vad får du själv för uppfattning?

10. Som redan sagts tidigare (under 4) är detta en ren med tydligt tecknat bakben. Tecknade bakben är ovanligt i svenska hållbilder, men finns i liknande bilder som påträffats i södra Norge. Kan det ha varit en kringvandrande jägare som gjort bilden?
11. Dessa tre djur är svåra att typbestämma. Det vänstra djuret har ett mycket litet huvud i förhållande till kroppen i övrigt. Kan det bero på att djuret i mitten målades först och att huvudet därför inte fick plats? Hallström anser att dessa djur är renar, andra iakttagare tror mer på älgar.
12. De här figurerna är samtliga människor. Att teckna människor i triangelform är ovanligt. Bland svenska hållbilder förekommer det egentligen endast vid Nämforsen och här på Ruändan. Liknande triangelformade människobilder har dock även påträffats vid Onegasjön i Ryssland.

Mellan djuren 2 och 4 samt ovanför 7 och 8 finns ett flertal linjer. I princip kan man inte förstå dem även om vissa fornforskare tycker sig kunna ana såväl människo- som djurbilder. Vad anser Du?

De bilder som målats med tjocka streck — björnen 1, renen 3 och älgarna 7 och 8 — anses vara yngre än de andra figurerna. Det har dock inte antagits att det skulle vara någon större åldersskillnad mellan de olika enskilda figurerna.

De svenska hållmålningarna är mycket gamla. Tanken svindlar när man tänker på att de målades av våra förfäder för ca 120 generationer sedan.

Trots den långa tidsperioden är våra kunskaper begränsade och många frågetecken finns. Låt oss hoppas att nya fynd och fortsatt forskning skall ge större insikt om de människor som utförde målningen vid Ruändan.

Främre omslag: Författaren vid hållmålningen vid Ruändan.

Bakre omslag: Från Ruvallens gamla fåbod är det endast 2 km till hållmålningen.

SÁMIID RIIKKASEARVI

Till Sameby- och sameföreningsmedlemmar

För kännedom

Ankom

1996 -10- 29

LRF Juridiska Byrån

SO 119/71

Samiskt vägval

I din hand håller du ditt eget exemplar av den handlingsplan i miljö- och demokratifrågor som behandlades på årets Landsmöte.

Syftet med att sända ut handlingsplanen är att du enskilt och tillsammans med dina närmaste ska gå igenom planen och se på vilket sätt den verksamhet du bedriver har miljöeffekter.

I särskilt brev till samebyarna och sameföreningarna föreslår SSRs styrelse att varje by och förening utser en miljö- och demokratisamordnare. Det enskilda arbetet med handlingsplanen bör alltså sammanfattas i första hand bya- och föreningsvis och med miljösamordnaren som sammanhållande kraft. Samtidigt har styrelsen utsett undertecknad att tills vidare ansvara för det samordnande arbetet mellan byar och föreningar. Du är alltså välkommen att höra av dig till mig med synpunkter och frågor även om arbetet i denna fas i första hand sker inom byn och föreningen.

De olika förslag till handlingslinje som kommer att komma fram kan också kopplas till projektarbete inom ramen för näringsprogrammet i Mål 6 och till andra program. Hur detta ska ske och övriga synpunkter kring miljö- och demokratiarbetet kommer därefter att diskuteras vid regionala konferenser under vintern 96/97 också inför den fortsatta behandlingen på nästa års Landsmöte.

Det är ett stort och viktigt arbete som ligger framför oss alla. Sätt i gång nu!

Umeå i oktober 1996

Med bästa hälsningar

LARS

Lars Anders Baer
ordförande

vägval 10

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND / SSR

Förbundskanslie

Brogatan 5, 903 25 Umeå

Telefon 090-14 11 51

Fax 090-12 45 61

E-post: ssr@sapmi.se

Bankgiro 969-4548

Postgiro 70 47 10-

SÁMIID RIIKKASEARVI

Till Mottagare av Samiskt vägval

SO 119/71

Det pågående arbetet med miljö- och demokratifrågor inom samebyarna och sameföreningarna sker på grundval av ett arbetsmaterial framtaget av Agneta Arnesson-Westerdahl, Erika Unnes och Olof Johansson.

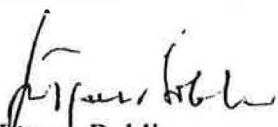
För att sprida kunskap om arbetet har en sändlista utarbetats tillsammans med i första hand Agneta. Därav denna försändelse.

Ger den anledning till kommentarer, synpunkter eller något annat är du välkommen att höra av dig såväl till förbundskansliet som till Agneta.

Av den bifogade kopian av följebrevet till sameby- och sameföreningsmedlemmar får du en bild av hur arbetet nu närmast kommer att bedrivas.

Umeå den 10 oktober 1996

Med bästa hälsningar

Jörgen Bohlin

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND / SSR

Förbundskansliet

Brogatan 5, 903 25 Umeå

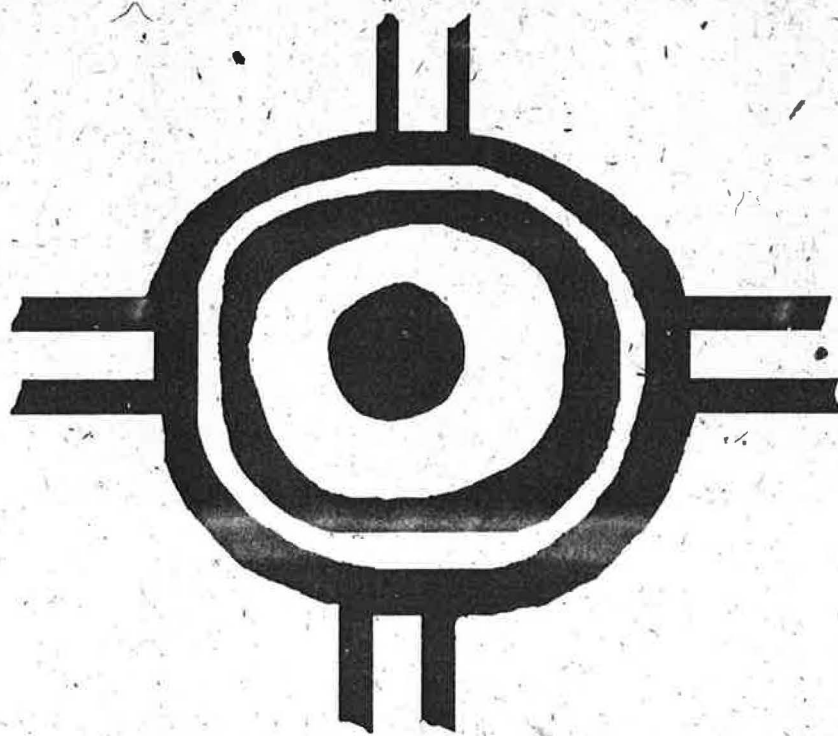
Telefon 090-14 11 50

Fax 090-12 45 64

E-post: ssr@sami.se

Bankgiro 969-4545

Postgiro 70 47 10-0

Samiskt vägval

Agenda 21- handlingsplan i miljö- och demokratifrågor

Arbetsunderlag. Detta häfte tillhör:.....

Sámiid Riikkasearvi / Samernas Riksförbund september 1996

Arbetsgruppen för underlag till samiskt miljöprogram / redaktion: Agneta Arnesson-Westerdahl,
Olof Johansson och Erika Unnes.

Omslagslayout: SSR i samarbete med Agneta Arnesson-Westerdahl / ART-konsult.

Illustrationer: ART-konsult.

Layout, typografi och ombrytning: ART-konsult.

Tryck: Tid-Tryck, Umeå.

Beställningsadress: Samernas Riksförbund, Brogatan 5, 903 25 Umeå.

Förord

Det centrala i samisk samhälls- och människoåskådning är grundtanken att människan och naturen utgör en olöslig enhet. Det indianska talesättet - Our Land is Our Life - Vårt land är vårt liv - gäller därför i högsta grad också det samiska folket. Samernas framtid som ett självständigt folk och som bärare av ett specifikt samiskt levnadssätt och en unik kultur är intimt sammanbundet med att naturmiljön är så intakt som möjligt i Sápmi.

Det samiska samhället, näringarna och kulturen befinner sig i en ständig kontakt, och delvis i konfrontation, med den omgivande västerländska samhälls- och kultursfären. Samiska traditionella värderingar förändras på gott och ont i denna process. Traditionella kunskaper och värderingar om natur och miljö riskerar att försvinna och förläckas.

I den politiska agendan på 1990-talet har frågorna kring miljö och överlevnad fått högsta prioritet. FN:s stora miljökonferens i Rio de Janeiro 1992 formulerade en global miljöstrategi inför 2000-talet där även urbefolkningarnas roll markeras mycket tydligt. I Miljövårdsberedningens betänkande "Hållbar utveckling i landets fjällområden" (SOU 1995:100) skissas på hur ett uthålligt nyttjande av Sveriges fjällområden skulle kunna utformas. Den svenska regeringens efterföljande proposition 1995/96: 226, även den med namnet "Hållbar utveckling i landets fjällområden", presenterades den 24 maj 1996. Både från naturvårdshåll och från samisk sida har i detta sammanhang hävdats att **Försiktighetsprincipen** bör tillämpas strikt i all verksamhet som kan påverka miljön i Sápmi.

Det är väldigt enkelt att föra en diskussion om miljö utifrån rent principiella utgångspunkter. Att leva som man lär är dock betydligt svårare. Vid Sámiid Riikkasearvi / SSR:s landsmöte i Åre 1995 beslutades att SSR skall framarbete en handlingsplan för miljö. SSR:s styrelse uppdrog åt Erika Unnes, Olof Johansson och Agneta Arnesson-Westerdahl att presentera ett förslag till en handlingsplan för miljön på landsmötet i Jokkmokk den 11-13 juni 1996. Landsmötet beslutade i enlighet med förslaget "att som en del av arbetet med en uthållig renskötsel följa och bearbeta arbetsmaterialet Samiskt vägval" och "att uppdra åt styrelsen att bistå i detta arbete".

Från SSR:s sida vill jag slutligen varmt tacka Bo Thunberg och Agenda-samordnare Birgitta Nilsson för deras välvilja att bidra med Agenda-material till vår hjälp. Jag vill också rikta ett särskilt tack till Världsnaturfonden WWF för det ekonomiska stöd vi har fått för att kunna genomföra detta arbete som är en del i projektet "Praktiskt miljöarbete i samebyar".

Lars-Anders Baer, ordförande.

<u>Innehåll:</u>	<u>sid:</u>
<u>1. Inledning</u>	<u>5</u>
1.1. Samiskt miljöarbete och samisk miljösyn	5
1.2. Agenda 21 och Riodeklarationen (1992)	8
1.3. Strategi för biologisk mångfald (1993)	9
1.4. Rovdjursfrågan (1995 - 1996)	10
1.5. Jordbruksverkets aktionsplan (1995)	11
1.6. Småviltjakten och handredskapsfisket (1996)	12
1.7. "Fjällpropositionen" (1996)	13
<u>2. Förslag till tidsplan</u>	<u>14</u>
<u>3. Träff ett - Landsmötet i Jokkmokk 1996</u>	<u>15</u>
3.1. Diskutera utgångsläget (uppgifterna 1 - 7)	17
3.2. Redogörelse för synpunkter framförda vid träff ett i Jokkmokk 1996	18
Att diskutera vidare!	
3.3. Hemläxa - miljöbudget	25
<u>4. Träff två - vintern 1996/97</u>	<u>31</u>
4.1. Diskutera (uppgifterna 8 - 12)	32
4.2. Möjliga miljömål - vad är det?	34
4.3. Mål för demokrati, livsstil och värderingar	38
4.4. Vår egen handlingsplan för miljöfrågor	40
4.5. Vår egen handlingsplan i demokrati- och livsstilsfrågor	42
<u>5. Träff tre - Landsmötet 1997</u>	<u>43</u>
5.1. Diskutera (uppgift 13)	43
<u>6. Träff fyra - Landsmötet 1998</u>	<u>44</u>
6.1. Diskutera (uppgift 14)	44
<u>7. Framtidsvision - eller idag?</u>	<u>46</u>
Idélista som kan fyllas på	
Några litteraturförslag	49

1. Inledning

1.1. Samiskt miljöarbete och samisk miljösyn

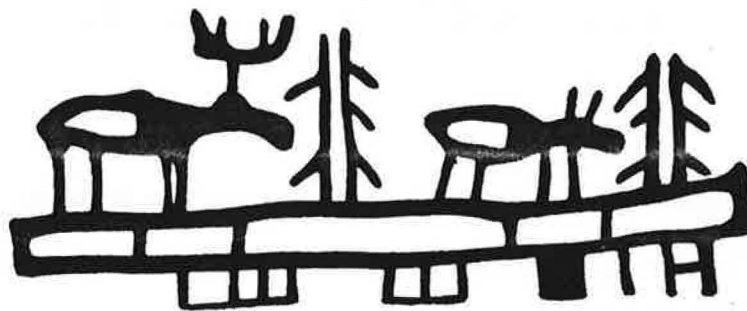
Det organiserade samiska miljöarbetet har sitt ursprung i de samiska riksorganisationerna. Från början var det i huvudsak frågan om att kämpa för att bevara och freda en ursprunglig och fungerande naturmiljö för att bibehålla ekologiska förutsättningar för de samiska areella näringarna. Efter hand som de samiska riksorganisationerna samordnade sina resurser och det nordiska samarbetet utvecklades, inleddes en programfas där man från samiskt håll såg det nödvändigt att ta egna initiativ.

De samiska riksorganisationernas samarbetsorgan - Nordiska Samerådet (numera Samerådet) - aktualiserade behovet av ett samiskt miljöprogram vid Nordiska Samekonferensen i Inari 1976. Konferensen antog en miljöresolution som låg till grund för det fortsatta programarbetet.

Vid Nordiska samekonferensen i Åre 1986 antogs ett samiskt miljöprogram som omfattar dels en samisk miljösyn och dels ett handlingsprogram för att bevara och främja miljön i Sápmi.

De samiska riksorganisationerna har därefter följt upp Nordiska Samerådets initiativ och inlemmat delar av det miljöpolitiska programmet i sina egna miljöprogram.

I redovisningen av Sametingets miljösyn har som grund lagts det samiska miljöprogrammet från 1986, som syftar till att skydda det samiska natur- och kulturlandskapet (Sápmi - Vårt gemensamma arv, kap. 6).

Mål och syften

Sametingets miljöprogram anger riktlinjer för handlingar i syfte att bevara miljön och att informera och skapa förståelse för en samisk miljösyn. Samerna måste ges ett avgörande inflytande i frågor som innebär förändringar av miljön i Sápmi (ibid. kap. 7.1.).

Mark- och vattenresurser

Nyttjandet av mark- och vattenresurserna ska utgå från naturens egna förutsättningar. Utnyttjandet ska vara i balans mellan det som naturen kan ge och det som vi tar av naturen, utan att naturen utarmas.

Nyttjandet ska inte styras enbart utifrån ekonomiska förutsättningar. Vi ska sträva efter balans och ett bärkraftigt nyttjande. Produkter och produktionsformer som tär på naturresurserna i Sápmi ska minimeras.

- * Planering och beslut som angår oss ska utgå från vår miljösyn och våra behov av mark- och vattenresurser. Inom dessa ramar är det nödvändigt att skapa decentraliserade förvaltningsformer med ett starkt lokalt inflytande.
- * Vid planläggning ska principen om mångbruk och varaktig avkastning och ett långsiktigt nyttjande vara vägledande.
- * Då mark- och vattenresurser tas i anspråk av andra än oss själva och i andra än våra syften ska vi få del av exploateringsvinsterna. Dessa kan skapa underlag för samiska näringsaktiviteter som ökar mångfalden (Jmf ILO konventionen 169, artikel 15).
- * Gruvverksamhet och exploatering för energiändamål (vattenkraft, torv m m) ska anpassas till de ekologiska förutsättningarna och den samiska näringsstrukturen.
- * Skogsbruket ska anpassas till de biologiska förutsättningarna. Kalhyggen, markplöjning eller andra skogsbruksåtgärder som är tveksamma och till skada för naturmiljön måste minimeras.
- * Jakt- och fiskevårdsområden för friluftslivet ska vara utformade på vårt initiativ och förvaltas av oss själva (ibid. kap.7.2.).
- * Försiktighetsprincipen ska tillämpas då kunskap saknas eller inte är entydig (dvs är motstridig).

Näringar

De traditionella näringsformerna som till exempel rennärning, jakt och fiske har betydelse för vår fortsatta existens som ett folk. Det är viktigt hur förhållandena blir tillrättalagda i lagstiftning, i planläggning och vidare hur de administrativt följs upp.

Näringspolitiken ska i ett miljöpolitiskt sammanhang beakta primärnäringarnas och kombinationsnäringarnas rättigheter till mark- och vattenområden.

Uthållig renskötsel förutsätter ett samlat och långsiktigt nyttjande av naturens resurser inom renskötselområdet. Det samlade nyttjandet måste stå i harmoni med de ekologiska system inom vilka renskötseln bedrivs.

- * Vid all planering ska hänsyn tas till våra näringstraditioner och det sätt på hur markerna nyttjas i tid och rum.
- * Mark- och vattenresurserna i Sápmi ska först och främst vara till för våra näringars behov.
- * Utnyttjande och exploatering av mark- och vattenresurser får inte ytterligare utarma vår näringsverksamhet.
- * Primärnäringarna ska skyddas och befrämjas utifrån naturliga premisser och ekonomiska förutsättningar.
- * Fisket i våra vatten är en viktig resurs för utveckling av det samiska näringslivet. Näringsfisket ska prioriteras framför fritidsfisket (ibid. kap. 7.3.).

Naturskydd

Målet måste vara att begränsa eller ytterst få stopp på all verksamhet som förgiftar luft, mark och vatten. Antingen det sker med avsikt eller som biprodukt i produktionen eller till följd av händelser som inte kan förutses. Utgångspunkten måste vara att natur- och miljöskyddet ges hög prioritet i all samhällsplanering och att den blir en självklar del i all form av mark- och naturresursanvändning.

- * Vattendragens naturliga avrinningsvägar får inte ytterligare ändras.
- * Fiskens lekplatser och dess naturliga vandringsvägar ska skyddas.
- * Nedsmutsningen av vattendragen måste undvikas.
- * Vi måste aktivt verka för att luftföroreningarna minskas så att föroreningen av våra skogs- och fjällområden upphör.
- * Körning med terrängående fordon på barmark i fjällområden måste begränsas och regleras utifrån behovet av att skydda fjällregionens vegetation och fauna.
- * Främmande djur- och växtarter som traditionellt inte hör till vår lokala naturmiljö får inte införas. Bevarande måste ställas före nyttjande och nyttjande endast komma ifråga på naturens förutsättningar (och i andra hand på artificiella förutsättningar).
- * Vår naturmiljö ska hållas ren från icke nedbrytbart avfall.
- * Återanvändning av avfall måste prioriteras (ibid. kap. 7.4.).
- * En generell reglering av snöskotertrafiken, i såväl fjäll- som skogsland, ska baseras på skydd för renen som djur och renskötseln som näring.

* Rovdjurspolitiken inom renskötselområdet måste ta hänsyn till renskötseln och till den biologiska mångfalden.

* Försiktighetsprincipen skall vara utgångspunkt vid upplåtelser av småviltjakt och fiske.

Som ett av många led med syftet att uppnå de olika miljömålen i Sápmi, måste vi också själva komma tillrätta med miljöproblemen i vår egen närmiljö. Denna handlingsplan utgör underlag för att nå miljömålen i varje enskild sameby. Varje samebysmedlem får ett grundläggande ansvar för att genom egna handlingar uppnå en mera kretsloppsanpassad verksamhet och tillvaro.

1.2. Agenda 21 och Riodeklarationen (1992)

1992 ägde FN:s konferens om miljö och utveckling rum i Rio de Janeiro. Konferensen behandlade världsomspännande miljö- och utvecklingsfrågor av stor betydelse för mänsklighetens fortlevnad. Vid konferensen antogs tre grundläggande texter: **Riodeklarationen** om miljö och utveckling (innehåller bland annat "försiktighetsprincipen"), **Agenda 21** som är ett handlingsprogram för det fortsatta arbetet med de största miljö- och utvecklingsproblemen samt **Skogsprinciperna** som ger riktlinjer för hur världens skogar skall nyttjas utan att miljön skadas. Samtidigt var en konvention om **klimatförändringar** och en konvention om **biologisk mångfald** tillgängliga för underskrift vid konferensen. Konventionerna undertecknades av företrädare för 150 länder och EU.

Agenda 21 innehåller rekommendationer och är alltså inte juridiskt bindande. Regeringens mening är dock att handlingsprogrammet är politiskt och moraliskt förpliktande. "Agenda 21 är ett uppdrag till alla grupper och individer i samhället att arbeta för att uppnå målet om en hållbar utveckling, utrota fattigdom och undanröja hoten mot miljön". Vidare: "I handlingsprogrammet betonas t.ex. att miljöfrågorna måste integreras socialt och ekonomiskt. Betydelsen av demokrati och medverkan i beslutsfattandet stryks under liksom individers och olika folkgruppers ansvar och medverkan i genomförandet." Bland de grupper som nämns som särskilt viktiga är kvinnor, barn och ungdomar, ursprungsfolk, icke-statliga organisationer med flera (Reg. skr. 1992/93:13, s. 5). Senast år 2000 skall det finnas nationella program för effektiv återanvändning och återvinning i de industrialiserade länderna.

Både Riodeklarationen och Agenda 21 tar upp behovet av ändrade produktions- och konsumtionsmönster, det vill säga behovet av en **förändrad livsstil** för att kunna minska miljöbelastningen och effektivisera resursanvändningen. Riodeklarationen betonar nödvändigheten av **demokratiskt fattade**

beslut och att olika befolkningsgruppers erfarenheter tas tillvara. Riodeklarationens princip 22 lyder till exempel: "Urbefolkningar och deras samhällen, liksom andra lokalsamhällen, har en viktig roll i miljö-vård och utveckling på grund av deras kunskaper och traditionella sedvanor. Stater bör erkänna och vederbörligen stödja deras identitet, kultur och intressen och göra det möjligt för dem att delta effektivt i arbetet med att uppnå en hållbar utveckling." (Reg. skr. 1992/93:13, s. 26).

Kapitel 26 har rubriken "Att erkänna och stärka ursprungsbefolkningars och deras samhällens roll". I kapitlets målbeskrivning står bland annat att regeringar bör sträva efter att "erkänna att ursprungsbe-folkningars och deras samhällens områden bör skyddas från verksamhet som inte är miljöanpassad eller som de berörda människorna betraktar som socialt och kulturellt olämplig". Vidare: ".....att erkänna deras värderingar, traditionella kunskaper och metoder för resurshantering för att främja en miljöanpas-sad och hållbar utveckling". Därtill bör regeringar anta "förfaranden för att stärka ursprungsbefolkning-ars och deras samhällens aktiva deltagande i utformningen på nationell nivå av politik, lagar och program avseende resurshantering och andra utvecklingsprocesser som kan påverka dem samt initia-tiv till förslag från deras sida beträffande sådan politik och sådana program" (ibid. s. 378f).

1.3. Strategi för biologisk mångfald (1993)

Den 14 december 1993 antog riksdagen "Strategi för biologisk mångfald" (Reg. prop. 1993/94:30). Strategin innebär bland annat att miljömål skall ges samma vikt och betydelse som skilda ekonomiska överväganden med syftet att mänsklig verksamhet skall bygga på ekologisk grund. Därtill skall en hel-hetssyn tillämpas vad gäller åtgärder för att upprätthålla ekologiska processer och säkra arters långsik-tiga överlevnad (ibid. s.1). Strategin konstaterar att biologisk mångfald är av stor betydelse för varje ekosystems långsiktiga funktion (ibid. s.6). Det konstateras också att arter och ekosystem inte följer administrativa gränser, vilket ställer särskilda krav på internationell samordning för att på bästa sätt främja goda förutsättningar för arters och ekosystems fortlevnad. Sverige och Norge samverkar till ex-empel för bevarandet av de stora rovdjuren (ibid. s.8).

I strategin framhålls att **försiktighetsprincipen** måste gälla, eftersom vi inte har någon exakt kunskap om de grundläggande processer som är förutsättningen för den biologiska mångfalden.

"Försiktighetsprincipen säger att när det finns ett hot bör bristen på full vetenskaplig visshet inte använ-das som skäl för att skjuta upp åtgärder för att undanröja, undvika eller minimera ett sådant hot" (ibid. s. 10). I Strategi för biologisk mångfald hänvisas bland annat till en del av följande ämnesområden.

1.4. Rovdjursfrågan (1995 - 1996)

Tamrenen är liksom rovdjuren en del av den biologiska mångfalden i Sverige. Tamrenar utgör den allra viktigaste och huvudsakliga födan för merparten av de stora rovdjuren. Rennäringen har härigenom fått en "önskad" nyckelroll för flera av de stora rovdjursarternas fortlevnad. Järvens utbredningsområde sammanfaller till exempel helt med renskötselområdet, medan vargförekomsten för närvarande är störst i gränsområdet mellan Dalarna och Värmland söder om renskötselområdet. Vargar förekommer numera också regelbundet på flera platser inom renskötselområdet.

De stora rovdjuren har delvis olika födovänor. Massdödande förekommer samtidigt som de stora rovdjuren också kan uppträda som snyltare efter varandra. Rovdjurens roll i ekosystemet är ännu inte helt utforskat, men vi vet att det som blir över från rovdjurens måltider fyller en viktig funktion som mat för många andra djurarter, till exempel däggdjur, fåglar och insekter. Fjällräven är exempelvis mycket beroende av matrester som andra rovdjur har lämnat efter sig.

I Agenda 21 diskuteras bevarande av biologisk mångfald i kapitel 15. Bland annat konstateras att det är nödvändigt med långsiktig forskning om betydelsen av biologisk mångfald för ekosystemets funktion (Reg. skr. 1992/93:13, s. 225). Sverige har också ratificerat Bernkonventionen (SO 1983:30) "om skydd av europeiska vilda djur och växter och deras naturliga miljö". De ersättningsberättigande rovdjursarterna omfattas alla av innehållet i Bernkonventionen och EU's art- och habitatdirektiv.

I december 1992 antog riksdagen proposition 1992/93:32 med bland annat ett nytt ersättningssystem för rovdjursrivna renar. Sametinget och Naturvårdsverket fick i uppdrag att arbeta fram förslag till närmare riktlinjer vilket redovisades den 7 februari 1995. Det nya ersättningssystemet syftar till att ersätta renägarna för de verkliga förlusterna i samband med rovdjursförekomst och till att öka toleransen hos de olika intressen som berörs av frågan. Vid stor rovdjursförekomst måste det till exempel finnas en möjlighet att decimera rovdjur på samma sätt som att ett visst antal rovdjur måste accepteras av rennäringens utövare. Grundprincipen är att ersättning skall betalas ut till samebyar med dokumenterad rovdjursförekomst helt oberoende av om renar hittas eller inte. Systemet förutsätter systematiska rovdjursinventeringar. Rovdjursstammarnas storlek skall på grundval av inventeringsresultatet fastställas årligen av länsstyrelserna. Decimering av en rovdjursstam skall kunna medges om rovdjursstammens tillväxt är så kraftig, eller om det totala rovdjurstrycket är så stort, att rationell renskötsel omöjliggörs eller om den lokala renskötseln hotas. I förslaget sägs också att uppenbara brister måste

kunna justeras löpande och att det nya systemet bör utvärderas efter 3 år (Förslag till utformning av det nya ersättningssystemet för rovdjursrivna renar 1995, s. 6-7). Förslaget innebär alltså att de olika hotade rovdjursarterna skall kunna fortleva i tillräckligt stora stammar samtidigt som rennäringen garanteras ett "nödstopp" om rovdjursstammarna orsakar alltför stor skada.

1.5. Jordbruksverkets aktionsplan (1995)

I Jordbruksverkets "Aktionsplan för bevarande och hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden inom odlingslandskapet och rennäringen 1995-10-24" konstateras bland annat att ungefär 90% av Sveriges skyddade areal i form av nationalparker och naturreservat ligger inom renskötselområdet (s. 65). I aktionsplanen framförs att de alpina och arktiska ekosystemen är extremt känsliga. De karaktäriseras av tunna jordar, långsam jordmånsbildning och långsam vegetationstillväxt.

I kapitel 3.6.4. diskuteras en mer **ekologiskt anpassad renskötsel**, främst beträffande anpassningen av renantal och betetryck till den faktiska betestillgången över en längre tidsperiod. Jordbruksverket konstaterar också att **inga nya stora naturingrepp**, till exempel vägar och kraftverksbyggen inom renbeteslanden skall äga rum, eftersom förändrad infrastruktur och uppsplittring av renbeteslanden alltmer försvårar en ekologisk anpassning av renskötseln. Likaså konstateras att **skogsbruket i högre grad än nu måste anpassa sig till renskötselns behov**. Jordbruksverket skriver bland annat: "Det moderna skogsbruket påverkar renskötselns förutsättningar på olika sätt, bl.a. genom slutavverkning, markberedning, skogsgödsling och anläggande av skogsbilvägar. Detta kan resultera i brist på hänglav och göra det svårare för renarna att komma åt markbetet på en slutavverkningsyta eftersom snön packas hårdare där. Svåraste skadorna uppkommer dock vid radikal markberedning, främst kraftig harvning. På ytor där sådan markberedning är utförd är renbetet förstört för många år framåt. Terrängkörning med skogsmaskiner kan också ge upphov till skador. Nya föryngringsytor skapar problem vid betesplanering och betesutnyttjande". Jordbruksverket konstaterar att **kunskapen om den biologiska mångfalden inom renskötselområdet måste öka**, eftersom den i många avseenden är mycket bristfällig. Likaså konstateras att **körningen med snöskoter och barmarksfordon liksom med flygplan och helikopter** kan ge upphov till mer eller mindre svåra problem för den biologiska mångfalden. Samtidigt framförs att **krav måste ställas på den ökande turismen** bland annat gällande hänsyn till renskötseln.

Jordbruksverket lämnar flera förslag till övergripande miljömål för rennäringen. Miljömålen finns redovisade i Jordbruksverkets aktionsplan s. 68-75. Dessa sidor bör lämpligen läsas eftersom de innefattar

åtgärdsförslag, motiveringar, tidsplaner och ansvarsfördelningar mellan olika myndigheter, bland annat Sametinget.

1.6. Småviltjakten och handredskapsfisket (1996)

När riksdagen i december 1992 antog proposition 1992/93:32 ingick även ett förslag till nytt upplåtelse-system för småviltjakt och handredskapsfiske ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Det nya upplåtelsesystemet baserades på ett förslag från Svenska Jägareförbundet och LRF och innebar bland annat att ett par lagändringar gjordes för att möjliggöra systemets införande. Det nya upplåtelsesyste-met har på goda grunder kritiserats mycket hårt av samiska organisationer, våra största naturvårdsor-ganisationer och av Naturvårdsverket. Den tidigare borgerliga regeringen gav därför upplåtelsesystemet en temporär prägel och beslutade 1993 att systemet skulle utvärderas. En första utvärdering endast innefattande småviltjakten överlämnades till regeringen 1994 av Sametinget och Jordbruksverket. En andra utvärdering utförd av Sametinget, Naturvårdsverket och Jordbruksverket överlämnades till den nuvarande socialdemokratiska regeringen den 2 april 1996. I utvärderingen 1996 enades de tre myndigheterna samt Johan Hammar (Fiskeriverket) om en gemensam analys och slut-sats. Sametinget och Naturvårdsverket samt Fiskeriverket föreslog dessutom att en rad åtgärder skulle genomföras för att komma tillrätta med några av de mest iögonenfallande bristerna i det nya upplåtelse-systemet.

Analys och några slutsatser i korthet

Utvärderingsgruppen konstaterade bland annat att försiktighetsprincipen skall vara grundläggande, eftersom de negativa effekterna inte är utredda eller entydiga. Det konstateras därtill att de biologiska förutsättningarna och rennäringens markanvändning måste utgöra grund för omfattningen av upplåtel-ser eftersom småviltjakt-och fiskeupplåtelseerna främst är av rekreativskaraktär. Den allmänna princi-pen om långsiktigt bevarande av arter och miljöer måste prioriteras före nyttjande i upplåtelsen. Jakten och fisket får inte äventyra arters fortlevnad.

Likaså föreslås att fördelningen av undantagsvatten för samernas husbehovsfiske omarbetas och att den nuvarande fördelningen genomgår en översyn i Norrbottens län. Utvärderingen konstaterar att fjällområdets bestånd av röding i sjöar och öring i rinnande vatten är överexploaterade och uppvisar grava skador samt att produktionen av röding, öring, harr och sik är kraftigt försämrad på grund av olika yttre orsaker. Därtill konstateras att handredskapsfiske måste prioriteras före nätfiske vid nyttjande av

känsliga fjällvatten och att antalet upplåtelser och områden för småviltjakt och fiske måste kunna begränsas med hänsyn till andra näringsintressen.

Gruppen föreslår att forskningsprojekt initieras där relevant kunskap saknas, att olika samrådsgrupper bildas där företrädare för samebyarna ingår och att kortförsäljning för jakt och fiske bör skötas av samebyar eller informationscentraler med samisk anknytning.

Sametinget, Naturvårdsverket och Fiskeriverket föreslår dessutom **ytterligare** en rad åtgärder för att tillgodose **biologiska hänsyn och hänsyn till renskötseln**. Exempelvis måste upplåtelse av områden för jakt och fiske ske i samråd med samebyarna och den lokala befolkningen. Samebymedlemmarnas rätt till jakt och fiske för husbehov och avsalu måste prioriteras före den nya upplåtelseformen. Arealerna undantagsvatten måste vara dimensionerade efter det behov det samiska husbehovsfisket omfattar, med väl tilltagen marginal för att inte orsaka utarmning av fiskebestånden. Med mera. Hela kapitel 16 i utvärderingen bör läsas (s. 127-132). Se även idélistan i kap. 7, avsnittet "Biologisk mångfald".

1.7. "Fjällpropositionen" (1996)

"Hållbar utveckling i landets fjällområden" (Reg. prop. 1995/96:226) har just utkommit för behandling av riksdagen senare i höst. I propositionen lämnas ett samlat förslag till åtgärder i syfte att främja en hållbar utveckling i landets fjällområden. Bland annat föreslås lagändringar i terrängkörningslagen, körkortslagen, rennäringslagen och jaktlagen. Propositionen föreslår också att en fjälldelegation för regionalt samarbete skall inrättas. Likaså föreslås att "Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den hänsyn som skall tas till naturvårdens intressen vid utövande av renskötseln. Föreskrifterna får dock inte vara så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras" (ibid. s. 49).

I kapitel 10.3. "Miljömål för rennäringen" föreslår regeringen att rennäringen skall bedrivas så att naturbetesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga upprätthålls och att markerna uthålligt ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras" (ibid. s. 53). Detta miljömål bidrar också till att stärka en verksamhet som är av central betydelse för att långsiktigt säkra den samiska kulturen. Dessutom ställs krav på hänsynstagande till naturmiljön när det gäller rennäringens anläggningar och driftsformer (ibid. s.54).

Eftersom propositionen ännu inte har behandlats av riksdagen väntar vi med ytterligare kommentarer.

2. Förslag till tidsplan

Inledningen i kapitel 1 ger en bakgrund till hur det samiska miljöarbetet har vuxit fram och vilka frågor som har dominerat en del av det samiska miljöarbetet de senaste åren. Dessa frågor och lokalt Agenda 21-arbete (miljö- och demokrati frågor) kommer även fortsättningsvis att prägla samebyarnas och sameföreningarnas praktiska miljö- och demokratiarbete.

Arbetet utgår ifrån att varje sameby/sameförening utser en miljö- och demokratisamordnare. Det får gärna vara en person som sedan tidigare visat intresse av miljö och/eller demokrati frågor. Samordnarna i de olika samebyarna och föreningarna bygger upp ett kontaktnät sig emellan. Till sin hjälp har de en Agenda 21-ansvarig som är knuten till Samernas Riksförbund. Miljösamordnarna kommer tillsammans med den Agenda 21-ansvarige överens om lämpliga samarbetsformer.

Materialet är upplagt på fyra större och gemensamma träffar under två års tid. På träffarna skall avstämningar göras och de olika miljösamordnarna skall kunna rådfråga varandra och diskutera nya mål. **Arbetet** med att uppnå målen måste däremot göras under tiden **mellan** träffarna - i vardagen och i det egna arbetet. Det är där miljöförbättringarna kan göras. Det är också där som demokrati frågorna kan diskuteras och lösas. Samebyarna och sameföreningarna måste naturligtvis själva avgöra hur mycket tid man har möjlighet att lägga på Agenda 21-arbetet. Tänk på att det tar tid att få saker gjorda.

Förslag träff ett- Landsmötet i Jokkmokk 1996 (kapitel 3)

Träff ett innebär att ombuden får i "hemläxa" att upprätta en miljöbudget för att få kontroll över utgångsläget till träff två.

Förslag träff två - vintern 1996/97 (kapitel 4)

På träff två diskuteras möjliga miljömål och mål för demokrati etc.

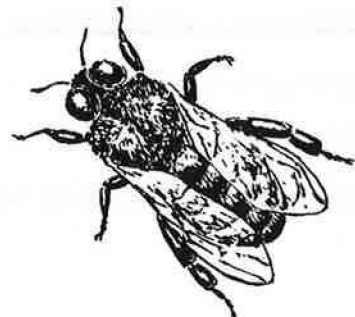
Viktigt! - Vilka mål är **kortsiktiga** och vilka skall vi arbeta med på **lång sikt**? Sätt tidsramar!

Förslag träff tre - Landsmötet 1997 (kapitel 5)

Kontrollstation - Hur går det? Behövs hjälp utifrån?

Förslag träff fyra - Landsmötet 1998 (kapitel 6)

Hur har det gått? Vad har vi uppnått? Skall vi gå vidare?

3. Träff ett - Landsmötet i Jokkmokk 1996

Indelning i Arbetsgrupper

Innan vi sätter igång.....Vad är vår livsstil?

I ett historiskt perspektiv har vi lämnat ytterst få spår efter oss, trots att vi har levat i samma områden i tusentals år. Det visar att kretsloppstänkande och helhetssyn tidigare har varit en naturlig och självklar del av den samiska kulturen.

Men vad skiljer den samiska livsstilen från andra livsstilar idag? Vi bor i samma sorts hus, använder samma sorts transportmedel, köper samma sorts varor, kort sagt - vi lever i samma resursslösande slit- och slängsamhälle som majoriteten av befolkningen i västvärlden. En del av oss är "boskapsuppfödare" som använder modern teknisk utrustning i vår verksamhet, medan majoriteten av oss har vanliga arbeten ute i samhället.

Kan vi då tala om en särskild sorts samisk livsstil, eller lever vi med en myt om att vara ett naturfolk som lever i samklang med naturen och inte lämnar några spår efter oss? Om vi kritiskt granskar oss själva och ser oss omkring så är svaret ganska givet. Men är det så här vi vill ha det? Är det detta kulturarv vi vill lämna över till våra barn? Kan vi förändra livsstilen utan att för den skull flytta tillbaka ut i torvkåtorna, skrota bilarna och enbart konsumera renkött? Svaret måste bli ett **Ja!** Vi måste ta tillvara det bästa i både den gamla och den moderna samiska livsstilen samtidigt som vi gör oss av med det som är onödigt och miljövridigt. Det innebär att vi först måste se oss omkring och städa upp runt stugan och i vårt sinne, konstatera att vi klarar oss utan engångsartiklar och utan att tjäna några minuter i restid genom att hålla högsta möjliga hastighet längs vägen. Bilen och helikoptern måste vi kanske ha kvar, men behöver vi använda dem så mycket? Varje liten miljövinst är ett steg i rätt riktning. Se därför positivt på framtiden och den låt den samiska livsstilen bli ett föredöme för andra. Om vi bara vill, så kan vi.....

Jämför gärna dagens förhållanden med hur det var för 50 år sedan och hur det kan komma att se ut om 50 år? Vilken framtid vill vi vara med att skapa till våra barn och barnbarn?

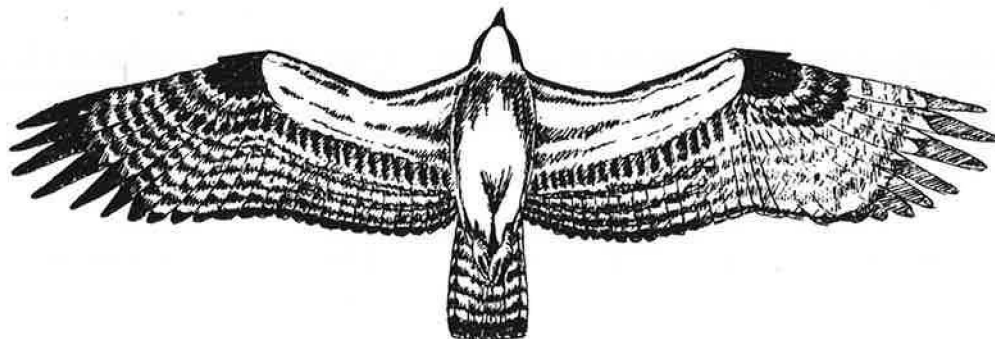
Vilka är våra visioner?

Nu sätter vi igång.....

Ta på Dig "miljöglasögonen" och se Dig själv i spegeln en stund. Hur är utgångsläget? Varför skall vi tänka eller jobba mera miljövänligt och mera demokratiskt? Vad innebär ord som uthållighet, kretsloppsanpassad, miljövänlig, livsstil? Om Du levde eller arbetade på ett mer miljöanpassat eller demokratiskt sätt, vad skulle i så fall skilja? Vad är redan idag bra ur miljö- eller demokratisynpunkt?

Syfte med träff ett - Börja fundera över:

1. Vad innebär miljöanpassning av den egna samebyn eller sameföreningen?
2. Vad innebär miljöanpassning av det egna arbetet?
3. Var befinner sig Du/Din sameby/sameförening idag miljömässigt?
4. Hur skall samebyn/sameföreningen arbeta?
5. Vilken tidsplan skall samebyn/sameföreningen ha för sitt miljöarbete?
6. Vem skall göra vad i samebyn/sameföreningen? **Utse ansvariga!** Se arbetsfördelningschema s. 30.
- 7a. På vilket sätt är kvinnorna aktiva i renskötselarbetet och i samebyn/sameföreningen?
Kan det utvecklas?
- b. På vilket sätt är männen aktiva i renskötselarbetet och i samebyn/sameföreningen?
Kan det utvecklas?
- c. På vilket sätt är ungdomarna med i arbetet i samebyn/sameföreningen? Kan det utvecklas?
- d. På vilket sätt medverkar barnen i arbetet? Kan det utvecklas?
8. Hur fungerar beslutsfattandet i samebyn/sameföreningen? Var finns män, kvinnor, ungdomar och barn med i beslutsprocessen?
9. Hur fungerar det sociala livet i samebyn/sameföreningen?
10. Hur diskuterar vi frågor kring livsstil och värderingar? Vad har vi för livsstil? Vad har vi för värderingar?
11. Vilken hjälp kommer vi att behöva i arbetet?
12. Vilken hjälp finns redan att tillgå?

3.1. Diskutera utgångsläget

Ta fram ett anteckningspapper. Skriv Ditt namn och datum överst. Lös uppgifterna 1 - 5 nedan utan att titta på grannen - heder och samvete gäller förstås. När Du är klar så lämna papperet ihopvikt till gruppens samordnare, men spara också en kopia för senare utvärdering.

(Om Du inte har något att redovisa så skriver Du bara ett streck.)

Uppgift 1: Vilka tre bästa miljöinsatser har Du gjort som privatperson under det senaste halvåret?

Uppgift 2: Vilka tre bästa miljöåtgärder har Ni genomfört på Din arbetsplats under samma period?

Uppgift 3: Vad är bra rent demokratiskt i samebyn/sameföreningen idag?

Uppgift 4: Vad är bra rent "livsstilmässigt" redan nu?

Uppgift 5: Vilka "grundvärderingar" är viktiga att behålla och bygga vidare på i samebyn / sameföreningen?

Uppgift 6 (gemensam uppgift): Ta fram ett blädderblock eller skriv på en tavla vad Ni tror skulle vara annorlunda om Er arbetsplats / samebyn / sameföreningen var mer miljöanpassad och uthållig eller mer demokratisk, jämfört med situationen idag? Skriv också vad som skulle vara bättre när det gäller livsstil och värderingar. Punkta även ned sådant som redan idag kan anses vara ganska bra. Det kan handla om val av prylar, utrustning eller beslutsprocesser som Ni redan tänker på. Låt gruppens samordnare spara på det som Ni har skrivit.

Hur påverkar till exempel olika ämnen miljön? *(Se bilagor som underlag till diskussioner)*

Uppgift 7: På vilket sätt kan samebyarna/sameföreningarna använda ny teknik i sitt arbete, till exempel GIS-teknik? Finns det mänskliga och ekonomiska resurser till ett sådant arbetssätt?

3.2. Redogörelse för synpunkter framförda vid träff ett i Jokkmokk 1996

Att diskutera vidare! (s. 18-24)

Eftersom flera ämnesområden går in i varandra, återkommer vissa frågor.

Se även tidigare diskussionsfrågor (s. 16 och 17).

Demokratifrågor - externt och internt

Externt

- Det största problemet - nyckelfrågan - är att demokrati inte utövas *gentemot* samerna! En god information är till exempel grunden för att kunna delta på lika villkor i den politiska debatten etc.

När under den politiska beslutsprocesser informeras vi i frågor som rör oss själva? Hur informeras vi?

I vilka sammanhang delges information? Exempel småviltjakten. Andra exempel?

Hur kan vi komma tillrätta med missförhållanden som rör information?

- Vilka möjligheter har renskötande och icke-renskötande samer att tillsätta personer till nämnder och styrelser, till exempel länsstyrelser? Till politiska poster?

Hur skall vi arbeta för att få samisk representation i de tre nordliga länsstyrelserna? Uppmana länsstyrelser och landsting att ta in representanter från den samiska befolkningen på olika poster.

- Har den gamla nödvärnsrätten förändrats? I så fall varför? På vilket sätt? Konsekvenser?

Internt

- Förankring i, och beslut av, bystämmor och i samebyarnas styrelser? Frågan gäller även sameföreningarnas styrelsemöten och årsmöten. Beslut i samförstånd innebär till exempel att man diskuterar tills man är överens om en lösning. I många fall är samebyarna låsta av rennäringslagen i nuläget. Behöver rennäringslagen ses över? Se även Riksdagens revisorers rapport som påtalar att rennäringen är för detaljstyrd.

Delaktighet

- Information i olika frågor som rör samebyn/sameföreningen måste komma fler i byn/föreningen till del.

- Fler kvinnor behövs i samebyarnas styrelser. Hur åstadkoms detta? Behövs fler sociala frågor på dagordningen för att väcka intresse? Något annat?

- Det är positivt att hela familjer kan vara delaktiga i arbete och levnadssätt.

- Bättre möjligheter för kvinnor att vara med i älgjakt och i andra arbetsuppgifter.

Kulturfrågor - Livsstil - Värderingar

Tradition

- Renskötsel kan bedrivas på ett mer traditionellt sätt och med traditionella kunskaper. Kunskaperna måste dokumenteras.

Försiktighetsprincipen

- I kulturarvet finns försiktighetsprincipen inbyggd. Vi har tidigare alltid levt i samklang med naturen. Hur lever vi nu?

Anpassning

- Vi har anpassat oss för mycket till storsamhället vad gäller arbetsredskap och arbetsmetoder. Det leder till kulturell och näringsmässig utplåning. Hur kan det motverkas?

Helhet

- Arbete och fritid fungerar som en helhet i den samiska kulturen. Därför är det viktigt att få in ungdomarna i arbetet tidigt.

Fostran

- Vi måste fostra våra barn med samiska värderingar och lära dem vad hänsyn till natur, människa och ren innebär. Diskutera ekologisk balans. Vi måste lära barnen att gå i skogen.

Harmoni

- Det måste råda en harmoni emellan den renskötande och den icke-renskötande samiska befolkningen. Vi måste kunna diskutera och åtgärda problem och **vi måste enas**.

Fysisk och psykisk hälsa, arbetsmiljöfrågor samt etik och moral

Miljöförbättringar

- Tänk på att miljöförbättringar, till exempel miljöanpassade maskiner, leder till bättre hälsa, renare miljö och bättre ekonomi.

Bättre läromedel behövs

- Brist på kunskap om samerna, samisk kultur och renskötsel leder till dåliga politiska beslut och medför konflikter och psykisk ohälsa för den samiska befolkningen. Läromedlen i skolorna måste därför bli bättre! Hur informeras politiker och beslutsfattare om samer och samisk kultur?

Interna konflikter

- Vi måste våga ta upp interna konflikter och diskutera och åtgärda orsakerna. Gränserna mellan samerna måste rivas.

Etik och moral

- Hur diskuterar vi på ett bra sätt kring etik och moral, särskilt i renskötselarbetet?

Näringsfrågor - utökad samebyverksamhet - ett samiskt lokalsamhälle

Näringsstatus

- Rennäringen är en areell näring vars status bör höjas i nivå med jord- och skogsbruk.
- Fritids- och nöjesintressen får inte tillåtas expandera i det samiska området så att pågående användning (renskötsel) avsevärt försvåras.

Egen verksamhet

- Gör en ekonomisk konsekvensbeskrivning - dvs en marknadsundersökning - före eventuell start av egen verksamhet, till exempel slakteri, köttförädling, verkstadsverksamhet etc. Utgå till exempel ifrån samebyns geografiska läge.

Observera att förutsättningarna varierar från by till by och från norr till söder.

Jakt och fiske

- Upplåtelse och administration av småviltjakt och fjällfiske skall ske genom samebyn enligt Tåssåsenmodellen.
- Diskutera fördelning av älgar i samband med älgjakt inom samebyns område.

Jord- och skogsbruk, vattenkraft och gruvsdrift - konsekvenser

Miljöförstöring

- De negativa konsekvenserna av vattenkraft, gruvsdrift, jord- och skogsbruk är mycket stora i det samiska området. Diskutera miljökonsekvenserna. Vad kan återställas? I så fall hur? Vilka bör vi samarbeta med?

Kulturförstöring

- Diskutera inom samebyarna och sameföreningarna den kulturförstöring som har skett, det vill säga ödeläggelsen av gamla boplatser. Förstörda flyttleder i samband med skogsbruk, vägbyggen och vattenkraftsutbyggnad, bosättningar på gamla mjölkvallar med mera. Kontakta länsantikvarien och Riksantikvarien. Kontrollera vad som finns registrerat. Bistå med information. Tänk på att gamla lämningar - fornlämningar - är fridlysta. Spår av samisk kultur är bevis på bosättning.

Markanvändning

Kartläggning och information

- Markanvändningskartor måste finnas i samebyarna. Olika typer av markanvändning måste kartläggas och ritas in, till exempel jord- och skogsbruk, vattenkraft, gruvsdrift, turism och rennäring, stugor, vägar och stigar etc. Diskutera möjligheterna att lägga in materialet på en databank.

Diskutera användning av, och information kring, GIS-teknik. Hur skall materialet kunna uppdateras kontinuerligt? Vem skall ha ansvaret? Vilka bör vi samarbeta med?

- Glöm inte att registrera lämningar av samisk kultur, till exempel kåtaplatser, kalkkällor, offerplatser etc. Ett samlat kartunderlag kan användas för att informera myndigheter, institutioner och politiker om det trängda läge som råder (se även ovan - kulturförstöring).

Utvecklingsplaner

- Miljötänkande måste finnas med i utvecklingsplanerna.

Slitage

- Se ovan - följderna av ett trängt läge?
- Minska användn. av spärrstängsel för att minska trampslitaget när renarna "trycker" mot stängslet.

Allemansrätt - allemansskyldighet

- Kan det bli nödvändigt att begära inskränkningar i allemansrätten under vissa perioder för att renarna skall kunna få betesro? Till exempel i samband med kommersiellt nyttjande. Behöver allemansrätten preciseras?

Naturvärden

- Inventera sällsynta växter, lavar etc. för att därmed få områden under naturskydd.
- Bruka, men inte förbruka. Vilka bör vi samarbeta med?

Miljöinformation

Regionalt

- Särskilda miljödaggar behövs!
- Upprätta kontaktnät (se nedan) för att snabbt kunna informera olika forskare om miljöpåverkan!

Lokalt

- Information behöver gå ut till de enskilda samebymedlemmarna, inte bara till ordföranden och styrelsen.
- Renskötarna som "väckarklocka". Vi som lever i området och noterar förändringar i naturen behöver sammanställa våra gemensamma uppgifter och komma i kontakt med forskare - informationsvägar?

Alternativ teknik

Hästar i renskötselarbetet och i verksamhet kopplad till turism

- Vad innebär det under olika delar av året? Är förutsättningarna olika i olika byar? En miljökonsekvensbeskrivning (MKB) måste göras. Se även Naturvårdsverkets information "Ridning och allemansrätt".

Hundar i renskötselarbetet

- I vilken omfattning kan vi börja använda hundar igen? Kan hundar ersätta viss motorfordonskörning? De hundar som används måste vara väl utbildade för renskötselarbete. Vilka byar kan träna hundar?

GIS-teknik

- Kan vara ett medel att nå målet "färre exploateringar" i renskötseområdet, men ger framför allt ett bättre underlag för samråd etc. (Se även avsnittet Markanvändning).

Motorfordon och bränslen

Skotrar och motorcyklar

- Är det möjligt att övergå till 4-takts skotrar? Vad krävs för att användningen helt skall begränsas till yrkesmässig körning? Är behovet av skotrar och motorcyklar mindre för deltidsrenskötare? Gör egna restriktioner för medlemmar angående terrängfordonskörning. Hur komma tillrätta med nöjeskörning utan samband med näringsverksamhet?

Miljöklass 1-bensin

- Det är möjligt att övergå till miljöklass 1-bensin, men med rådande prissituation räcker inte inkomster-na från renskötelsen till för att bekosta det. Är det möjligt på sikt?

Helikoptrar och fastvingeflyg

- Använd helikoptrar så litet som möjligt. Ställ miljökrav på helikoptrar. Vad innebär en minskning av helikopterarbetet i form av ökat markarbete? I vilket fall blir miljöbelastningen störst? En miljökonsekvensbeskrivning (MKB) behövs.

- Kräv att kommunerna och länsstyrelsen m.fl. myndigheter begränsar nöjesflygning i renskötseområdet i samband med olika typer av turism, till exempel småviltjakt, fjällfiske, turåkning etc. Kommersiellt flyg bör ha landningstillstånd.

Samåkning och transporter

- Samåkning måste tillämpas i den mån det är möjligt.
- Kanalisera barmarkskörning utefter vissa leder.

- Gör en beräkning av miljöpåverkan från olika typer av bilar, mc, fyrhjuling och skoter. Var kan de stora miljövinsterna göras?

Energisparande

- Släck lampor.
- Lämna maskinerna hemma ibland och samla ren till fots och på skidor. Använd benen!

Avfall, skräp och skrot, sopsortering och återvinning

Gärden

- Rensa upp och ta bort gamla och förfallna gården. Återanvänd om möjligt stängsel.
- Vilket material är bäst till stängsel och stolpar? Ifrågasätt impregneringsmetoder. Tryckimpregnerade stolpar är miljöfarligt avfall. De skall tas omhand på särskilt sätt (se s. 32). Minska användningen.

Sopor och skräp

- Städa arbetsplatser, kojor och närmiljö. Ta med sopor och skräp hem från fjället och skogen. Ta bort plastpåsar från vägarna (renvarningar). Det är nödvändigt för att inte människor och djur skall komma till skada. Tänk på att vissa sopor kan utgöra miljöfarligt avfall, till exempel de som innehåller petroleumprodukter. Det är också viktigt att städa av "visuella" skäl.

Sopsortering och återvinning

- Sortera tidningar, glas och batterier. Kräv av kommunerna att sophanteringen skall följas upp.

Slaktavfall

- Kan avfallet vara någon form av resurs? Kan det i så fall sorteras? Vad kan gå till gödsel?

Turism i Sápmi

- Ställ krav på de som gästar Sápmi. Miljöföreskrifter skall följas.
- Ta del av målsättningsbeskrivning, etikregler med mera i "Samisk turism i Sápmi" (1994). Diskutera innehållet.

Hur ser det ut på den egna arbetsplatsen?

När det gäller att bestämma vilka miljöåtgärder, eller förändringar i demokratisk riktning, som man vill genomföra på sin egen arbetsplats så är det ungefär som att renovera ett gammalt hus. Man har varken tid eller råd att ordna allt på en gång. Då skulle det kännas övermäktigt. Vi måste ta en sak i taget. Med hjälp av vår erfarenhet måste vi försöka få en bild av hur verksamheten bedrivs idag. Därför ger vi oss själva en hemläxa tills vi ses nästa gång i höst eller i vinter.

Nu är det slut på första träffen - men innan vi avslutar för den här gången så har vi en gemensam genomgång av hemläxan!

3.3. Hemläxa - miljöbudget etc.

Tänk Dig att Din arbetsplats - hela jobbet - plötsligt är väl inneslutet i en ostkupa av glas. Entrédörren är lika liten som utgångsdörren. Allt Du behöver för att sköta jobbet måste komma in genom entrédörren. Allt Du producerar: allt renkött - och allt avfall: sopor, avlopp, avgaser - måste passera utgångshålet.

Försök göra en bedömning av vad som går in och ut material- och resursmässigt på Din arbetsplats. (Titta i samebyns/sameföreningens ekonomiska redovisning. Vad har köpts in och hur mycket? Etc.)

Försök sätta siffror, storheter eller volymer på de kemikalier, papper med mera som Ni hanterar dagligen. Ta även med det som känns litet och futtigt. Det behövs för att alla tillsammans lättare skall kunna göra en bedömning av vad som är vettigt att försöka miljöanpassa eller förbättra.

Om Du saknar uppgifter om något, så fråga någon som kanske vet mera. Finns det till exempel kommunal sophämtning med källsortering?

Arbeta med figurerna på de tre följande sidorna. Den första figuren gäller det praktiska renskötselarbetet. Den andra figuren gäller kontoret och den tredje figuren gäller hemmet.

Kolla resursflödet i det praktiska renskötselarbetet så här:

Bilbränsle (liter):

Typ av bränsle:

Motorcykelbränsle (liter):

Typ av bränsle:

Skoterbränsle (liter):

Skoteroljor (liter):

Helikopterbränsle (liter)

Typ av bränsle:

Motorsågsbränsle (liter):

Typ av bränsle:

Kedjeoljor:

Stängselstolpar (antal):

Stängsel (antal meter):

Gasol (kg)

Fotogen (liter)

Ved (m3)

Vatten (liter):

Vad mera??? Tvål och diskmedel?

Bilavgaser?

Buller?

Motorcykelavgaser?

Motorcykelbuller?

Motorcykelslitage?

Skoteravgaser?

Skoterbuller?

Skoterslitage?

Helikopteravgaser?

Helikopterbuller?

Impregnering? Av vad?

Galvanisering med vad?

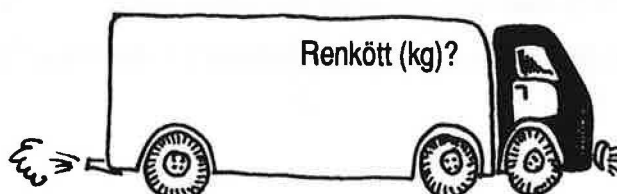
Vad tas ej tillvara?

Slaktavfall?

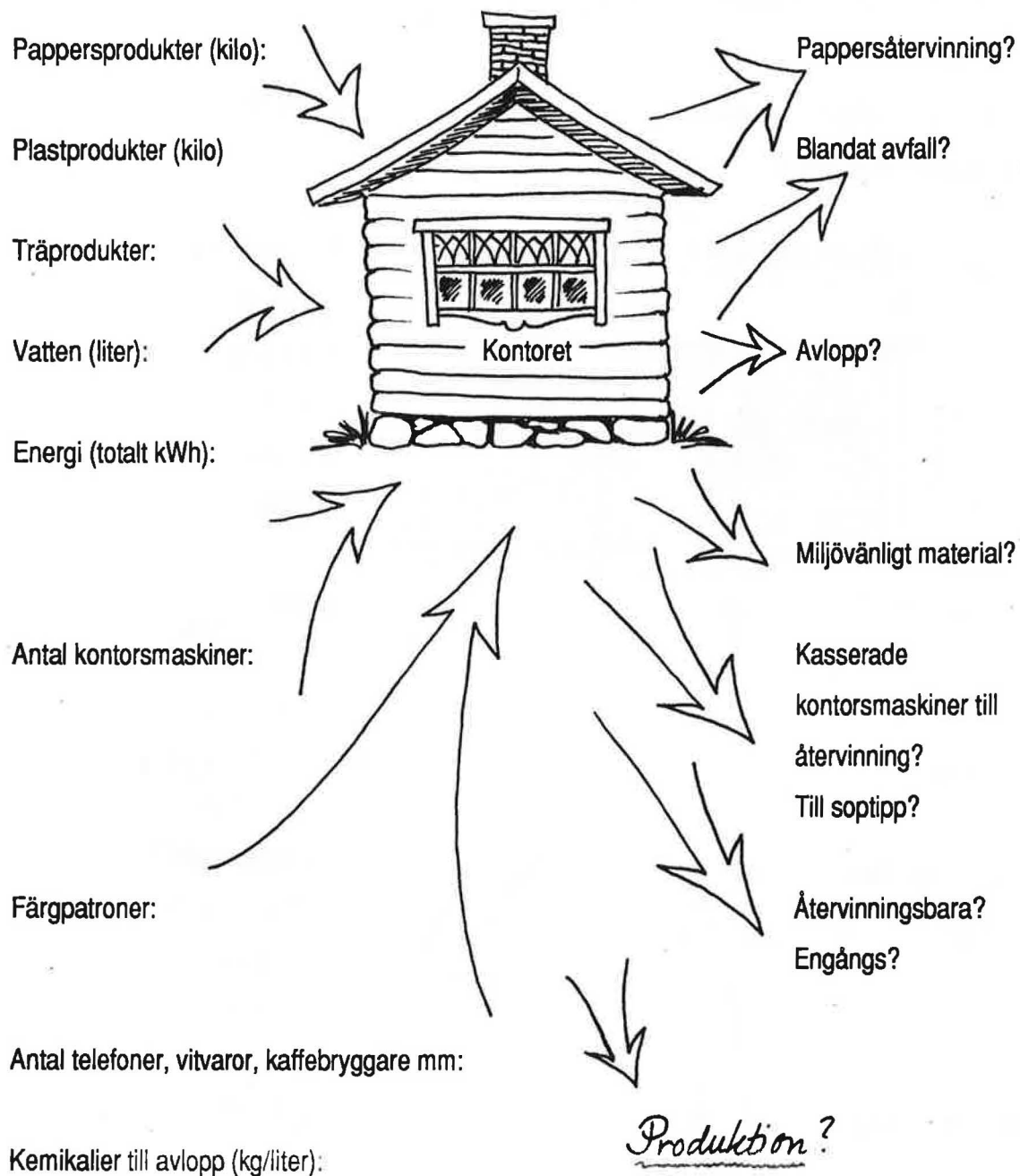
Avlopp?

Avfall?

Renkött (kg)?

Kolla resursflödet i administrationen / på kontoret så här:

Kolla resursflödet i det samiska hemmet så här:

Livsmedel (egen ungefärlig producerad andel):

Livsmedel (ungefärlig köpt andel):

Förpackningar:

Livskvalitet?

Återvinning av:

- a) Papper
- b) Kartong
- c) Glas
- d) Metaller
- e) Plast

Kemikalier:

Avfall:

Tvättmedel (kilo):

Rengöringsmedel (kilo):

Bekämpningsmedel (kilo):

Impregneringsmedel (kilo):

Hygienartiklar:

a) Komposterbart?

b) Miljöfarligt för omhändertagande?

Tungmetaller?

Lösningsmedel?

c) Blandat avfall

d) Avlopp

Kommunalt?

Egen infiltration?

Multrum?

e) Luftburet avfall?

Rökgaser?

Lättflyktiga gaser?

Energi för uppvärmning:

Olja (m3):

El (kWh):

Ved (m3):

Energi för belysning etc. (kWh):

Batterier (klockor, brandvarnare, telefoner, ficklampor etc):

Miljöfarliga?

Miljövänliga?

Vatten (liter):

Transporter (mil):

Fundera över (se arbetsfördelningslista på nästa sida):

1. Vilka produkter/produktgrupper som är miljömärkta (se nedan) köps redan in idag?
2. Finns det särskild energi- och/eller vattenbesparande teknik som redan är installerad?
3. Finns det källsortering av sopor? Vad sorteras i så fall?
4. Vilka återvinnings/återtagningssystem finns?
5. Finns det särskilda regler i samebyn/sameföreningen för hur Ni ska hantera miljöfarligt avfall och restprodukter (glöm inte bort slaktavfall)?
6. Ställs det redan nu miljökrav för transporter, till exempel vid inköp av bränslen, beställning av tjänster etc?
7. Vilka miljövänliga alternativ finns? Kostnad? Miljövinst?
- 8a. Var i arbetet finns kvinnorna med?
 - b. Var i arbetet finns männen med?
 - c. Var i arbetet finns ungdomarna med?
 - d. Var i arbetet finns barnen med?
- 9a. Var i beslutsprocessen finns männen med?
 - b. Var i beslutsprocessen finns kvinnorna med?
 - c. Var i beslutsprocessen finns ungdomarna med?
 - d. Var i beslutsprocessen finns barnen med?
10. Hur går arbetet i skogsbruksfrågor?
11. Hur går arbetet i frågor som rör markutnyttjande?
12. Hur går arbetet i frågor som rör småviltjakt och fiske?
13. Hur går arbetet i rovdjursfrågan?

Jämför gärna hur det var för 50 år sedan och hur det kan komma att se ut om 50 år!

VÄLJ RÄTT - Handla miljömärkta artiklar!

Det finns många miljömärken, men det räcker att Du känner till tre olika miljömärkningar. De är:

"Bra miljöval" - Naturskyddsföreningens falksymbol

"Svanen" - Standardiseringskommissionen (SIS). Gemensamt för
Sverige, Norge och Finland

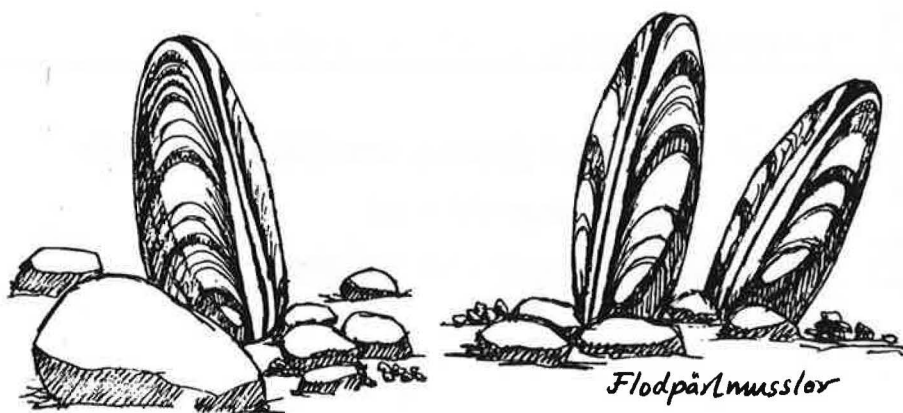
"KRAV" - Kontrollföreningen för ekologisk odling

Var noga med att göra en tydlig arbetsfördelning när det gäller hemuppgifterna!

Arbetsfördelning (se föregående sida) till underlag för lägeskoll (nästa träff):

Uppgift	Ansvarig i samebyn/sameföreningen	Klart till den ..	Hjälp utifrån?
1	Inköpskoll:		
2	Energisparteknik:		
3	Källsortering:		
4	Återvinning:		
5			
6			
7			
8 a			
b			
c			
d			
9 a			
b			
c			
d			
10	Skogsbruk:		
11	Markutnyttjande:		
12	Småviltjakt och fiske:		
13	Rovdjursfrågan:		

Vad saknas? Skall något strykas?

4. Träff två - vintern 1996/97

Om allt har fungerat enligt planerna till den här träffen så skall vi nu ha en **grov bild** av hur flödena av material, produkter och annat ser ut och fungerar i alla samebyarna och sameföreningarna. Vi skall också kunna få en uppfattning om hur de demokratiska processerna fungerar i samebyarna och i sameföreningarna och på vilket sätt män, kvinnor, ungdomar och barn deltar.

Vilken livsstil har vi? Lever vi kretsloppsanpassat och enligt de värderingar som vi vill företräda?

För att slippa **tvingas** till en rad mer eller mindre akuta åtgärder i sent skede så är det bättre att vi själva försöker verka målmedvetet i en miljövänlig och demokratisk riktning. Det innebär att vi måste göra vissa förändringar.

Våra siffror och uppskattningar blir dock värdefulla först när vi försöker värdera vad som är stort och smått, viktigt och mindre viktigt. Vi måste alltså bestämma "ribbhöjden" för vad vi vill uppnå, det vill säga - vi måste formulera **miljömål** och **mål för hur den demokratiska processen** skall fungera. Vilka punkter är viktigast att arbeta vidare med just nu? Ingen kan begära att vi skall kunna klara av allt på en gång, men ett eller ett par steg i "miljö- och demokratitrappan" skall vi nog kunna klara av till att börja med.

Syfte med träff två:

1. Hur ser den egna arbetsplatsen/rengärdet etc ut miljömässigt? Omgivningarna i övrigt? Fiskebestånden?
2. Hur ser det egna kontoret/hemmet ut miljömässigt?
3. Formulera miljömål för "igångsättandet" av det egna miljöarbetet.
4. Hur fungerar den demokratiska processen i arbetet och i samebyn respektive sameföreningen? Hur många av samebyns medlemmar deltar till exempel i bystämman?
5. Formulera en målsättning för demokratiska frågor. Hur aktiverar vi flera i bystämmorna och i sameföreningarna?
6. Vilken livsstil har vi valt? Är det en hållbar livsstil?
7. Formulera en målsättning som gäller vår livsstil och våra värderingar.
8. Hur skall målen kunna uppnås och till när?

4.1. Diskutera

Använd redogörelsen i kapitel 3.2. - Synpunkter från landsmötet i Jokkmokk 1996

Uppgift 8:

Försök värdera den egna arbetsplatsen/samebyn/sameföreningen utifrån ett miljöperspektiv! Vad tycker Du själv om utgångsläget? Är vi bra på det här med miljö? Eller är vi som dom flesta andra?

Kan till exempel renskötsel bedrivas på ett mer traditionellt sätt och med traditionella kunskaper?

Tillämpar vi försiktighetsprincipen?

Hur arbetar vi fram heltäckande markanvändningskartor (glöm inte de kulturhistoriska lämningarna)?

Uppgift 9:

Vilka områden på jobbet tycker vi är allra viktigast att arbeta med utifrån miljösynpunkt? Vi kan välja - inköp av miljövänligare förbrukningsvaror, besparingar - samåkning, effektiviseringar av olika slag?

Miljövänligare teknik? Hundar och hästar i renskötselarbetet?

Tänk på att miljöanpassade maskiner leder till bättre hälsa, renare miljö och bättre ekonomi.

Utbildning, till exempel i form av särskilda miljödagar - när och hur kan vi genomföra sådana?

När det gäller tryckimpregnering av stolpar kommer en ny europeisk standard att gälla från den 1 januari 1997. Nuvarande föreskrifter/information är utarbetade av Nordiska Träskyddsrådet (se nedan):

"Medlet skall vara fixerat i virket och virket yttorr innan det lämnar impregneringsanläggningen. Virket är impregnerat med ett träskyddsmedel som innehåller koppar, krom och arsenik, ett sk CCA-medel. Det behandlade virket får användas i konstruktionsdelar:

- fast anbringade i varaktig kontakt med fuktig mark eller vatten.
- i bryggdäck och andra marina anläggningar (salthalt mindre än 1 %).
- i fast anbringade säkerhetsanordningar till skydd mot olycksfall.
- där det blir svårutbytbar efter inbyggnad i fukthotad miljö.

All annan användning är förbjuden. Bearbetning av det impregnerade virket bör undvikas. Kan bearbetning inte undvikas och sker inomhus behövs normalt andningsskydd då trädamm kan vara farligt vid inandning (halvmask med partikelfilter, P2).

Mindre mängder behandlat träavfall och utrangerat virke läggs tillsammans med grovavfall.

Får endast brännas i anläggningar med högeffektiv rökgasrening och säkert omhändertagande av askan, t ex avfallsförbrännings- eller energianläggningar.

Större virkesmängder levereras separat till godkänd behandling, t ex förbränning enligt ovan.

För närmare information kontakta miljö- och hälsoskyddskontoret i kommunen. (Se vidare Kemikalieinspektionens föreskrifter KIFS 1990:10)."

Uppgift 10:

Vad är viktigt att arbeta med när det gäller den demokratiska processen? Uppgiften gäller både den interna och den externa demokratiska processen.

Hur skall vi arbeta för att få samisk representation i länsstyrelser och landsting?

Hur får vi på ett bättre sätt in fler kvinnor, ungdomar och barn i beslutsprocessen?

Hur fungerar informationen till oss från olika myndigheter etc och mellan oss?

Hur skall vi arbeta för att få bättre läromedel om samer i skolorna?

Vilka kan och vill vi samarbeta med? Vilka måste vi samarbeta med? Konsekvenser?

Uppgift 11:

Vilken livsstil vill vi ha? Vilka gamla och nya bärkraftiga värderingar vill vi företräda?

Hur fostrar vi våra barn med samiska värderingar och hur lär vi dem hänsyn till naturen och människan?

Vi måste enas! Hur uppnår vi harmoni mellan den renskötande och icke-renskötande samiska befolkningen? Hur arbetar vi med konflikter?

Etik och moral - särskilt i renskötselarbetet?

Turism i Sápmi - vad kan och behöver vi förmedla?

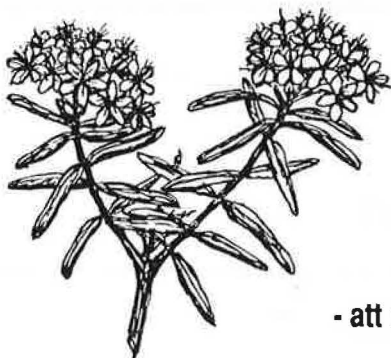
Bestäm er för vad ni vill göra i uppgift 12 nedan!**Uppgift 12 (Sidorna 34 - 42):**

Formulera miljömål och mål för livsstil och demokrati. Tänk på att vi måste klara av våra mål, så sätt inte ribban för högt. Gör en ansvarsfördelning som tidigare. Börja med att läsa och diskutera kap. 4.2. och 4.3. s. 34 - 39. Använd gärna listorna på s. 40 - 42. Kapitel 7 innehåller en idélista s. 46 - 48.

P.S. Vi måste också bestämma när vi skall ses nästa gång.

Plats för egna anteckningar:

4.2. Möjliga miljömål - Vad är det?

Kom-ihåg-tips om miljömål:

En vettig målformulering bör innebära

- att målet är möjligt att nå
- att målet kan följas upp

- att målet är tidsbestämt - 1 år? 3 år? Obs - Viktigt!

Det är inte helt lätt att formulera miljömål. Om vi skulle utgå ifrån vad miljön egentligen kräver, skulle vi omedelbart tvingas till drastiska förändringar av vår verksamhet. Men eftersom vi måste sköta våra vanliga sysslor samtidigt som vi arbetar med förändringar, så måste vi utgå ifrån vad som är rimligt att klara av på en utsatt tid. Ange därför realistiska mål - Vad är möjligt att nå på 1 år? Eller på 3 år? Vi får lite hjälp nedan, men fundera på om dessa förslag är de viktigaste - och de rimligaste. Vilka konsekvenser får förslagen i Din sameby/sameförening? Har Du bättre förslag, så framför dem.

Miljömål - förslag:

Biologisk mångfald etc

Utbildning

Försiktighetsprincipen skall tillämpas

Inventera naturvärden

Renantal - betestillgång - anpassning

Rovdjur / rovfåglar - olika arter? Värderingar?

Husbehovsjakt - behov och tillgång behöver beräknas

Husbehovsfiske - handredskapsfiske/nätfiske - behov och tillgång - biologiska förutsättningar

Finns utrymme för ytterligare upplåtelse av småviltjakt och sportfiske? I så fall hur mycket och var?

Upprätta heltäckande markanvändningsplaner

Anläggningar och driftsformer i harmoni med naturmiljön

Miljökonsekvensbeskrivning (MKB) vid projekteringar av fasta anläggningar i samebyn

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Vatten och avlopp

Minska vattenförbrukningen på den egna arbetsplatsen och i hemmet med 25% inom två år

Säkerställ så att inga miljöskadliga ämnen, rester etc kommer ut i det egna avloppet

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Inköp

Ifrågasätt impregneringsmetoder för stängselstolpar före inköp

Inom alla varugrupper, där det finns bra miljömärkta alternativ skall endast sådana varor inköpas inom ett år

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Bensinförbrukning

Minska på arbetsplatsens och hemmets bensinförbrukning med 15% inom två år

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Motorfordon, transporter och bränslen

Kanalisera barmarkskörning

Gör egna restriktioner för medlemmar angående terrängfordonkörning

Organisera samåkning med bil när det är möjligt

Beräkna miljöpåverkan från olika typer av fordon

Samtliga fordon skall köras på miljöklass 1-bensin inom ett år

Ersätt var tredje längre resa med tåg eller buss som alternativ till flyg och bil

Arbeta för en begränsning av lokalbefolkningens nöjesåkning med skoter

Ställ miljökrav på helikoptrar

Planera helikopterflygningar med målsättningen att kunna minska användandet

Kräv att kommunerna skall begränsa nöjesflygningen i renskötselområdet - Kräv landningstillstånd

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Avfall och omhändertagande - Möjligheter

Slaktavfall - en resurs?

Återanvänd om möjligt stängsel

Städa arbetsplatser, kojor och närmiljö

Sortera allt avfall och inför lokal kompostering inom ett år

Lagra allt miljöfarligt avfall och lämna för särskilt omhändertagande (tänk på stängselstolparna)

Öka insamlingen av papper, aluminium, glas och plast med 50% inom ett år

Vilken information kan vi få från kommunen - Kan vi påverka kommunen?

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Energi

Släck lampor

Lämna maskinerna hemma ibland och samla ren till fots och på skidor

Använd benen!

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Miljöinformation

Bestäm tidpunkt för en särskild miljödag i samebyn/sameföreningen

Information i miljöfrågor behöver gå ut till enskilda medlemmar

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

Turism

Ta del av etikreglerna i "Samisk turism i Sápmi"

Ställ krav på de som gästar Sápmi

Eget miljömål 1:

Eget miljömål 2:

Egna tankar och förslag:

4.3. Mål för demokrati, livsstil och värderingar

Miljöproblem kan bara lösas inom ramen för en demokratisk beslutsprocess där alla deltar!

Detta gäller såväl externt (gentemot det svenska samhället) som internt (inom samebyn och sameföreningen). Vi måste välja en livsstil som möjliggör ett hållbart samhälle och därmed leder till framgång.

Därför måste vi också fundera över hur beslutsprocesserna fungerar i samebyn och sameföreningen?

Får alla möjlighet att delta? Var finns de gamla, ungdomarna och barnen? Deltar kvinnorna aktivt i beslutsprocesserna? Vem bestämmer vilken livsstil och vilka värderingar vi skall företräda?

Som vuxna är vi förebilder för den uppväxande generationen.

Demokratimål - förslag:

Beslutsprocesser

Översyn av rennäringslagen

Samisk representation i länsstyrelser och i landsting

Förbättra informationsvägar både externt och internt

Förankring i, och beslut av, bystämmor och samebystyrelser

Alla skall ha möjlighet att delta personligen eller genom ombud i de beslut som fattas i samebyn

Särskild uppmärksamhet skall ägnas kvinnors, ungdomars och barns meningar

Eget demokratimål 1:

Eget demokratimål 2:

Egna tankar och förslag:

Kultur - Värderingar

Diskutera anpassningen till omgivande samhälle. Följder?

Diskutera kulturmål för renskötseln? Konsekvenser?

Fostrarna barnen med samiska värderingar.

Lär barnen hänsyn till natur, människa och ren.

En mångfald ord i samiskan beskriver olika tillstånd i naturen och är knutna till
traditionell kunskap om naturen baserad på en ekologisk helhetssyn!

"Att inte lämna spår" har sin grund i en ålderdomlig och värdefull insikt!

Diskutera vilka värderingar i den samiska kulturen som är unika och som borde spridas
till andra människor.

Hur kan vi själva visa att vi följer dessa värderingar?

Finns det skillnader mellan olika generationer, kön etc. när det gäller att ta fasta på värderingar som är
positiva för miljön och för hur beslutsprocesser skall ske?

Är de gamla bättre på att följa de samiska värderingarna? Hur lär vi i så fall av de gamla?

Eget mål 1:

Eget mål 2:

Egna tankar och förslag:

Livsstil och hälsa

Arbeta för bättre läromedel om samer

Diskutera livsstil i samebyn utifrån dagens miljöproblem

Diskutera förhållningssätt till alkohol, tobak och andra droger? Begränsningar - bojkotter?

Uppnå harmoni / enighet mellan den renskötande och icke-renskötande samiska befolkningen

Aktivera miljöundervisningen särskilt i låg- och mellanstadiet med tanke på livsstilsfrågor

Eget livsstils mål 1:

Eget livsstils mål 2:

Egna tankar och förslag:

4.4. Vår egen handlingsplan för miljöfrågor (tabell 1 och 2) !

I takt med att vi så småningom höjer ribban, så måste nya mål och åtgärder föreslås. Med jämna mellanrum måste vi därför förnya hela eller delar av denna handlingsplan. Om Du vill kunna använda denna lista flera gånger är det därför bra om Du skriver med blyerts eller ännu hellre kopierar upp ett antal exemplar för användning. Då blir det intressant att se hur miljö- och demokratiarbetet har startat i samebyn / föreningen och sedan fortsatt. Ditt arbete blir ett bidrag till byns / föreningens historieskrivning.

Tabell 1. Handlingsplan för miljön i renskötselarbetet etc.

Hur ser det ut idag? Vilka miljöbelastningar finns i renskötselarb.?	Vad är viktigast att åtgärda? Gradera!	Hur skall vi åtgärda problemen?	Vem gör vad?	Till när skall det vara klart?	Resultat?	Kommentarer!
Exempel: Arsenikimpr. stängsel- stolpar	1	Byt till miljövänliga stolpar	Styrelsebeslut: Per fixar	Sommaren 1997	Juget miljöfarligt avfall	Gamla stolpar måste tas omedelbart särskilt!

Tabell 2. Handlingsplan för miljön på kontoret och hemma etc.

Hur ser det ut idag? Vilka miljöbelastningar finns?	Vad är viktigast att åtgärda? Gradera!	Hur skall vi åtgärda problemen?	Vem gör vad?	Till när skall det vara klart?	Resultat?	Kommentarer!
Ex. kontoret: Kopierings-toners av engångstyp	1	Köp åter-använd-ningsbara	Kontors-ansvarige	Hösten 1996	Minskat avfall	Minskat resurs-släbseri
Ex. hemmet: Engångs-förpackningar	3	Köp påfyll-ningsbara förpackn.	Den som handlar!	Omedel-bart	Mindre avfall	Välj "Bramiljö-val"

4.5. Vår egen handlingsplan i demokrati - och livsstilsfrågor !

Precis som i föregående tabeller så måste vi stegvis höja ribban och gradvis föreslå nya mål och åtgärder också när det gäller den demokratiska processen och livsstilsfrågor. Med jämna mellanrum måste vi även här förnya hela eller delar av handlingsplanen. Kopiera gärna upp ett antal exemplar av handlingsplanen för användning. Spar de ifyllda tabellerna så att vi kan följa hur demokratiarbetet har startat och sedan fortsatt. Återigen ett bidrag till samebyns / sameföreningens historieskrivning.

Tabell 3. Handlingsplan i demokrati- och livsstilsfrågor.

Hur ser det ut idag? Vilka problem finns när det gäller demokrati och livsstil?	Vad är viktigast att åtgärda? Gradera!	Hur skall vi åtgärda problemen?	Vem gör vad?	Till när skall det vara klart?	Resultat?	Kommentarer!
Exempel: Den mest högljudde tar sin vilja fram	1	Kyssna på varandra! Tänk efter.	Höksledare måste vara lyhörda	Kan praktiseras omedelbart	Fler känner sig delaktiga i beslut	Andras förslag kan vara bättre än mitt....

Nu är det slut på andra träffen - pust, pust!

Nästa träff blir den:

Arbetsfördelning till dess:

5. Träff tre - Landsmötet 1997

Det har gått en tid sedan vi träffades senast. Är det för kort tid för att vi skall kunna bedöma om vi kan nå de uppsatta miljö- och demokratimålen eller ej? Vi behöver diskutera våra erfarenheter så här långt för att få litet kontroll över läget. Därför skall vi jobba med uppgift 13 den här gången.

Syfte med träff tre:

1. Att stämna av i gruppen hur arbetet med att förverkliga miljömålen går.
2. Att stämna av hur arbetet med att uppnå "demokratimålen och livsstilmålen" går.
3. Att diskutera vad som fungerar bra och vad som "haltar".
4. Att diskutera om vi behöver ytterligare hjälp eller stimulans.

5.1. Diskutera

Uppgift 13:

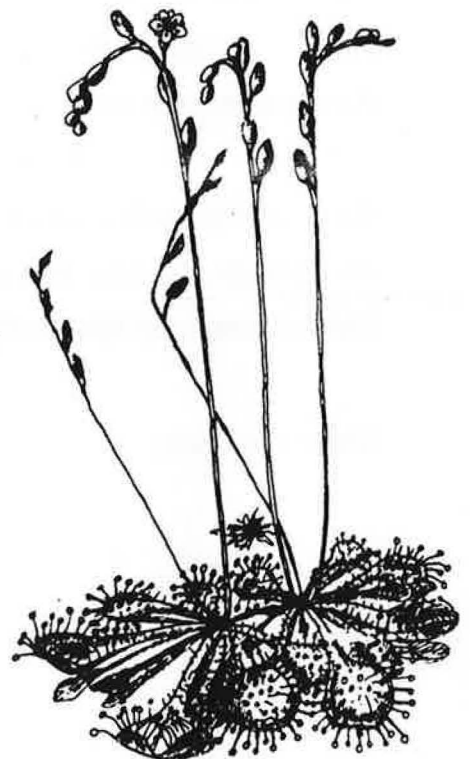
Går förverkligandet av de egna miljömålen "som en dans på rosor"? Hur går det att förverkliga demokratimålen? Kärvar det någonstans? Vi diskuterar igenom de olika delmålen som vi har formulerat i gruppen. Kommer vi att klara våra mål? Om inte - vad beror det i så fall på? Behöver vi stimulans utifrån? Vilken typ av hjälp i så fall?

Tankar och förslag:

Nu är det slut på tredje träffen!

Nästa träff blir den:

Arbetsfördelning till dess:

6. Träff fyra - Landsmötet 1998

Hur har det gått?

Nu gör vi en liten utvärdering, men ta inte det hela alltför allvarligt. Det viktigaste kanske inte är de egentliga resultaten efter bara ett år, utan mer att vi känner att rörelseriktningen har blivit den "rätta". Det är viktigt att vi märker att vi har kommit igång med ett konkret miljötänkande och att alla får vara med och besluta om den inriktning - den livsstil vi vill företräda.

Vi gör uppgift 14 tillsammans.

Syfte med träff fyra:

1. Att värdera det egna miljö- och demokratiarbetet. Vad har vi uppnått i de olika samebyarna och sameföreningarna?
2. Att diskutera om vi vill arbeta vidare? Hur får vi vår "rörelseriktning" att bestå och utvecklas?

6.1. Diskutera

Uppgift 14:

Vad har vi uppnått?

Har vi bidragit till en bättre miljö?

Finns det något i vår verksamhet som borde gå att återvinna, men som inte tas tillvara idag?

Har vi fått med de äldre, ungdomarna och barnen i arbetet?

Har kvinnorna deltagit på lika villkor?

Har arbetet fungerat bra?

Tror vi att det vi har uppnått kommer att "leva kvar"?

Hur får vi miljötänkandet och omsorgen om den demokratiska processen att fortgå?

Vill vi fortsätta att arbeta tillsammans i den här gruppen?

Skall vi utarbeta ett löpande miljöprogram och ett program för demokrati och livsstil?

Tankar och förslag:

Här kan vi testa hur kretsloppsanpassade våra mål är!

Med hjälp av tabellen och Kretsloppets fyra grundvillkor (se särskild bilaga) kan vi kolla om vi är på rätt väg när det gäller våra miljömål. Försök besvara frågorna med Ja eller Nej. Dra streck om frågan inte påverkas av ert miljömål. Skriv frågetecknen om Ni inte vet.

Eget miljö- mål	Förbrukas mindre lager- resurser?	Minskas ut- släppen av farliga äm- nen?	Gynnas den biologiska mångfalden?	Minskas utsläpp av naturliga äm- nen som naturen inte hinner ta hand om?	Kommentarer! Medför det ökade eller minskade kost- nader?
Exempel: Använd aldrig engångsmugg av plast	Ja	Ja	Ja	—	Minskade

7. Framtidsvision - eller idag?

Idélista

Förhoppningsvis har Ni ångan uppe och huvudet fullt av bra idéer.

I denna lista finns ytterligare några inspirerande förslag.

P.S. Tänk på att många av dessa förslag också är väldigt bra för att minska allergiska reaktioner!

Biologisk mångfald

Anpassning av anläggningar och driftsformer till naturmiljön

Renantal och hjordsammansättning anpassas till betesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga och till bevarandet av den biologiska mångfalden

Rovdjur/rovfåglar i så starka stammar så att deras överlevnad är säkrad

Husbehovsjakt utifrån vad de olika viltstammarna tål - försiktighetsprincipen gäller

Husbehovsfiske utifrån vad de olika fiskestammarna tål - stor försiktighet med nätfiske -

Arealerna undantagsvatten måste vara dimensionerade efter husbehovet och med väl tilltagen marginal för att inte orsaka utarmning av fiskebestånden

Utsättningen av fisk måste begränsas kraftigt. Konsekvensbedömning först!

Totalskydd av fisktomma sjöar för att kräddjur skall överleva och kunna utgöra föda för olika andfåglar

Skydda relikta förekomster (*isolerade populationer som överlevt inom ett begränsat område*) av röding och öring

Mindre rödingsjöar bör inte nätfiskas

Trädafiske

Undvik handredskapsfiske i mindre rinnande vatten och i högt belägna sjöar

Kvotering av antal fiskare i lågproduktiva vatten

Långtidsupplåtelser av jakt och fiske till Ortsbor

Ingen jakt där samling, drivning och hagarbete pågår

Ingen korttidsjakt i naturskyddade områden om det är i strid med reservatets syfte

Antalet arter kan begränsas vid jakt- och fiskeupplåtelser

Kvotering av jägare

Energi och belysning

Släck lampor och ljus när ingen är i rummet!

Lämna in uttjänta lysrör till miljöstation eller liknande!

Byt gamla lysrör mot nya, energieffektiva!

Välj fullfärgsrör som ger bättre färgåtergivning och en angenämare arbetsmiljö.

Byt ut glödlampor till lågenergilampor.

Rengör armaturer och lampor regelbundet.

Sänk inomhustemperaturen med minst 2 grader (om Du inte redan har gjort det).

Ordna gärna grupprabatter hos ortens elbutiker och gör kollektiva storinköp!

Städning och rengöring

Använd alltid miljömärkta produkter!

Överdosera aldrig - diskmedel och skurmedel med mera.

Se över Dina städrutiner för att bli effektivare och mer miljöinriktad.

Gå igenom miljökrav med eventuell inhyrd städpersonal. (De kanske behöver grundutbildning i miljö-hänsyn?)

Plocka själv bort papper och löst skräp för att underlätta för den som städar.

Apparater och möbler

Stäng av datorer, skrivare med mera så snart de ej används (mer än en timme).

Stäng alltid av kopiatorer och andra maskiner vid lunch och när Ni slutar för dagen.

Använd miljöanpassade medel vid möbelrengöring.

Välj släta golv, väggar och undertak som inte samlar damm i onödan.

Förbrukningsmaterial

Använd bara returpappersbaserade produkter.

Kontrollera att alla pappersprodukter är miljömärkta.

Kom ihåg att alla förpackningsmaterial kan återanvändas eller återvinnas (t ex wellpapp).

Organisera för källsortering av förpackningsmaterial.

Minska pappersförbrukningen genom att t ex låta informationspapper cirkulera mellan Er eller anslå dem på anslagstavla.

Kopiera alltid på båda sidorna.

Nyttja alltid flergångsmaterial i serviser, glas etc.

Lämna uttjänta kassetter, färgpatroner etc för återfyllning.

Byt ut brandsläckarna mot släckare med koldioxid, vatten eller skum - aldrig halogen!

Nyttja hellre miljövänliga uppladdningsbara apparater än batteridrivna.

Lämna alla tungmetallhaltiga batterier till insamling.

Återlämna alla laddningsbara batterier när de tjänat ut.

Luftföroreningar och ventilation

Ordna särskild ventilation vid kopieringsapparaterna.

Använd bara pennor, lim med mera som är vattenbaserade.

Trafik

Skaffa arbets/tjänstecykel!

Åk minst en gång i veckan kollektivt eller samåk till och från Din arbetsplats.

Byt bil till en i bästa miljöklass.

Utvidga reseräkningarna så att det finns en "miljöbelastningskolumn" med.

Om Du har en arbetsgivare, så låt arbetsgivaren sponsra samåkning.

Sträva efter att minska körningar med snöskoter och barmarksfordon, flygplan och helikopter

Avfall

Skaffa gemensam kompost! Ordna gemensamma rabatter om Ni köper komposter. Det går också alldeles utmärkt att bygga en egen enkel kompost av restvirke.

Minska det icke-komposteringsbara avfallet med 30%.

Organisera källsorteringen så att den är enkel och begriplig! Hjälp dem som inte har komposterat förut.

Närmiljön

Använd inga kemiska bekämpningsmedel.

Sätt gärna upp vanliga fågelholkar.

Nu är det slut på fjärde träffen! Skall vi träffas igen?

Lycka till med miljöarbetet!

Några litteraturförslag:

- Agenda 21.** En vägvisare till hållbar utveckling i Sverige. Rapport 1996:1. Nationalkommittén för Agenda 21. Miljödepartementet.
- Agenda 21 i din kommun.** Nyhetsbrev för nätverket hållbara kommuner. Naturskyddsföreningen.
- Aktionsplan för bevarande och hållbart utnyttjande av den biologiska mångfalden inom odlingslandskapet och rennäringen.** Jordbruksverket 1995-10-24.
- Aktionsplan för biologisk mångfald. 1995.** Naturvårdsverket. Rapport 4463.
- Alexandersson, U., Nordstrand, B.-M. m.fl. 1994.** Konsekvensbeskrivningar i samhällsplaneringen. Rennäring och turism i översiktsplaneringen. Byggforskningsrådet R22:1994.
- Aronsson, K.-Å. 1995.** Samiska kulturmiljöer i Sverige - en forskningsöversikt. Riksantikvarieämbetet.
- Baltscheffsky, S. 1995.** Miljöanpassa kontoret. Naturskyddsföreningen i samarbete med NUTEK och TCO.
- Beslutet om småviltjakten - En studie i myndighetsutövning. 1994.** Sametinget.
- Flavin, C. & Lenssen, N. 1995.** Kraftmätningen - vägen till ett miljöanpassat energisystem. Naturskyddsföreningen.
- FN:s konferens om miljö och utveckling år 1992 - UNCED (Reg. skr. 1992/93:13).**
- Forsberg, A. & Mannergren, J. 1996.** Omtankar. För dig som vill bidra till bättre miljö och mer rättvisa i världen. Naturskyddsföreningen.
- Förslag till utformning av det nya ersättningssystemet för rovdjursrivna renar.** Sametinget / Naturvårdsverket. Rapport 1995-02-07.
- Goda exempel.** Information från Nationalkommittén för Agenda 21.
- Holm, F. & Thunberg, B. 1993.** Nya handla miljövänligt! Naturskyddsföreningen.
- Hållbar utveckling i landets fjällområden (SOU 1995:100).** Betänkande av Miljövårdsberedningen.
- Hållbar utveckling i landets fjällområden (Reg. prop. 1995/96:226).**
- Miljöklassning av snöskotrar (SOU 1995:7).**
- Om samerna och samisk kultur m.m. (Reg. prop. 1992/93:32).**
- Ridning och allemansrätt.** Informationsblad från Naturvårdsverket.
- Renar och Rovdjur. 1990.** Naturvårdsverket informerar.
- Samisk turism i Sápmi. 1994.** Styrelsen för samisk turism
- Sápmi - Vårt gemensamma arv. 1995.** Redovisning av Sametingets miljösyn. Sametinget.
- Strategi för biologisk mångfald, (Reg. prop. 1993/94:30).** Riksdagen.
- Utvärderingen av småviltjakten och handredskapsfisket ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen.** Jordbruksverket, Naturvårdsverket och Sametinget. 1996-04-01.
- Vändpunkt.** En tidning från Naturvårdsverket om Sverige och Agenda 21.

Exempel på miljömaterial i Marks kommun (södra Älvsborgs län):

Miljö i Mark - Lokal Agenda 21. Kommunens miljö-och kretsloppsprogram.

Miljö i Mark - med siktet på ett uthålligt samhälle. Informationsblad med ledningsgruppsförteckning.

Miljöprojekt i Mark - Så här har vi gjort. Metodbeskrivning av miljöprojekt från våren 1989 till sommaren 1995.

Birgitta Nilsson. Miljö i Mark 1995:1.

Ta chansen nu - Bli miljödiplomerad! 1996. Miljödiplomerad i Mark. Miljö i Mark.

Visionen om ett uthålligt Mark 2020. Proversion. Marks kommun. Ingvar Nilsson/SSE 1996-03-12.

Vägval för att färdas väl genom tillvaron. Inspirationshäfte för Dig som vill ta de första stegen för att miljöanpassa det egna jobbet. Miljö i Mark. B. Thunberg, Miljökommunikation AB i samarbete med Marks kommun.

Välfärd är att färdas väl genom tillvaron. En liten studiebok om miljö och miljövard i Mark. Bo Thunberg, Miljökommunikation AB i samarbete med Marks kommun.

Miljövårdsberedningens betänkande läggs 15 okt

Prel förslag

Allmänt

Svenska fjällen är ej nedslitna av renbete generellt. vissa områden dock nedbetade, slitageskador, bl a Härjedalen

Skotertrafiken ger ej påtagliga skador och nedslitning

Barmarkskörning ger påtagliga effekter, främst skador av renskötseln

Skotertrafiken är ett buller- och relationsproblem främst

Renskötseln

Areell näring

Miljömål måste formuleras

Centrala renadm till Norrland

Renbetesinv ska utgöra grunden för högsta renantal, inventering påskyndas

Rennäringslagen är tillr för styrning och begr av renantal

Omförhandling norsk - svenska konventionen, målet är anpassning till naturlig årscykel

Miljöstöd till rennäringen för skydd av värdefulla biotoper

Överväger särlösning för Härjedalen - lägre renantal tills naturen återhämtat sig, ekonomisk kompensation

N° 135
1899

Inkom den 21/12 1899.
/a-a

Herr Lappfogden Axel Trändén,
Östersund.

Herr Lappfogdens ära
de skrifvelse af den 25 sistlidne
November har jag erhållit, angä-
ende om flyttningen till Högväsen.
Så har jag träffat ordningsman-
nen i Jämnås lappby m. fl. lapp-
ar derifrån, hvilka jag har frågat
om det skulle bli någon hinder
från deras sida, så vore de villiga
än vi skulle flytta till Högväsen,
derför äro de nu här renar här i
vår hjord så få de skifta sina
renar bättre, det bliver då ej så lång
väg. Och andra med det är der så
stor betesbråk om vinteren, så äro
der kan vedas flera tusen renar,
Jämnåslapparna har ändå stort om-
råde längre till väster och söderut.
Vi har nu renhjorden i Långfjället
men här blir det slut på bete till
längre på vintern, så har vi någon
och till följd deraf blir renhjorden
spittade och det bliver då svårare
än bevaka renarne. Vi har nu så
gott som alla hoppsamlade och renarne

åfven om nätterna, så det är god
ordning. Om^{rens} skiftningen mellan
oss och Orksslapparne vil jag med-
dela att vi var tio Orksslappare i
mellan^{af} September månad och skiftade
derifrån cirka 750 renar, vi voro då
der i två veckor, för tius renarne
blefvo samlade. Men tio följde af ojun-
samt väder fingo ej Orksslapparne
att skifta härifrån, och det kunde
sjelfva indyga.

Derad bekräftar medinsigist-
ringen af renmärken så har förre
ordningsmannen Nils Jonasson Nord-
sköld ännu hand om, han inlämnade
märken till hösttinget i Vede, men
han är nu ej hemma så jag kan ej ge nå-
gon större uplysning derom.

Backvallen, Fimåsdalen den 10 December
1877.

Hälsningsfullt
Nils Nilsson

14/1943

Under senare år ha renskötsel förhållandena inom Handölsdalens, Tranris, Anarisets, Tåssåsens och Mittådalens lappbyar, det vill säga inom fjällområdet mellan Storlien och Ljusnan icke varit tillfredsställande.

Inom Tranris och Anarisets lappbyar är renantalet enligt senaste renlängd 812 respektive 520 och Tranrisrenen har uppsugits av Handölsdalens hjord liksom Anarisets och Tåssåsens lappbys hjord. Ännu medan dessa hjordar kunde hållas isär blandades de under sommaren, varefter höstskiljningen någorlunda återställde ordningen. Men skiljningarna äro nu mycket svåra och tidskrävande att genomföra, alltså stund renarna icke vilja låta sig drivas till och in i inhägnad (rengärde). Orsakerna härtill äro flera. Man vill nämna icke ägna hjordarna intensivt arbete bestående i levakning, samling och drivning, man har icke konsekvent genomfört en grundlig sankning av sommarbetestrakten (fjället) för att få med alla smärre renfloccar, men har haft för få arbetare i renskötseln och de större renägarna ha varit alltför rädda att sälja renar.

Redan hösten 1932 sammankallade jag renägarna i nu nämnda lappbyar till sammanträde i Ljungdalen för behandling av dessa förhållanden. Det rådde då lågtid och de större renägarna samlade ren så att säga på hög. Jag ville nu fästa deras uppmärksamhet på vådan av detta, så att man skulle kunna undvika den katastrof, som övergick dessa trakter under åren 1913-1916, då alla renar måste nedskjutas och tamren inköpas för en början på nytt. Dessa sammanträden fortsattes varje år till och med år 1936; efter 2 års uppehåll höll jag åter sammanträde 1939 och den 18 oktober 1941 hölls här på min expedition sammanträde mellan ombud från dessa lappbyar på min anmodan. Protokoll från dessa sammanträden finnas.

en husbonde böra bliva föremål för åläggande. När en mindre hjord suges in i en större föreligger alltid de största svårigheter att bli i tillfälle att märka kalv åt dessa små renägare. De lida årligen stora förluster, ty av deras kalvar blir det helöringar, som vid försäljning stärka den främmande lappbyns kassa. Visserligen ha renskötarna i nyssnämnda två lappbyar bort lägga i dagen större iver i att hänga med och bevaka alla tillfällen till kalvmärkning, men den fattige har icke alltid råd och lägenhet att i veckotal ligga ute i gränsande lappbyar och för övrigt skall ju, där fråga är om skötesrenar, ägarens intressen bevakas av vårdaren. Men då denne även har egna intressen att tillgodose förstår man, att de fattiga få vara med och hålla ett stort antal av de s.k. helöringarna. På grund härav böra de nu skonas så mycket som möjligt.

Nu bilägges dels protokoll från sammanträdet mellan ordningsmän och renägare här den 4 januari 1943 och dels ett förslag å renägare, vilka böra åläggas nedslakta visst antal renar, ävensom huru stort detta antal är. Nedslaktningen bör vara verkställd före den 15 april 1943. Ordningmännen böra föreläggas att till länsstyrelsen insända uppgift å det renantal, som renägare inom hans lappby nedslaktat under tiden mellan den 4 januari och 15 april 1943, å blankett, varav 1 ex. nu bilägges. (Ordningmännen fingo erforderligt antal sådana här den 4/1).

Med åberopande av vad ovan framhållits får jag därför värdsamt hemställa att länsstyrelsen jämlikt § 39 mom. 3, renbeteslagen måtte förordna, att i bilagda förteckning upptagna renskötande husbönder skola före den 15 april 1943 hava verkställt nedslaktning av i förteckningen upptaget antal med märke försedda renar. Dessa renar uttagas i första hand bland husbondens egna och familjen i övrigt tillhöriga renar vilka äro upptagna som skötesrenar. Endast ett mindre antal och efter ägarnas medgivande eller på deras uppdrag må för att uppnå föreskrivet antal nedslaktas bland andra skötesrenar, som stå upptagna i gällande renlängd under sådan husbonde. Det antal märkta renar, som på grund av föreläggande skola nedslaktas, få uttagas i de fem lappbyar, som nu äro föremål för renmärkningsåtgärder. Renar försålde i Tännäs lappby eller i Norge böra icke få inräknas i föreskrivna antalet. Ty det är i området mellan Storlien och Ljusnan som minskning måste ske.

Uppgift å antalet sålunda nedslaktade renar, skola å blankett, som tillhandahålles av lappfogden, genom ordningsmännen insändas till länsstyrelsen före den 15 maj 1943. I denna uppgift skola de renägars namn stå upptagna för vilka renar sålunda blivit

Renning.

Nedannämnda lappar föreslås skola minaka sitt reninnehav genom nedslaktning av minst följande antal ^{merata} renar:

Handölsdalens lappby:

Lars Larsson Kråk o.h. (1500 x 0,0596)	<u>Åsarna</u>	900 djur
s. Axel -"-	-"-	25
s. Anders -"-	-"-	50

Tranris lappby:

Jonas Jonasson, Nyhemmen, <u>Välådalen</u>	<u>25</u>	1.000
--	-----------	-------

Tåssåsens lappby:

Lars Olof Johansson, Glen Hallen	250 djur
Nils Elias Fredriksson, " "	150
Fredrik Nilsson o.h., " "	150
Jon Jonasson, Arånäset, <u>Börtman</u>	400

Anarigets lappby:

Paulus Fjällström, Glen, <u>Hallen</u>	<u>50</u>	1.000
--	-----------	-------

Mittådalen lappby:

Jon J.Fjällgren (425 x 0,521) <u>Anådalen, Funäsdalen</u>	225 djur
Paulus Johansson	20 skötesrenar under J.J.Fjällgren
Jon Oskar Fjällgren, -"- -"	60
Martin M.Nordfjäll, -"- -"	30
Per Alrik Fjällgren, } minderåriga; renarna vårdas	50
Torsten -"- } av Martin M.Nordfjäll	35
Nils Thomasson, Storrallen, <u>Funäsdalen</u>	280
Tomas Thomasson, -"- -"	60
Matteus Nordfjäll, -"- -"	50
Kristina Doj, -"- -"	50
Nils Axel Nilsson, -"- -"	<u>90</u> 1.000

slaktade, ävensom antalet renar för varje ägare. För att få des-
sa uppgifter så rediga som möjligt tillskriver jag ordningsmän-
nen i samband med uppmaningar att i tid anskaffa folk och vid-
taga andra nödiga åtgärder.

Östersund i lappfogdekontoret den 14 januari 1943.

W. Paulsen

Förhållandena hava icke uppstått på en gång utan så småningom. Vart det leder ha alla haft klart för sig. Man har varit ense om att t.ex. fjällen måste göras fria från ren under vintern, de skygga renarna måste nedslaktas och få icke öka, det hör till ordning i renskötseln att hjordarna hållas rena från utbysrenen genom grundliga skiljningar m.m., men ingen har varit ihärdig nog att verkligen taga itu med uppgifterna en och en i sänder och grundligt genomföra dem. Renskötseln innebär ju även under ordnade former ett sambruk, vari husbönderna äro beroende av varandras medverkan. Det turistiska skrivsättet att beteckna en del av renägarna inom området som hövdingar och kungar har i sin mån bidragit till att de större renägarna låtit snålheten bedraga visheten. Mot tvångsätgärder i extrem form reagera lapparna liksom andra svenska medborgare kraftigt, men då de nu själva begära direkt ingripande och kontroll från myndigheternas sida synes likväl de föregående årens överläggningar ha haft nytta med sig.

Nu kräver läget en väsentlig nedskärning av renstammen i de tre betesgrupperna Handölsdalen-Tranris, Tåssåsen-Anaris och Mittådalen. Alla husbönder äro medveta och ense härom men mycket beror på huru stor energi ordningsmännen och andra husbönder nedlägga på att samla och driva hjordar till lämpliga slaktplatser. Det kan ju tyckas att lapparna själva skulle utan föreläggande kunna grundligt minska sina hjordar, men med kännedom om deras bristande företagsamhet och ringa benägenhet för samarbete böra vissa husbönder med stort reninnehav föreläggas att inom viss tid nedslakta ett bestämt antal av sina renar. Dessutom böra säljbara omärkta renar försäljas för lappbyarnas räkning. Genom tvång att nedslakta av det egna (inmärkta) reninnehavet skulle främjas större arbete för märkning av kalvar för att åter öka det egna renantalet.

Så som hjordarna nu äro blandade med upp till 100-talet märken i varje renhop på tusentalet djur är det icke lätt att leta rätt på renar, tillhörande visst märke eller viss familj. Tid förspilles under detta sökande. Därför kan det ifrågasättas om icke det renantal, som viss renägare ålägges slakta, finge tagas dels från egna renar och dels från de skötesrenar, som enligt renlängd stå under hans vård, varvid i första hand skulle ifrågakomma renar, tillhörande husbondens familjemedlemmar, och därefter skötesrenar, tillhörande andra ägare, i sistnämnda fall dock med ägarnas medgivande. Det huvudsakliga är ju att minst 3.000 märkta renar under innevarande säsong bliva nedslaktade, ehuru denna minskning i största möjliga utsträckning bör gå ut över renägare med större reninnehav.

Inom vardera av Tranris och Anarisets lappbyar synes blott

Lappförförord
besökt. Kung. lappf. 1943. - 1 -
N:r 2. Lappförförord
N:r 14/256-1943 B.D.

18 43
Utdrag av protokoll, hållet inför
länsstyrelsen i Jämtlands län å lands-
kontoret i Östersund den 18 januari 1943.

Med förmälan att under senare år renskötsel förhållandena inom Handölsdalens, Tranris, Anarisets, Tåssåsens och Mittådalens lappbyar eller fjällområdet mellan Storlien och Ljusnan icke varit tillfredsställande samt att numera till följd av renhjordarnas sammanblandning och storlek så stora svårigheter yppats för renskötselns ändamålsenliga bedrivande inom ifrågavarande område att en minskning av renantalet med minst 3000 djur vore oundgängligen nödvändig, hade lappfogden i länet i skrivelse den 14 januari 1943 hemställt att länsstyrelsen måtte vidtaga erforderliga åtgärder för renantalets minskning i berörda lappbyar. Vid skrivelsen hade fogats dels protokoll hållet vid sammanträde med ordningsmän och renägare i ovan nämnda lappbyar inför lappfogden i Östersund den 4 januari 1943, utvisande att de närvarande varit eniga om att minskning av renantalet skulle ske med minst 1.000 renar inom vardera av följande betesgrupper nämligen Handölsdalens-Tranris, Tåssåsen-Anarisets och Mittådalens lappbyar, dels en av lappfogden upprättad, här nedan intagen tabell innefattande förslag å det antal renar, varmed de särskilda renägarna borde nedbringa sitt reninnehav:

"Renminskning.

Nedannämnda lappar föreslås skola minska sitt reninnehav genom nedslaktning av minst följande antal märkta renar:

Handölsdalens lappby:

✓ Lars Larsson Kråk o.h. (1500 x 0,596) Åsarna	900 djur	298 + 7
✓ s. Axel -"-	-"-	25 33
s. Anders -"-	-"-	50 56 + 1

Tranris lappby:

✓ Jonas Jonasson, Nyhemmen, Vålådalen	25	1.000 ^{1 + 33 + 20} skotes- renar
---------------------------------------	----	---

Tåssåsens lappby:

✓ Lars Olof Johansson, Glen, Hallen	250 djur	225 + 3
✓ Nils Elias Fredriksson, " "	150	66 + 1

✓ Fredrik Nilsson o.h., Glen, <u>Hallen</u>	150 djur	<u>minskat.</u> 39 + 1
✓ Jon Jonasson, Arånäset, <u>Börtnan</u>	400	252 + 5
<u>Anarisets lappby:</u>		
✓ Paulus Fjällström, Glen, <u>Hallen</u>	<u>50</u>	<u>37 + 6</u> 1.000
<u>Mittådalens lappby:</u>		
✓ Jon J. Fjällgren (425x0,521), Anådalen, <u>Funäsdalen</u>	225 djur	84
Paulus Johansson	20	skötesre- nar under J.J. Fjäll- gren
Jon Oskar Fjällgren, Anådalen, <u>Funäsdalen</u>	60	60
✓ Martin M. Nordfjäll, "- , "-	80	52 + 1
Per Alrik Fjällgren,) minderåriga, renarna	50	3
Torsten) vårdas av Martin M.	35	-
) Nordfjäll		
✓ Nils Thomasson, Storvallen, <u>Funäsdalen</u>	280	70 + 1
✓ Tomas Thomasson, "- , "-	60	23
✓ Matteus Nordfjäll, "- , "-	50	44
✓ Kristina Doj, "- , "-	50	27
✓ Nils Axel Nilsson, "- , "-	<u>90</u>	<u>73 + 1</u> 1.000."

Då lapparna inom de av den ifrågasatta åtgärden berörda lappbyarna varit i ärendet hörda och därvid varit med lappfogden ense om nödvändigheten av renantalets minskning i föreslagen omfattning fann länsstyrelsen med stöd av 39 § lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige den 18 juli 1928 skäligen förordna att för vardera av betesgrupperna

Handölsdalens-Tranris lappbyar

Tåssåsen-Anarisets lappbyar och

Mittådalens lappby skulle före den 15 april 1943 renantalet genom nedslaktning, försäljning eller annorledes nedbringas med minst 1.000 märkta renar. Tillika förordnades att ovan intagna, av lappfogden upprättade förslag huru minskningen borde verkställas skulle lända till efterrättelse; att renarna i första hand skulle uttagas bland husbondens egna eller skötesrenar tillhörande hans familjemedlemmar samt endast i mindre antal och efter renägarens medgivande bland skötesrenar tillhörande andra ägare, att i Tännäs lappby eller i Norge försålda

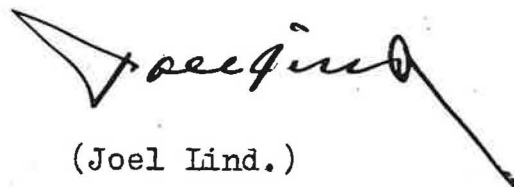
renar icke finge inräknas i föreskrivet renantal, samt att det skulle åligga ordningsmannen i vederbörande lappby att till länsstyrelsen före den 15 maj 1943 insända specifik uppgift å blankett, som tillställts honom av lappfogden, angående det renantal, varmed renägare inom lappbyn minskat sin renhjord under tiden 4 januari - 15 april 1943.

Vederbörande renägare skulle erinras därom att underlåtenhet att behörigen fullgöra vad sålunda föreskrivits kunde medföra vitesföreläggande.

Till vederbörandes efterrättelse skulle här antecknas att den med förestående beslut missnöjde ägde att däröver anföra besvär hos Kungl. Maj:t i jordbruksdepartementet innan klockan tolv å fyrtiofemte dagen efter det han av beslutet erhållit del.

Som ovan.

In fidem:

(Joel Lind.)

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 9 april 1948.

Närvarande:

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld anför.

Enligt 7 § renbeteslagen skola lapparna för renskötelsens drivande vara indelade i lappbyar. Det ankommer på vederbörande länsstyrelse att fastställa gränserna för de områden, inom vilka betesrätt må utövas av de särskilda lappbyarna. Utan tillstånd av länsstyrelsen må lapp icke uppehålla sig med sina renar å främmande lappbys till gränserna bestämda betesområde.

För varje lappby skall finnas en byordning, innehållande föreskrifter angående ordningen för renskötelsens bedrivande inom lappbyn samt i övrigt angående förhållandet mellan lapparna inbördes. I lappby skall finnas en ordningsman med uppgift att vaka över efterlevnaden av gällande lagar rörande renskötelsen och den för byn gällande byordningen.

Renskötande lapp skall övervaka sina renar i överensstämmelse med fordringarna på god renskötsel. Ådagalägger han försumlighet i renskötelsen, så att därigenom skada eller annan olägenhet förorsakas, må länsstyrelsen tilldela honom varning. Är försumligheten av svårare beskaffenhet, eller låter han icke rätta sig av meddelad varning, äger länsstyrelsen föreskriva lämpliga åtgärder för åstadkommande av bättre bevakning av renarna eller förordna, att renarna skola för viss tid eller tills vidare överlämnas till vård åt annan renskötande lapp, eller föreskriva, att renantalet skall minskas genom försäljning av renar, levande eller slaktade, eller förklara den försumlige förlustig rätten att vidare vara renskötare.

I ett den 31 januari 1944 avgivet betänkande med förslag till byordningar och instruktioner för ordningsmän i lappbyarna (SOU 1944:6) har ifråga om sättet för renskötelsens bedrivande anförts bland annat följande.

I Sverige torde ursprungligen ha varit vanligt, att varje familj eller mindre grupp av husbönder hade sin hjord för sig, som

var föremål för ständig översikt. Renarna sammanfördes dagligen och hela familjen, både män, kvinnor och barn, deltog, envar efter sin förmåga, i djurens vård. Under den tid av året så kunde ske mjölkades renarna, vilket arbete i allmänhet torde ha utförts av kvinnorna. Den noggranna omsorgen om renarna medförde, att dessa blevo jämförelsevis tama. Ifrågavarande renskötselmetod har numera nästan helt upphört. Den finnes fortfarande bevarad i ett och annat fall, såsom i Gällivare och Vittangi skogslappbyar samt, mer eller mindre genomförd, vid särskilda tillfälliga försök som prövas av en och annan lapp.

Den nu förhärskande renskötseln visar en helt annan typ. Byns renar bevakas, såsom förhållandet genomgående är exempelvis i Jämtlands län, i en enda hjord eller öck äro de, särskilt inom de större fjällappbyarna inom Västerbottens och Norrbottens län, sammanförda i ett fåtal grupper åtminstone under vissa tider av året. All individuell skötsel av renarna har vid denna ordning upphört. För renarnas bevakning ha husbönderna i byn att tillhandagå med folk. Bevakningen sker genom utsända vaktare, som följa hjorden eller äro förlagda till vissa fasta bevakningsplatser, eller genom bevakningskedjor ofta i ytterlinjen av det av hjorden använda betesområdet. Renarna få sålunda ströva i stort sett fria. För att de ej skola alltför mycket förvildas pläga de då och då sammandrivvas. Nödvändigt är nämligen att de åtminstone i den utsträckning tämjas, att märkning kan ske av kalvar samt att renarna kunna samlas för utskiljning av i hjorden inkomna främmande renar, för slakt räkning m.m.

Fortsättningsvis har i betänkandet framhållits, att den sistnämnda s.k. extensiva renskötselmetoden understundom medfört att renvården urartat. Så hade varit fallet för några decennier sedan i dåvarande Åre-Storsjö lappby i Jämtlands län. Alla renar i denna by hade blandats i en enda hjord, vilken förvildats så att enda möjligheten att åvägabringa bättre ordning varit att nedskjuta hjorden och skaffa nya renar. Med anledning av det inträffade hade nyindelning av lappbyarna i Jämtlands län ägt rum.

Under senare tid ha vid upprepade tillfällen klagomål åter framförts beträffande ordningen inom renskötseln i Jämtlands län. Det synes förekomma, att renarna från de olika lappbyarna sammanblandas till stora och svårhanterliga renhjordar, vilket medför

risk för renarnas förvildning och ökad skadegörelse på de bofastas ägor. Det blir även svårt att få till stånd renskiljningar. För den som vill sköta sina renar väl blir det under dessa förhållanden ofta omöjligt att i god ordning övervaka renarna, märka kalvarna och i övrigt bevaka sina rättigheter. I vissa byar synes ordningen inom renskötseln delvis vara stadd i upplösning.

De åtgärder, som med stöd av gällande föreskrifter tid efter annan vidtagits för att råda bot på angivna missförhållanden, ha uppenbarligen icke varit till fyllest. En utredning synes därför böra komma till stånd rörande de åtgärder, som påkallas från det allmännas sida för att en bättre ordning inom renskötseln i Jämtlands län skall kunna åvägabringas.

I viss omfattning synes de påtalade förhållandena sammanhånga med övergången från intensiv till extensiv renvård. Såsom även i nyssnämnda betänkande framhållits lär det icke vara möjligt att tänka sig ett allmänt återförande av renskötseln till den äldre metoden. Det bör emellertid övervägas vilka åtgärder som stå till buds för att förhindra eller i allt fall minska de olägenheter, som förorsakats av den extensiva renskötseln. Därvid torde frågan om den lämpligaste storleken av lappbyarna och deras betesområden böra upptagas till behandling. Vidare böra beaktas möjligheterna att åstadkomma en uppdelning av lappbys område i särskilda betesland att användas av viss eller vissa grupper av byns lappar. Likaså torde böra undersökas i vad mån åtgärder erfordras för att lappar, som önska helt eller delvis begagna sig av den intensiva renskötselmetoden, skola kunna erhålla möjlighet därtill.

För upprätthållande av god ordning inom renskötseln och för undvikande av skadegörelse genom renar är givetvis bevakningen av renarna av stor betydelse. Under utredningen bör därför närmare undersökas hur bevakningen lämpligen bör anordnas för att den skall bli tryggande. Även frågan om en rättvisare fördelning mellan lapparna av ansvaret för bevakningen synes böra utredas.

De här antydda utvägarna för åstadkommande av bättre ordning inom renskötseln böra under utredningsarbetet närmare övervägas. Därunder bör emellertid jämväl undersökas vilka andra möjligheter som kunna finnas för lösningen av förevarande problem.

Jag får under åberopande av det anförda hemställa, att

Kungl. Maj:t måtte,

dels bemyndiga chefen för jordbruksdepartementet att utse en utredningsman att verkställa den av mig förordade utredningen rörande ordningen inom renskötseln i Jämtlands län samt högst tre sakkunniga personer att på kallelse av utredningsmannen deltaga i överläggningar med honom och i övrigt biträda vid utredningen ävensom förordna om sekreterarhjälp åt utredningsmannen samt ställa till utredningsmannens förfogande den expertis och det arbetsbiträde i övrigt, som finnes erforderligt för uppdragets fullgörande;

dels berättiga utredningsmannen att från ämbetsverk och övriga myndigheter infordra de upplysningar, som kunna erfordras för utredningsarbetet;

dels ock förklara,

att utredningsmannen och de sakkunniga skola äga företaga de resor inom landet, som erfordras för fullgörande av uppdraget,

att ersättning till utredningsmannen och de sakkunniga skal med tillämpning av föreskrifterna i kommittékungörelsen den 28 juni 1946 (nr 394) utgå i form av dagarvode,

att kostnaderna för utredningen skola av statskontoret gäldas från statens lappfond, samt

att Kungl. Maj:t främdeles vill bestämma angående ersättning åt sekreterare, experter och annat arbetsbiträde.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten och förordnar, att utdrag av protokollet i detta ärende må offentliggöras.

Vid protokollet:

C.W.Rhedin

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 9 april 1948 har statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet tillkallat landshövdingen B.A.Fallenius såsom utredningsman för att verkställa utredning rörande renskötseln i Jämtlands län samt lappmannen J.Johansson, Fättjaur, Dikanäs, lappfogden K.E.Malmström, Luleå, och ledamoten av riksdagens andra kammare A.L.Rubbestad för att såsom sakkunniga biträda vid utredningen.

Protokoll, fört vid sammanträde i Mittå-
dalen den 16 januari 1962 med renägarna i
Mittådalens lappby.

Närvarande: Ordningsmannen Tomas Thomasson med hustru, vice ord-
ningsmannen Paul Axman, kassamannen John Schain, renägarna Bror Ren-
feldt, Herje Andersson, Nils Persson-Åhs, Per Alrik Fjällgren, Tor-
sten Fjällgren, Nils Axel Nilsson, Jon Martin Torkelsson, Jon Oskar
Fjällgren och Nils Einar Andersson samt tillsynsmannen Eder Burman.

Inledningsvis redogör undertecknad för uppfattningen angående den
nuvarande renskötselsituationen såsom denna kommit till uttryck vid
sammanträdet den 10 januari 1962 med renägarna i Tännäs lappby samt
för innehållet i det beslut angående invasionsrenars bortskaffande,
som därvid fattats.

Ordningsman Tomas Thomasson: Han har alltid hävdad, att främmande
renar skall bortskaffas från lappbyarna i södra länsdelen men att
det bör överlämnas till vederbörande renägare att avgöra om renarna
skall slaktas eller utskiljas för hemtransport. Sedan mera än femton
år tillbaka är Mittådalens lappby hårt ansatt av renar från främmande
lappbyar. Detta har inneburit att renarna har tårt hårt på renbetet
i Mittådalen, varmed följt ökad strövning.

Jon Oskar Fjällgren: Den överenskommelse, som renägarna i Tännäs
lappby träffat angående bortskaffandet av invasionsrenar, är bra.
Avståndet mellan Mittådalens och Tännäs lappbyar är emellertid så
litet att tillämpningen av en eventuell överenskommelse mellan
nämnda lappbyar bör tillämpas med försiktighet, så att det inte blir
så, att Mittådalens halva renhjord nedslaktas, om den till följd av
betesbrist i Mittådalen dragit in i Tännäs lappby. Inom Mittådalens
lappby översvämmas man av renar från Handölsdalens och Tranris lapp-
byar. Man bör därför vara tacksam, om det nu kan vidtas åtgärder till
bortskaffande av dessa renar.

Torsten Fjällgren: De renar, som inkommer på Mittådalens betes-
trakter, fortsätter till stor del vidare mot Vigeln i Tännäs lappby.
De drar därvid med sig renar från Mittådalens lappby. På vårvintern

1961 utskiftade Mittådalens, Handölsdalens och Tranris lappbyar cirka 1.800 renar på Vigeln. En stor del av dessa renar stannade kvar inom Mittådalens lappby, dit de i första hand drevs efter utskiljningen.

Nils Persson-Åhs: Det är mycket renar, som kommer in i lappbyn norrifrån. Renägarna i Mittådalens lappby måste alltså ta hand om dessa och sköta dem utan att få ersättning för sitt arbete. Detta förhållande är icke ägnat att skapa trivsel i arbetet.

John Schain: Renen har på senare år ändrat sina vanor. Den har nu en utpräglad vilja att ströva söderut. Så var det inte förr.

Tillsynsmannen Edor Burman: Anledningen till att renägarna i Tännäs lappby väckt förslaget om bortskaffande av invasionsrenarna genom utslaktning är att man anser, att det inte längre går att arbeta med de stora massor dylika renar, som årligen uppehåller sig i lappbyn. Man överväger alltså att släppa greppet om renhjorden, eftersom man inte har personal eller sådan ekonomi, att det är möjligt att på lång sikt fortsätta som man gör nu. För renägarna i andra lappbyar innebär detta, att de inte som nu kan räkna med att komma åt sina renar i Tännäs lappby för att slakta dem där. Dessa renägares ekonomi kommer således att påverkas i ogynnsam riktning. Renströvningen är, som det framhållits, utpräglad sydlig. Den måste avskäras för att inte några byar skall översvämmas av renar. Ett medel härvidlag är det i sommar iordningställda renstängslet mellan Mittådalens och Handölsdalens lappbyar. Kommande sommar och höst borde visa resultat av detta stängsel i form av färre antal invasionsrenar i Mittådalens och Tännäs lappbyar.

Jon Oskar Fjällgren: En eviguell överenskommelse på det sätt som Tännäs lappby förslagit kommer att få sin allra största betydelse därigenom att den sperrar renägarna i de olika byarna att bättre ta hand om renarna än nu, då man alltså vet, att alla renar, som drar till främmande lappbyar, kommer att slaktas.

Ordningsmannen Tomas Thomassen: Han föreslår att renägarna i Mittådalens lappby fattar samma beslut som renägarna i Tännäs lappby,

men att överenskommelsen skall börja tillämpas först i och med att höstens slaktsäsong tager sin början. Thomasson anser också, att renar med speciella egenskaper bör få omhändertas för att hemtransporteras.

Efter ytterligare diskussion fattades följande

Beslut.

Renägarna i Mittådalens lappby förbinda sig att slakta ut alla sina renar (såväl vuxna renar som årskalvar) i Handölsdalens, Tranris och Tännäs lappbyar, under förutsättning att renägarna i dessa byar slakta ut sina invasionsrenar i Mittådalens lappby. Det förutsättes därvid att dylik överenskommelse kommer till stånd jämväl mellan nämnda lappbyar inbördes.

Renägarna i Mittådalens lappby hemställer att lappväsendet vidtager sådana åtgärder,

att ordnad renskötsel bedrives i dessa byar på det sättet, att lappbyarna alltid har en egen renhjörd, över vilken man har kontroll,

att fullt dugligt vaktmanskaf finnes i dessa byar till det antal, som föreskrives i byordningen 7 §,

att renhjordarna uppvisas under varje renskötselperiod (kalvmärknings- och slaktperioden) och

att särskild uppmärksamhet ägnas de förvildade renar, som året om vistas i högfjällen på sidan om byhjordarna.

Beträffande renarna på Vigeln.

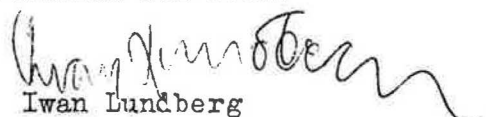
Renägarna i Mittådalens lappby är överens om att rensningsaktionen i stort bör bedrivas på det sätt renägarna i Tännäs lappby föreslagit. De vill dock framhålla angelägenheten av att omärkt ren, (både vuxna och kalvar) i första hand används till bestridande av utgifterna. I andra hand bör de lappbyar, som har renar på Vigeln, tillskjuta pengar, vaigenom renägarna i sista hand skulle bli tvungen att bidra till kostnaderna. Man menar nämligen, att det här rör sig om en lappbyangelägenhet, eftersom den enskilde renägaren

själv icke har möjligheter att undvika att hans renar under rådande förhållanden uppsöker vigelområdet. Det bestämmes, att lappväsendet skall utarbeta förslag till arbetets utförande.

Andra åtgärder till förbättring av renskötseln.

Ordningsmannen Thomasson: Det går icke längre att undan för undan ta in renar i gärd för slakt och sedan släppa ut dem på fjällvidden. Tamhetsgraden blir sämre för varje år, om det nuvarande systemet skall tillämpas. Thomasson föreslår för den skull, att renägarna i Mittådalen lappby skall skilja ut sina renar inom den egna lappbyn för att man därigenom skall få endast egna renar att arbeta med. Dessa renar skall man därefter tämja, så att man alltid har en tamrenhjörd. Eventuellt kanske man kan använda sig av beteshagarna, och om det blir erforderligt får man kanske i så fall anlita någon förm av utfodring. De renar, som man anser alltför vilda för att kunna tämjas, skall utslaktas. För att detta företag skall bli lyckosamt, måste man börja så tidigt som möjligt efter brunsten förslagsvis den 1 oktober. Alla som därefter yttrar sig över detta förslag anser, att renarna måste tämjas. Man är överens om att sätta igång under kommande höst med tämjning av renarna på det sätt ordningsmannen föreslagit.

Mittådalen som ovan.

Iwan Lundberg

10/1 1962

Protokoll, fört vid sammanträde i Brändåsen den 10/1 1962 med renägarna i Tännäs lappby.

Närvarande: Ordningsmannen Edvard Willenfeldt, renägarna Alf Willenfeldt, Åke Willenfeldt, Jon Kant, Jonas Kant, Jonas Paulsson, Jon A. Rensberg, Lennart Rensberg, Voikko Rensberg, Lars Artur Rensberg, Nils Reinhold Rensberg, Oskar Rensberg, Härje Rensberg, Bergt Andersson, John Rutfjäll, Lasse Rutfjäll, Nils Dorra samt tillsynsmannen Edor Burman.

Sammanträdet äger rum med anledning av den vid dagens slakt konstaterade stora sammanblandningen i den renhjord Tännäs lappby drivit till Brändåsen. Av särskild sammanställning, som bifogas detta protokoll, framgår sammanblandningens omfattning.

Till en början ~~an~~modas renägarna yttra sig. Senare uttalar de sig självmant.

Härje Rensberg: Invasionen är stor norrifrån. De renar, som kommer in i lappbyn från detta håll, är svårhanterliga. Arbetet med renhjorden försenas därför. Utan extra manskaper hade Tännäs lappby icke förmått driva renarna till Brändåsen.

Oskar Rensberg: Situationen i renskötseln har försvårats för varje år. Inom Tännäs lappby har man alltid strävat efter att driva fram renarna för slakt vid tider, då priserna varit bäst. På senare år har detta icke varit möjligt. Sannolikt är anledningen till de stora sammanblandningarna att de renar, som främmande byar utskilt och hemfört, har återvänt till Tännäs lappby och medfört även andra renar. Försämringen i renskötseln har varit så påtaglig under de senaste åren, att Tännäs lappby kanske går sin undergång till mötes om icke snara åtgärder till förbättring av förhållandena vidtagas. Ett medel härvidlag torde vara att kräva invasionsrenarnas utslaktning. Inga skiljningar skulle tillåtas.

Bengt Andarsson: Man har bevis för att renar, som utskilts, återvänder. I fjöl utskiftade Mittådalens lappby renar i Brändåsen och transporterade hem dem med lastbil. Dessa renar återvände så gott som omedelbart. De iakttogs vid Myskelåsvägen och senare på Vigelfjället.

Ordningsman Edvard Willenfeldt: Om hösten och vintern föder Tännäs lappby en stor del av renarna i södra delen av Jämtlands län. Renarna kommer via Mittådalens lappby och över vägen vid Vauldalen in i Tännäs lappby. Det är renar, som befinner sig på sidan om renhjordarna i sina hemlappbyar. Det är mycket tidsödande att få in sådana renar i sin renhjord. Dessa måste nämligen tämjäs. Fördröjningen, som följd av detta arbete, förorsakar lappbyn stora kostnader. I trakten av Vigelfjället uppehåller sig sedan flera år tillbaka strövande renar, som endast med svårighet kan samlas i hjordar och drivas in i gärde för slakt. Willenfeldt hemställer att lappväsendet vidtager åtgärder till sanering av renskötseln i hela södra länsdelen och till bortskaffande av renarna på Vigeln.

Jonas Paulsson: Man kan icke driva renskötsel på det sätt man gör i Handölsdalens, Mittådalens och Träfris lappbyar samt renbetesdistrikten i Sör-Tröndelag. Det tar alltför lång tid från det man samlat renarna och tills dess man får in dem i gärdet för slakt. Den förvildade renstammen i nämnda byar bör ersättas med en ny stam.

Åke Willenfeldt: Trakten i Norge från Vigeln och till Röa är ett naturligt land för renarna om hösten. Om det blir ett renstängsel längs riksgränsen blir trycket österut mot Idre lappby större än för närvarande. I så fall erfordras ett renstängsel från Rogen över Fjätvallen och till Sörvattnet för att sammanblandningarna mellan renar från Tännäs och Idre lappbyar skall kunna hävas.

Lars Artur Rensberg: För närvarande är sammanblandningarna mellan Tännäs- och idrerrenarna ungefär lika stor i de båda byarna. Man bör därför nu icke vidtaga åtgärder mot renägarna i Idre lappby. Detta kunde få katastrofala följder för tännäsrenskötseln åtminstone under höstar, då renarna med hänsyn till väderleksförhållandena uppsökt bete i Idre lappby.

Ordningsman Edvard Willenfeldt: En granskning av statistikuppgifterna ger vid handen, att av de renar, som slaktats i dagens slakt, endast ett mindre antal varit hemmahörande i Tännäs lappby i förhållande till hela slaktsiffran. Rent ekonomiskt betyder detta, att renägarna i Tännäs lappby fått stå för kostnaderna för skötseln av icke blott egna utan även främmande renar. Sammanblandningarna har även den betydelsen, att bland de renar, som kunnat indrivas i rengärdet, en stor del avelsren måste slaktas för att renägaren i Tännäs skall få nödiga kontanter. Om sammanblandningarna kunde hävas och varje lappby finge ostört arbeta med sina renar, skulle renägaren bättre kunna överblicka sin renhjord och ta ut slaktdjur men spara avelsdjur. De typiska slaktdjuren vistas nu oftast bland de renar, som icke låter sig indrivas i rengärde tillsammans med huvudhjorden. En förutsättning för att Tännäs lappby skall beredas möjligheter att även i framtiden hålla en tamrenhjord är att alla invasionsrenar (båda vuxna renar och årskalvar) slaktas ut och icke utskiljes för hemtransport. Vigelområdet skall också göras fritt från renar för att icke tamrenarna skall ogynnsamt påverkas av dylika renar.

Åke Willenfeldt: Det förefaller som om renägare norrifrån med avsikt släpper sina renar in i Tännäs lappby eftersom de vet, att renarna blir tämjda där och att de kan tas in i gärde för slakt efter tämjningen. Dessa renägare kan sedan med bil inställa sig vid slaktplatsen, där de slaktar alla renar utom korna och kalvarna. Korna drar sedan om våren till sina kalvland i hemlappbyn och därvid följer det med renar från Tännäs lappby. På detta sätt åsamkas Tännäs lappby ansemliga förluster.

Ordningsmannen Edvard Willenfeldt: Det går icke längre att tolerera den avart av renskötsel, som bedrivs i Hanöladalens och Tranris lappbyar. I synnerhet i dessa lappbyar borde all icke tam ren bortskaffas och ersättas med ny. Följderna av renskötseln i nyssnämnda lappbyar erfar man ända ned i Tännäs lappby. Det bör tillses, att renskötseln i dessa byar läggas i händerna på unga, i ordets egentliga bemärkelse aktiva renskötare, som förmår hålla

en egen renhjärd under hela året. Det kan icke tolereras, att husbönder lejer drängar, som för länge sedan upphört att vara arbetsdugliga för att de, då saken förs på tal, skall kunna hänvisa till att de verkligen har dräng.

Lennart Rensberg: All invasionsren norrifrån bör slaktas ut. Skiljningar tillåts icke. Eftersom sammanblandningarna mellan Tännäs och Idre lappbyar är likvärdiga, bör tännäsrenarna få utskiljas i Idre vilket också bör gälla idrerrenarna i Tännäs hjordar.

Åke Willenfeldt: Han biträder Rensbergs uppfattning men anser också, att det vore att binda ris åt egen rygg, om man begärde att bröderna Fjellheim skulle slakta ut sina renar i Tännäs lappby, eftersom hälften av tännäsrenarna under vissa tider av året uppehåller sig inom deras renbetesdistrikt. Detta gäller, innan riksgränsstängslet kommer till utförande.

John Rutfjäll: Undantag från regeln om utslaktning bör göras för renar, som ägs av yngre renägare med så litet renantal att utslaktningen skulle äventyra hans försörjning.

Lars Rutfjäll: Bestämmelsen om utslaktning av invasionsren kommer att drabba en yngre renägare med litet renantal hårdare än en storrenägare.

Åke Willenfeldt: Om renarna slaktas i främmande byar, måste renägaren få statens bistånd till bestridande av kostnaderna för transporterna av de livrenar, som han köper i stället för de avlivade. Frakterna blir nämligen så stora, att renägaren icke förmår ensam bära dem. Om dylikt bistånd icke erhålles, kommer det att bli bittart för en renägare att få sin med svårighet åstadkomna renhjärd reducerad genom bestämmelsen om att invasionsren måste slaktas.

Jonas Paulsson: Ett medel att häva invasionerna norrifrån vore att anlägga ett renstängsel i Ljusnans dalgång.

Edvard Willenfeldt: Vad som är särskilt viktigt i dagens renskötselsituation är förutom det, att lappbyarna alltid håller egna renhjordar och att invasionsrenar slaktas ut, att lappbyarna verkligen tar hand om de för varje år växande skarorna förvildade renar, som uppehåller sig under hela året i högfjället. Dessa renar är på det hela taget värdelösa för sin ägare, eftersom denne aldrig kommer åt att slakta dem. Ungdomen bör lämnas möjligheter att försörja sig av renskötsel, men det bör inte vara på det viset, att man köper renar och lejer bort dessa för att själv ägna sig åt arbete på annat håll. Den, som köper renar, skall själva vårda dessa. Om detta icke kan åsatskommas, måste man uppdelade befolkningen i renskötande och icke renskötande och skilja strikt mellan dessa båda kategorier.

Åke Willenfeldt: Renägarna själva förmår icke sätta i gång en saneringsaktion, som såväl behövs i alla lappbyar i södra länsdelen och angränsande renbetesdistrikt i Norge. Man är därför helt beroende av lappväsendet. Det finns renägare, som är tillfreds med den nuvarande situationen, därför att man har ekonomisk vinning av densamma. För dessa kan det vara farligt att visa upp alla sina renar i hembyn. De skulle då kunna åläggas att hålla det vaktmanskap, som bestämmelserna föreskriver. Från taxeringssynpunkt är det ej heller lämpligt att de låter exempelvis lappväsendets tjänstemän få inblick i huru många renar vederbörande egentligen har. Lappväsendets engagemang måste bestå däri att renägarna, som ju själva måste utföra saneringsarbetet, skall förese lappväsendet med erforderliga upplysningar, varefter ett handlingsprogram uppgöres i samråd med renägarna. Detta program skall sedan strikt följas. Kontrollen av att så sker skall åvila lappväsendet. Det är anmärkningsvärt, att lappväsendet ännu icke med kraft ingripit mot missförhållandena.

Tillsynsmannen Edor Burman: Under hans verksamhet i lappväsendet, som började 1949, har renräkning genomförts. Tvångsslakt till reducering av renantalet i bl.a. Idre lappby har ägt rum. På

senare år har lappväsendet försökt att underlätta renskötseln med hjälp av tekniska hjälpmedel såsom renstängsel och beteshagar.

Bengt Andärsson: När det gäller renarna på Vigeln har renägarna i Handölsdalens, Tranris och Mittådalens lappbyar lika stor anledning som de i Tännäs att engagera sig för att få bort dessa. Renarna där äro sammanblandade och synnerligen svårhanterliga. Det blir därför mycket kostsamt att bortskaffa dem.

Edvard Willenfeldt: Tännäs lappby har alltid haft tamrenar. Allt för stor inblandning på senare år av renar från främmande byar har gjort det synnerligen svårt att bibehålla tamhetsgraden. En framgångsrik renskötsel fordrar att det alltid finns en kärna av tamren i en lappby. Denna kärna skall vara grunden för renskötselarbetet. Kärnan har blivit mindre för varje år och man överväger nu att liksom de flesta lappbyarna släppa greppet om renhjorden för att hålla hjordar endast under kalvmärknings- och slaktsäsongerna, eftersom man saknar såväl manskap som ekonomiska resurser för att kunna fortsätta som man gjort.

Beslut.

Renägarna i Tännäs lappby beslutar enhälligt att slakta ut alla sina renar (såväl vuxna renar som årskalvar) i Handölsdalens, Tranris och Mittådalens lappbyar, under förutsättning att renägarna i dessa byar slaktar ut sina invasionrenar i Tännäs lappby. Det förutsättes därvid att dylik överenskommelse kommer till stånd jämväl mellan nämnda lappbyar inbördes.

Renägarna i Tännäs lappby hemställer att lappväsendet vidtager sådana åtgärder,

att ordnad renskötsel bedrives i dessa byar på det sättet att lappbyarna alltid har en egen renhjord, över vilken man har kontroll,

att fullt dugligt vaktmanskap finnes i dessa byar till det antal, som föreskrives i byordningen 7 §.

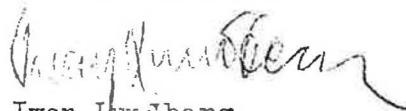
att renhjordarna uppvisas under varje renskötselperiod (kalv-
märknings- och slaktperioden), och
att särskild uppmärksamhet ägnas de förvildade renar, som året
om vistas i högfjällen på sidan om byhjordarna.

Beträffande renarna på och i trakten av Vigeln.

Renägarna i Tännäs lappby hemställer, att lappväsendet så snart
ske kan under vintern igångsätter en rensningsaktion. Renarna
samlas och indrives för utslaktning i smärre flockar i rengården
på fjället, där renar håller sig. Alla lappbyar, som kan förväntas
ha renar på Vigeln, engageras såväl ekonomiskt som på annat sätt
enligt förslag, som lappväsendet kommer att utarbeta och där-
efter förelägga renägarna i Tännäs lappby, eftersom renarna
nu befinner sig på nämnda lappbys betestrakter. I samband härmed
hävdas å ena sidan, att renar icke kan slaktas, em det icke finns
avsättning, och å andra sidan, att man icke skall anlägga ren-
oökat ekonomiska synpunkter på frågan, eftersom det gäller en sa-
nering, som på lång sikt skall leda till en förbättring av ren-
skötselns ekonomi. Det beräknas, att aktionen kan igångsättas
omedelbart efter det att lappbyn haft de renar, som nu befinner
sig i Skebfjället inne i gårde i Brändåsen för slakt.

Avslutningsvis upplyser undertecknad, att lappväsendet nu skall
undersöka övriga av frågan berörda lappbyars inställning. Garan-
tier för att de i lappväsendets regi begärda åtgärderna till
sanering av renskötseln skall komma till utförande kan sålunda nu
icke lämnas.

Brändåsen som ovan.

Iwan Lundberg

Uppgift

på slaktade renar i Brändåsen den 9-11/1 1962.

Lappby	Kontrollslaktade	Eljest	Totalt
Tännäs	307	124	431
Mittådalen	61	152	213
Handölsdalen	29	53	82
Tranris	1	74	75
Tåssåsen	8	13	21
Idre	48	36	84
Norge	41	267	308
	495	719	1.214

Östersund den 11/1 1962.

Rune Rönnögård

I början av 1880-talet tog emigrationen fart igen vilket framgår av nedanstående siffror:

1881	emigrerade	449	personer
1882	»	868	»
1883	»	507	»
1884	»	280	»
1885	»	226	»
1886	»	277	»
1887	»	329	»
1888	»	825	»
1889	»	749	»
1890	»	483	»

Under åren 1886—90 emigrerade folk från länets samtliga socknar med ett enda undantag. De flesta emigranterna kom från Östersund, men från en så typisk och burge bondebygd som Rödön utvandrade under denna tid 208 personer. Dessa siffror är länsstyrelsens egna officiella rapporter: i själva verket var siffran betydligt högre, då ett stort antal personer helt sonika lämnade landet utan pass

— med de hårt konkurrerande båtlinjernas välsignelse. Det finns orter, som uppvisar en kuslig emigrationsstatistik.

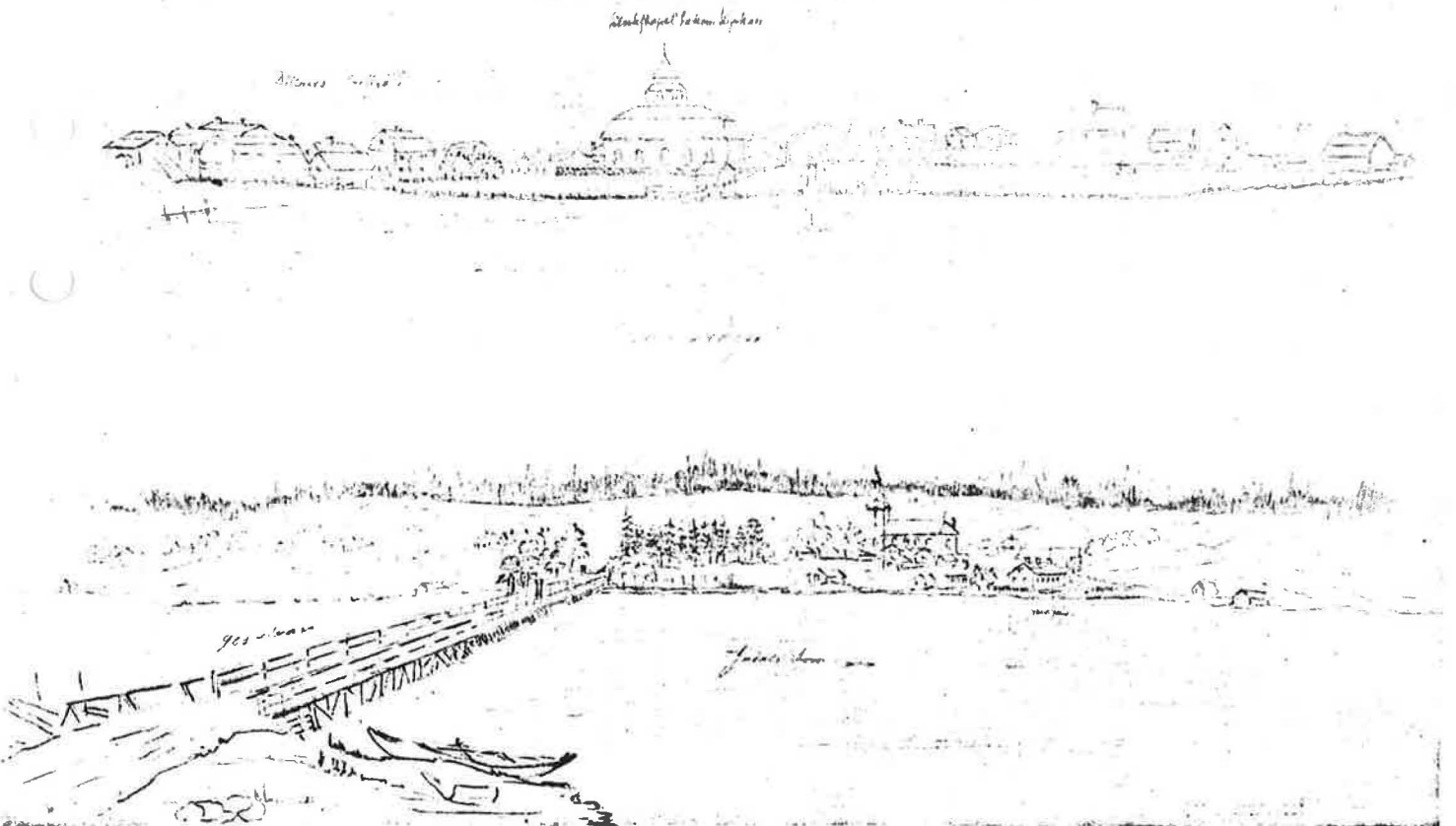
Under en femårsperiod i slutet av seklet emigrerade 3.665 personer från Jämtland och mellan 1901 och 1915, då emigrationen nådde sin kulmen, reste drygt 4.800 personer. Det var som regel folk i sina bästa år, arbetsdugligt och frimodigt folk, utbildat och skolat härhemma, som skänkte Amerika sina bästa krafter under sina bästa år.

Sannolikt var dock emigrationen för Jämtlands vidkommande knappast olycksbringande. Många av emigranterna återvände hem med startkapital för att överta jordbruk eller på annat sätt etablera sig i hembygden. Utrymmet på de redan tillräckligt sönderstyckade gårdarna blev genom emigrationens avtappning större och arbetstillfällena ute i öppna marknaden kunde mer än väl fyllas av dem som stannade hemma.

Vi har av det föregående erfarit hur förhållandena skärptes efter freden i Knäred år 1613. De under den korta svenska besittningstiden inskrivna svenska prästerna med

Söndagen den 17 augusti 1845 besökte Plagemann Brunflo i tjänsteärenden, om vilken resa han rapporterar till »Committéen för Salpeter-Ärendena i Riket»: »Min resa fortsattes genom Sundsvall till Wattjom, vidare genom Torps, Borgsjö, Bräcke, Råfsunds och Brunflo församlingar till Östersund... Söndagen den 17 Augusti hade jag sammanträde med församlingen i Brunflo, hvarvid kontraktsprosten Dillner var närvarande.» Denna söndag utförde Plagemann teckningen här nedan. Kyrkan dominerar bilden, och till vänster Dillners mäktiga och rika prostgård med dess många byggnader. Framför det högra byggnadskomplexet, Södergård, ser man på bilden några kyrkstallar in mot vägen. Ett lågt spruthus och en socknen tillhörig spannmålsbod — alltså ett sockenmagasin — syns på bilden framför kyrkan.

Därunder: »Lits kyrka vid Indalselven i Jemtland 30/6 1844.» I förgrunden bron — »900 alnar», prästgård och kyrka. På bilden, som är tagen från söder, har man till höger den s. k. Stor- eller Prästlägden, tidigare ödesbölet Edsta, kallat Edstälägden (lägd = betesmark). Till vänster om kyrkan, på vägen ned till bron, skönjes ett antal kyrkstallar med pulpettak, till en del bevarade in i vår tid. Den här avbildade bron byggdes av länsbyggmästaren Andersson hösten 1839 till våren 1840 på sju och en halv månader. Bron ansågs vara märklig på grund av sina i låga stenistor rörliga pålar. Ny bro byggdes 1893, två kilometer längre österut.

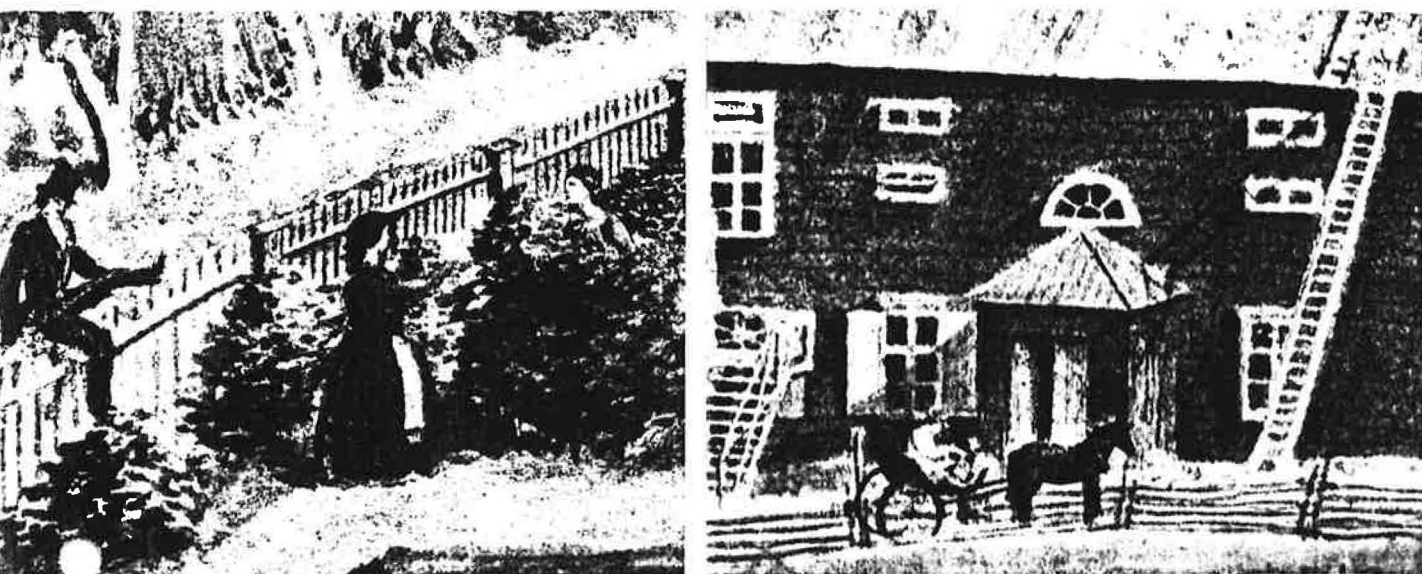

Den flitige och på sin tid mycket läste C. A. Wetterbergh (Onkel Adam) samlade en hel del motiv under sina Jämtlandsår, som han efterhand bearbetade och utgav i bokform. Någon helt pålitlig och detaljtrogen skildrare blev han emellertid inte, utan lät som oftast fantasien skena iväg med uppslagen. I mitten av 1840-talet lämnade Onkel Adam Jämtland och flyttade till Linköping, och 1848 kom »Tännforsen — en Jämtlands-historia» ut på Gust. Rylanders förlag. Den illustrerades med fyra litografier av C. T. Staaff (född i Lillhärdal 1816, död i Stockholm 1880). Endast två av dessa litografier har lokal karaktär. Den här återgivna teckningen till »Ett Jämtlandsbröllop» kan inte lokaliseras till någon viss ort, då i varje fall kyrkan icke kan identifieras, men det finns i varje fall »fjäll på gården». Litografi av C. T. Staaff i C. A. Wetterbergh, »Tännforsen — En Jämtlandshistoria» (1848).

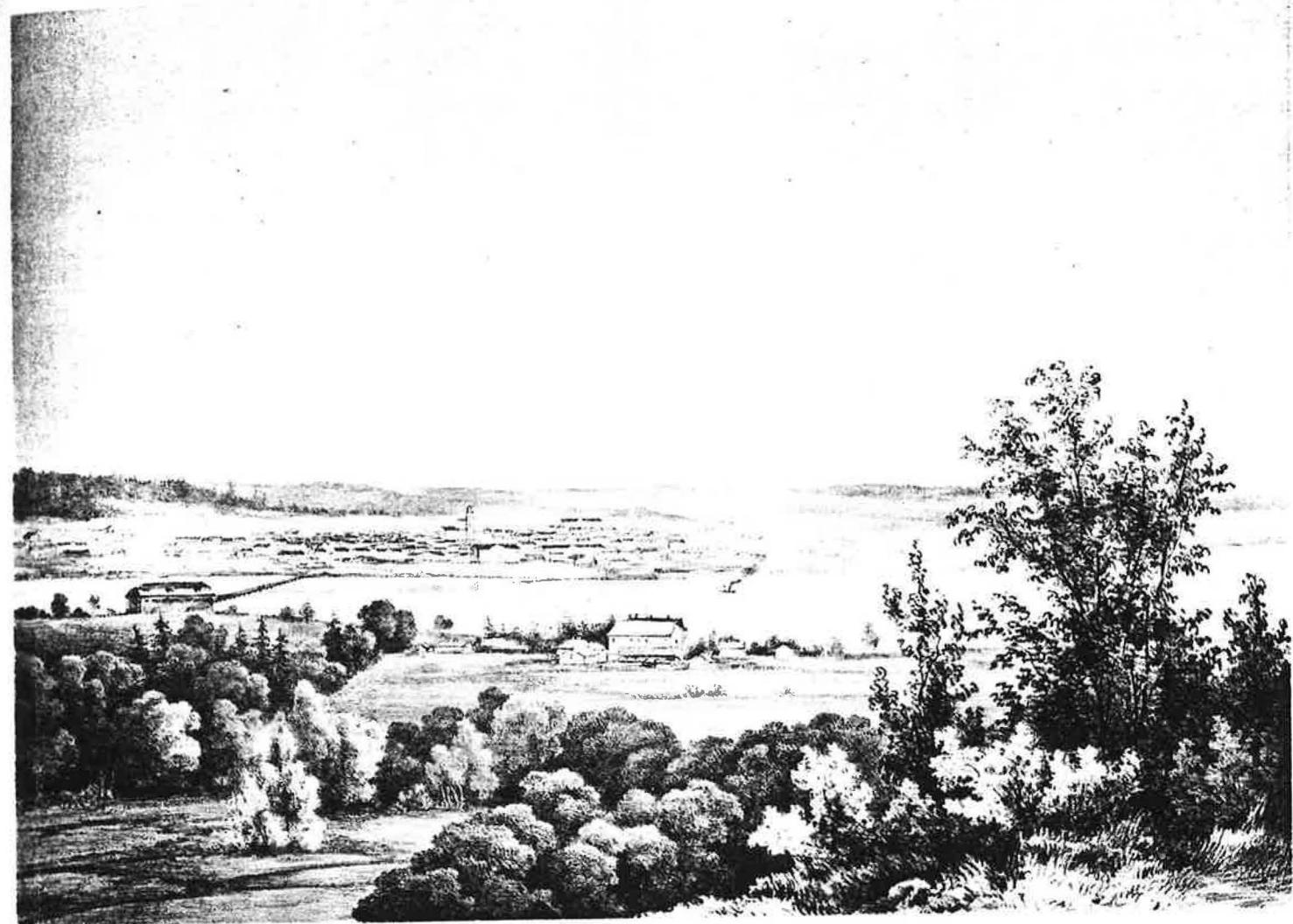
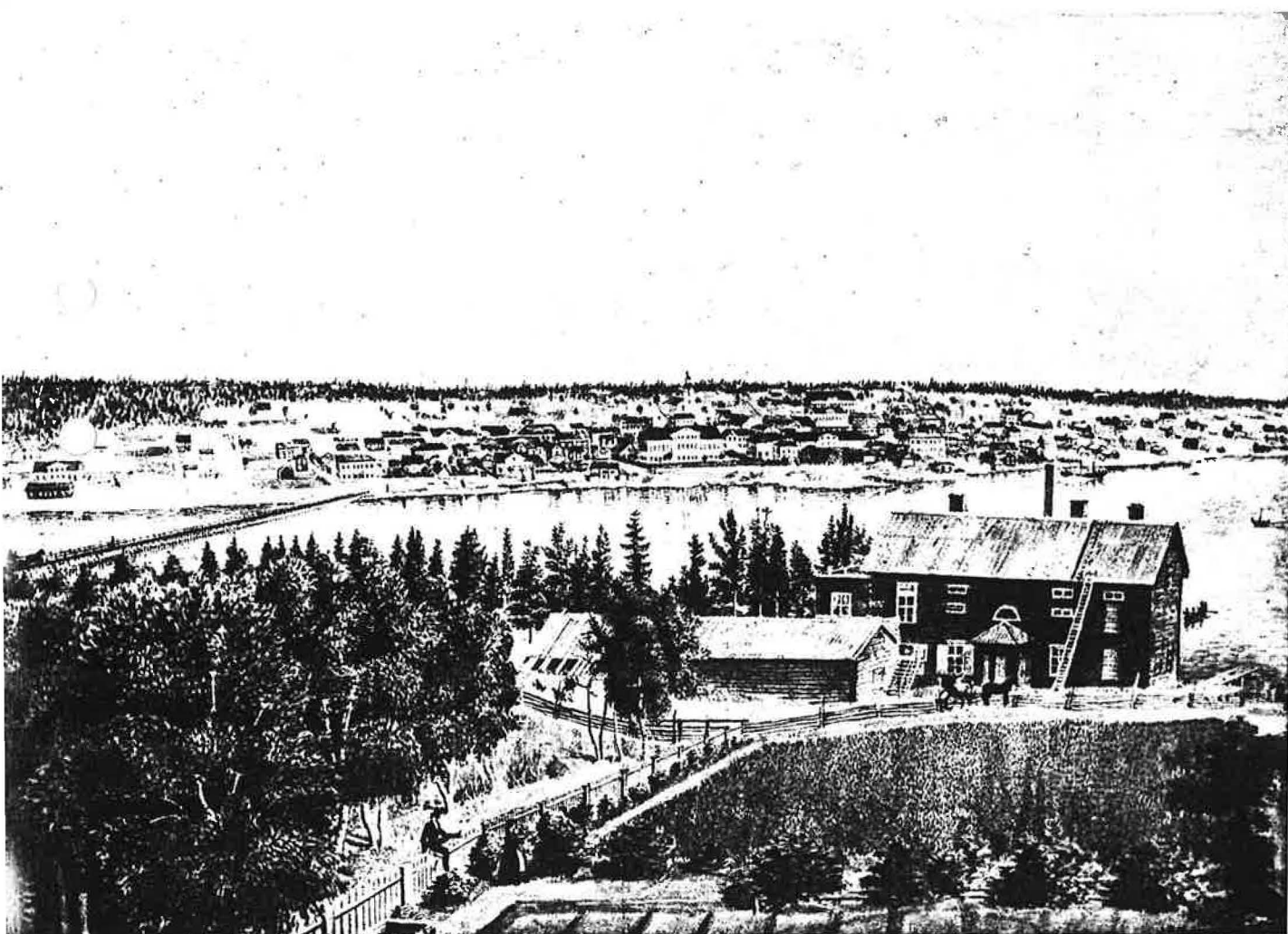
superintendenten Palma i spetsen sändes omedelbart hem och de landsflyktiga norska prästerna återkallades till provinsen. Tiderna blev hårdare och danskarna satte in ett energiskt arbete på att fördanska provinsen även till sinne- laget. Danskarna hade långt tidigare gjort allvarliga försök att fördanska Jämtland. Som ett utslag av denna politik vågar man nog räkna inrättandet av en skola på Västerhus redan 1578. Kung Frederik II var intresserad av skolundervisning i allmänhet. Många studenter från Jämtland fick fritt uppehälle vid Köpenhamns universitet, och att jämtarna var välkomna till katedralskolan i Trondhjem, säger sig självt. Kungen var frikostig även mot den lilla skolan på Västerhus, som fick kronohemman i förläning, och på det hela taget är det ganska märkligt, att Västerhus-skolan var den enda skolan i det stora Trondhjems stift utom nyssnämnda katedralskola. Skolans bestånd blev av någon

anledning dock inte så långvarigt — den anses vara nedlagd redan 1597 — och svårigheterna för den svensksinnade delen av befolkningen att få utbildning för sina söner blev uppenbar. Det var också anmärkningsvärt många jämtlänningar som studerade i Uppsala och Västerås, men huvudparten av de jämtländska prästerna synes ha anpassat sig efter förhållandena och skickat sina söner till Trondhjem och Köpenhamn, där omkring år 1620 många jämtar blev inskrivna vid universitet; de flesta av dem hade kommit från Trondhjems katedralskola.

Danskinnet var alltså tämligen väl rotat inom de ledande, framför allt kyrkliga skikten, och det gällde givetvis för de svenska myndigheterna efter övertagandet 1645 att både snabbt och effektivt företa motdrag. Den kloke Axel Oxenstierna, som nu ledde landets öden, ville inte veta av

Det finns ett rätt stort antal teckningar av Östersund från medio av förra seklet, framför allt utförda av arkitekten A. E. Melander. Målningar och litografier är mer sällsynta. Men det finns en mycket intressant akvarell från 1855. Konstnär var målarmästaren och biträde till byggläroverket J. P. Moberg (1834—85). Moberg var en tid elev vid Konstakademien och uppehöll på 1880-talet vikariat som byggläroverkschef vid läroverket i Östersund. Hans tavla är en i minsta detalj sanningsstrogen studie av den lilla stad, som höll på att växa ut från by till tätort. Man kan nästan antaga att Moberg satt vid Fritzheim och räknade gårdarna på motsatta stranden och punktnoterade dem på sin akvarell. Moberg blev på det sättet en pålitlig folklivsskildrare, och därför har vi här ovan uppförstorat ett par detaljer i akvarellen: hästskjutsen framför bryggeribyggnaden och en liten näpen detalj från bryggare Burmans trädgård, där husets döttrar väntas av en »kollega» vid läroverket, som förmodligen i friarärende, uppsträckt i hög hatt och smällpiskrock, frimodigt klättrar över staketet. — Östersund från Fritzheim på Frösön. Akvarell av Jöns Petter Moberg 1855. Östersunds stad.

Ett år senare kom en konstnär av facket till Storsjöstranden för att föreviga densamma till ett efter dåtida förhållanden storslaget planschverk. Denne konstnär satte sig visserligen lite högre upp i backen för att få en något vidare översikt, men man kan gärna jämföra tonlitografen här ovan och Mobergs akvarell på föregående sida för att finna likheterna i strängt taget alla detaljer. C. S. Hallbeck, det var den nämnde konstnären, lät vid bron det stora kronomagasinet bli med i bilden och han förde Mobergs ångare — sannolikt hjulångaren »Jemtland» — lite längre ut på den blå Storsjövägen! Men i övrigt kan man egentligen inte tala om några större förändringar, undantagandes att Burmans bryggeri på denna bild skymt av huvudbyggnaden. — Tonlitografi av E. Vesterberg efter förlaga av C. S. Hallbeck i planschverket »Sverige framställt i taflor» (1850—56).

den gamla tidens skräckregemente, och han yttrade sig i rådet den 20 december 1645 om Jämtland, att man väl skulle »föreställa dem dedh dee hade gjort, män likväl lenitate et clementia dragha dem till sigh och intet revangera». I rådet hade man många förslag uppe, bl. a. föreslogs att anlägga en köping i Jämtland, men man nöjde sig med att inrätta postkontor, anlägga gästgiverier och bygga vägar. Oxenstierna höll före, att det var klokt att låta de gamla prästerna kvarstanna på sina poster, vilket också blev beslutat, sedan de fått en admonition att vara trogna den svenska överheten. Däremot påpekades med skärpa, att jämtarna fick lov att upphöra med att skicka sina barn till norska och danska skolor.

Redan samma år som fredsslutet diskuterades frågan om att avsöndra Norrland till ett eget stift; det hade dessförinnan hört till det oerhört stora ärkestiftet; detta beslut

realiserades 1648, då en superintendent med säte i Härnösand tillsattes över hela Norrland, med undantag av Gästrikland och Hälsingland. Något tidigare, 1647, hade en kaplan i Sunne fått ärkebiskopens uppdrag att vara barnalärare i Jämtland, och i 1649 års skolstat avsattes 50 tunnor av tiondespannmål till en barnaskola i Jämtland. Troligen kom dock inte skolan till stånd förrän något år senare. Den förlades till Ovikens socken, sedan Näs först varit på förslag, och skolmästare i denna Jämtlands första folkbildningsanstalt tillsattes 1650. Även latinundervisning förekom vid denna skola, som inte bör förväxlas med sådana enkla barnaskolor, där klockaren meddelade undervisning i läsning, katekes, skrivning och räkning. Man får nog också räkna med att många av eleverna måste inhämta elementära grunder i svenska språket, som varit förvisat från kyrkorna i 75 år. Detta kom sålunda att bli ett angeläget led i

Det finns inga märkligare herresäten, ännu mindre några praktfulla slott att teckna i Jämtland. Men i stället har provinsen sina vattenfall, och de har ägnats stor uppmärksamhet, särskilt de som legat någorlunda i farvägens mitt. Så var i alla händelser fallet med Tännforsen, tecknad och målad i otaliga sammanhang och ur de mest skilda perspektiv. Att konstnärerna inte alla gånger blev så detaljtrogna, är en annan sak. Det är svårt måla vatten.

försvenskningens tjänst. Skolan i Oviken upprätthölls till omkring 1677. Då hade planerna på en »lärskola» börja realiseras — Frösö Trivialskola. Den hade beslutats och anslag hade beviljats redan 1674, men krigshandlingarna 1676—79 — då jämtarna visade motspänstighet och även opålitlighet — fördröjde byggandet, men det är sannolikt att provisorisk undervisning bedrevs vid Frösöskolan från Ovikkolans nedläggande till 1679. Detta sistnämnda år kom undervisningen i gång på fullt allvar, sedan fil. mag. Andreas Sundius och fyra lärare utnämnts. Icke utan inre stridigheter tillkom denna första högre skola på svensk landsbygd; militärerna var ovilliga att betala de fastställda djäknepengarna och många av prästerna i landskapet — kanske de gamla norskprästerna? — var gensträviga och ovilliga när det gällde anslag till skolan. Men skolans grundläggare och outtröttlige förespråkare, prosten Zacharias Plantin, lämnade ingen möda ospard i arbetet för den nya skolan. Utan hans energiska arbete skulle det förmodligen ha dröjt ganska länge innan Jämtland fått en egen högre

skola. Som riksdagsman hade han stort inflytande, och han förstod också att begagna de olika myndigheternas politiska synpunkter för sitt ändamål. Det var inte för intet som trivialskolan på Frösön kallades »Plantatio plantiniana» — Plantins plantering...

Frösö Trivialskola — tre år yngre än Lunds universitet — kom att få den största betydelse för inlandsprovinsens andliga liv under nära 170 år. Det blev snart nog en tradition, att allmogens barn skulle sättas i denna skola för att under någon termin samla det mått av allmänbildning, som ansågs nödvändigt också för en bonde. »Alltjämt lever», skriver skolans hävdatecknare dr Gudmar Hasselberg, »också traditionen om skolan kvar inom minnesgoda bondeätter, där det ena släktledet efter det andra tillbragt några ungdomsår på den härliga höjden vid Stocke».

Många av dessa bönder kom att få ett mycket stort inflytande på provinsens andliga och materiella utveckling. Under åren 1810—47 var ej mindre än 220 lärjungar bon-

»Risalsforsen», alltså Ristafallen, låg ännu behagligare till för kringresande konstnärer. Var man bekväm av sig, kunde man helt enkelt sätta sig på landsvägskanten och rita eller måla — vilket förvisso också många konstnärer gjorde. Vattenfallen på detta uppslag är från vänstersidan Storbofallet, här ovan »Risalsforsen». Bägge är tonlitografier av J. Hellesen efter förlagor av C. S. Hallbeck och L. W. Kylberg, båda i planschverket »Sverige framställt i taflor» (1850—56).

desöner och om den i ordets fulla bemärkelse demokratiska sammansättningen av elevkåren vittnar följande utdrag ur registret för nämnda år: 19 torparesöner, 8 skomakaresöner, 15 soldatsöner. Dessa ungdomar blev på olika områden framsynta ledare i sina bygder eller skaffade sig anseende och ryktbarhet på riksplanet. I detta sammanhang vill jag bara erinra om bondeståndets siste talman, Nils Larsson i Tullus, som gick i skolan 1832—36 och där hade de yppersta vitsord och erbjöds av fadern att studera vidare, men föredrog att överta fädernegården och representera sitt stånd i riksdagen. Såsom en av de ledande i lantmannapartiet efter representationsreformen gjorde han sig vida känd för sin gedigna karaktär, sitt goda omdöme och sin talekonst. Han blev kungahusets personlige vän; till hans ståtliga herrgård i Tullus sökte sig rikets spetsar inom politik, konst och litteratur. En personlig vän var Elias Sehlistedt. Denne skrev flera dikter uppe i Tullus och tillägnade några sitt gästfria och gladlynta värdfolk.

Att bläddra igenom Trivialskolans elevregister är som

att göra ett tvärsnitt genom det gamla Jämtlands kulturliv. Här återfinns man de flesta namn. Flera har blivit kända vetenskapsmän — såsom astronomen och veterinärskapsakademisekreteraren Pehr Wilhelm Wargent, astronomen Olof Hiörter, biskopen och professorn Paulus Gerberg — relegerad för en struntsak från skolan, men sedan student i Lund, professor i praktisk filosofi, statsråd och chef för ecklesiastikdepartementet och slutligen biskop i Kalmar. Många blev präster i Jämtland och annorstädes samt militärer och tjänstemän av olika grader. Och det är angeläget att lägga märke till, att många av dessa framstående personer kom från fattiga hem. Så finner vi bland stiftets kyrkoherdar en torparpojke från Klövsjö, en tonson från Rätan, en hovslagarpojke från Rödön, en son till en inhyses man o. s. v. Från fattiga lappkåtor kom lappkateketen Jonas Fjellner och kyrkoherden Anders Fjellner, känd som »Lapplands Homeros», en stor nitälskare för de lapska traditionerna och — till någon överdrift — för den lapska diktningen.

Tännforsen bildas av Indalsälven, vid en punkt, där vattenflödet mellan Tännsjön och Östra Norn vräks utför en 26 meter hög förkastningsbrant. Fallet är inte mindre än 60 meter brett. — Tonlitografi av J. Hellesen efter förlaga av C. S. Hallbeck i »Sverige framställt i taflor» (1850—56).

Gustaf III hade grundlagt Östersund 1786, och även om staden tillväxte sakta, så blev den dock 1810 residensstad för det nybildade Jämtlands län. Där växte upp handelshus och hantverk och där blev torg och gator, och vad var naturligare än att staden också ville ha och behövde ett högre allmänt läroverk. Därmed kom Trivialskolans bestånd att allvarligt hotas. Och hotet blev verklighet. 1847 flyttades den anrika Trivialskolan till Östersund, dit tidigare postkontoret och apoteket förlagts. Och till den unga staden förlades den gamla anrika Gregoriemarknaden, med rötter långt ned i medeltiden, samt länets landsting, även det med uråldriga anor, kanske på sitt sätt landets äldsta förvaltningsorgan.

Men kvar på Stockehöjden står en liten vit byggnad med klassiskt strama linjer: biblioteket. Detta hus uppfördes 1833, och det hade en f. d. elev vid Trivialskolan, en 39-årig jämte i förskingringen, professorn Carl Zetterström, soldatson från Rödön, att tacka för sin tillblivelse. Det var nämligen den 31 maj 1816 som Zetterström till Trivialskolan donerade sitt välförsedda bibliotek om 12.000 volymer. Det blev grundstenen till nuvarande Jämtlands

Bibliotek. Professor Zetterström, som med intresse, uppmärksamhet och mångfaldiga energiska och goda råd följde uppbyggandet av bibliotekshuset, understödde senare med frikostiga gåvor bibliotekets utveckling och skötsel. Från Uppsala forslades böckerna våren 1833 på släde av forbonden Daniel Jönsson från Förberg i Revsund upp till Stockehöjden och dess nya bokhus, den svenska landsbygdsens första. Det var sjutton dyrbara, väl spikade lårar som packades upp denna sommar, och bokbeståndet växte undan för undan genom donationer och inköp, så att det vid uppbrottet 1847 var en av den svenska landsortens allra förnämsta boksamlingar.

Men efter skolans flyttning till Östersund kom en period av förfall, stundtals vanvård. Vid ett tillfälle hade vandaler berett sig tillträde till biblioteket, som stod öde och tillbommat i många år, ödelagt allt vad planscher och gravyrer hette och på annat sätt ställt till med ohägn. Frågan om ett andra bibliotek väcktes redan på 1880-talet, men det rådde meningsskiljaktigheter om lämpligheten att flytta bokbeståndet till Östersund och vissa juridiska formaliteter lade också hinder i vägen. Landstinget tillsatte en utred-

ningskommitté och 1905 gav k. m:t tillstånd till flyttningen. Men först 1910—12 uppfördes en ny biblioteksbyggnad i Östersund, där det nya biblioteket öppnades den 30 oktober sistnämnda år. Då fanns inte en enda bok i bibliotekets samlingar som var tryckt på 1900-talet. Biblioteket stannade i det lilla tegelhuset vid Rådhusplan i runt tal 25 år, och den 7 oktober 1958 kunde »tredje biblioteket» taga hand om bokskatterna från Frösön i sin stilrena, praktiska och propra byggnad. Så hade en framstående bygdens son visat sitt intresse för hembygden på ett praktiskt, befruktande sätt. Jämtland har sålunda i denna dag tre alltjämt kvarstående biblioteksbyggnader. De två äldsta har förvandlats till museer.

Den allmänna bildningsnivån bland befolkningen har omvittnats av ett flertal resenärer. Landshövdingarnas redogörelser är dock säkerligen den pålitligaste mätaren. Redan år 1723 ålades föräldrarna vid vite att »låta sina barn lära sig läsa i bok». Resultatet av denna ukas är icke känt. År 1820, alltså långt före folkskolestadgans tid, propagerade

landshövding Törne för inrättande av »landsskolor». Sju ton år senare hade landshövdingens uppslag tydligen lett till resultat. Då rapporterades i tjänsteberättelserna, av frivilliga, av kommunerna underhållna och bekostade »barnskolor» inrättats i några »kyrkorter», trots att flera följande inträffade missväxtår försämrade befolkningens ekonomi. Sålunda hade en »människovän» skänkt en betydlig fond, »att i Ragunda inrätta en lantskola», nämndemannen Anders Andersson i Söre, Lit, hade donerat 2.000 riksdaler till en liknande skola, och i Järpen hade man fått »flera tusende riksdaler banco» redan inrättat en skola. Hammerdal bestreds undervisningen i början av 1800-talet av bonden Olof Lund. »Med fullkomlig skicklighet lärde han barnen att stava, läsa innantill och utan och dessutom kan han själv(!) både räkna och skriva», heter det i en redogörelse. Men så kom folkskolestadgan av den 18 juli 1842, vilken bestämde att samtliga församlingar i landet skulle anskaffa lärare och inrätta undervisningslokaler för utgången av 1847. De flesta socknar hörsammade stadgan men några avlägsna bygder kom på efterkälken på grun-

Näskotts gamla kyrka uppfördes möjligen omedelbart efter Baltzarfejden. Den var spånklädd »både till tak och sparrar» och av allt att döma en rätt säregen skapelse. Som tur var besökte en tecknare socknen och tecknade av kyrkan innan den på 1870-talet blev rivet. Bilden publicerades i Illustrerad tidning 1863. — Näskotts kyrka. Trägravyr av B. Friedrich efter förlaga av Gustaf Wilhelm Palm 1863.

av, som det hette, ekonomiska svårigheter. Men det kan dock gissas även på andra orsaker. Man skyllde här som annorstädes på att skolan »tog barnen från det nyttiga arbetet». Skolstadgans innebörd var av djupt ingripande natur och kom många självständiga individer att betrakta den som ett intrång på en urgammal personlig frihet.

År 1862 rapporterade landshövding Bennich: »Från åldriga tider har det inom Jämtland varit sed, att allmogen som därtill haft råd, låtit sina söner åtminstone ett eller annat år begagna undervisningen vid den förr på Frösön anlagda allmänna skola, som numera är flyttad till Östersund och utvidgad till fullständigt högre elementarläroverk. Från skolan återvände sönerna ofta till faderns yrke. Denna sedvana tillskrives med skäl mäktigt inflytande på allmogens aktningsvärda bildningsgrad, uppenbarad icke blott i färdighet att läsa, skriva och räkna utan i ett för läsning och betraktelser i allvarliga ämnen öppet sinne. Ännu är icke denna sed förgången, ehuru folkskolan i hemmets närhet samt de höga levnadskostnaderna (en skolgosses mat och bostad kostar vanligen 1 rdr för dagen) bidragit att minska behovet och tillfället att anlita elementarläroverket. Vid 48 dels fasta, dels ambulatoriska folkskolor samt 44 småskolor bibringas den huvudsakligaste folkundervisningen inom länet åt ett antal skolbarn, vid de förstnämnda skolorna uppgivit till 4.193.»

I november 1862 öppnades Jämtlands läns lantmannaskola i Ope, då åtta lärjungar inskrevs. Landshövdingen är några år senare mycket belåten med denna skolas tillkomst och dess lyckliga utveckling och skriver i sin berättelse: »Ett förhållande som bådar gott är den synnerliga popularitet hos befolkningen som den här inrättade lantmannaskolan vunnit. Hit sända länets mest framstående jordbrukare sina söner och det utmärkta uppförande, det intresse och den flit som eleverna utan undantag visat under vistelsen vid skolan, göra dessa kurser till för jordbrukets framtid viktiga faktorer.»

Ope Lantmannaskola och dess efterföljare Torsta lantmannaskola i Ås var i likhet med den år 1901 inrättade Birka folkhögskola länge landsbygdsungdomens enda utbildningsanstalter i länet. Att gå in på folkundervisningens utveckling på olika områden fram till våra dagar, låter sig i detta sammanhang inte göra. Här skall endast ännu en gång understrykas jämtens allmänna intresse för boklig bildning och de resultat som denna gett genom tiderna. En lång rad av forskare, samlare, hävdatecknare, skribenter och diktare har framträtt ur bondeleden. Några av dessa utvecklade sina gåvor betydligt över det genomsnittliga och åtskilliga har med större eller mindre framgång framträtt

på riksplanet. Jag behöver bara nämna ett par namn: småbrukaren och skalden Anders Larsson-Kilian, vars dikter i början av seklet var mycket lästa, och småbrukaren och författaren Per Vilhelm Enström i Marieby, som efter ett långt liv som bygdeskildrare och följetongsleverantör, vid femtio års ålder framträdde som romanförfattare och kulturhistorisk skribent med sådan framgång, att en anmälare från Svenska Akademien betecknade hans framträdande som både mästertligt och märkligt och värt den största uppmärksamhet.

Om jämten i allmänhet, alltså inte bara de självbildade undantagen, gav landshövdingen John Ericson år 1887 följande omdöme: »Befolkningen är nykter och begåvad med en hög grad av intelligens. Det värdiga och anständiga i uppträdandet, som karakteriserar jämtlänningen, är ägnat att förvåna främlingen och gör att allmänna sammankomster, såsom lantbruksmöten och dylika mer eller mindre festliga folkmöten avhållas med stillhet och utan de bullrande avslutningar, som i andra orter äro vanliga, och detta oaktat att ungdomen vid alla tillfällen är talrikt representerad.»

Detta överdådiga betyg sattes sedan godtemplarrörelsen haft fäste i landskapet i fem år och samlat åtskilliga tusen medlemmar, och det är möjligt att stillsamheten och värdigheten kanske kan ha något gemensamt med denna. Men omdömet bör kompletteras med intrycken hos en resenär 75 år tidigare, Ernst Moritz Arndt i hans »Resa genom Sverige», där han förtjust utbrister: »Denna gång kunde jag tydligt märka på Norrmännen, huru lika och ense de äro med Jemtäländingarna. Samma bildning, samma vänliga och ljusa ansikten . . . Huru munter är icke Jemtäländingen i alla avseenden!»

Det är sannerligen farligt med generaliseringar när det gäller en hel provins. Det kan bero på vem som ser på folket eller vilket folk man ser. Världiga eller muntra — båda omdömena är naturligtvis lika riktiga och lika felaktiga.

Men en sak är säker — jämtarna har av de flesta äldre reseskildrare karakteriserats som givmilda, ärliga och hjälpsamma, och många har förvånat sig över att de haft sina bostäder olåsta då de lämnat hemmet även för längre tid. Från 1432 finns en skildring bevarad, skriven av en venetianare Pietro Querini, som efter ett skeppsbrott på norska kusten vandrade genom Jämtland nyssnämnda år. Det heter i denna skildring: »Den medföljande vägvisaren, som kände landets sed, öppnade utan vidare dörren. Mat fanns framsatt på bordet, skinndynor, stoppade med skönt dun, väntade de trötta vandringsmännen. Allt stod öppet och fritt tillgängligt; ofta brydde sig värden icke om betalning».

JEMTLAND.

Högersidan: De jämtländska »formännen» lät tala om sig vida omkring i landet. De var vidfarna bönder som idkade köpenskap med inlandets produkter av vilt och skinn m. m. Ofta bedrevs bytshandel, företrädesvis i hamnarna i Sundsvall, Trondheim och Levanger, där formännen tillbytte sig mjöl, socker, kaffe, tobak och gryn mot inlandsprodukterna. Rätt ofta ställdes färderna till Distingsmarknaden i Uppsala och »Hinnmora marsnen» (marknaden i Hedemora), men också till Västerås och Stockholm fann de energiska bondeköpmännen vägen med sina lass. Här har en konstnär i mitten av 1850-talet förevigat en sådan forbonde. — »Forman från Jämtland säljer ripor på Hötorget i Stockholm.» Färglitografi av Adolf Hårdh efter förlaga av C. A. Dahlström i »Svenska folkets seder, bruk och klädedrägter» (1863).

Til stede: Kun retten

Etter forutgående rådslagning og stemmegivning for lukkede dører ble det for åpne dører avsagt slik

d o m:

Gauldal herredsrett mottok den 18. mai 1994 stevning datert 16.5.94 fra advokat Ola Brekken på vegne av 15 grunneiere på Tamneshalvøya i Røros kommune mot Riast/Hylling reinbeitedistrikt, Røros.

Saken gjelder tvist om rett til å beite med rein på saksøkernes eiendommer på Tamneshalvøya i Røros kommune.

Tilsvar er inngitt innen fristen av h.r. advokat Per Faye-Lund på vegne av de saksøkte.

Hovedforhandling ble avholdt på Røros 29., 30. og 31. mai 1995.

Under hovedforhandlingen var saksøkerne representert ved Anders Sjøvold, Bjarne Tamnes og Anders H. Strickert, som også avga partsforklaringer. Forøvrig var flere grunneiere tilstede under hele eller deler av forhandlingene, jfr. rettsboken. Som prosessfullmektig for saksøkerne møtte advokat Ola Brekken.

De saksøkte var representert ved reineier Inge Danielsen, nestformann i Riast/Hylling reinbeitedistrikt. Danielsen avga partsforklaring i tillegg til reineierne Martin Fjellheim og Magnar Nordfjell. Dessuten var flere reineiere tilstede under hele eller deler av forhandlingene, jfr. rettsboken. Som prosessfullmektig for de saksøkte møtte h.r. advokat Per Faye-Lund.

Som nevnt ble avgitt tilsammen 6 partsforklaringer. Det ble dessuten avhørt 3 vitner, samt foretatt slik dokumentasjon som rettsboken viser. Tvisteområdet ble befart.

NÆRMERE OM PARTENE:

Saksøkerne er grunneiere i tvisteområdet, og omfatter 15 av 17 grunneiere på Tamneshalvøya.

Saksøkere er:

1.	Trygve Sjøvold	-	eier av gnr. 102 bnr. 1
2.	Anders Sjøvold	-	" " " 102 " 2
3.	Leif Sjøvold	-	" " " 102 " 3

4.	Anders O. Tamnes	-	"	"	"	103	"	1
5.	John S. Tamnes	-	"	"	"	103	"	2
6.	Ivar Tamnes	-	"	"	"	103	"	4
7.	Bjarne E. Tamnes	-	"	"	"	103	"	3
8.	Jenny Tamnes	-	"	"	"	103	"	6
9.	Knut Tamnes	-	"	"	"	103	"	7
10.	Liv Jorun Kurås	-	"	"	"	104	"	1
11.	Svein Magne Evavold	-	"	"	"	104	"	2
12.	Torvald Torpet	-	"	"	"	105	"	1
13.	Alf Kojan	-	"	"	"	105	"	2
14.	Ole E. Torpet	-	"	"	"	105	"	3
15.	Anders H. Strickert	-	"	"	"	105	"	4

De saksøkte er driftsenhetsinnehavere/reineiere i Riast/Hylling reinbeitedistrikt.

SAKENS BAKGRUNN:

Twisteområdet er Tamneshalvøya, som ligger i Aursunden, nordøst for Røros sentrum i retning mot Brekken sentrum.

Saksøkernes eiendommer er jordbrukseiendommer, hvor de fleste har tun og innmark ned mot Aursunden og utmarksområder som strekker seg opp mot Tamnesvola, Lauvåsvola eller Torpvola. Driftforholdene er noe forskjellige, men generelt har det vært en utvikling i retning fra mer intensiv utnyttning av utmarka til turisme og skogproduksjon. Det er opplyst at Sør-Trøndelag skogeierforening skal utarbeide skogsbruksplaner for området.

Riast/Hylling reinbeitedistrikt er en sammenslåing av tidligere Riasten reinbeitedistrikt og Hyllingen reinbeitedistrikt. Reinbeitedistriktet har vinterbeite i Femunden reinbeitedistrikt og sommerbeite i Riast/Hylling reinbeitedistrikt.

Denne saken gjelder spørsmålet om reinbeitedistriktets rett til å beite med rein på Tamneshalvøya. Det er ikke omtvistet at reineierne har rett til flyttlei over Tamneshalvøya.

PARTENES ANFØRSLER:

Advokat Ola Brekken har på vegne av saksøkerne i det vesentlige anført:

Siden reineierne hevder å ha en bruksrett over saksøkernes eiendommer, er det rettslige utgangspunkt at de må føre bevis for at de har en slik rett.

De administrative grenser for reinbeitedistriktet har ikke relevans i denne sammenhengen, idet beiteretten må bygge på privatrettslig grunnlag også innenfor reinbeitedistriktet.

Et eventuelt grunnlag for beiterett må være avtale, hevd eller alders tids bruk. Et slikt grunnlag kan også endre tidligere etablerte rettigheter.

Prinsipalt hevdes at det foreligger en bindende avtale mellom partene i denne saken og/eller deres rettsforgjengere om at det ikke er beiterett på Tamneshalvøya. Avtalen ble inngått i forbindelse med konflikt om beiteretten og er inntatt i takst- og skjønnsboken for Røros lensmannsdistrikt av 3. juli 1958.

Subsidiært hevdes at det ikke er etablert noen rettigheter til beite med bakgrunn i de grunnlag hvoretter slike rettigheter kan etableres.

Et vilkår for å etablere rettigheter gjennom hevd eller alders tids bruk er at det utøves en rådighet over fremmed eiendom som i omfang, innhold, intensitet og tid etablerer den rett det er tale om.

Hvis slik rett er etablert, er den ikke etablert i større omfang enn den viser. Det man erverver går mao. ikke lenger enn ervervsgrunnlaget innebærer.

Ferdselsretten, dvs. retten til flyttlei, er kvalitativt en helt annen rett enn beiteretten, og man kan spørre seg om ferdselsretten er en allemannsrett eller en privatrettslig rett. I allefall er ferdselsretten mer lik den alminnelige ferdselsretten. En ferdselsrett gir ingen beiterett, utover den retten til beite som følger med selve ferdselen. Beiteretten er således en aksessorisk rett til ferdselsretten.

Et annet vilkår for å etablere rettigheter er at man er i aktsom god tro. Med den foreliggende avtalen fra 1958 kan de saksøkte vanskelig høres med at de har vært i god tro. Man kan dessuten ikke vinne rett ved å la være å undersøke faktum.

Selv om den prinsipale anførselen vedrørende avtalen fra 1958 ikke fører frem, har avtalen likevel bevisvirkning, og viser hva partene har ment var den rettslige situasjonen på den tiden.

Den rettslige situasjon som var etablert på Tamneshalvøya på slutten av 1800-tallet har ikke endret seg siden den gang.

Ifølge Lappekommisjonens utredning ble det på den tiden og tidligere ikke utøvd beite på Tamneshalvøya. I hele dette århundret har det vært akseptert av reieneierne at de ikke har hatt beiterett, jfr. bl.a. det faktum at rein som har forvillet seg inn på halvøya har blitt hentet ut så snart man har fått melding om det, og at rein har vært skutt ned.

At dyr har streifet omkring på øya sporadisk og tilfeldig, danner ikke basis for rettighetserverv.

Tamneshalvøya er heller ikke topografisk sett noe naturlig beiteområde.

For den urettmessige beitebruk reineierne har utøvd kreves vederlag fastsatt etter rettens skjønn. Det vises til Trollheimen-dommen i Rt. 1981 side 1215, særlig side 1226.

På vegne av saksøkerne nedla advokat Brekken slik

p å s t a n d:

1. Riast/Hyllingen Reinbeitedistrikt har ikke rett til reinbeite på Tamneshalvøya.
2. Saksøkerne tilkjennes vederlag for at Riast/Hyllingen Reinbeitedistrikt har brukt Tamneshalvøya til beite i perioden 11.2.-1.3.1993.
3. Saksøkerne tilkjennes saksomkostninger.

H.r. advokat Per Faye-Lund har på vegne av de saksøkte i det vesentlige anført:

Når det gjelder bevisbyrden for at det er etablert en beiterett, kan den ikke ensidig ligge på reineierne. Retten må utøve en fri bevisbedømmelse.

Når man i sin tid etablerte grensene for reinbeitedistriktet var grunnlaget den beitebruk som hadde vært utøvd opp gjennom tidene. Det er således ikke riktig at reinbeitedistriktets grenser er uten relevans for spørsmålet om det foreligger en beiterett i området.

Tamneshalvøya ligger geografisk midt i reinbeitedistriktet. Med en slik sentral plassering må man legge til grunn at det opp gjennom tidene har vært utøvd beite i området.

Reindriften vil alltid være avhengig av vær- og føreforholdene, og skiftende forhold fra det ene året til det andre. Ethvert ledd i årssyklusen er like viktig. Reineierne må legge opp driften slik at man følger naturens gang. Dersom man ikke gjør det vil energiforbruket bli for stort.

For å kunne overleve med skiftende forhold må reindriften derfor også ha tilgang til de marginale områdene. De saksøkte er således uenig i at ikke også streifbeiting og mer sporadisk beiting etablerer rett til beite.

I forhold til reindriften kan man ikke legge bonderettens krav til intensiv bruk til grunn for etablering av en rett.

Reindriften vil alltid være spredt og i stadig forandring.

Man må legge til grunn at i tvisteområdet har det vært drevet tamreindrift så langt tilbake som man vet, og reieneierne har dermed etablert en rett til bruk på den spredte måte man alltid har anvendt området.

På grunn av Tamneshalvøyas plassering i forhold til områdene forøvrig, vil det i praksis ikke være aktuelt å beite på Tamneshalvøya hele året. Men reieneierne må ha rett til å bruke området slik driften til enhver tid tilsier.

Selv om man i Lappekommisjonens nedtegnelser ikke kan finne konkrete opplysninger om at det er beitet på Tamneshalvøya, så har man på den annen side heller ikke opplysninger om at det ikke er beitet der.

Denne saken står i samme stilling som Kvipsdalen-saken og må løses på samme måte.

De saksøkte er uenig i at ferdselsretten er kvalitativt noe annet enn beiteretten, og at beiteretten er en aksessorisk rett knyttet til ferdselsretten.

Dersom man har ferdselsrett har man også beiterett. Det går ikke an å skille disse rettigheter fra hverandre. Grensen mellom flyttlei og beiterett er konstruert. Når saksøkerne aksepterer at det foreligger en rett til flyttlei over Tamneshalvøya, har de derfor også akseptert beiteretten.

Reindriftsloven § 10 definerer hva rett til ferdsel og flyttlei innebærer. Flytting vil skje over et bredt felt og vil variere fra år til år.

Reindriften har vært i området i over 400 år. Deres spredte bruk gjennom disse årene må anses som et festnet rettsforhold. Samenes bruk av området kom før den private eiendomsrett ble etablert.

Når det gjelder avtalen fra 1958, påberopes at formannen ikke hadde fullmakt til å inngå forlik på vegne av de øvrige reieneierne. Avtalen forplikter således bare Jon Løkken. Forøvrig gikk lensmannen lenger enn hans mandat rakk.

De faktiske opplysninger om bruk opp gjennom tidene varierer endel, slik også bruken har variert.

Vederlagskravet avvises som grunnløst. Trollheimen-dommen har ikke relevans i denne saken. Dersom vederlagskrav tilkjennes, innebærer det at man forlater reindriftslovens system for erstatning ved skade.

På vegne av de saksøkte nedla h.r. advokat Faye-Lund slik

p å s t a n d:

Saksøkte frifinnes og tilkjennes fulle saksomkostninger.

RETTEBEMERKER:

Retten vurderer først spørsmålet om tvistetemaet er bindende avgjort mellom partene gjennom den avtale som ble inngått i 1958.

I forbindelse med takstforretning avholdt av lensmannen i Røros 3. juli 1958, i henhold til lov om reinbeite av 1933 over skade forvoldt av rein, ble det inngått følgende avtale:

"De saksøkte v/J. Løkken erklærer at beiting i omhandlede område fremtidig ikke vil bli foretatt uten under nødvendig flytting.

De fremmøtte saksøkerne J.S. Tamnes og Edv. Tamnes frafaller krav på erstatning for den skade som er gjort sist vinter, men forbeholder seg rett til å komme tilbake til spørsmålet hvis den etter deres mening ulovlige beiting skulle gjenta seg.

Alf Kojan forbeholder seg rett til å delta i en eventuell ny takst som måtte bli forlangt av de ikke møtende saksøkerne."

Som saksøkere er navngitt 14 grunneiere og som saksøkt "Riastdistriktets samer v/Jon Løkken". Tilstede under selve forretningen var "Saksøkte v/formannen Jon Løkken, og saksøkerne v/Edv. Tamnes, J.S. Tamnes og Alf Kojan".

Retten har kommet til at avtalen ikke kan tolkes dithen at den med bindende virkning avgjør spørsmålet om reieneiernes rett til å utøve beite på Tamneshalvøya.

Ved avgjørelsen legger retten for det første vekt på at det ikke er dokumentert at Jon Løkken som formann for reinbeitedistriktet hadde fullmakt fra de øvrige reieneierne til å inngå avtaler av denne karakter. På den tiden avtalen ble inngått hadde formannen ingen generell fullmakt i loven, slik man har fått siden.

Dernest legges vekt på at slik avtalen er formulert, er det ikke uten videre klart at man har ment å avgjøre rettighetsspørsmålet. Man kan tenke seg den fortolkning at reieneierne mener å ha rett til å utøve beite, men likevel erklærer at de ikke vil benytte seg av sin rett, mot at grunneierne frafaller krav om erstatning for skade.

Avtalen ble dessuten inngått under en takst hvor spørsmålet om erstatning for skade rein hadde forvoldt ble behandlet, og avtalen løste således en helt konkret tvist. Omstendighetene rundt situasjonen kan ha vært slik at man ikke mente avtalen skulle ha rettsvirkninger utover den konkrete saken.

Etter dette konkluderer retten med at tvistetemaet i denne saken ikke er bindende avgjort mellom partene gjennom den avtale som ble inngått i 1958.

Avtalen vil likevel kunne ha betydning som tolkningsmoment i forhold til vurderingen av hvordan partene eller deres rettsforgjengere har oppfattet at rettstilstanden var på den tiden. Dette vil en komme tilbake til nedenfor.

Retten går så over til å vurdere spørsmålet om det er opparbeidet rett til reinbeite på Tamneshalvøya gjennom "hevd" eller "alders tids bruk".

For å opparbeide bruksrettighet på et slikt grunnlag, kreves det en markert og kontinuerlig bruk over annen manns eiendom over en viss tid. Det er videre et vilkår at bruken har vært utøvd i god tro.

Gjennom en rekke rettsavgjørelser, bl.a. i Korssjø-dommen i Rt. 1988 side 1217, er det slått fast at inndelingen i reinbeitedistrikt i seg selv ikke gir rettigheter til å utøve reinbeite på ethvert areal innenfor distriktsgrensene.

Lappekommisjonen av 1889 skriver bl.a. i sin innberetning fra 1892 følgende:

"En Trakts Henlæggen under et Fællesdistrikt giver altsaa Lapperne hverken større eller mindre Ret til at Færdes og søge Renbete i dette Distrikt, end de før havde."

Det må således føres konkret bevis for bruken, selv om arealet ligger innenfor reinbeitedistriktets grenser.

Ved vurderingen av om bruksrett er ervervet, legger retten til grunn de samme kriterier som Høyesterett har lagt til grunn, bl.a. i Korssjø-dommen.

I Korssjø-dommen har lagmannsrettens mindretall, med tilslutning fra Høyesterett, uttalt følgende:

"Som tidligere nevnt vil det være bruksutøvelsen på 1800-tallet og eventuelt tidligere som vil kunne danne grunnlag for en beiterett basert på alders tids bruk.

Bruken i vårt eget århundre har vært sterkt omtvistet og vil ikke kunne danne grunnlag for noe rettserverv. De opplysninger om bruk som er gitt i vitneforklaringer for lagmannsretten vil således ikke ha særlig interesse ved avgjørelsen av dette spørsmål. Retten er henvist til å bygge på skriftlig materiale om bruksutøvelsen. Lappekommisjonens arbeide er i denne forbindelse helt sentralt, ikke minst fordi kommisjonen i stor utstrekning foretok avhør av vitner som gjennom forklaringer direkte til kommisjonen kunne kaste lys over bruksforholdene i omtrent hele det forrige århundre og dermed den tidsperiode som står sentralt i saken.

At enkelte dyr fra tid til annen uavhengig av gjeting kan ha beitet i tvisteområdet kan ikke gi grunnlag for erverv av slik beiterett som reindriftnæringen nå krever. Det kan heller ikke sees at gjeting av rein vestover og inn i tvisteområdet enkelte år under spesielle beiteforhold kan danne basis for slikt erverv. Det må da erindres at dyreantallet vil være en vesentlig faktor både m.h.t. behovet for å ta i bruk marginale områder og for den belastning beiterett representerer for grunneierne.

Man vil naturlig finne utkantområder hvor bruken har vært mer beskjedent jo lenger bort man kommer fra de mere sentrale beiteområder. Det vil til en viss grad måtte bero på et skjønn hvor man i et slikt tilfelle skal trekke grensen idet ikke enhver mer sporadiske bruk vil kunne gi grunnlag for en beiterett med adgang til regulær beiting i fremtiden."

Lappekommisjonen har i sine nedtegnelser ikke registrert bruk av Tamneshalvøya til reinbeite i forrige århundre eller tidligere, bortsett fra den bruk som følger av at Tamneshalvøya er benyttet som flyttlei.

De saksøkte har påberopt at Lappekommisjonen heller ikke har uttalt at området ikke har vært brukt til reinbeite, og man kan således ikke utelukke at slik bruk har funnet sted.

Utfra det mandat Lappekommisjonen arbeidet etter, må det være grunn til å anta at man hadde til hensikt å registrere all den bruk som hadde foregått, så langt dette var mulig utfra forutsetningene den gang.

Det har derfor formodningen mot seg at det skulle ha foregått noen bruk av Tamneshalvøya til regulært reinbeite, uten at dette var registrert av Lappekommisjonen. Det er heller ikke ført andre beviser for at slik bruk har forekommet i forrige århundre.

Retten legger således til grunn at det ikke har vært utøvd reinbeite på Tamneshalvøya i forrige århundre, bortsett fra det beite som følger av at flyttlei har vært benyttet over Tamneshalvøya.

Som i Korssjø-dommen er bruken av området i vårt århundre sterkt omtvistet.

Som nevnt innledningsvis er det fra grunneiernes side ikke bestridt at det foreligger en rett til å benytte Tamneshalvøya som flyttlei. Opp gjennom dette århundret har flyttlei vært benyttet bl.a. over Flåttåmyra, Tamnesvola og Torpvola. Enkelte år har flyttingen skjedd over isen på Aursunden, uten at Tamneshalvøya har vært benyttet.

Det er videre erkjent at det foreligger en rett til nødvendig opphold under flyttingen, f.eks. dersom værforholdene krever det, samt rett til beite under flyttingen.

Når det forøvrig gjelder bruken av Tamneshalvøya i dette århundre har det under hovedforhandlingen fremkommet følgende opplysninger:

Flere ganger har enkelte dyr sporadisk streift inn på Tamneshalvøya. Etter telefonisk henvendelse til reieneierne er disse dyrene blitt jaget ut av området.

Vitnet Jørgen Tamnes har opplyst at han kan huske en helg i september 1928, hvor det var mye rein på bestefarens eiendom på Tamneshalvøya. Bestefaren ringte da til reieneierne en fredag, og reinen ble jaget ut i løpet av helga.

Ifølge parten Anders Sjøvold var det en episode i 1955 hvor reieneierne forsøkte å drive ut dyr som var kommet inn på Tamneshalvøya. Dette fikk de ikke til, og dyrene ble derfor slaktet ned. Det var en selvfølge at dyrene skulle ut.

Som nevnt foran ble det i 1958 avholdt takst over skade påført av rein. Utfra den avtale som ble inngått mellom partene den gang, må man kunne forutsette at partene oppfattet situasjonen slik at det ikke forelå noen ordinær rett til beite på Tamneshalvøya.

Vitnet Henry Strickert har forklart at han en gang i mai 1965 ringte oppsynsmann Sjøvold, som fikk skutt 7-8 dyr som da hadde forvillet seg inn på Tamneshalvøya. Det skal dessuten ha vært flere andre episoder, som er blitt ordnet ved at dyrene enten er drevet ut eller skutt ned/slaktet.

Reieneier Inge Danielsen har forklart at han kom til Røros i 1976, og har arbeidet med rein fra 1977. Vinteren 1977 var det 6-700 rein mellom Torpvola og Tamnesvola, og disse ble først hentet ut når det oppstod problemer i forhold til innmarka.

Martin Fjellheim og Magnar Nordfjell har opplyst at det har vært vanskelig å holde rein på Tamneshalvøya grunnet mye uinngjerdet innmark. De har derfor forsøkt å jage ut rein for ikke å komme i erstatningsansvar, selv om de forøvrig mener å ha rett til å utøve beite i området.

Tidligere var det utstrakt kontakt mellom samer og bønder, bl.a. ved at samene overnattet på gårdene under flytting, og bøndene kjøpte reinkjøtt. I perioder har også bøndene hatt rein til gjeting hos samene, og det har tidvis vært slaktet enkeltdyr på gårdene. Disse opplysninger må sees i lys av driftsformene tidligere, samt reineiernes rett til å benytte flyttlei over Tamneshalvøya.

Grunneierne har opplyst at deres forgjengere sanket lav til husdyrene i utmarka. Dette ville neppe ha vært mulig dersom området hadde vært benyttet til regulært reinbeite.

Som nevnt innledningsvis er det bruken på 1800-tallet og eventuelt tidligere som vil kunne danne grunnlag for en beiterett basert på hevd eller alders tids bruk.

Utfra den bevisførsel som har funnet sted, konkluderer retten med at det ikke har vært utøvd reinbeite på Tamneshalvøya i forrige århundre, bortsett fra det som følger av retten til flyttlei, og at beite i dette århundret har vært omstridt. Noen beiterett basert på hevd eller alders tids bruk er således ikke ervervet, jfr. kriteriene nevnt foran.

Advokat Brekken har anført at flyttlei er en kvalitativt annen rett enn beiteretten, og at beite knyttet til retten til flyttlei er en aksessorisk rett til denne.

Retten er enig i dette synspunkt, og finner på den bakgrunn at det ikke er nødvendig å medta i domsslutningen at det foreligger en rett til flyttlei med tilhørende rett til beite under flytting.

Spørsmålet om rett til flyttlei har ikke vært tema for denne saken, da denne retten ikke er bestridt av grunneierne.

VEDERLAGSKRAV:

Saksøkerne har krevd erstatning for den urettmessige beitebruk som ble utøvd i tiden 11.2.-1.3.93. Det er vist til Trollheimen-dommen i Rt. 1981 side 1215, særlig side 1226.

I nevnte dom ble det gitt vederlag for urettmessig beitebruk av et større areal gjennom 8 år, med en reinstamme på rundt 2.500 helårsdyr.

Høyesterett har i dommen på side 1227 uttalt at utgangspunktet må være at den som bruker en annens eiendom med kjennskap til at han ikke har rett til det, må betale vederlag for bruken. Vederlaget er ingen erstatning for tap, og vil ikke være betinget av at det er voldt skade.

I Trollheimen-saken hadde reineierne satt seg utover protester fra både grunneiere og offentlige myndigheter, og den ulovlige driften hadde gitt reineierne en betydelig økonomisk vinning. Erstatningen ble satt til kr. 300.000,-.

I nærværende sak var situasjonen at reineier Inge Danielsen flyttet en flokk på ca 140-150 dyr ut på Tamneshalvøya den 16.2.93.

Ifølge Danielsen forlot flokken selv Tamneshalvøya den 19.2., idet den tok seg til Bekkosvola. Dagen etter flyttet Danielsen flokken tilbake til Tamneshalvøya, hvor flokken oppholdt seg til den selv tok seg til Bekkosvola igjen den 24.2. Flokken ble ført tilbake til Tamneshalvøya samme dag. Allerede den 25.2. hadde endel av flokken beveget seg tilbake til Bekkosvola, og Danielsen hentet da resten av flokken og førte den til Bekkosvola samme dag.

For Danielsen var dette eksperimentet neppe forbundet med noen økonomisk fordel. Oppholdet varte i tilsammen 10 dager.

Selv om prinsippet er at den som urettmessig bruker en annens eiendom skal betale vederlag for det, finner retten at det i denne saken har vært såvidt mange usikkerhetsmomenter knytten til bruken, at den ikke bør utløse erstatning.

Retten nevner reineiernes rett til å benytte Tamneshalvøya til flyttlei, samt den usikkerhet som antakelig har rådet hos enkelte om hvorvidt det foreligger en rett til beite på Tamneshalvøya utenom flytting, og hvor langt denne beiteretten eventuelt strekker seg.

Den konkrete bruken var dessuten marginal, og dreide seg om noen få dager med en mindre flokk.

Etter dette finner retten at det ikke er rimelig å pålegge de saksøkte erstatningsansvar for den beitebruk som her har funnet sted.

Retten vil likevel nevne at under andre omstendigheter og ikke minst etter at det er rettslig fastslått at beiterett ikke foreligger, vil spørsmålet om erstatningsplikt kunne stille seg annerledes.

SAKSOMKOSTNINGER:

Grunneierne har vunnet frem med sitt søksmål forsåvidt gjelder påstandens pkt. 1 og tappt forsåvidt gjelder pkt. 2.

Under hovedforhandlingen ble det fra rettens side tatt initiativ til en forliksløsning. Denne gikk ut på at det skulle settes opp et gjerde over Tamneshalvøya der denne er smalest. Gjerdet skulle hindre rein å komme inn på Tamneshalvøya.

Med bakgrunn i offentlige støtteordninger ville det være mulig å få finansiert materiell til oppsetting av et slikt gjerde mot at partene påtok seg fremtidig vedlikehold.

Reineierne sa seg villige til å godta en slik løsning, men grunneierne forkastet den. Retten kjenner ikke grunneiernes begrunnelse for det.

En slik forliksløsning ville ha løst alle de praktiske problemer som måtte være i forholdet mellom partene, og ville i prinsippet ha løst den tvist denne saken gjelder, dog ikke vederlagskravet.

Med bakgrunn i tvistemålslovens § 174, 2. ledd, sammenholdt med det faktum at saken kunne ha vært løst ved forlik, finner retten at hver av partene må bære sine saksomkostninger.

Retten finner forøvrig at det har vært fyldestgjørende grunn for begge parter å la saken avgjøres av retten. Også tvistemålslovens § 172, 2. ledd leder til det resultat at hver av partene må bære sine saksomkostninger.

Retten behøver da ikke å ta standpunkt til de enkelte poster i saksomkostningsoppgavene, som delvis er omstridt.

Rettens gebyr og utgifter til domsmenn vil bli belastet partene med en halvpart på hver, jfr. tvistemålsloven § 171. Retten ville uavhengig av forlangende fra noen av partene ha oppnevnt domsmenn i en sak som dette, i begge parters interesse.

Dommen er enstemmig.

D o m s s l u t n i n g:

1. Riast/Hylling reinbeitedistrikt har ikke rett til reinbeite på Tamneshalvøya.
2. Riast/Hylling reinbeitedistrikt frifinnes for krav om vederlag for bruk av Tamneshalvøya i perioden 11.2.-1.3.1993.
3. Hver av partene bærer sine saksomkostninger.

Ingen av partene var tilstede da dommen ble avsagt, og dommen må derfor forkynnes for disse.

Retten hevet.

Kari Johanne Bjørnøy

Sigurd Vasseljen

Harald Sletten

19/12-95

FROSTATING LAGMANNNSRETT

gjør vitterlig:

År 1995 den 15. desember ble lagmannsrett holdt i Trondheim tinghus til behandling av tvistemål for Trondheim lagsogn.

Rettens medlemmer:

1. Lagdommer Kjell Buer, formann.
2. Lagdommer Aage Rundberget.
3. Lagdommer Gunnar Greger Hagen.

Protokollfører: Unni Solberg/Berit Høgenes.

Sak nr 95-034 A:

Ankende part: Rias/Hylling reinbeitedistrikt v/formann Jarle Jonassen, 7482 Glåmos.

Prosessfullmektig: H.r.advokat Per Faye-Lund, 0201 Oslo.

Motparter:	1. Kjell Bendixvold, 7482 Glåmos	-	gnr	132	bnr	271
			"	74	"	4
	2. Torbjørn Bendixvold, 7482 Glåmos-		"	132	"	276
	3. Leif Nilsgård, 7482 Glåmos	-	"	132	"	275
	4. Ola Brynhildsvold, 7482 Glåmos	-	"	122	"	4
			"	19	"	6
	5. Arne Sommer, 7482 Glåmos	-	"	132	"	269
	6. Svein M. Evavold, 7482 Glåmos	-	"	132	"	266
	7. Steinar Løkken, 7482 Glåmos	-	"	132	"	308
					"	339
	8. Birger Sommer, 7482 Glåmos	-	"	72	"	1
	9. Agnar Sjøvold, 2617 Jørstadmoen	-	"	122	"	5
	10. Bjørnar Sundt, 7482 Glåmos	-	"	70	"	1
	11. Lars T. Ormhaug, 7482 Glåmos	-	"	132	"	280
	12. Kåre Holdbakk, 7460 Røros	-	"	122	"	6
	13. Liv Karin Sandkjernan, 7460 Røros-		"	130	"	2

14. Stein Ove Kuraas (ny eier), 7482 Glåmos gnr	127	bnr	3 og 4
15. Helge Mølmann, 7482 Glåmos - "	19	"	19
- "	122	"	3
16. Rune Mortensen, 7482 Glåmos - "	130	"	3
17. John Haugsbak, 7482 Glåmos - "	130	"	1 og 4
18. Lisabet Solhus, 7482 Glåmos - "	132	"	274
- "	74	"	1
19. Per Jørgen Jamtvoll, 7482 Glåmos-	132	"	264
20. Torvald Torpet, 7470 Brekkebygd-	132	"	328
21. Leif Kokkvoll, 7482 Glåmos - "	132	"	267
22. Peder H. Sødals dødsbo v/ Ingmar H. Sødal, 7482 Glåmos - "	132	"	268
23. Jon Ryttervold, 7482 Glåmos - "	132	"	265
24. Aage Engesvold, 2760 Brandbu - "	72	"	2
25. Hans B. Sødal, 1472 Fjellhamar - "	132	"	263
26. Lars Tørresvold, 7460 Røros - "	132	"	272
- "	74	"	2 og 3
27. Ole Klemmetvold, 7482 Glåmos - "	127	"	2.

Prosessfullmektig: Advokat Arve Rosvold Alver, 7001 Trondheim.

Etter rådslagning og stemmegivning for lukkede dører ble det avsagt slik

D O M :

Saken gjelder tvist om rett til reinbeite i et område beliggende nord for Aursunden, mot vest avgrenset av Store Molinga og Storbekken, mot nord avgrenset mot Holtålen kommune, mot nordøst av Røros Nordre Statsalmenning og mot øst av elven Lillesøa. Området ligger i Røros kommune.

Samtlige grunneiere innenfor det beskrevne område med unntak for Rune Kurås, eier av gnr 132 bnr 270, og Glommen og Lågen Brukseierforening, eier av bnr 73 bnr 1, er parter i tvisten, som saksøkere for herredsretten og som ankemotparter for lagmannsretten.

Ankende part, Riast/Hylling reinbeitedistrikt består av ti driftsenheter. I tillegg har seks pensjonister til sammen ca 150 dyr. Riast/Hylling reinbeitedistrikt benytter Femunden reinbeiteområde som vinterbeite sammen med Essand reinbeitedistrikt. I april flyttes reinen nordover til områdene for sommerbeite beliggende mellom Gauldalen og Tydal/Stuggudalen. I desember/januar skjer tilbakeflytting til vinterbeitedistriktet. Det omtvistede område i nærværende sak ligger helt syd/vest i det området som benyttes til sommer og høstbeite.

Bakgrunnen for tvisten er streifbeiting av rein i tvisteområdet, med påstått trakk og skade på ankemotpartenes innmark og setre/slåttemark. Grunneierne har flere ganger de siste årtier inngitt politianmeldelser for ulovlig beiting, men anmeldelsene er av påtalemyndigheten henlagt som straffesaker under henvisning til underliggende kompliserte, sivilrettslige forhold.

På denne bakgrunn reiste grunneierne ved stevning til Gauldal herredsrett 11. november 1993 sak mot Riast/Hylling reinbeitedistrikt for å få fastslått at distriktet ikke har beiterett i tvisteområdet.

Gauldal herredsrett, som var satt med jord- og reindriftskyndige meddommere, avsa 25. oktober 1994 dom med slik slutning:

- "1. Saken avvises forsåvidt gjelder saksøkerne nr 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18 og 26.
2. Reineierne tilhørende Riast/Hylling reinbeitedistrikt kjennes uberettiget til all form for reinbeite på saksøkernes eiendommer som er beliggende nord for Aursunden og avgrenset i øst av elven Lillesøa, i nordøst av Røros nordre statsalmenning, i nord av Holtålen kommune og i vest av Store Molinga og Storbekken, alt i Røros kommune, dog slik at de har rett til å benytte flyttlei over Aursunden ved Sommarlia/Evavollen mot Gråhøgdpiken i nord.
3. De saksøkte tilpliktes in solidum å erstatte saksøkernes saksomkostninger med kr. 80.000,- -kroneråttitusen 00/100- innen 2 -to- uker fra dommens forkynnelse."

Dommen er avsagt under dissens, idet den ene av meddommerne kom til at det eksisterer rett til reinbeite i tvisteområdet på bakgrunn av bruk også i vårt århundre og at Høyesteretts dom av 1897 ikke kan være til hinder for en ny vurdering.

Herredsrettens dom ble av reinbeitedistriktet den 13. desember 1994 påanket til Frostating lagmannsrett. Samtlige 27 grunneiere har tatt til motmæle.

Ankeforhandling ble holdt på Røros 28. og 29. august 1995, med prosedyre i Trondheim den 16. oktober 1995. Partene var representert slik rettsboken viser. Partsforklaringer ble avgitt, for ankende part av Jarle Jonassen og av ankemotpartene Kjell Olav Bendixvold, Norvald Jamtvold på vegne av Per Jørgen Jamtvold, og Arne Sommer. De fire vitner som ble hørt var den tidligere og den nåværende

reindriftsagronomen for området og to av driftslederne i reinbeitedistriktet. Vitnene deltok under befaring, som fant sted 29. august 1995. Befaringen skjedde som oversiktsbefaring pr bil et stykke oppover Molingdalen (i tvisteområdets vestre kant), videre østover langs Aursunden og opp til Bendiksetra. I nedre del av Molingdalen ble det av vitnet Danielsen påvist angivelige reminisenser av lappekoie. Det vises for øvrig til rettsboken.

Utsettelsen av prosedyre til 16. oktober skjedde etter ønske fra partene som, på oppfordring av rettens formann ved rettsmøtets slutt den 29. august 1995 opptok forlikssdrøftinger. Forlik ble ikke oppnådd.

Retten til flyttlei i østre del av tvisteområdet, som herredsretten har gitt dom for, er ikke omtvistet.

Riast/Hylling reinbeitedistrikt har i det vesentlige anført:

Rettskraftsspørsmålet.

Herredsretten - flertallet - har feilaktig lagt til grunn at tvisten er rettskraftig avgjort i og med Høyesteretts dom av 6. juli 1897 (Rt 1897 s 759 flg). Saken hadde sitt utspring i påstått reinbeite-skade i 1887. Saken hadde opprinnelig i alt 28 parter på reineiersiden. Saken fikk imidlertid for de flestes vedkommende sin løsning i form av forlik eller på annen måte slik at kun to reineiere, Paul Johnsen og Lars Holm var parter i Høyesterett. Om enkelte av de nåværende reineiere innen distriktet er direkte etterkommere etter Paul Johnsen eller Lars Holm er uten betydning. Tilsvarende om noen av dagens utøvere måtte være etterkommere etter de som inngikk forlik i saken. Dagens utøvere utleder sin rett til reindrift direkte fra reindriftsloven av 9. juni 1978 nr 49 § 3 flg. Retten utledes ikke av arv eller suksesjon.

I 1887 kunne reineierne ikke saksøkes kollektivt. Dom mot Paul Johnsen og Lars Holm

kan eventuelt bare være bindende for deres direkte etterkommere. De øvrige parter i saken fra 1897 inngikk forlik om erstatning. Det kan ikke utledes av det at de fraskrev seg retten til reinbeite.

At Høyesterettsdommen av 1897 i ettertid er lagt til grunn i visse sammenhenger medfører ikke at den dermed har rettskraft i foreliggende sak. Dette gjelder således utskiftningsforretningen av 1934 som berører en del av grunneierne, grensegangsforretningen i 1941 - 43 og en straffesak fra Gauldal herredsrett i 1968. Disse avgjørelsene har verken isolert eller fordi de henviser til 1897-dommen rettskraftvirkning for de nåværende utøvere i reinbeitedistriktet.

1897-dommen har eventuelt bare veiledende interesse for nærværende tvist.

Realitetsspørsmålet.

Reindriftsnæringen er utsatt for et økende press, bl.a. som følge av intensivt jordbruk med beiting i randsonene mot beiteområder for rein. Dette økende presset har gitt seg utslag i flere saksanlegg mot Rias/Hylling reinbeitedistrikt og sist - fra mer enn 200 grunneiere - mot Essand reinbeitedistrikt i Selbu-traktene.

I tvisteområdet for nærværende sak har det imidlertid ikke utviklet seg noen reell konflikt; saksanlegget har mer preg av prinsipptrykkeri fra bøndernes side.

Det generelle presset mot reindriften er etter hvert blitt såvidt påtakelig at regjeringen i forslag til endringer i reindriftsloven (Ot.prp. 28 1994-95) har lagt opp til en sterkere rettslig beskyttelse av retten til reinbeite, jf forslaget om å legge bevisbyrden på grunneierne.

Høyesteretts praksis i de senere år, særlig Korssjø-dommen, (Rt 1988 s 1217) har vært kime til økende konflikt mellom grunneiere og reindriften. Høyesterett la i dommen bl.a. til grunn at streifbeiting av rein ikke kan danne grunnlag for beiterett. Dette viser

at Høyesterett ikke fullt ut har forstått reindriftens vesen og praktiske ytringsformer. Det er reinsflokkene selv som legger mønsteret for beiting og ferdsel gjennom årstidene. Reineieren er mer en tilrettelegger på reinens premisser.

Innenfor årssyklusen kan reinens trekk og adferd variere en god del avhengig av aktuelle vær- og beiteforhold. Reindriften er preget av mobilitet i form av skiftende antall dyr og reineiere. Det kan derfor ikke forventes stabilitet fra år til annet når det gjelder reinens beitemønster. Selv om visse elementer ligger fast, så som brunsttid, kalvingstid, slakteplasser og slaktetid, er reindriften preget av stadig bevegelse.

Når det blir spørsmål om bevis for reindriftens utøvelse i tid og rom passer ikke de rettslige begreper som er utviklet gjennom den mer statiske bonderetten, så som reglene om hevd og alders tids bruk. Rettigheter og plikter knyttet til reindriften må fastlegges ut fra næringens egne premisser.

Presset mot reindriften fra landbruksnæringen sammen med den større bevissthet om reindriften som minoritetsnæring, jf samerettsutredningene, tilsier at interessekonflikten mellom grunneiere og reineiere må vurderes i et annet lys nå enn for 100 år siden og på lappekommisjonens tid.

De geografiske grenser for beiteretten i reindriftsområdene er i hovedsak og tradisjonelt trukket av naturen selv. For reinen i det aktuelle område utgjør således Aursunden det naturlige stengsel mot syd. Når det hevdes at reindriften har vært i konflikt med jordbruket i dette området kan det skyldes tråkk av streifdyr - bukker og simler uten kalv - som på ettersommeren og høsten kan streife forholdsvis vidt. Det er i praksis svært vanskelig å holde streifdyrene unna bestemte områder med mindre skikkelige reingjerder blir satt opp, eventuelt ved at det iverksettes en meget ressurskrevende gjetning. Å pålegge reindriftsutøverne slike omkostningskrevende tiltak vil representere et inngrep i beiteretten som reindriften ikke kan akseptere som en ensidig byrde. Reineierne har likevel tilbudt å være med på en løsning som innebærer oppsett og vedlikehold av reingjerde etter en omforenet trasé gjennom tvisteområdet.

Opplegget har imidlertid strandet på krav om en (symbolsk) økonomisk kompensasjon fra grunneiernes side.

Reineierne har konsekvent utøvet og aldri akseptert noen begrensning i retten til reinbeite nord for Aursund. Når erstatningsbetingende skade er påført, har reineierne betalt erstatning, om enn i noen tilfelle først etter å ha blitt dømt til det. At reineierne aksepterer erstatningsplikt og betaler erstatning kan ikke oppfattes som en aksept av at beiterett ikke eksisterer. Reindriften og landbruket har en likeverdig rett til næringsutøvelse, og slik at reineierne etter reindriftsloven plikter å betale erstatning for skade påført av reinen.

Lappekommisjonen tok ikke stilling til spørsmålet om grenser for beiteretten i det aktuelle området nord for Aursunden, men overlot spørsmålet til domstolene. I "Lappekommisjonen av 1889, del I" bearbeidet av Anders Løøv finnes uttalelser og erklæringer som viser reindriftsamenes nærvær og aktiviteter i tvisteområdet i tidligere tider. Også Knut Bergsland: "Bidrag til sydsamenes historie" underbygger dette syn.

Den norske stats standpunkt har vært at reindriften har bruksrett i statsallmenning og at denne ikke bortfaller ved at statsallmenning går over til privat eiendom. En rekke av de berørte eiendommer er utgått fra statsallmenning.

Som eksempel på at reindriften rettigheter ble respektert nevnes at en bonde ved navn Sommer av amtmannen fikk avslag på søknad om å rydde støl ved Busjøen, som riktignok ligger utenfor tvisteområdet, mot nordøst.

Lappekoietomter er påvist. Navn i terrenget tyder på reindrift og gammel lappebosetning.

Flyttlei er akseptert gjennom området, jf herredsrettens dom. Dette er langt på vei en aksept av beiterett. Har man den ene funksjonen, har man den også den annen.

Reineiernes oppfatning av rettighetsspørsmålet framkommer i en rekke sammenfallende forklaringer, bl.a. i de forklaringer som er gitt til politiet i anledning anmeldelser for påstått ulovlig reinbeite.

Avgjørelsen i beitestriden er av største betydning for reinbeitedistriktet. Dersom herredsrettens dom blir stående, vil dette medføre stadige politisaker. Grunneierne har ikke lidt skade. Kun Bendixvold driver seter. Den jordbrukspolitiske situasjon tilsier ikke at jordbruket på Røros vil få noen styrket stilling. Det aktuelle tvisteområdet er jordbruksmessig marginalt.

Riast/Hylling reinbeitedistrikt har nedlagt slik påstand:

- "1. Reineierne tilhørende Riast/Hylling reinbeitedistrikt har rett til reindrift på saksøkernes eiendommer som er beliggende nord for Aursunden, avgrenset i øst av elven Lillesøa, i nordøst av Røros nordre statsalmenning, i nord av Holtålen kommune og i vest av Store Molingen, alt i Røros kommune.
2. Ankemotpartene pålegges å betale sakens fulle omkostninger."

Kjell Bendixvold m. fl. har i det vesentlige anført:

Rettskraftsspørsmålet.

Herredsretten har med henvisning til Høyesterettsdommen av 1897 korrekt avvist saken for 12 grunneiere/eiendommer. Trolig omfattes ytterligere fire eiendommer/grunneiere av 1897-dommen, nemlig gnr 132 bnr 280, Lars T. Ormhaug, gnr 130 bnr 2, Liv Karin Sandkjernan, gnr 130 bnr 3, Rune Mortensen, og gnr 127 bnr 2, Ole Klemmetvold - ankemotparter nr 11, 13, 16 og 27.

Selv om bare Paul Johnsen og Lars Holm var parter for Høyesterett i 1897, er det ikke bare deres suksessorer som er direkte bundet av dommen. Samtlige aktive reineiere ble den gang saksøkt og det ble inngått forlik/erstatningsoppgjør som hviler på samme

rettslige forståelse som den Høyesterett la til grunn i dommen mot Johnsen og Holm. Også for disse må dommen være bindende. Reineierne, som ikke er knyttet til fast eiendom på samme måte som bøndene, må anses bundet av 1897-dommen, i samsvar med de vanlige regler om rettskraft. Det vises til at 1897-dommen er lagt til grunn i senere rettsavgjørelser med delvis samme tvistetema og delvis samme parter. Det vises til utskiftningsforretningen av 1934, grensegangsforretningen av 1941 - 43 samt straffedommen av 1968.

Tvistetemaet er i det vesentlige det samme i dag som i 1897. Ingen reindriftsutøvere har kommet utenfra og etablert seg i distriktet siden 1897-dommen. Rekrutteringen er begrenset ved reindriftsloven. Nye utøvere må hensynta de grenser som gjelder. Utøverne utleder sin rett fra rettsforgjengerne. Det rettsstiftende faktum er forgjengernes innsats. Selv om reindriften er mobil, må dagens utøvere være bundet av 1897-dommen på samme måte som grunneierne.

Om ikke 1897-dommen tillegges formell rettskraft, er den i alle fall materiellrettslig bindende.

Realitetsspørsmålet.

Konflikten har sammenheng med en sterk økning i antall rein i distriktet uten at beiteområdene er utvidet. Kjente tellinger fra 1875 og 1994 viser en økning fra ca 1100 til langt over 4000 dyr. Korresponderende tiltak for vokting av reinen er ikke iverksatt.

Tvisten gjelder ca 50 km² som tilsvarer bare 3 til 4 % av det totale sommerbeitet. Det er for distriktet vinterbeitet som er knapphetsfaktoren, ikke sommerbeitet. Skadene som følge av økende trakk på innmark har gjort søksmålet nødvendig. Politianmeldelser de senere tiår har ikke gitt de ønskede resultater.

Høyesteretts-dommen av 1897 representerer den nødvendige rettslige avklaring med hensyn til reinbeitespørsmålet. Dommen er senere lagt til grunn i utskiftingen fra 1934,

i grenseangangsforretningen fra 1941 og i straffesaken fra 1968. Reineierne har imidlertid ikke villet respektere dommen.

De såkalte naturlige stengsler er sjelden virkningsfulle for reinen. Reindrifftsloven har derfor i § 20 bestemmelse om reineiers vokteplikt. Denne plikten er ikke etterlevet.

Bestemmelsen om flyttlei som, uten at det var påberopt, kom inn i herredsrettens dom, aksepteres fordi den ikke representerer noe vesentlig inngrep for grunneierne. Aksept av flyttlei kan imidlertid ikke oppfattes som en aksept av rett til beite. Dette er forskjellige funksjoner, jf reindrifftslovens §§ 10 og 11.

Likesom 1897-dommen er bindende for rettsetterfølgerne etter de grunneiere og reineiere som var direkte berørt, må de rettslige vurderinger gjelde også for de av sakens parter som ikke omfattes av 1897-dommen. Bevistemaet er det samme: Den geografiske avgrensning av reinbeitet. Det er derfor ingen grunn til at avgjørelsen i nærværende sak bør falle forskjellig ut for de forskjellige grunneierne.

Det er korrekt at lappekommisjonen ikke trakk noen konklusjon vedrørende grensen for reinbeitedistriktet nord for Aursunden. 1897-dommen og senere avgjørelser representerer midlertid i sum et massivt og entydig bevistilfang som ikke er røkket ved bevisførselen i nærværende sak.

Reineierne har etter gjeldende reindrifftslov bevisbyrden, jf at Ot.prp. nr 28 (1994-95) foreslår en såkalt omvendt bevisbyrde.

Reineierne har ikke ført bevis som svekker den bevisvurderingen som lå til grunn for 1897-dommen. Således har den påviste, antatte lappekoietomten ved "Koievoldslåtten" i Molingdalen sitt navn etter et gårdsnavn - Koievolden - på Glåmos. Navnet Finlandsåsen kommer fra gården Finland i Ålen. Andre påståtte reminisenser er av tilsvarende tvilsom verdi.

I det hele tatt er det ikke tilbudt noen ting av bevisverdi som ikke var kjent for Høyesterett i 1897.

Også spørsmålet om beiteretten i allmenning tok Høyesterett stilling til i 1897-dommen. Det avgjørende da som nå er spørsmålet om reinbeitets utstrekning fra gammelt av.

Diskusjonen omkring hvem som kom først, bøndene eller reiene, jf Yngvar Nielsens teori, er ikke sentral i den rettslige argumentasjon. Det sentrale bevistema er, slik det er formulert i Korssjø-dommen (Rt 1988 s 1217) og i Frostating lagmannsretts dom av 18. desember 1992 i den såkalte Kvipsdalssaken, hvorvidt reindriften kan bevise reinbeite av en viss regularitet fra gammelt av. Bevisførselen må knytte seg til tiden før 1897-dommen. Etter den tid kan ikke reiene i god tro hevde beiterett i strid med dommen.

Kjell Bendixvold m.fl. har nedlagt slik påstand:

- "1. Herredsrettens dom stadfestes.
2. Riast/Hylling reinbeitedistrikt pålegges å erstatte ankemotpartenes saksomkostninger for lagmannsretten."

Lagmannsretten bemerker:

Rettskraftsspørsmålet.

Twistemålslovens § 163 første ledd omhandler direkte den negative siden av at materiell rettskraft foreligger. Rettskraftig dom er til hinder for ny sak mellom de samme parter om samme rettsforhold. Den positive siden av den materielle rettskraft, at dommen skal legges til grunn i nye saker mellom de samme parter om andre krav, følger ikke direkte av bestemmelsen, men er forutsatt bl.a. i tvistemålslovens § 65 annet ledd, § 107 annet ledd og § 407 nr 4.

Høyesteretts dom av 6. juli 1897 (Rt 1897 s 759 flg) stadfestet Trondhjems Overrettsdom av 4. juni 1894, som hadde en domsslutning, der første avsnitt lød slik:

"Appell.ne Paul Johnsen og Lars Holm kjendes uberettigede til at lade Rensdyr færdes paa eller over de Indst.s...*)Eiendomme, disses Hjemmark, Udmark, Engslaatter, Sætervolde, Havnegange og Skovstrækninger i Kuraasen og Omgivelser, langs Aursundsøens Nordside, i Lille og Store Molingdalen samt ved Gjeltsøen.

*) De 28 Indst. ved Høiesteret. Red."

Saken var anlagt av 28 grunneiere, som krevde erstatning for den på deres "Sætre, Slaattermarker og tildels Hjemmarker i 1887 ved de Indst.s Rensdyr forvoldte Skade." Blant de innstevnte var Paul Johnsen, Lars Holm, Thomas Kjelsberg, Sigrid Nilsdatter, Kristen Borgos, Jørgen Raaen eller Sødal, Nils Steffensen Henningsgaard, Henrik Steffensen Henningsgaard og Peder Skott.

Opprinnelig var 27 reineiere innklaget til forlikskommisjonen høsten 1887. Åtte av disse vedtok å betale full erstatning for skaden etter avholdte takster. Av de atten reineiere, som sak deretter ble reist mot, gikk ni inn på lignende forlik om erstatningsbetaling, mens saken for de ni ovenfor navngitte reineieres vedkommende ble pådømt i underretten 26. januar 1893. En reineier må, på ikke opplyst grunnlag, ha falt fra underveis. Kun Paul Johnsen og Lars Holm brakte saken videre til overretten og deretter til Høyesterett. For de øvrige syv reineiere som var omfattet av underrettens dom, ble saken således rettskraftig avgjort av underretten.

De områder som er omtalt i overrettens domsslutning og stadfestet av Høyesterett ligger dels innenfor, dels utenfor tvisteområdet for nærværende sak. Således ligger Kuråsen og Lille Molingdalen vest for tvisteområdet, mens nåværende tvisteområde omfatter flere eiendommer øst for det som ble omfattet av 1897-dommen. Det bemerkes at daværende kommunegrense mot tidligere Brekken kommune med Gråhøgdpiken som et

grensepunkt trolig utgjorde øst-grensen for tvisteområdet i 1897.

Lagmannsretten legger som herredsretten til grunn at eiendommene tilhørende ankemotpartene nr 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18 og 26 ligger innenfor tvisteområdet i 1897-dommen. Som rettsetterfølgere etter de respektive eiere/partner i Høyesterettsdommen fra 1897 må de 12 nevnte grunneiere etter reglene om rettskraft ved suksesjon være bundet av 1897-dommen.

Grunneierne har antatt at 1897-dommen tilsvarende må gjelde for eierne av gnr 132 bnr 280, gnr 130 bnr 2, gnr 130 bnr 3 og gnr 127 bnr 2, som alle ligger innenfor det i 1897-dommen beskrevne område. Dagens eiere av disse eiendommer er ankemotpartene nr 11, 13, 16 og 27.

I utskiftningsforretning over utmarken til gnr 72 Engesvolden, gnr 73 Graftåslåtten og gnr 122 Stenbudalen i daværende Glåmos kommune, påbegynt 2. juli 1934, ble det avsagt slik kjennelse:

"Reinseierne i Riasten reinsbeitedistrikt kjennes uberettiget til å la reinsdyr ferdes på eller over eiendommene gr.nr. 72, br.nr. 1 og 2 Engesvolden tilhørende henholdsvis Sigurd Sommer og Martin Engesvold, gr.nr. 73, br.nr. 1 Abrahamsvolden tilhørende Glommen og Lågens Brukseierforening og gr.nr. 122, br.nr. 3, 4, 5 og 6 Stenbudalen tilhørende henholdsvis Henrik Mølmann, Anders Brynhildsvold, Petra Sjøvold og Chr. Kuraas..."

I utskiftningsrettens premisser framgår det at retten anser Høyesterettsdommen av 6. juli 1897 for å være bindende for hele Riasten reinbeitedistrikt. Om partsforholdet på reneiersiden uttaler utskiftningsretten:

"Lars N. Holm har opplyst her at han foruten å ivareta sine egne interesser også møter som formann i Brekken fjellstyre og som nestformann i Riasten reinsbeitedistrikt. Formann i Riasten reinsdistrikt var John Løkken. Denne var etter Lars N. Holms opplysning i fjellet og kunne ikke møte her i dag. Etter lov om reindriften av 12. mai 1933 §§ 14 og 15 antar utskiftningsretten at den kan godta Lars N. Holm som representant for samtlige reneiere i Riasten reinsbeite-

distrikt."

Etter någjeldende reindriftslov av 9. juni 1978 nr 49 § 8 annet ledd kan formannen for reinbeitedistrikt saksøke og saksøkes "på vegne av reieneierne i distriktet i felles anliggender." Tilsvarende bestemmelse om rettslig representasjon hadde ikke de tidligere reinbeitelovene av 1883, og 1933. § 14 i loven av 12. mai 1933, som utskiftningsretten viser til, lød som følger:

"§14. Formannens myndighet.

Formannen har myndighet til å gi reinbeitedistriktets flyttlapper de pålegg og av dem kreve den bistand som er nødvendig for at han skal kunne vareta de ham påhvilende plikter.

Det tilkommer ham derhos med hensyn til ansvar for skade ved rein å handle på vegne av reinbeitedistriktets flyttlapper, derunder også å inngå forlik om erleggelse av erstatning og omkostninger."

Bestemmelsen ses ikke å hjemle partsrepresentasjon for distriktet i tvist om beiterett slik utskiftningsretten har antatt.

§ 15 i samme lov er ikke relevant i denne sammenheng.

Det kan for øvrig stilles spørsmål om utskiftningsretten etter utskiftningsloven av 1882 hadde kompetanse til å avgjøre spørsmål om retten til reinbeite i et område under utskifting.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at utskiftningsforretningen av 1934 ikke har rettskraftsvirkning for nærværende tvist. Den vil imidlertid ha klart bevismessig interesse, jf nedenfor.

I grensegangsforretning vedkommende Gjeltsjøslåten og Nordre Almenning i daværende Glåmos herred påbegynt 21. juli 1941, som ikke direkte berørte retten til

reinbeite, er det gjort henvisninger til Høyesteretts-dommen av 1897. Lars H. Holm møtte "som ren-eier i Riasten renbeitedistrikt og som formann i Brekken fjellstyre."

I likhet med det som var tilfelle med utskiftningsforretningen i 1934 hadde ikke Lars H. Holm fullmakt til å binde verken daværende eller senere medlemmer av reinbeitedistriktet.

Retten til reinbeite var som nevnt ikke tema i grensegangssaken, men utskiftningsrettens henvisninger til Høyesteretts-dommen av 1897 antas å ha bevismessig interesse, jf nedenfor.

Ved Gauldal herredsretts dom av 27. september 1968 ble Tomas Kant, Martin Fjellheim, Anders Fjellheim, Martin A. Nordfjell og Magnar Nordfjell dømt for overtredelse av reindriftsloven av 12. mai 1933 § 74 n, jf § 74 nest siste ledd og § 29, for ikke å ha ført tilstrekkelig tilsyn og bevoktning av reinen slik at den beitet og voldte skade på flere av de eiendommer som er omfattet av nærværende sak. I domspremissene gjøres det henvisning til 1897-dommen. Straffedommen har ikke rettskraft i nærværende sak, men også den må antas å ha bevismessig interesse.

Underrettsdommen av 1893 og Høyesteretts-dommen av 1897 må utvilsomt tillegges rettskraftvirkning for suksessorne til de grunneiere/eiendommer som da var parter. Suksesjonen er knyttet til hjemmelen til fast eiendom.

Når det gjelder reineierne stiller saken seg noe annerledes. Reindriften er en mobil næring som ikke er knyttet til fast eiendom på samme måte som tradisjonelt landbruk.

Selv om rekrutteringen til reindriftnæringen er forholdsvis stramt regulert i reindriftslovens §§ 3 og 4, vil det over en tidsbolk på ca 100 år foregå generasjonsskifter og -presumptivt - noe tilgang og avgang av reindrifutøvere slik at spørsmålet om rettslig suksesjon fortoner seg komplisert. Etterkommere er ikke nødvendigvis det samme som arvinger av den type rettighet det her er tale om.

Reinen innenfor distriktet, som tilhører den enkelte reineier, vil variere i antall over tid. Når herredsretten har uttalt at reinflokkene har gått i arv, kan ikke det tas helt bokstavelig. I likhet med en landbruksbesetning vil flokkene - og verdien av dyrene - øke og avta, og eierskifter finner sted. Den dynamikk og mobilitet som preger reindriftsnæringen, og som gjør den svært forskjellig fra landbruksnæringen for øvrig, gjør at de vanlige, formelle suksesjonsregler kan være vanskelig anvendelige.

Reindriftsnæringen kan sies å ha sine egne "suksesjonsregler" i bestemmelsene om rekruttering til og utøvelse av næringen i reindriftslovens §§ 3 og 4. Reinbeitedistriktet er imidlertid ikke en slik i alle retninger avgrenset juridisk person at en rettslig avgjørelse kan tillegges formell rettskraft i forhold til utøverne i distriktet i ubegrenset tid. I alle fall kan ikke dette gjelde avgjørelser før reindriftsloven av 1978, idet reineierne da ikke kunne saksøke eller saksøkes under ett ved distriktsformannen. Lagmannsretten antar således at rettskraftsspørsmålet kan ha kommet i en annen stilling etter reindriftsloven av 1978. Dette er det imidlertid ikke nødvendig å ta stilling til.

Den dommen som er påberopt å ha formell rettskraft i forhold til reindriftsutøverne er omlag 100 år gammel. Lagmannsretten har foranpekt på forhold som taler mot å tillegge 1897-dommen formell rettskraft i forhold til reinbeitedistriktet. Spørsmålet er imidlertid etter lagmannsrettens oppfatning tvilsomt.

Når retten, ex officio, skal ta stilling til avvisningsspørsmålet, skjer dette ut fra en fri bevisvurdering, eventuelt etter en begrenset bevisførsel. I foreliggende sak er rettskraftsspørsmålet prosedert fra begge sider, noe som har vært naturlig også fordi anførsler og bevis av betydning for rettskraftsspørsmålet for det vesentligste er relevante for den materiellrettslige bedømmelse av saken.

Den tvil, som etter bevisførselen fortsatt består, taler for at saken bør undergis en materiellrettslig prøving. Dette er ut fra hensynet til saken og dens parter den beste løsning. Lagmannsretten må under enhver omstendighet ta stilling til sakens materiellrettslige spørsmål etter som 1897-dommen åpenbart ikke omfattet den østlige

del av dagens tvisteområde.

Herredsrettens dom, domsslutningens punkt 1 om avvisning av saken for saksøkerne nr 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18 og 26 blir etter dette å oppheve. Ankesaken blir også for disse grunneieres vedkommende å realitetsbehandle av lagmannsretten.

Realitetsspørsmålet.

Saken gjelder en interessekonflikt mellom to grupper næringsutøvere, hvor partene i utgangspunktet gjensidig respekterer det historiske og rettslige grunnlag for næringenes eksistens. Partenes interesser er slik sett likeverdige. I dette perspektivet må lagmannsretten trekke grensene for utøvelsen av den ene partens - reindriftens - rettigheter mot den andre partens - grunneiernes - rettigheter.

Spørsmål om erstatning for skade påført av rein er ikke tema i saken. Erstatningsmessige forhold er regulert i reindriftslovens kapitel VI. Saken er således anlagt som et rent fastsettelsessøksmål.

Spørsmål om flyttlei, jf reindriftslovens § 10, er heller ikke tvistetema for lagmannsretten. Spørsmålet var visstnok heller ikke omprosedert i herredsretten, men herredsretten - rettsboken side 17 - fant det hensiktsmessig å presisere retten til flyttlei innenfor tvisteområdet, jf domsslutningen punkt 2 i.f. Grunneierne har således, når det gjelder flyttlei, vist til at dette dreier seg om en begrenset funksjon som er lovmessig beskyttet og som for øvrig ikke sjenerer grunneierne, jf at flyttingen ikke foregår på barmark. Reineierne har på sin side gjort gjeldende at retten til flyttlei er en delfunksjon som ikke kan løsrives fra retten til reinbeite. Har man erkjent det ene så har man også akseptert det andre.

Lagmannsretten finner ikke rettslig grunnlag for det sistnevnte resonnement fra reineiernes side. Det er her tilstrekkelig å vise til reindriftslovens § 10 første ledd nr 4 som klart beskriver en begrenset bruksrett. Da grunneierne som nevnt heller ikke har

bestridt retten til flyttlei, går ikke lagmannsretten utover disse bemerkninger inn på spørsmålet.

Lagmannsretten legger til grunn at interessekonflikten har utviklet seg gradvis i de senere tiår som følge av et økende antall rein og derigjennom et øket press på beiteressursene. Samtidig er jordbruket - selv om antall jordbrukere er gått tilbake - blitt intensivert.

Både tamreindriften og jordbruket er næringsveier som kan vise til tilstedeværelse i områdene på nordsiden av Aursunden langt tilbake i tid. Teorier om hvem som kom først til området, jordbruket eller reindriften, er det ikke nødvendig for lagmannsretten å ta stilling til. De to næringene respekterer som nevnt den andres rett til næringsutøvelse, dog slik at de geografiske grenser for bruksutøvelsen - som her - kan være omtvistet. Det vil således være en overdrivelse å hevde at forholdet mellom jordbruket og reindriften i området er preget av en vedvarende konflikt. Enkelte bønder hadde for øvrig i tidligere tider selv næringsmessig interesse i reindriften gjennom ordningen med såkalt setningsrein.

Som minoritetsgruppe i samfunnet har reindriftssamene de senere tiår følt sin posisjon truet. Dette har bl.a. medført en større interesse både nasjonalt og internasjonalt for samenes og reindriftens eksistensgrunnlag i Norge. Ikke minst har oppnevningen av samerettsutvalget og utredninger i dette utvalgets regi satt fokus på spørsmål av vital betydning for reindriften. I Ot.prp. nr 28 (1994-95) om endringer i reindriftsloven m.v. § 1, er reindriften som grunnlag for samisk kultur gitt en nasjonal og internasjonal forankring og rettslig oppgradering med sikte på en "økologisk bærekraftig utnyttning av reinbeiteressursene, til gagn for reindriftsbefolkningen og samfunnet for øvrig." Av mer konkret betydning, og derved også mer omdiskutert, er forslaget til endringer i reindriftslovens § 2, som oppfattes å innebære en såkalt omvendt bevisbyrde i forhold til det som hittil har vært ansett gjeldende. I proposisjonens side 39 første spalte uttales det således:

"Løsningen innebærer et annet utgangspunkt når det gjelder bevisbyrden enn det Høyesterett la til grunn i Korssjøfjellsaken. Lovendringen medfører at grunneier vil ha bevisbyrden for at det ikke hefter reindrifftsrett på eiendommen. Ved en eventuell rettssak vil grunneier, eventuelt andre bruksberettigede, måtte påvise at det foreligger særlige rettsgrunnlag som tilsier at reindrifftsretten er falt bort eller ikke har eksistert."

I forslaget til endret § 2 i reindrifftsloven er bevisbyrderregelen slik formulert:

"De utmarksstrekninger (jfr. § 11) som inngår i reinbeiteområdene, er å anse som lovlig reindrifftsareal med slike særlige rettigheter og plikter som nevnt i første punktum, med mindre annet følger av særlige rettsforhold."

De siterte forslag til endringer i reindrifftslovens §§ 1 og 2 er fulgt opp i Innst. O.nr. 8 - 1995-96 og bifalt av Odelstinget den 13. desember 1995.

Jordbruket, ikke minst i randsonene, er utsatt for et betydelig rasjonaliseringspress. Nedgangen i antall arbeidsplasser knyttet til næringen kan vel også skyldes rekrutteringsmessige og andre forhold som ikke er direkte følge av den jordbrukspolitikk som til enhver tid blir ført. I området nord for Aursunden har det vært en betydelig reduksjon i antall bønder de senere tiår. I tvisteområdet er det bare ni gårder som drives som selvstendige bruk, samt en seter (Bendiksetra). De gjenværende bønder driver generelt mer intensivt enn sine forgjengere, bl.a. gjennom forpaktning og utnyttelse av slåttearealer. Det bemerkes at det på grunn av de klimatiske forhold i hovedsak er grasproduksjon i kombinasjon med noe utmarksbeite som er den aktuelle driftsform i området.

Uansett den juridiske grensedragning mellom de to bruksformene i tvisteområdet står partene overfor et helt konkret og praktisk problem, nemlig via gjerding eller vaktning - eller en kombinasjon av dette - å holde reinen unna slik at skade på innmark og avling unngås. Etter reindrifftslovens § 25 er reineierne i utgangspunktet solidarisk ansvarlig for skade såvel innenfor som utenfor reinbeitedistrikt. Selve rettighetsspørsmålet har like fullt praktisk og økonomisk betydning, jf nedenfor.

Lagmannsretten finner det her naturlig å nevne at de forliksdrøftinger som har funnet sted, og som medførte en pause i ankeforhandlingen fra 29. august til 16. oktober 1995, hadde som utgangspunkt etablering av et reingjerde i en tilnærmet omforenet trasé avgrenset i vest av Store Molinga og i øst av Lillesøa, eventuelt Aursunden.

Forliksløsningen strandet i hovedsak på krav om betaling av en symbolsk leie til eiere/eiendommer som var parter i Høyesteretts-dommen fra 1897. En slik symbolsk leie ville, slik lagmannsretten har oppfattet partene, være en bekreftelse på at 1897-dommen fortsatt er gjeldende rett, noe reiene ikke kan akseptere. Uansett resultat i nærværende sak synes oppsett av et reingjerde etter den traséen partene har drøftet å tvinge seg fram som den eneste for tiden praktiske løsningen på interessekonflikten.

Lagmannsrettens avgjørelse i saken må bygges på anvendelsen av tradisjonelle rettskilder. Formålserklæringer og intensjoner, slik disse er kommet til uttrykk bl.a. i forslaget til endringer i reindriftsloven (Ot.prp. nr 28 1994-95) vil være momenter på linje med andre, herunder såkalte reale hensyn.

Saken står, også med foreslåtte endringer i reindriftsloven, rettskildemessig og bevismessig ikke annerledes for lagmannsretten enn den gjorde for herredsretten, som har bygget sin avgjørelse i hovedsak på 1897-dommen. Selv om lagmannsretten har kommet til et annet resultat når det gjelder rettskrafts- spørsmålet for en del av grunneierne, jf foran, finner lagmannsretten Høyesteretts-dommen å være avgjørende for det materiellrettslige spørsmålet saken reiser.

Det er riktignok slik, som anført av reinbeitedistriktet, at saken fra 1897 gjaldt krav om erstatning for reinskade, opprinnelig anlagt mot 27 reiene. Saken ble imidlertid lagt opp og bevisførselen knyttet til spørsmålet om reiene rett til beite på bøndernes eiendommer i "Kuraasen og Omgivelser, langs Aursundsøens Nordside, i Lille og Store Molingdalen samt ved Gjeltsøen.", jf Trondhjems Overretts domsslutning, som Høyesterett stadfestet. Det er således ikke tvil om at Høyesterett ved stadfestelse av overrettens dom tok stilling til det spørsmålet som er det sentrale også i nærværende

sak, nemlig retten til reinbeite i tvisteområdet.

Høyesteretts-dommen av 1897 er hva gjelder slutningen, særdeles klar og entydig. Reineierne i distriktet har derfor ikke i god tro kunnet hevde rett i strid med dommen. Det er ikke inntrådt rettslige eller faktiske kjensgjerninger i ettertid som ses å rukke ved 1897-dommen. At det generelt, etter hvert, har gjort seg gjeldende et noe annet syn på reindriftssamene som minoritetsgruppe og derved på reindriftsnæringen, er lagmannsretten ikke uenig i. Denne endringen synes avspeilet i forslaget til endringer i reindriftsloven, jf omtalen foran. Også synet på jordbruksnæringen er undergitt endringer. Men her er det utviklingstrekk i begge retninger; dels tendensen til strukturrasjonalisering og større krav til effektivitet, dels treffes det tiltak for å beskytte jordbruket i marginale områder.

På lovgivningens område har det ikke skjedd noe som kan rukke ved Høyesteretts-dommen av 1897. Dommen regulerte rettighetsspørsmål i et område hvor lappekommisjonen nettopp hadde overlatt grensespørsmålene til domstolene. Heller ikke forslaget til § 2 i reindriftsloven vil - i den grad forslaget blir vedtatt - endre på rettsforholdet. Det følger nettopp av forslaget om ny bevisbyrderegulering at "særlige rettsforhold" vil være avgjørende for reindriftsarealets utstrekning i det konkrete tilfelle. Dommen fra 1897 statuerer utvilsomt et slikt særlig rettsforhold.

1897-dommen har vært konsekvent lagt til grunn i senere rettsavgjørelser i området. Det vises til tidligere omtale av utskiftingsforretningen av 1934, grensegangsforretningen 1941 - 43 og straffedommen av 1968. Selv om disse avgjørelsene ikke tillegges formell rettskraftsvirkning representerer de en bevismessig tyngde som befester den rettsoppfatningen som Høyesterett la til grunn i 1897-dommen. Eventuell uenighet om 1897-dommen er ikke kommet til uttrykk på tilnærmelsesvis samme måte.

Reinbeitedistriktet synes å mene at Høyesteretts avgjørelse i 1897 er gal fordi den bygget på feil bevisbedømmelse og fordi Høyesterett ikke hadde den tilstrekkelige innsikt og forståelse i reindriftsnæringens egenart og uttrykksformer.

For lagmannsretten er det ikke tilbudt bevis eller framkommet opplysninger som kan underbygge reineiernes syn for så vidt. Riktignok var det den gang, som nå, ikke bevisumiddelbarhet for Høyesterett, og saksgangen var formalistisk og tidkrevende. Underrettens, overrettens og Høyesteretts premisser viser imidlertid samlet at de tre instanser har bygget på en meget konkret og grundig bevisførsel, i første rekke i form av vitneprov fra personer som levde og ferdedes i området. Det er, så langt lagmannsretten kan forstå, ikke grunnlag for å hevde at Høyesterett den gang ikke hadde tilstrekkelig og relevant bevismateriale eller besatt den fornødne innsikt i reindriftsnæringens egenart og ytringsformer.

Når det således gjelder spørsmålet om konsekvensene for beiteretten av at statsallmenning gradvis har gått over til privat eiendom, var Høyesteretts vurdering av dette i 1897 i korthet at spørsmålet om beiterettens utstrekning må vurderes konkret og uavhengig av om den tjenende eiendom er statsallmenning eller privat eiendom. Lagmannsretten ser ikke at det er framkommet nye momenter som kan rokke ved dette standpunkt. Det samme syn er for øvrig lagt til grunn i NOU 1993:34.

Det er ikke for lagmannsretten godtgjort at det finnes lappekoietomter eller andre spor etter reindrift i tvisteområdet. Den påviste, antatte koietomten ved Koievoldslåttan i Store Molingdalen kan etter lagmannsrettens syn minst like sannsynlig være spor etter bønder som har ryddet slåtteland.

Heller ikke navnebruken taler spesielt for at den påviste tomtegruppen ved Koievoldslåttan har tilknytning til noen lappekoie. Navnet kan skrive seg fra gården Koievolden ved Glåmos.

Tilsvarende antas navnet Finlandsåsen å ha sin navnemessige forankring i gården Finland i Holtålen kommune.

Bevismessig står saken således i det vesentlige slik den gjorde for Høyesterett i 1897.

Distriktet har med sine anførsler og argumentasjon for lagmannsretten lagt vekt på at nyere innsikt og erkjennelse taler for at beiterettens avgrensning må vurderes annerledes i dag enn for 100 år siden. Det tilligger imidlertid ikke lagmannsretten å la rettspolitiske eller næringspolitiske hensyn bestemme utfallet av en rettstvist hvor de rettskildefaktorer som kommer til anvendelse taler så klart og entydig for det resultat lagmannsretten er kommet til.

Herredsrettens dom, domsslutningens punkt 2, blir etter dette å stadfeste idet utformingen også dekker eiendommene til parter som ble avvist for herredsretten.

Saksomkostninger.

Riast/Hylling reinbeitedistrikts anke har, når det gjelder sakens realitet, vært forgjeves. Distriktet plikter da etter hovedregelen i tvistemålslovens § 180 første ledd å erstatte grunneiernes saksomkostninger for lagmannsretten. At distriktet har fått medhold i rettskraftsspørsmålet, leder etter omstendighetene ikke til at unntaksregelen i tvistemålslovens § 172 annet ledd får anvendelse.

Advokat Alver har for lagmannsretten lagt fram omkostningsoppgave på kr 117.489,-, hvorav kr 112.000,- er salær. Salæret inkluderer rettsmøtene 28. og 29. august samt 16. oktober 1995. Dertil er inkludert "diverse forliksforhandlinger" herunder møte med partene på Glåmos den 16. september.

Advokat Faye-Lund har protestert mot advokat Alvers salærberegning under henvisning til at han, som prosessfullmektig for ankende part, har beregnet seg kr 55.000,- i salær. Advokat Alver har gitt supplerende begrunnelse for sitt salærkrav. Det vises til at forliksforhandlingene, i forlengelsen av ankeforhandlingen den 29. august, varte såvidt lenge den 30. august at dette, sammen med reisefraværet, medførte at advokat Alver var på kontoret i Trondheim først kl 14.30 den 30. august. Dertil har han sammenkalt de 27 ankemotpartene til drøfting av opplegget for en minnelig løsning, hvilket har påført en femte møte/fraværsdag. Noe merarbeid skyldes også at ankeforhandlingen ble oppdelt

med et opphold på fem uker før avsluttende prosedyrer. Den ankende part har vidløftig gjort saken. Advokat Faye-Lunds halvering av salæret i forhold til for herredsretten, kan tyde på at hans salærkrav for lagmannsretten ikke er reelt.

Ankeforhandlingen strakk seg over tre rettsdager, første dag fra kl 10.00 til kl 17.50, andre dag fra kl 09.00 til kl 16.40 hvorav de tre første timene medgikk til befaring. Etter at rettens formann mot slutten av rettsmøtet den 29. august oppfordret partene til å drøfte en minnelig løsning, ble nytt rettsmøte for eventuell prosedyre fastsatt til 16. oktober 1995. Rettsmøtet den 16. oktober varte fra kl 10.00 til kl 15.30.

De utenrettslige forliksdøftingene og reisefravær i den forbindelse har utvilsomt tatt noe tid for begge prosessfullmektiger. Oppdelingen av ankeforhandlingen for å sikre tid til forliksdøftinger ble gjort etter avtale med partene. Dette gir imidlertid ikke grunnlag for reduksjon av de omkostninger den tapende part plikter å erstatte etter tvistemålslovens § 176.

Advokat Alvers omkostningskrav legges til grunn som nødvendige utgifter for en betryggende utførelse av saken.

I herredsrettens omkostningsavgjørelse gjøres ingen endring.

Dommen er enstemmig.

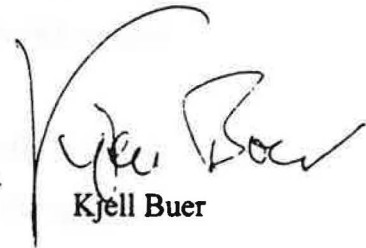
DOMSSLUTNING:

1. Herredsrettens dom, domsslutningens pkt 1, oppheves.
2. Herredsrettens dom, domsslutningens pkt 2 og pkt 3 stadfestes.
3. I saksomkostninger for lagmannsretten betaler Riast/Hylling reinbeitedistrikt v/Jarle Jonassen - én for alle og alle for én - til Kjell Bendixvold m.fl. v/advokat Arve Rosvold Alver 117.489 - ethundreogsyttentusenfirehundreogåttini 00/100 - kroner innen 2 - to - uker fra forkynnelsen av dommen.

Retten hevet.

Aage Rundberget

Gunnar Greger Hagen

Kjell Buer

Riktig utskrift bekreftes.

*Beit Hages
bem.*

*2. ite in kunnast lasing
skall for by i dommen
under verker*

M. V. A.

Nei til reinbeiting

Riast-Hylling Reinbeitedistrikt har ikke lov til å drive reinbeite i området nord for Aursunden. Reineierne vil imidlertid ha rett til å bruke flyttlei over Aursunden og Gråhøgdpiken. Det fastslår dommen i den såkalte «Beitesaken».

Bjørn Kvaal

– Dommen er som ventet, og en stadfestelse av tidligere dommer, sier Kjell Bendixvold på Glåmos, en av 26 saksøkere med eiendommer i det aktuelle området.

80.000 kr

Riast-Hylling Reinbeitedistriktet er i tillegg idømt saksomkostninger på 80.000 kroner av Gauldal herredsrett. Formann Jarle Jonassen i Reinbei-

tedistriktet var i går ikke tilgjengelig for kommentar, men prosessfullmektig, høyesterettsadvokat Per Faye-Lund, sier dommen utvilsomt vil bli anket.

– For mye står på spill for distriktet. Det kan ikke være riktig at en høyesterettsdom fra 1897 er forpliktende for dagens reineiere i området, uansett om de er i slekt eller ikke med reineierne på den tiden. Det står ikke noe om dette i Tvistemålsloven. Videre gokjenner dommen flyttlei. Etter min vurdering skiller ikke Reindriftsloven mellom rett til flyttlei og vanlig beiterett. Godtar man flyttlei må man også godta beiterett i det aktuelle området, mener Faye-Lund.

Sedvane

Retten flertall mener at denne saken berører samme tema som dommen i 1897, og knytter denne til diskusjonen i saken om sedvaneretten. Samtidig må reineierne være bundet av avgjørelser i nyere tid, mener ret-

ten, og henviser til at dagens reineiere ikke har lov til å opparbeide seg ny rett til beite.

– Reineierne kan ikke både kreve rett til områder ut fra sedvaneretten i tillegg til at de ikke skal være bundet av begrensninger i deres bruksutøvelse som tidligere er rettskraftig fastslått. Dommen av 1897 er bindende, konkluderer flertallet.

Mindretallet har kommet til at det foreligger rett til reinbeite i tvistområdet, og at det må være mulig å få prøvd det samme tema 100 år etter for å se om vilkårene er oppfylt.

Tvistområdet

Retten mener at kravet om «alders tiders bruk» er oppfylt når det gjelder flyttlei, fordi den har vært benyttet fra forrige århundre og fram til i dag.

Retten sier at det ikke er tvil om at reineierne har rett til å benytte vinterbeite ved Femunden og sommerbeite lengre nord for tvistområdet.

Boyle
Lynne M
Denver

Sørensen
00942
72872200

best. 9/11/30/
67

KOPI

R E T T S B O K

F O R

G A U L D A L H E R R E D S R E T T

År 1994 den 25. oktober ble rett satt på sorenskriverkontoret, 7084 Melhus.

Rettens formann: sorenskriver Kari Johanne Bjørnøy

Meddommere:

1. reindriftsagronom Harald Sletten
7760 Snåsa
2. gårdbruker Erik A. Nerhoel
7340 Oppdal

som begge har gitt forsikring tidligere.

Sak nr. 333/93 A

Saksøker: Kjell Bendixvold m.fl.
7482 Glåmos

Prosessfullmektig: advokat Arve Rosvold Alver
Advokatfirmaet Schjødt AS
pb 132
7001 Trondheim

Saksøkt: Riast-Hylling Reinbeitedistrikt
v/formann Jarle Jonassen
7482 Glåmos

Prosessfullmektig: h.r. advokat Per Faye-Lund
pb 2404 Solli
0201 Oslo

Saken gjelder: Reinbeite

Etter forutgående rådslagning og stemmegivning for lukkede dører ble det for åpne dører avsagt slik

d o m:

Gauldal herredsrett mottok den 15.11.93 stevning datert 11.11.93 fra h.r. advokat Nils M. Vaagland på vegne av 27 grunneiere i Glåmos mot Riast/Hylling reinbeitedistrikt v/formannen Jarle Jonassen.

Saken gjelder spørsmålet om rett til å beite med rein på saksøkernes eiendommer beliggende nord for Aursunden i Røros kommune.

Tilsvar er inngitt innen fristen av de saksøkte v/h.r. advokat Per Faye-Lund.

Hovedforhandling ble avholdt på Røros i tiden 15.-19. august 1994.

Saksøkerne var representert ved Kjell Bendixvold og Norvald Jamtvold, sistnevnte med fullmakt fra Per Jørgen Jamtvold. Dessuten møtte flere av de øvrige grunneierne på en eller flere dager, jfr. rettsboken. Som prosessfullmektig møtte advokat Arve Rosvold Alver, etter at h.r. advokat Vaagland døde sommeren 1994.

De saksøkte møtte ved formannen i Riast/Hylling: reinbeitedistrikt, Jarle Jonassen. Dessuten møtte flere av reieneierne på en eller flere dager, jfr. rettsboken. Som prosessfullmektig møtte h.r. advokat Per Faye-Lund.

Det ble avgitt 7 partsforklaringer og avhørt 2 vitner, samt foretatt slik dokumentasjon som rettsboken viser. Det aktuelle tvisteområdet ble befart.

NÆRMERE OM PARTENE:

Saksøkerne er grunneiere i tvisteområdet. De saksøkte er reieneiere i Riast/Hylling reinbeitedistrikt.

Nedenfor følger en oversikt over partene i saken:

Saksøkere:

1.	Kjell Bendixvold, 7482 Glåmos	- gnr. 132	bnr. 271
		" 74	" 4
2.	Torbjørn Bendixvold, 7482 Glåmos	- " 132	" 276
3.	Leif Nilsgård, 7482 Glåmos	- " 132	" 275
4.	Ola Brynhildsvoll, 7482 Glåmos	- " 122	" 4
		- " 19	" 6
5.	Arne Sommer, 7482 Glåmos	- " 132	" 269
6.	Svein M. Evavold, 7482 Glåmos	- " 132	" 266
7.	Steinar Løkken, 7482 Glåmos	- " 132	" 308
			" 339
8.	Birger Sommer, 7482 Glåmos	- " 72	" 1
9.	Agnar Sjøvold, 2617 Jørstadmoen	- " 122	" 5
10.	Bjørnar Sundt, 7482 Glåmos	- " 70	" 1
11.	Lars T. Ormhaug, 7482 Glåmos	- " 132	" 280
12.	Kåre Holdbakk, 7460 Røros	- " 122	" 6
13.	Liv Karin Sandkjernan, 7460 Røros	- " 130	" 2
14.	Lars Kuraas, 7482 Glåmos	- " 127	" 3/4
15.	Helge Mølmann, 7482 Glåmos	- " 19	" 19
		- " 122	" 3
16.	Rune Mortensen, 7482 Glåmos	- " 130	" 3
17.	John Haugsbak, 7482 Glåmos	- " 130	" 1/4
18.	Lisabet Solhus, 7482 Glåmos	- " 132	" 274
		- " 74	" 1
19.	Per Jørgen Jamtvoll, 7482 Glåmos	- " 132	" 264
20.	Torvald Torpet, 7470 Brekkebygd	- " 132	" 328
21.	Leif Kokkvoll, 7482 Glåmos	- " 132	" 267
22.	Peder H. Sødal, 7482 Glåmos	- " 132	" 268
23.	Jon Ryttervold, 7482 Glåmos	- " 132	" 265
24.	Aage Engesvold, 2760 Brandbu	- " 72	" 2
25.	Hans B. Sødal, 1472 Fjellhamar	- " 132	" 263
26.	Lars Tørresvold, 7460 Røros	- " 132	" 272
		- " 74	" 2/3
27.	Ole Klemmetvold, 7482 Glåmos	- " 127	" 2

Saksøkte:

De saksøkte har opplyst at det til Riast/Hylling reinbeitedistrikt hører 10 driftsenheter. I tillegg til dette har 6 pensjonister tilsammen ca 150 dyr, jfr. rettsbokens side 3.

Driftsledere i Riast/Hylling reinbeitedistrikt:

1.	Martin Fjellheim,	f. 23.01.1933
2.	Arne Fjellheim,	f. 27.10.1950
3.	Magnar Nordfjell,	f. 25.07.1935
4.	Jarle Jonassen,	f. 09.03.1950
5.	Jon Brækkfjell,	f. 23.06.1948
6.	Arnfinn Nordfjell,	f. 03.06.1956
7.	Paul A. Fjellheim,	f. 09.08.1963
8.	Johanne Sofie Tørresdal,	f. 15.08.1945
9.	Bjarne Haugen,	f. 03.11.1955
10.	Inge Even Danielsen,	f. 24.09.1960

SAKENS BAKGRUNN:

Twisteområdet er beliggende nord for Aursunden, avgrenset i vest mot elven Store Molinga og Storbekken, i nord mot Holtålen kommune, i nordøst mot Røros nordre statsalmenning og i øst mot elven Lillesøa, alt i Røros kommune.

Innenfor nevnte tvisteområde er alle grunneiere med i søksmålet, med unntak av eieren av eiendommen Sommarlia, Rune Kurås, gnr. 132, bnr. 270, og eieren av gnr. 73 bnr. 1 Glommen og Lågen Brukseierforening.

Grunneiernes eiendommer består i det vesentlige av innmarksteiger mot Aursunden, skog og utmarksområde lenger nord, samt slåtteteiger og setre.

Det har opp gjennom årene vært avsagt flere rettsavgjørelser som vedrører deler av tvisteområdet.

Her nevnes følgende:

- Dom i Høyesterett av 6. juli 1897
- Utskiftningsforretning av 1934
- Grensegangsforretning av 1941-1943
- Gauldal herredsrett - straffedom 1968

PARTENES ANFØRSLER:

Advokat Arve Rosvold Alver har på vegne av saksøkerne i det vesentlige anført:

Rettsgrunnlaget for beiteretten er "alders tids bruk". Dette er slått fast i rettspraksis, bl.a. i Høyesterettsdommen av 1897, i Korssjødommen av 1988 og i Frostating lagmannsretts dom vedr. Kvipsdalen i 1992.

Selv innenfor det som er definert som reinbeitedistrikt må altså reindriftsutøverne kunne føre bevis for at de har utøvd beite i et område fra gammelt av for å ha et rettslig grunnlag for slik beiterett.

Også de tre reindriftslovene vi har hatt; lovene av 1883, 1933 og 1978, viser til det samme gjennom bruken av begrepene "gammel sedvane" og "fra gammel tid".

Grunneierne bestrider ikke reineiernes generelle rett til å utøve beite i de områder de fra gammelt av har benyttet til dette formål, men de hevder at det ikke har vært utøvd beite gjennom "alders tids bruk" på deres eiendommer. Reineiernes har således ikke noe rettslig grunnlag for å utøve beiterett på saksøkernes eiendommer.

Det er ikke beiting på høyfjellsplatået som er problemet for grunneierne, derimot at reinen trekker ned til bygda og beiter på innmarka. Dette kan løses ved mer aktiv gjeting eller ved sperregjerde.

Det har vært forhandlet om en løsning i årevis. Bakgrunnen for at man ikke har kommet til enighet er tvist om rettsgrunnlaget. Når rettsforholdene blir klarlagt er det muligheter for å komme videre med en praktisk løsning.

Spørsmålet om beiterett i deler av tvisteområdet har vært gjenstand for prøving ved Høyesteretts dom av 1897, og er således rettskraftig avgjort. I den grad partene i nærværende sak er bundet av Høyesteretts dom av 1897, kan ikke spørsmålet prøves påny, selv om man idag skulle være uenig i dommens resultat.

Retten må avvise søksmålet i nærværende sak ex officio dersom retten kommer til at tvistespørsmålet er rettskraftig avgjort av Høyesterett i 1897 for noen eller alle parter.

Foruten de som var parter i 1897 må dommen må være rettskraftig for deres suksessorer.

For grunneierne må det være klart at de som har overtatt eiendommer etter grunneiere som var parter i saken i 1897 er bundet av dommen også idag. Dette gjelder følgende saksøkere: nr. 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18 og 26.

Dagens reieneiere bygger sin rett på samme grunnlag som de reieneierne som var parter i 1897. Flere av disse er direkte etterkommere etter partene den gang, og det er bekreftet i retten at det siden den gang ikke har kommet til reieneiere utenfra.

Det er ikke et spørsmål om den enkelte reieneiers rett til beite. Retten er knyttet til det kollektiv som til enhver tid er tillatt reindrift.

Nevnte sak fra 1897 hadde et betydelig større antall parter for første og andre instans enn de som var parter i Høyesterett. For de øvrige ble det inngått forlik underveis. Også for disse er saken rettskraftig avgjort.

Uansett rettskraft må Høyesterettsdommen ha betydning for avgjørelsen av realiteten.

Høyesterett hadde et bedre grunnlag for å fatte sin avgjørelse enn det som er mulig å fremskaffe for Gauldal herredsrett idag. I tillegg til å benytte det bevismateriale Lappekommisjonen innhentet, hadde Høyesterett også sine egne vitner. Herredsretten bør derfor avholde seg fra å overprøve den bevisvurdering Høyesterett gjorde den gang.

Siden Høyesterett ikke bygget sin avgjørelse på Yngvar Nielsens "fremrykningsteori", er det ikke nødvendig for herredsretten å ta standpunkt til denne teorien.

Høyesterett la i 1897 til grunn at reineierne må bevise at de har utøvd beite gjennom "alders tids bruk" for å ha et rettslig grunnlag for å utøve beite.

Det er ikke noen nødvendig sammenheng mellom reinbeitedistriktets grenser og retten til å utøve beite, slik de saksøkte hevder. Dette har vært slått fast i flere avgjørelser og kan ikke lenger være noe tema for diskusjon. Dette var også utgangspunktet i Høyesterettsdommen av 1897, til tross for at distriktsinndelingen kom allerede i 1893.

Høyesterett kom i nevnte dom til at reineierne ikke hadde rett til å utøve beite i et nærmere bestemt område midt i tvisteområdet for denne sak. Forlikene gikk ut på at samene ga seg, hvilket innebærer at de aksepterte at de ikke hadde rett til beite også i store deler av tvisteområdet forøvrig.

Senere avgjørelser som vedrører samme tvisteområde har lagt til grunn den rettsoppfatning Høyesterett ga uttrykk for. Dette gjelder bl. a. utskiftningen av 1934, som berører eiendommene til følgende saksøkere i denne sak; nr. 4, 8, 9, 12, 15 og 24, samt Riasten reinbeitedistrikt.

Også ved grensegangsforretningen av 1941-43 er spørsmålet om beiteretten vurdert. Reineierne opptrådte som part og kunne ha påanket avgjørelsen dersom de var uenige. Denne grensegangsforretningen avgjør beiteretten for såvidt gjelder saksøkerne nr. 1 (74/4), nr. 15 (19/19) og nr. 18 (74/1).

Ved Gauldal herredsretts straffedom av 1968 er spørsmålet om beiteretten prejudisielt avgjort. Selv om rettskraftvirkningen ikke er den samme i denne saken, må man legge til grunn at forutsetningen for straff er at det ikke var beiterett på angjeldende eiendommer.

Motparten har vært opptatt av spørsmålet om hvem som kom først til Røros-traktene; samene eller bøndene. Saksøkerne mener å kunne føre bevis for at nordsiden av Aursunden var i bruk av bøndene meget tidlig. Det vises bl.a. til artikkel av Kristen Aspaas "Bosetningen i fjellbygda" i innledningen til Rørosboka.

Saksøkerne vil hevde at det ikke er relevant for spørsmålet om beiterettens utstrekning hvorvidt samene eller bøndene var først til å ta et område i bruk. Verken eiendomsretten eller bruksretten som sådan bestrides.

Domstolene har også ved flere anledninger uttalt at dette ikke har betydning for avgjørelsen av spørsmålet om beiteretten.

Selv om retten foretar en fri bevisvurdering må reineierne ha bevisbyrden for at de har beiterett. Denne bevisbyrden er ikke oppfylt.

Hvilke krav man skal stille til utøvd beiteintensitet og varighet for at man skal oppfylle kravene til "alders tids bruk", må tilpasses de forhold reindriften fungerer under.

Hvor grensen skal gå for at man må si at beitet er utøvd for sporadisk til å gi varig beiterett, beror på skjønn. Ved vurderingen kan man likevel ikke trekke inn situasjonen under ekstreme forhold, f.eks. unntaksår som tvinger frem nødrettslignende handlinger. At man har vært i en slik situasjon fører ikke til at man har etablert en rett man senere kan påberope seg.

Det er imidlertid ikke noe som tyder på at tidligere domstoler ikke har visst hvordan reindriften har fungert, og har tatt hensyn til det ved beviskravet.

På vegne av saksøkerne nedla advokat Alver slik

p å s t a n d:

1. At reineierne hørende til Riast/Hylling reinbeitedistrikt kjennes uberettiget til all form for reinbeite på saksøkernes eiendommer som er beliggende nord for Aursunden og avgrenset i øst av elven Lillesøa, i nordøst av Røros nordre statsalmenning, i nord av Holtålen kommune og i vest av Store Molinga og Storbekken, alt i Røros kommune.
2. Saksøkte tilpliktes å betale sakens omkostninger.

H.r. advokat Per Faye-Lund har på vegne av de saksøkte i det vesentlige anført:

Dagens reineiere kan ikke være bundet av den dom Høyesterett avsa i 1897. En dom binder bare de som er parter i saken. Bare de reineiere som konkret var parter i 1897 ble bundet av dommen, og ikke de reineiere som driver idag. Dette må gjelde uansett om de er direkte etterkommere eller ikke. Hver reineier har sin egen driftsenhet og er selvstendig næringsdrivende.

Dom mot en eller to reineiere kan dessuten ikke binde alle reineierne i distriktet. Først ved reindriftsloven av 1978 fikk formannen fullmakt til å representere distriktets interesser. Verken i loven av 1883 eller 1933 var formannen tillagt noen slik fullmakt.

Noe annerledes kan spørsmålet om rettskraft stille seg for grunneierne.

Av foranstående følger imidlertid at retten ikke kan avvise saken ex officio, med den begrunnelse at spørsmålet om beiteretten er rettslig avgjort tidligere.

Heller ikke jordskifterettens avgjørelse kan være bindende for partene i denne saken. Jordskifterettene er betydelig inkompetente når det gjelder jus, og deres avgjørelser av juridiske spørsmål kan derfor ikke tillegges vekt.

Utskiftningsforretningen av 1934 var helt gal. Den la bl.a. til grunn at 1897-dommen også gjaldt for eiendommene gnr. 72/1 og gnr. 72/2, selv om de ikke var parter i saken. Forøvrig er det tvilsomt om utskiftningsloven er anvendelig på reinbeite. Siden vi har en spesiallov for reinbeite, må sistnevnte gå foran utskiftningsloven.

Straffesaken for Gauldal herredsrett avgjorde ikke spørsmålet om hvor det var lovlig å beite, og har derfor ingen betydning for avgjørelsen i nærværende sak.

Det foreligger således ingen avgjørelser av spørsmålet om beiterett i det aktuelle tvisteområdet som er bindende for dagens reineiere.

Tidligere rettspraksis, og særlig Høyesteretts dom av 1897, er heller ikke aktuell fordi Høyesterett ved sin avgjørelse bygget på Yngvar Nielsens "fremrykningsteori", som forlengst er forlatt. Idag mener flere teoretikere at det var samene som først etablerte seg i Røros-området, og at bøndene kom til etterhvert.

Også det faktum at lovverket har endret seg må få betydning for avgjørelsen av saken. Ved avgjørelsen idag må retten bygge på dagens lovgivning vedr. reinbeite. De dommer som tidligere er avsagt, bl.a. Høyesterettsdommen av 1897, er avsagt med bakgrunn i tidligere lovgivning, og kan derfor ikke tillegges vekt idag.

Hertil kommer at folks holdninger til samer og reindrift har endret seg betydelig. I forrige århundre var samer lovlig vilt, og disse holdninger nedfelte seg i de avgjørelser som ble avsagt.

Begreper som "hevd" og "alders tids bruk" er rettslige instrumenter som har dannet seg for å avgjøre tvister mellom bønder. Disse egner seg lite for reindriften, som fungerer helt annerledes. Med raske forflytninger og forskjellig bruk av terrenget fra årstid til årstid, fra det ene året til det andre, kan man ikke stille samme krav til bevis som i andre saker.

På denne bakgrunn kan det ikke være riktig at reineierne skal ha bevisbyrden alene for at det har foregått beite gjennom tidene. Retten må foreta en fri bevisbedømmelse.

Det driftsmønster man utøver ved reindrifft er ikke tilfeldig, men foregår etter en bestemt syklus. Naturen selv danner grunnlag for denne syklusen. Det mønster man har idag er det samme som tidligere, siden dyrenes behov er som før. Selv om bruken av det enkelte området har variert fra år til år, er hovedmønsteret det samme, avhengig av vær- og føreforhold og omgivelsene forøvrig.

Etterhvert som det har dukket opp kulturbeite, setre og innmark som virker tiltrekkende på reinen, har det skapt betydelige problemer for samene.

Det omtvistede området er et fint, sammenhengende område som er interessant for reindrifften. Topografien tilsier at det er grunn til å tro at området har vært benyttet av reinen opp gjennom årene. Det er ingen naturlige stengsler, bortsett fra Aursunden i sør og Gaula i vest.

Det er ubestridt at reieneierne har rett til beite på statsalmenning. Tidligere hadde statsalmenningen større utstrekning, men denne måtte vike for bønder som etterhvert ryddet seg plass og fikk eiendomsrett.

De rettigheter saksøkerne sitter med er imidlertid betydelig yngre enn samenes. Reindrifften har vært i området i lang tid forut for bondene. De som har vært først i tid må være først i rett.

Slik terrenget er utformet må man legge til grunn at reindrifft har vært utøvd på hele det omtvistede området. Reindrifften skal ikke måtte vike for den eiendomsrett som etterhvert har utviklet seg på bekostning av almenningen. Det skal således sterke beviser til for å kunne si at samene har rett til reinbeite i deler av dette terrenget, men ikke i hele området.

Opp gjennom årene har det foregått en felles bruk av fjellet, hvor partene gjensidig har innrettet sin drift i forhold til andre. Det er således mulig både for samer og bønder å utnytte ressursene i fjellet i fellesskap. For å unngå konflikter kan man kombinere tilsyn med gjerde.

At man i enkelte perioder ikke har benyttet et område fører ikke til at man mister rett til beite. Klimaforhold o.l. kan føre til at man ikke trenger et bestemt område i noen år, eller at man må foreta forflytninger til andre områder. I områder uten naturlige stengsler er det likevel vanskelig å ikke kunne bruke hele området når det ligger tilrette for det.

Denne saken handler egentlig om å kunne avkreve reieneierne leie. Det har vært ført forhandlinger om bruken av dette området i årevis, men forhandlingene har strandet på rettighetsspørsmålet. Grunneierne krever leie for reieneernes bruk av området.

Reindriftens rettigheter er imidlertid ikke sekundær i forhold til grunneiernes. Med likeverdige rettigheter skal de ikke måtte betale for å utøve sin rett.

Retten må forøvrig kunne legge til grunn at Lappekommisjonen foreslo grenser for reinbeitedistriktets inndeling som var i samsvar med grensen for faktisk utøvd beite på den tiden. Siden tvisteområdet er innenfor reinbeitedistriktet er det således grunn til å tro at Lappekommisjonen mente det var utøvd beite i området på den tid.

På vegne av de saksøkte nedla h.r. advokat Faye-Lund slik

p å s t a n d:

1. Reineierne tilhørende Riast/Hylling reinbeitedistrikt har rett til reindrift på saksøkernes eiendommer som er beliggende nord for Aursunden, avgrenset i øst av elven Lillesøa, i nordøst av Røros nordre statsallmenning, i nord av Holtålen kommune og i vest av Store Molingdalen, alt i Røros kommune.
2. Saksøkerne pålegges å betale sakens fulle omkostninger.

RETTEBEMERKER:

Retten har delt seg i et flertall og et mindretall.

Flertallet - rettens formann og meddommer Erik A. Nerhoel - vurderer først hvorvidt hele eller deler av nærværende tvist er rettskraftig avgjort gjennom Høyesteretts dom av 1897.

Nærværende søksmål gjelder samme tema som i Høyesterettsdommen av 1897, nemlig spørsmålet om rett til beite med rein. Det er ikke tvil om at deler av det geografiske området denne saken gjelder var med i dommen av 1897.

Spørsmålet blir så om dagens parter er bundet av den dom Høyesterett avsa i 1897. Isåfall må retten avvise saken for disse parters vedkommende, jfr. tvistemålslovens § 163, 1. ledd.

For grunneierne finner flertallet det utvilsomt at de må være bundet av Høyesterettsdommen i den grad deres forgjengere var parter i saken. Som rettsetterfølgere etter tidligere grunneiere overtar de i utgangspunktet de rettigheter og plikter som følger med eiendommen.

For reineierne blir vurderingen noe annerledes, men resultatet det samme.

På den tiden Høyesterettsdommen ble avsagt (i 1897) var reinbeitedistriktene allerede opprettet.

Gjennom "Lov ang. Lapperne" av 1883 (§ 3) var det slått fast at samene hadde rett til "at opholde sig paa de Steder, hvor hvert Riges Lapper efter gammel Sædvane hidindtil have søgt hen".

Reineiernes rett til å la rein beite har således sin opprinnelse og sitt rettsgrunnlag i "gammel sedvane" eller gjennom såkalt "alders tids bruk". Dette har også vært slått fast i flere rettsavgjørelser, bl.a. i Korssjødommen i Rt. 1988, side 1217.

I Korssjødommen har lagmannsrettens mindretall med tilslutning fra Høyesterett uttalt bl.a. at "det (vil) være bruksutøvelsen på 1800-tallet og eventuelt tidligere som vil kunne danne grunnlag for en beiterett basert på alders tids bruk".

Dagens reineierne vil for egen del ikke kunne opparbeide rett til beite. De må, som fremgår foran, basere sin rett på tidligere reineieres bruksutnyttelse.

Hertil kommer at reinflokkene går i arv fra slektsledd til slektsledd, og det er i praksis ikke mulig for utenforstående å etablere seg innenfor et reinbeitedistrikt.

Reindriftens næringsgrunnlag er idag beskyttet av lovverket, og dette kommer til uttrykk bl.a. gjennom reindriftloven av 1978, hvor det fremgår at bare norske borgere av samisk ætt har rett til å utøve reindrift innenfor reinbeitedistriktet. Det er satt svært strenge regler for etablering for den som ikke overtar en reinflokk etter familiemedlemmer, og i praksis skjer dette sjelden eller aldri.

Det er under hovedforhandlingen blitt bekreftet at det i dette århundret ikke er kommet til reineiere utenfra til Riast/Hylling reinbeitedistrikt. Reinflokkene har gått i arv fra den ene generasjonen til den andre. De som var parter i saken i 1897 er således forfedre til de som er parter idag.

På samme måte som reineierne påberoper seg rett til reinbeite gjennom "gammel sedvane" eller "alders tids bruk" må de være bundet av avgjørelser om reinbeite som går i deres disfavør. De kan ikke på den ene siden påberope seg rettigheter deres forgjengere har opparbeidet, men ikke være bundet av begrensninger i deres bruksutøvelse som tidligere er rettskraftig fastslått.

Man ville dessuten få en helt uholdbar rettslig situasjon dersom rettstilstanden måtte fastslås for hver enkelt driftsenhet innenfor et reinbeitedistrikt og for hver enkelt generasjon. Gode grunner taler derfor for at dagens reineiere må være bundet av tidligere rettsavgjørelser om reinbeite, og således finne seg i de begrensninger i bruksutøvelsen som er fastslått av Høyesterett tidligere.

Høyesterettssaken fra 1897 omfattet opprinnelig 28 grunneiere (delvis utenfor tvisteområdet i nærværende sak) og 27 reineiere.

Det fremgår av referatet fra saken i Rettstidende av 1897 side 769 flg. at 8 reineiere gikk med på å betale erstatning for skade forvoldt av rein i forlikskommisjonen, ytterligere 9 inngikk tilsvarende forlik noe senere, og saken ble deretter ført for underretten med 9 reineiere som saksøkt (en må ha falt fra underveis). Av disse har 7 vedtatt underrettens dom, og kun to reineiere anket til overrett og Høyesterett.

De øvrige har således enten inngått forlik underveis i saken eller har akseptert underrettens dom. Rettskraftvirkningen blir likevel den samme for alle.

De saksøkte har anført at saken ikke kan avvises da tvistetemaet må vurderes helt annerledes idag enn man gjorde for 100 år siden, bl.a. fordi man har en annen lovgivning idag og fordi samfunnets og rettsvesenets holdning til samene er vesentlig forandret. Det er ikke hevdet at tvistetemaet som sådan er et annet enn i dommen av 1897.

Flertallet er ikke enig i at en slik pretensjon fører til at dommen av 1897 ikke har positiv rettskraftsvirkning. En doms rettskraftsvirkning kan ikke oppheves ved det faktum at samfunnet forandrer seg. Så lenge temaet er det samme må man akseptere en dom, selv om man i ettertid kan se noe annerledes på saken enn man gjorde for hundre år siden.

Flertallet konkluderer etter dette med at Høyesterettsdommen av 1897 er bindende for rettsetterfølgerne etter reineiere i Riast/Hylling reinbeitedistrikt, som rettsetterfølgerne etter de reineiere som var parter den gang.

Dette gjelder reinbeite på eiendommene til følgende saksøkere; nr. 1 Kjell Bendixvold, nr. 2 Torbjørn Bendixvold, nr. 3 Leif Nilsgård, nr. 4 Ola Brynhildsvold, nr. 9 Agnar Sjøvold, nr. 10 Bjørnar Sundt, nr. 12 Kåre Holdbakk, nr. 14 Lars Kurås, nr. 15 Helge Mølmann, nr. 17 John Haugsbak, nr. 18 Lisabet Solhus og nr. 26 Lars Tørresvold.

Saken må således avvises forsåvidt gjelder spørsmålet om reinbeite på de forannevntes eiendommer.

Det kan i denne forbindelse være interessant å nevne utskiftningsforretningen for Gauldal sorenskriveri av 1934, hvor det er gjort en fortolkning av nevnte Høyesterettsdoms rettskraftvirkning i forhold til de eiendommer som var med i utskiftningen og i forhold til "hele Riasten reinbeitedistrikt".

Utskiftningsretten avsa, overensstemmende med sin fortolkning av Høyesterettsdommens rettskraftvirkning, kjennelse, hvorefter reieneierne ble ansett uberettiget til å la reinsdyr ferdes på de angjeldende grunneieres eiendommer.

Det fremgår at Lars Holm representerte reieneierne under forhandlingene. Kjennelsen ble ikke påanket.

Flertallet går så over til å vurdere realiteten i saken for de parter som ikke er bundet av Høyesterettsdommen av 1897 gjennom rettskraftvirkningen.

Selv om Høyesterettsdommen ikke er rettslig bindende for de øvrige saksøkerne, vil dommen likevel ha betydning for avgjørelsen av realiteten, bl.a. gjennom sin bevisvurdering.

Temaet i dommen av 1897 var det samme som senere rettspraksis har fulgt, nemlig at reieneierne måtte påvise "alders tids bruk" for å kunne hevde rett.

Den bevisvurdering Høyesterett den gang foretok var delvis bygd på Lappekommisjonens innberetning av 12. juli 1889, samt på egne vitner. Lappekommisjonen hadde forut for sin innberetning innhentet vitneforklaringer fra et betydelig antall personer, hvor både samer og bønder var representert.

Rettens muligheter for å vurdere bevisene opp mot det rettslige tema er idag betydelig svekket i forhold til situasjonen på slutten av 1800-tallet.

De saksøkte har hevdet at retten ikke kan legge vekt på dommen av 1897 på grunn av den lovgivning som har kommet til på området senere, samt det faktum at samenes situasjon og myndighetenes holdning har endret seg siden den gang.

Det er neppe noen tvil om at både samenes situasjon og det norske samfunns holdning til disse, herunder også myndighetenes holdning, har forandret seg gjennom det siste århundret. Dette har også gitt seg utslag i den lovgivning vi har hatt og har.

Ny lovgivning på dette området har imidlertid ikke påvirket kriteriene for vurderingstemaet "gammel sedvane" eller "alders tids bruk", jfr. bl.a. det som er uttalt i Korrssjødommen fra 1988, side 11 foran. Det er ingen grunn til å tro at Høyesterett i 1897 vurderte dette annerledes enn man gjør idag.

Den dommen Høyesterett overprøvde i 1897 og som ble stadfestet hadde i overretten følgende slutning:

"Appellantene Paul Johnsen og Lars Holm kjendes uberettigede til at lade Rensdyr færdes paa eller over de Indst.s...*) Eiendomme, disses Hjemmark, Udmærk, Engslaatter, Sætervolde, Havnegange og Skovstrækninger

i Kuraasen og Omgivelser, langs Aursundsøens Nordside, i Lille og Store Molingdalen, samt ved Gjeltsjøen.

*) De 28 Indst. ved Høiesteret. Red."

Førstvoterende (med tilslutning fra 7 dommere - 1 dissenter) har bl.a. uttalt følgende (Rt. 1897 side 761):

"Der er i Sagen fra begge Sider ført en Række Vidner, som navnlig tilsigter at oplyse, hvorvidt og i hvilken Udstrækning Lapperne her har udøvet Beitningsret i tidligere og senere Tider.

.....

Og jeg finder da at maatte anse det ved de fra Lappernes Side førte Vidner godtgjort, at der virkelig af og til har fundet Færdsel, tildels ogsaa Beitning av Ren Sted over enkelte av de Indst.s Eiendomme, specielt ved Gjeltsjøen og i Store Molingsdalen. Men disse Forklaringer, som tilsammen omfatter et meget langt Tidsrum, giver dog kun Bevis for, at Slikt en sjelden Gang kan have fundet Sted. Og at det Passerede maa have indtruffet temmelig sjelden, forekommer mig tilfælde godtgjort ved, hvad der er forklaret af Hovedvidnerne i Sessionen den 7 Novbr. 1890. Der er der ført en Række Vidner, som efter den Færdsel, de har havt i Egnen, maatte have iagttaget Rentrafik over de omhandlede Eiendomme, hvis saadan i nogen Udstrækning havde fundet Sted. Naar dette paa det allernærmeste ikke har været Tilfældet, maa det dermed efter min Mening ogsaa være givet, at Lapperne ikke kan siges her efter gammel Sædvane at have søgt hen. Der kan være beitet en og anden sjelden Gang paa et enkelt Sted, men om nogen stadigere Beitning kan der ikke have været Tale. Den blotte Omstændighed, at der fra det nærmeste Sted, hvor Lapperne vides med Sikkerhed at have havt jevnligt Tilhold, Busøen, ikke er større Afstand til enkelte af de omprocederede Eiendomme, end at Ren paa sin Beitning vel af og til kan have kommet derned, kan ikke i mindste Maade være afgjørende for Sagen, og heller ikke de meget vage og ubestemte Forklaringer, som foreligger om, at der muligens et eller andet Sted kan have været en Lappekøi indenfor Grændserne af de Indst.s Eiendomme."

Høyesterett fastslo altså at reieneierne ikke hadde rett til å utøve beite i området øst, sør og vest for Abrahamshøgda, på Straumeslåtten, Perhansavollen og Bendiksetra, dvs. midt i tvisteområdet for denne sak.

Siden Høyesterett i 1897 ikke bygde på Yngvar Nielsens teori om "lappernes fremrykning" er det ikke nødvendig for retten å ta standpunkt til spørsmålet om den teorien var holdbar den gang og nå.

Flertallet har kommet til at man må legge avgjørende vekt på den bevisvurdering Høyesterett foretok i 1897. Det har ikke kommet til nye momenter eller annen bevisførsel som fører til at man må vurdere saken annerledes enn i 1897.

Saken må forøvrig vurderes likt for alle parter innenfor tvisteområdet, da det ikke er mulig å tenke seg reinbeite utøvd teigvis.

Hertil kommer at utskiftingsforretningen av 1934 og grensegangsforretningen av 1941-43, samt straffedommen av 1968, viser at rettsoppfatningen har vært entydig i dette århundret, og basert på resultatet i Høyesterettsdommen av 1897.

Ved utskiftingen i 1934 avsa utskiftningsretten følgende kjennelse:

"Reinseierne i Riasten reinsbeitedistrikt kjennes uberettiget til å la reinsdyr ferdes på eller over eiendommene gr.nr. 72, br.nr. 1 og 2 Engesvolden tilhørende henholdsvis Sigurd Sommer og Martin Engesvold, gr.nr. 73, br.nr. 1 Abrahamsvolden tilhørende Glommen og Lågens Brukseierforening og gr.nr. 122, br.nr. 3, 4, 5 og 6 Stenbudalen tilhørende henholdsvis Henrik Mølmann, Anders Brynhildsvold, Petra Sjøvold og Chr. Kuraas."

Som nevnt foran representerte Lars Holm reineierne under denne saken. Avgjørelsen kunne ha vært påanket til herredsretten i medhold av § 65 i dagjeldende utskiftningslov (av 1882). Dette ble ikke gjort, og den er da rettskraftig.

Ved grensegangsforretning i årene 1941-43 ble grensen mellom eiendommene gnr. 74/1, 74/4 og 19/19 og almenningen fastlagt.

Reindriftsutøverne anførte at den private eiendomsrett bare nådde opp til skogbandet og at alt som lå ovenfor dette var å betrakte som statsalmenning. Dette fikk de ikke medhold i.

Det er mulig man med dette kan tolke reineiernes anførsel dithen at de mente seg berettiget til reinbeite på statsalmenningen, men ikke på det som var undergitt privat eiendomsrett. Dette fremgår ikke tydelig og grensegangsforretningen har ikke tatt standpunkt til annet enn grensen mellom den private eiendomsrett og statsalmenningen.

Ved straffedom avsagt av Gauldal herredsrett i 1968 ble flere reineieren ilagt bøter for overtredelse av reindriftslovens § 74.

Av dommens premisser fremgår at retten finner det godtgjort at "rein fra Riast-Hylling har beitet på eiendom, hvor den ikke hadde adgang".

Av saksøkerne i nærværende sak er følgende eiendommer omfattet av straffedommen: Gnr. 132/271, gnr. 74/4, gnr. 132/276, gnr. 132/272, gnr. 132/274, gnr. 74/1, gnr. 132/275, gnr. 72/1, gnr. 132/308 og 339.

Hele det omtvistede området fremstår som en topografisk enhet, uten andre naturlige stengsler enn Aursunden i sør og Gauldalsfjøret i vest.

Det faktum at Høyesterett i 1897 fastslo at det ikke var rett til reinbeite i store deler av tvisteområdet, må få betydning også for de tilstøtende eiendommer. Reindriften kan ikke tenkes utøvd på enkeltvise eiendommer innenfor et større område. Dette er også et syn som er nedfelt i de avgjørelser som forøvrig er fattet i dette området i vårt århundre, jfr. foran.

Flertallet konkluderer etter dette med at det ikke er rett til reinbeite i tvisteområdet.

Mindretallet - meddommer Harald Sletten - har kommet til at det foreligger en rett til reinbeite i tvisteområdet. Mindretallet er ikke uenig i den beskrivelse Høyesterett har gjort av den faktiske situasjon i området på 1800-tallet og tidligere.

Tvisteområdet ligger mellom vinterbeitet sør for Aursunden og sommerbeitet i nord, områder hvor det uomtvistelig er rett til reinbeite.

Det omtvistede området fremstod den gang og idag som et marginalt område for reinbeite. Selv om bruken, bortsett fra flyttleien, har vært både tilfeldig og sporadisk, er det likevel et faktum at området mangler naturlige stengsler mot mer intensivt brukte områder.

Hvorvidt tvisteområdet fra tid til annen blir benyttet til reinbeite, er bl.a. avhengig av beiteforholdene forøvrig. Mindretallet legger imidlertid til grunn at området har vært brukt sporadisk både i forrige og i dette århundret.

Når bruken har vært mer sporadisk må det kreves lengre tids bruk for å oppfylle kravene til "alders tids bruk", enn det som er tilfelle ved mer intensiv bruk. To hundre år må imidlertid være nok til å opparbeide seg rett til reinbeite på dette grunnlag.

Mindretallet finner ikke grunn til å ta nærmere standpunkt til rettskraftsvirkningene av Høyesterettsdommen av 1897, men bemerker at selv om Høyesterett den gang kom til at kravene til "alders tids bruk" ikke var oppfylt, må det være

mulig å få prøvd det samme tema 100 år etter for å se om vilkårene nå er oppfylt.

En samlet rett har imidlertid kommet til at reieneierne må ha rett til å anvende flyttlei over Aursunden og Gråhøgdpiken, på vei fra vinterbeite i Femunden reinbeitedistrikt til sommerbeite lenger nord.

Det er ikke omtvistet at reieneierne har rett til å benytte vinterbeite ved Femunden, samt sommerbeite lenger nord for tvisteområdet. Dette innebærer behov for å benytte flyttlei. Den flyttlei som reieneierne hevder å ha benyttet går over Aursunden, hvor denne er smalest og et stykke øst for oppdemningen som gjør isen utrygg.

Flyttleien fremstår som naturlig utfra topografien. Det er også en naturlig sammenheng mellom bruk av denne flyttleien og Busjøen, "hvor Lapperne vides med Sikkerhed at have havt jevnligt Tilhold", jfr. uttalelse i Høyesterettsdommen av 1897.

Retten legger til grunn at flyttleien har vært benyttet i det forrige århundre og frem til idag. Kravet om "alders tids bruk" er således oppfylt for flyttleiens vedkommende.

Retten konkluderer etter dette med at det ikke er rett til reinbeite på saksøkernes eiendommer, med unntak for flyttlei fra Svarthammaren sør for Aursunden og over Aursunden ved Sommarlia/Evavollen mot Gråhøgdpiken og videre nordover.

Etter dette avsies dom overensstemmende med flertallets votum forsåvidt gjelder avvisningsspørsmålet og beiteretten generelt i området. For spørsmålet om flyttlei er retten enstemmig.

SAKSOMKOSTNINGER:

Saken er dels vunnet og dels tapt. De saksøkte har imidlertid kun vunnet frem på et tvistepunkt av mindre betydning, sett i forhold til saken som helhet. Retten finner derfor med hjemmel i tvistemålslovens § 174, 2. ledd å måtte pålegge de saksøkte å betale deler av saksøkernes saksomkostninger.

Beløpet settes skjønnsmessig til kr. 80.000,-.

Retten nevner forøvrig at de sakkyndige erklæringer som ble innhentet av de saksøkte ikke har vært relevante for rettens avgjørelse. Det har flere ganger tidligere i rettspraksis vært slått fast at det ikke har betydning for avgjørelsen av bruksrettsspørsmålet hvorvidt samene eller bøndene kom først til Røros-traktene. Disse utgifter kunne således vært spart.

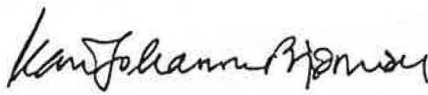
Dommen er avsagt under dissens.

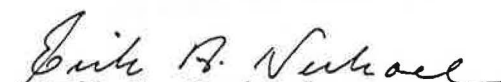
D o m s s l u t n i n g:

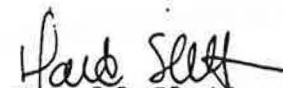
1. Saken avvises forsåvidt gjelder saksøkerne nr. 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 14, 15, 17, 18 og 26.
2. Reineierne tilhørende Riast/Hylling reinbeitedistrikt kjennes uberettiget til all form for reinbeite på saksøkernes eiendommer som er beliggende nord for Aursunden og avgrenset i øst av elven Lillesøa, i nordøst av Røros nordre statsalmenning, i nord av Holtålen kommune og i vest av Store Molinga og Storbekken, alt i Røros kommune, dog slik at de har rett til å benytte flyttlei over Aursunden ved Sommarlia/Evavollen mot Gråhøgdpiken i nord.
3. De saksøkte tilpliktes in solidum å erstatte saksøkernes saksomkostninger med kr. 80.000,- -kroneråttitusen00/100- innen 2 -to- uker fra dommens forkynnelse.

Ingen av partene var tilstede da dommen ble avsagt, og dommen må derfor forkynnes for disse.

Retten hevet.

Kari Johanne Bjørnøy

Erik A. Nerhoel

Harald Sletten

Dommen er etter tvistemålslovens § 153 sendt domsmennene for underskrift. Dommen er avsagt pr. den dato rettens formann har undertegnet.

Domsmennene er gjort oppmerksom på at de kan kreve at dommen avsies i rettsmøte.